

Časopis pre politickú teóriu a prax

Vydavatelía

Nadácia Pre srbský národ a štát, Belehrad
Inštitút politických štúdií, Belehrad

Za vydavateľov

Mgr. Ljubica Bertović, riaditeľka
Dr. Miša Stojadinović, vedecký poradca, riaditeľ

REDAKCIA

Hlavný a zodpovedný redaktor

Prof. Dr. Zoran Jevtović

Politika

Prof. Dr. Uroš Šuvaković

Dr. Miša Stojadinović, vedecký poradca

Prof. Dr. hab. Eva Bujwid-Kurek

Zahraničná politika a medzinárodné vzťahy

Ivan Mrkić, veľvyslanec

Doc. Dr. Aleksandar Vranješ

Európske právo a politický systém EÚ

Prof. Dr. Branko Rakić

Prof. Dr. Zoran Čupić

Geopolitika

Dr. Ljubiša Despotović, vedecký poradca

Obrana a bezpečnosť

Dr. Marija Đorić, vyššia vedecká spolupracovníčka

História

Prof. Dr. Marko Atlagić

Prof. Dr. Dalibor Elezović

Kultúra

Mgr. Bojana Borić Brešković

Ekológia

Prof. Dr. Darko Nadić

Médiá a spoločnosť

Prof. Dr. Dejan Vuk Stanković

Preklad textov do slovenského jazyka

Zdenka Valentová-Beličová

Milina Sklabinská

Martin Prebudila

Časopis vychádza trikrát ročne.

Prvé číslo časopisu Pokrok vyšlo

na Vidovdan, 28. júna 2020.

Náklad: 200 výtlačkov – Tlač: Birograf, Belehrad

Adresa redakcie: Palmira Toljatija 5, Belehrad

<http://fondacijasnd.rs/casopis-napredak/>

Príspevky sa podávajú elektronicky.

Toto tematické číslo vydávame v srbcine, angličtine a slovenčine.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

32(497.11)

НАПРЕДАК : часопис за политичку теорију
и праксу / главни и одговорни уредник Зоран Јевтовић. -
[Штампано изд.]. - Vol. 1, no. 1 (2020)- . - Београд :
Фондација „За српски народ и државу“ : Институт за
политичке студије, 2020- (Београд : Бирограф). - 24 cm

Три пута годишње. - Повремено са тематским бр. -
Друго издање на другом медијуму: Напредак (Београд.
Online) = ISSN 2683-6114. - Има издање на другом
језику: Progress (Belgrade) = ISSN 3042-0261
ISSN 2683-6106 = Напредак (Београд)

COBISS.SR-ID 15570185

Vol. VII / No. 1 2026

Tematické číslo

Srbsko-slovenské spoločenské a kultúrne vzťahy:
TRI STOROČIA PRIATEĽSTVA
Hostujúci redaktor Dr. Nebojša Kuzmanović

Obsah

Nebojša R. Kuzmanović Srbi a Slováci: od Tatier po Gračanicu!	5
--	---

Články

Ivan Negrišorac / Dragan M. Stanić Srbi a Slováci, Matica srbská a Matica slovenská: dvestoročné výzvy a skúsenosti	11
Marián J. Gešper Rozvíjanie slovensko-srbských kultúrnych a vedeckých vzťahov: spolupráca Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny	25
Lukáš M. Perný Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry	37
Miroslav J. Kmeť Srbsko-slovenské vzťahy v kontexte života slovenskej menšiny v novovzniknutom juhoslovanskom štáte po roku 1918	65
Viktor M. Timura Generácia Všeslávie a ruskí slavjanofili	81
Július J. Lomenčík Kuzmányho hymnická báseň <i>Sláva šľachetným</i> (interpretačné skice)	91
Milina J. Sklabinská Srbsko-slovenské vzťahy v oblasti muzikológie cez prizmu muzikologických konferencií Slovenská hudba vo Vojvodine	99

Zdenka D. Valentová-Belićová	
Súčasný srbsko-slovenský literárny dialóg	111
Nebojša R. Kuzmanović	
Slovenská horlivosť Svetozara Miletića	121
František F. Jakab	
Príspevok k československo-juhoslovanským hospodárskym vzťahom v 20. rokoch 20. storočia	127
Stevo M. Lapčević	
Úloha Slovákov v rozvoji staropazovského sokolstva: jednota pod slovanskou zástavou	147

Recenzia

Ljubiša M. Despotović	
Srbsko-slovenské vzťahy v priebehu storočí: spoločenská, kultúrna a duchovná dimenzia	163

Nebojša R. Kuzmanović^[1]

Archív Vojvodiny
Nový Sad (Srbsko)

UDC 316.722(=163.41)

316.722(=162.4)

930.85(497.11:437.6)

Úvodník

Prijatý: 23.3.2026

Akceptovaný: 27.3.2026

doi: 10.5937/napredak7-65970

Srbi a Slováci: od Tatier po Gračanicu!

Srbsko-slovenské vzťahy sú v mnohom špecifické. V prvom rade sú starobylé: ich zdroj možno a treba hľadať v spoločnej slovanskej vlasti a sledovať ho cez rané migračné a vojnové konflikty na hraniciach, ktoré sú, zdá sa, slovanským historickým osudom. Navyše sú trvalé, stále a ako také nie sú reliktom minulosti, dôkazom niekdajšieho spojenia, ale živou silou, krvným obehom, ktorý dodnes spája dva organizmy, bez ohľadu na to, že v priebehu času sa vďaka hraniciam veľkých ríš rozdelili najprv na dve a potom na tri viery, ktoré každá svojím vlastným spôsobom formovali chápanie sveta, seba samých v dejinách a následne formovali cesty, ktorými sa dva národy vydali v ústrety svojmu osudu.

Srbsko-slovenské vzťahy si nevyžadujú obnovu sľubov. Nikdy neboli porušené, ani znetvorené, keďže nikdy nenastal historický moment, v ktorom by sa slovenský štát správal nevhodne voči Srbom, ich osudu a aspiráciám. A čo je snáď najdôležitejšie, nikdy nenastal moment, v ktorom by sa slovenský národ správal nedôstojne voči svojmu spoločnému osudu. Pre nás je táto skutočnosť o to dôležitejšia, keďže je možné, že sa budúcnosti, v búrlivých historických chvíľach, objaví štátna moc, ktorá očarená „krásnymi“ myšlienkami, falošnými hodnotami alebo jednoducho zradou, do seba

zaľúbená a oddelená od národného génia preruší všetky vzťahy s vlastnými koreňmi a premení sa na temné chodby (aspoň my Srbi vieme, ako to vyzerá). V takýchto chvíľach vstupuje na scénu národný génus ako varovanie, ako priehrada a smerovník. Slovenský národ a slovenský štát nikdy nedosiahli takú priepasť, aspoň čo sa týka postoja k Srbom (zvyšok nechávame na našich slovenských bratov, aby si to vyriešili sami).

Kvôli tomu všetkému existujú srbsko-slovenské vzťahy aj vtedy, keď nie sú viditeľné. Keď sa o nich nehovorí, nespieva sa o nich, keď sa „nebubnuje“ o blízkosti dvoch národov. Nezávisia od toho, či si ich pamätáme alebo nie. Sú samozrejmé a dni, v ktorých žijeme, túto pravdu možno najlepšie potvrdzujú. Len málo je krajín, s ktorými Srbsko má také dobré vzťahy ako so Slovenskom a neexistuje žiadna slovanská krajina, ktorá by bola tak orientovaná na Srbov, a žiadny slovanský národ, v ktorom by Srbi našli bezpečné útočisko a oporu (ak vylúčime väzby Srbov s Rusmi a to, čo z týchto väzieb vyplýva ktoré sú často iracionálne, neuchopiteľné, a predstavujú výraz takmer chlapčenskej zamilovanosti).

Možno práve nedostatok tej „chlapčenskej zamilovanosti“ robí srbsko-slovenské vzťahy takými

trvalými. Všetci, ktorí sme kedysi boli zamilovaní (alebo stále sme), vieme, že v takejto nálade často nevidíme, v čom je problém, rovnako ako máme tendenciu nájsť problém tam, kde žiadny nie je. V tomto rozpore sa naša láska rozširuje aj zužuje, rastie aj klesá, rozmazáva sa aj osvetľuje, stáva sa krištáľovo čistou a úplne nepochopiteľnou, zaťaženu predtuchou, ako si druhá strana vysvetlí niektoré naše gestá, vôľu, zámary...

Toto všetko v srbsko-slovenských vzťahoch nie je. A predsa to neznamená, že naše vzťahy sú matematicky vypočítané, chladné, zredukované na to, kto koľko zarobí, kto profituje, kto dosiahne nejaký krátkodobý cieľ. Naopak! Naše vzťahy sú obrazom stabilného páru, ktorý svoju lásku skúšal racionálnymi výzvami vnucovanými zvonku, s logikou, ktorá nie je naša a s ktorou sme nútení bojovať. Z tohto boja sme vyšli bližší, než sme boli; vedomí si toho, že prípadné rozdiely nie sú na to, aby narušili našu stabilitu, ale aby slúžili ako dodatočný podnet na vzájomnú komunikáciu, pozvanie na rozhovor a opätovné spoznávanie sa, keďže každý z nás má stále svoju vlastnú cestu, svoj osud a túžbu držať kľúče k vlastnej spásu vo vlastných rukách.

Texty pred vami sú len malým príspevkom k rozhovoru, ktorý trvá už stáročia. Sú prehľadom prepleteného srbsko-slovenského osudu, v ňom je, nie skrytý, ale verejne prístupný, spoločný menovateľ, ktorý nás robí tým, čím sme – bratmi, ktorých duch vychádza z Tatier, stúpa nad Panónsku nížinu a podobne ako vietor košava stúpa cez Avalu smerom k Lovčenu a Dinare, klesá k zvlnenému Jadranu a končí na Kosove a Metochii.

Tieto práce odhaľujú aj niečo viac o srbsko-slovenských hudobných stykoch. Z tohto tematického čísla sa dozvedáme, že medzi nami, vo Vojvodine, žil

a pôsobil Viliam Figuš-Bystrý, tvorca *Detvana*, prvej slovenskej opery, ako aj Mikuláš Schneider-Trnavský, zbormajster, ktorý v rokoch boja za úplnú národnú emancipáciu Srbov s veľkým úspechom viedol Srbský cirkevný spevácky spolok Beseda z Veľkého Bečkerek.

Pri čítaní týchto riadkov sa tiež môžeme dozvedieť, že prvý slovenský Sokolský spolok vznikol v Srijeme, v Starej Pazove a že slovenskí sokoli boli jediní, ktorí sa v rokoch 1919 – 1920 bez problémov pridali k novovzniknutej juhoslovenskej sokoliarskej organizácii. Dozvieme sa tiež, že moderné srbsko-slovenské vzťahy sa nadväzovali predovšetkým prostredníctvom literatúry, prostredníctvom ktorej sa Srbi a Slováci vďaka Kollárovi, Šafárikovi, Štúrovi, Vukovi, Njegošovi, Brankovi, Matici srbskej a Matici slovenskej najprv navzájom spoznávali a potom aj zoznamovali, že spoločne hľadiac najprv na Štúra a potom na jeho študenta Miletića bojovali ako revolucionári proti maďarizácii, ale aj ako dobrovoľníci Veľkej vojny na frontoch od Ruska, cez Francúzsko až po Solún... že nakoniec spoločne hynuli v odpore proti germanizácii a úplnému vyhubeniu vo vojne v rokoch 1941 až 1945.

Predsa všetky tieto riadky nie sú ničím iným ako len jednou z radu prejavovaných foriem hlbších, duchovných vzťahov medzi dvoma slovanskými národmi, trvajúcich práve tak, ako je duch väčší a trvalejší než čokoľvek, čo sa samourčuje hmotou. Pretože ak hmota závisí od času (a teda vzniká, rastie, rozpadá sa a rozkladá až do svojho definitívneho zániku), duch zostáva mimo času, mimo geografie ako ich začiatok, ako sprievodca, smerovník, ktorý v čase rozpadu hmoty ukazuje, ktorým smerom sa uberať v procese budovania novej.

Dnes tú matériu ako prejav jednotného ducha vytvárajú Srbi a Slováci na kultúrnom poli

prostredníctvom spolupráce Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny v oblasti kultúry spomienok, prostredníctvom boja za úpravu pamätníka postaveného v roku 1928 v Starej Pazove na počesť Srbov a Slovákov, hrdinov Veľkej vojny, a nakoniec v politickej oblasti prostredníctvom silných väzieb, ktoré má Srbská republika so Slovenskou republikou predovšetkým vďaka bratským vzťahom medzi slovenským premiérom a srbským prezidentom.

Konečne, ale nie najmenej dôležité je, že Srbsko si veľmi váži skutočnosť, že Slovensko nikdy neuznalo tzv. „nezávislosť“ falošného štátu Kosovo. Preto aj dnes, ako po všetky tie storočia tieto

bratské vzťahy budujú Srbi a Slováci, „obyčajní“ ľudia, robotníci, roľníci, ktorí cestovaním z jednej krajiny do druhej, spoločenskými vzťahmi, sobášmi, spoločným spievaním a smútkom, stretávaním sa v Gazimestane, Gračanici a Dečanoch, ukazujú, že všetko veľké, čo sa v živote národa dosiahne, má svoju pevnosť v „malých“ spojeniach a „malých“ túžbach, v ktorých tvrdohlavo vytrváva napriek všetkým možným pokušeniam nie preto, že prinášajú nejaký krátkodobý úžitok, ale preto, že predstavujú prejav pravdy, že jediná pravá cesta je tá, ku ktorej vás volá vaša duša a srdce!

Pre Srbov a Slovákov je to cesta, po ktorej sa kráča v pevnom objatí!

Bratislava a Beograd
Foto: Freepik

Články

Ivan Negrišorac / Dragan M. Stanić^[1]

predseda Matice srbskeje
Nový Sad (Srbsko)

UDC 930.85(497.11:437.6)
061:001.32(437.6)
061:001.32(497.113)
Originálny vedecký článok
Priятý: 10.3.2026
Akceptovaný: 16.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65606

Srbi a Slováci, Matica srbská a Matica slovenská: dvestoročné výzvy a skúsenosti

Abstrakt: Dva slovanské národy, Srbi a Slováci, Slováci a Srbi, sú dobrým príkladom národov blízkeho pôvodu, ktoré počas svojej existencie nezabúdali na túto skutočnosť. Práve spoločný pôvod je aj dnes, po mnohých storočiach, dôvodom ich vzájomného porozumenia a toho, že si majú stále čo povedať. Silné povedomie spolupatričnosti – povedomie, ktoré sa opiera o fakty o pôvode, ako aj o skúsenosť dobrého vzájomného porozumenia – umožňuje obom národom nielen hľadieť do kalných a nejasných udalostí minulosti, ale aj vytvárať príbuzné predstavy o budúcnosti: iba v prepojení týchto dvoch hlbokých a vzdialených časových rozmerov, v spojení prejavujúcim sa v priesečníku, ktorý spravidla nazývame aktuálnou prítomnosťou, by sme mali budovať vlastný kolektívny, národný osud a konkrétnu historickú skutočnosť. Toto budovanie by sa zasa nemalo zakladať len na prispôsobovaní sa všeobecným, svetovým a vnúteným okolnostiam, ale na aktívnej tvorbe takého zmyslu, ktorý sa slovanskému národu javí ako hodnoverná hodnota ľudského života – takého, aký je možný v tomto čase a v tomto svete.

Kľúčové slová: Srbi, Slováci, Matica srbská, Matica slovenská, Georgije Magarašević, Pavol Jozef Šafárik, Ján Kollár, Svetozar Miletić

Dva slovanské národy, Srbi a Slováci, Slováci a Srbi, sú dobrým príkladom národov blízkeho pôvodu, ktoré počas svojej existencie nezabúdali na túto skutočnosť. Práve spoločný pôvod je aj dnes, po mnohých storočiach, dôvodom ich vzájomného porozumenia a toho, že si majú stále čo povedať.

Silné povedomie spolupatričnosti – povedomie, ktoré sa opiera o fakty o pôvode, ako aj o skúsenosť dobrého vzájomného porozumenia – umožňuje obom národom nielen hľadieť do kalných a nejasných udalostí minulosti, ale aj vytvárať príbuzné predstavy o budúcnosti: iba v prepojení týchto

[1] dstanic@maticasrpska.org.rs, <https://orcid.org/0009-0006-6385-7070>

dvoch hlbokých a vzdialených časových rozmerov, v spojení prejavujúcom sa v priesečníku, ktorý spravidla nazývame aktuálnou prítomnosťou, by sme mali budovať vlastný kolektívny, národný osud a konkrétnu historickú skutočnosť. Toto budovanie by sa zasa nemalo zakladať len na prispôsobovaní sa všeobecným, svetovým a vnúteným okolnostiam, ale na aktívnej tvorbe takého zmyslu, ktorý sa slovanskému národu javí ako hodnoverná hodnota ľudského života – takého, aký je možný v tomto čase a v tomto svete.

človek a mal by sa neustále snažiť spoznávať miesta, na ktorých sú uložené nebezpečné kamene, ako rôznorodé výzvy, ktoré môžu človeku zatarasiť cestu.

Vyjmúc stredovekú, cyrilo-metodskú súdržnosť, kľúčové cesty spoluprácu medzi Srbmi a Slovákami nachádzame na začiatku 19. storočia, v čase, keď sa jednotlivé slovanské skupiny začali navzájom spoznávať podľa špecifik, ktoré si vyžadovali, aby slovanská spolupatričnosť nebola iba konštatovaná. Naopak aby boli zdôraznené špecifiká jednotlivých národov, ktoré vznikali ako vetvy všeslovanskej masy pripravené formovať autonómne svety s osobitnými jazykmi, náboženstvom, históriou, kultúrou a inými špecifikami. V takýchto podmienkach bolo múdre vybudovať osobitosť každého slovanského národa, no netreba vymazať ani povedomie o spolupatričnosti, ktoré nie je iba muzeálny fenomén a navždy odviata minulosť, ale aktuálna a živá skutočnosť, ktorú je potrebné pestovať v priamej komunikácii príslušníkov dvoch národov a dvoch kultúr. Keď sa našli v rámci jedného štátu, v habsburskej ríši, v ríši, ktorá v priebehu storočí vlastnej stabilizácie čoraz viac rozvíjala veľké dobývacie, imperiálne ambície, Srbi a Slováci sa prirodzene otáčali jedni k druhým, pretože ich osud bol v mnohom obdobný. Aj jeden aj druhý národ bol v habsburskej ríši akoby potôčik vo veľkom jazere, kde hrozilo reálne nebezpečie, že sa voda z potôčika jednoducho vleje do veľkého, imperiálneho celku a že sa ich špecifickosť úplne stratí.

Habsburská ríša bola veľkou miešaninou národov a v tom celku bol počet Slovanov skutočne obrovský. Pozrime sa napríklad do prvého zväzku *Serbského letopisu* z roku 1824, v ktorom Georgije Magaraševič uvádza štatistické údaje, že v Rakúskej ríši, vo chvíli keď vychádza prvý zväzok časopisu, ži-

Spolupatričnosť v habsburskej ríši

Roztrúseným do obrovských diaľav tohto sveta Slovanom sa občas môže zdať, že ich spoločná realita neexistuje, alebo že je prejavom čistej fikcie. Aj z toho dôvodu srbský historik archimandrita Jovan Rajić, vo svojom vzácnom diele *Исторія разныхъ славенскихъ народовъ наипаче Болгаръ, Хорватовъ и Сербовъ* (1794), upozornil na veľký počet názvov, ktoré sa pre Slovanov používajú a konštatoval, že „только возрасли и умножились Славенскіи народи, что по разделеніи уже и полученіи различныхъ именъ, едва ихъ исчислити можно“ (Rajić, 1794, s. 68). Mnohé z uvedených miest sú etnonymami a používajú sa ako označenie pre národy a ich vetvy, avšak niektoré z tých názvov vychádzajú z názvu mesta a oblasti, v ktorej žili. Avšak, takéto toponymá v pomenovaniach môžu viesť k omylom, nesprávnym úsudkom a nepodloženým identitným zanietiam. To, že je život každého jednotlivca a dokonca aj celých národov plný výziev, nemusíme osobitne zdôrazňovať. Túto jednoduchú pravdu by mal totiž vedieť každý

je 12,2 milióna Slovanov, 5,23 Nemcov, 4,5 Talianov, 3,8 Maďarov atď (Chronicle of Matica srpska, 2023, s. 37). Inými slovami Slovanov je iba o niečo menej než Nemcov, Talianov a Maďarov spolu (13,53). Neprekvapuje preto, že súpis v rakúskej ríši prebiehal tak, aby sa rôznymi spôsobmi skryla národná štruktúra, rovnako tak, ako aj dnes v Európskej únii, ale aj v iných štátoch, ktoré sú pod jej tlakom a sú ňou ovplyvňované, keď sa snaží implementovať totožný princíp imperialistických stratégií, ktorými sa uľahčuje asimilácia tzv. malých národov. Údaje zo začiatku 20. storočia (1907), ktoré zverejnil historik Alan Taylor poukazujú na to, že obyvateľstvo Rakúsko-Uhorska bolo také, že Slovanov bolo 23,5 milióna (45 % z celkového obyvateľstva), Nemcov 12, Maďarov 10, Rumunov tri milióny (Taylor, 2001, s. 298-301), pri tom Slovanov bolo opäť o niečo menej než prvé tri národy – Nemcov, Maďarov a Rumunov (25 miliónov), pri tom boli vynechaní veľmi početní Taliani, ktorí si medzičasom vybojovali samostatný, celistvý národný štát.

O tom, že je stratégia asimilačnej politiky Európskej únie veľmi podobná stratégii habsburskej ríše, je viac než jasné, avšak jasné je aj to, že Európska únia, na rozdiel od inšpirátorov spred jedného storočia aspoň doposiaľ ponúkala omnoho lákavejšie pozitívne stimuly, ktoré viedli k asimilačným procesom. Inými slovami málopočetné a príbuzné národy, akými sú Srbi a Slováci, môžu veľmi významným spôsobom byť si vzájomne nápomocní pri všetkých zložitých historických udalostiach, tak v minulosti ako aj dnes. Existuje aspoň jedna spoločná a kľúčová dilema všetkých málopočetných národov sveta, osobitne v prípade takých mega štátny útvarov, akým bola habsburská ríša, alebo akou je Európska únia a tá dilema znie: Chcú málopočetné

národy obstáť alebo zaniknúť? Sú materiálne lákavé skutočnosti dostatočným dôvodom na to, aby sa na príslušnosť k malému národu úplne zabudlo a vymazalo z povedomia? A osobitne, aká je východisková stratégia pre málopočetné národy v týchto zložitých podmienkach? Ešte priamejšie sa opýtajme, môžeme umožniť materiálny rozvoj malých národov tak, aby sa nevyvolal efekt podávania sa asimilačným mechanizmom a aby sa neprispelo k procesu zániku toho národa? Toto sú otázky, ktoré si vyžadujú relevantné odpovede, tak vo vzťahu k minulej, ale aj tej súčasnej situácii.

| 13

Duch srbsko-slovenskej spolupatričnosti: Georgije Magarašević a Pavol Jozef Šafárik

Staré knihy, ale aj literárnnovedný časopisy s dlhou kontinuálnou tradíciou v procese kolektívneho, národného prebúdzania, môžu byť veľmi osožným zdrojom vedomostí a priamych ponaučení. V slovenskom prostredí bol takýto časopis *Slovenské pohľady* založený v roku 1846 a v srbskom to bol *Letopis Matice srpske*, založený v roku 1824. Dva časopisy, ktoré majú kontinuálne trvanie boli samy o sebe dobré mosty na rozvoj výmeny srbsko-slovenských statkov v oblasti literatúry, jazykového sebauvedomenia, filológie a kultúry v najširšom slova zmysle. Tak pri zakladaní *Serbskeho letopisu*, ktorý bol v roku 1873 premenovaný na *Letopis Matice srpske*, okrem hlavného redaktora Georgija Magaraševića, aktívne účinkoval aj Slovák Pavol Jozef Šafárik. Šafárik bol v tom čase riaditeľom a profesorom na Pravoslávnom gymnázium v Novom Sade a Magarašević iba profesorom a tak dvaja

kolegovia blízko spolupracovali od samotných začiatkov Letopisu. Šafárik napísal veľký počet textov o všeslovanskej, ale aj srbskej minulosti, rovnako aj o histórii rôznych slovanských národov. Zakotvenie vedeckých vedomostí o slovanskej spolupatričnosti na stranách *Letopisu sa rozvíjali práve vďaka Šafárikovi, a tak v období 1824 – 1950* (podľa výskumov a podľa tlmočenia hesiel Marka Maletina) bolo publikovaných celkovo 27 jeho textov, niektoré z nich boli publikované vo viacerých pokračovaniach (Pozri, Maletin, 1968, s. 401-402). Spojenie Pavla Jozefa Šafárika a Georgija Magaraševiča, tiež Novosadského gymnázia a Nového Sadu so slovenským filológom sú jedným z najvýraznejších spojení, ktoré vznikli medzi dvomi bratskými národmi (Pozri, Šafarik, 1963; Šafarik, 1996). Šafárik pobudol v Novom Sade v rozpätí rokov 1819 – 1831, pri tom to bolo pre neho vzácné obdobie, v ktorom akumuloval vedomosti a prostredníctvom rukopisov, či knižnej podoby sa priamo oboznamoval so starou srbskou knihou. Na základe tohto zorientovania sa a vedomostí si rozvinul dobrú časť svojho slavistického pôsobenia, ktoré po tomto novosadskom období bolo popísané v knihách a dosiahlo veľké ozveny vo vede.

Už v prvom zväzku *Sebského letopisu* Šafárik upozorňuje na znepokojujúci typ diskurzu, ktorý v tom čase vládol vo vede a ktorý bol poznačený vážnymi formami rasizmu: „Свакиј Славенин, који какву нибуд књигу о историји, земљеописанију, ходо- и етнографији, о статистици и политици, страним језиком списану у руке узима – а колико их нема који то сваки дан чине? – морао је заиста са страом узимати; јер се он већ напред на то приправити мора да ће у њој наћи и себе и свој народ презрен и поруган. Две треће части свију такови књига,

које о тима стварима беседе, не содржавају у себи, ако о Словенима, било то о свима вообщче или само о јединственима ветвама славенским штогод напомињу, ништа друго већ поруганије и уничиженије њиовог националног карактера.“ (Šafarik, 1824, s. 101) („Každý Slovan, ktorý berie do rúk akúkoľvek knihu o histórii, zemepise, cestopise a etnografii, o štatistike či politike, napísanú v cudzom jazyku – a koľko je tých, ktorí tak robia každý deň? – musí ju vskutku brať do rúk so strachom; lebo sa už vopred musí pripraviť na to, že v nej nájde seba aj svoj národ opovrhnutý a potupený. Dve tretiny všetkých takýchto kníh, ktoré o týchto veciach pojednávajú, neobsahujú v sebe – ak vôbec o Slovanoch, či už o všetkých všeobecne, alebo len o jednotlivých slovanských vetvách niečo spomínajú – nič iné než hanobenie a ponížovanie ich národného charakteru.“ Z tohto Šafárikovho textu môžeme jasne pozorovať, že Slovania bez ohľadu na vetvu, ku ktorej patria, mali spoločný problém, a to ten, že boli terčom nielen istých predsudkov, ale aj nedvojzmyselných rasistických ideologických predsudkoch. Práve preto bola spolupráca všetkých Slovanov na rôznych úrovniach nielen žiadúca, ale aj nevyhnutná.

Slováci a Srbi sa v tom období, v prvej polovici a v priebehu celého 19. storočia, najlepšie spoznávali počas štúdia a stretávali sa v Budíne a Pešti, Györi, Viedni, Prešporku (Bratislave), Prešove, Modre, Banskej Bystrici, Temešvári a v iných mestách habsburskej ríše. Takéto zblížovanie vzniklo ešte v 18. storočí a pokiaľ ide o Srbov – podľa výskumov Rista Kovijanića – v tomto účinkovali Pavle Julinac, Teodor Janković Marijevski, Jovan Muškatirović, Dositej Obradović, Joakim Vujić, Atanasije Stojković a iní (Pozri, Kovijanić, 1973; Kovijanić, 1979). V priebehu 19. storočia okrem autorov, ktorí patria do

uvedeného obdobia (z uvedených sa to stalo jedine Julincovi), objavil sa značný počet mladších autorov, ktorí boli pri školení spätí s istým priestorovým ambientom, v ktorom prichádzalo k stretnutiam so Slovákami, osobitne s ich spisovateľmi, činiteľmi a ideológmi, akými boli Ján Kollár, Ľudovít Štúr, František Palacký, Ján Tomka Saský a ďalší. Okrem výnimočného prínosu Šafárika netreba prehliadať účasť ďalších Slovákov v budovaní srbského školského a kultúrneho systému tak v rakúskej ríši, ako aj v Srbskom kniežatstve a v tomto zmysle je potrebné osobitne si pamätať význam Andreja Volného a Janka Šafárika. Zo srbskej strany sa objavuje veľký počet tvorcov rozličných profilov, ktorí sa školili na miestach veľkých stretnutí so Slovákami: takýto významní študenti boli Svetozar Miletić, Đura Daničić, Jovan Jovanović Zmaj, Jovan Grčić Milenko, Jovan Bošković, Kosta Trifković a iní. Po intelektuálnej stránke mala komunikácia Srbov a Slovákov obojstranne výrazné benefity a dlhoročné časopisy, obsahujúce množstvo materiálu, analytických textov a literárnych diel, môžu podať seriózne a dôležité smernice na ceste málopočetných národov cez pozemský priestor a v zodpovedajúcom čase.

Duch slovensko-srbskej vzájomnosti: Ján Kollár a Svetozar Miletić

Poézia vysielala najjasnejšie orientačné body na týchto cestách: básne sa stávajú svojrázne svätajánske mušky zjavujú v najhlbšej tme v podobe, ktorá dovoľuje, aby isté cesty svietili a boli dôkazom toho, že ná-

dej nie je navždy stratená. Práve takýmto svetlom sú aj tri sonety Jána Kollára, ktoré boli v preklade Georgija Magaraševiča zverejnené v *Serbskom letopise* v roku 1827^[2] a ktoré osobitným spôsobom poukazujú na slovanskú príbuznosť ako na veľmi zaujímavú tematickú výzvu pre zrod vznešených lyrických štruktúr. Kollár inšpiroval mnohých srbských študentov a budúcich intelektuálov tým, že ich učil myslieť, navádzal ich k tomu, aby premýšľali nad rôznymi tvarmi príbuznosti v rámci ľudstva a spoznávali tak mentálnu príbuznosť, ale aj možné politické solidarity.

V prvom zo spomenutých troch sonetov pod strešným názvom *Sonety p. Joana Kolára, preložené z českého jazyka (Сонети г. Иоана Колара, преведени с чешког језика)* básnik podáva lyrickú reflexiu o možnostiach vytvárania obrazu Anjela, tak maľovaním rečami, ako aj maľovaním vizuálnymi prostriedkami: v oboch prípadoch spočíva najväčšie tajomstvo predovšetkým v tom, že niečo čo je vo svojej podstate zmyslami neuchopiteľné a vo svojej podstate čisto duchovné môže sa vlastne stať dostupné ľudským vnemom. Preto básnik veľmi presne poukazuje na to, že týmto postupom, maliarskym aj básnickým (pretože píše o oboch spôsoboch vyjadrovania sa) otázka tvorivých postupov musí byť vyriešená a že sa na skutku stane realitou, že anjela zmyslami, ale aj duchovne môžeme začať vnímať: „Takmer môžeš zrieť jeho ducha / Ako cez jasnosť preniká telom.“ To nazretie k neuchopiteľnosti ducha v istých aspektoch telesna môže podľa básnikovej vízie spočívať v spôsobilosti materializovania fenoménu čistého, pozitívneho ľudského duchovna, ktoré sa prejaví prá-

[2] Všetky citácie, ktore nasleduju, *Serbska letopis*, No. 10, 1827, s. 89-91

ve na tvári anjela. V tomto zmysle básnik sa zameriava práve na oko, ktoré je potrebné znázorniť tak, aby svietilo koľko k nebesiam toľko aj k zemi, a že jeho základnou svietiacou zložkou majú byť predovšetkým viera a láska: „Oko nech svieti k nebu vierou zdravou, / čistou zas láskou k zemi dolu.“ Okrem oka, básnik sa zmieňuje aj o čele a ústach, ktoré majú rovnako vyjadriť bezstarostnosť, ale aj ľahkosť radosti, bez nich niet anjelského bytia. Preto básnik radí, aby neexistovali negatívne ale iba pozitívne emócie na tvári anjela: „Ani čelo sa nemá mračiť, / keď (sa) ústočká smejú žartom.“ Anjeli sú teda z hľadiska duševných aspektov definovaní ako spojenie viery, lásky a radosti a táto tematická štruktúra je vyložená v dvoch štvorveršiach (katrénach) prvého Kollárovho sonetu.

V tercetách v pokračovaní tohto sonetu sa básnik sústreďuje na dva charakteristické motívy. V prvom trojverší sa objavuje motív dvoch vencov, ktoré majú „ovíjať vlasy, / Kde sa kvety ako aj farby dúhy / každého času a kraja chvejú.“ Je teda zaujímavé, že v tomto obrázku dvoch vencov na hlave anjela dominujú diskkrétne farebné aspekty vnemovej skutočnosti a tak sa objavuje obraz vlasov (nehovorí sa o tom, či sú čierne, hnedé alebo plavé), následne obraz kvetov (nehovorí sa o tom o aké kvety ide a akej sú farby), v konečnom dôsledku sa však spomínajú „dúhové farby“ a v tomto je už farebná štruktúra dúhového spektra omnoho jasnejšia a vnemami si ju možno celkom jasne predstaviť. Básnik pri tom nehovorí, o ktoré a o aké dva vence ide, avšak v asociatívnom zmysle sa môžu objaviť dva, historicky a mytologicky veľmi dobre známe dva tvary jedným je veniec básnickej slávy, ktorý sa, zhotovený najčastejšie z vavrínu, udeľuje každému, kto je *poeta laureatus*; druhým je veniec mučeníctva, ktorý, zhotovený z

tříňových vetvičiek, na svojom čele niesol najväčší zo všetkých mučeníkov, Bohočlovek Ježiš Kristus. Dalo by sa povedať, že básnik sa usiluje v zornom poli uchovať obe tieto podoby vencov na hlave ako ten, ktorý cez pozemské, spoločenské uznania vedie k večnosti, tak aj ten, ktorý skrze mučeníctvo býva uctený až v nebi a vo večnosti. Každopádne zjavná je neistota, do ktorej nás básnik uvádza spomínaným motívom venca; neistota o tom, či je tento veniec výrazom spoločenského uznania alebo utrpenia, výrazom niečoho dôrazne pozitívneho alebo negatívneho, výrazom radosti alebo trápenia.

Jasnú, nie celkom do konca jednoznačnú, avšak výnimočne silnú odpoveď ponúkne básnik v záverečnom trojverší a v tom slohu ponúkne práve to, čo osudovým spôsobom poukáže na anjelskú povahu predstavenej bytosti: „Lež čarovné črty tomu všetkému / Vdýchni nehy slovanskej, / Uzrieš ju v podobe biednej.“ Anjela, podľa mienky básnika, nie je možné znázorniť, ak na jeho tvári, spolu s vierou, láskou a nádejou nebude aj „neha slovanská“. Avšak pozrime sa čo sa deje s tou slovanskou nehou, ktorá obrazu anjela tak prislúcha, a je schopná priniesť isté drahocenné čarovné črty tvári, na ktorej je prítomná, ale zároveň je ona sama taká, že sa zjavuje v biednej podobe. Jej podoba (t. j. vzhľad) je biedna, t. j. nepekčná, zlá a ničotná, no napriek takému stavu má slovanská neha tú schopnosť, že v bytostiach alebo postavách, u ktorých sa zjavuje, vyvoláva niečo nadprirodzené, zázračné a rozprávkové.

Touto lyrickou štruktúrou a reflexívnym diskurzom Ján Kollára kladie mnohé otázky, ktoré majú veľký význam pre celkový slovanský svet, tak ako kedysi v 20. rokoch 19. storočia, ako aj z konca 20. alebo začiatku 21. storočia. V medziobdobí

od 19. do 21. storočia sa tak na globálnej svetovej scéne, ale aj v slovanskom svete, alebo svete jednotlivých slovanských národov mnoho toho zmenilo: tieto národy nadobudli svoju štátnosť a na začiatku 21. storočia sa rozvíjajú omnoho úspešnejšie a nad reálne očakávania, že podmienky ich existencie im umožnia ďalšiu prosperitu. Napriek tomu, že proces emancipácie slovanských národov sa v dobrom posunul vpred, je úplne zrejmé, že isté aspekty biednej podoby aj naďalej narúšajú tvár Slovana, takže táto tvár už nie je sama osebe pekná, no pravdepodobne má aj naďalej schopnosť vyvolávať niečo čarovné a zázračné. V tomto rozpätí dvoch storočí, ktoré oddelujú onen dávny okamih vydania Kollárových básní a tento okamih vydania nových slovenských a srbských básnikov v antológii *Nežnosť slovanská*, sa niečo zmenilo, ale niečo zostalo takmer rovnaké: rôznymi spôsobmi sa ukazuje ako Slovania, a to príliš často, prinášajú viac dobra iným než sebe samým!

Bezprostredne pred revolučné udalosti v roku 1848 srbská mládež z Prešporoku a Pešti, najviac tvorbou Svetozara Miletića v Budíne 1847 roku, vydala ročenku *Slavjanka*. V tejto ročenke najväčší počet básní publikoval Pavle Popović Šabčanin, následne Svetozar Miletić a potom aj Jovan Đorđević, Metodije Mladenović, Jovan Ilić, Nikola Vukićević a Stojan Radonić (Pozri, Kovaček, 2006, s. 35-54). V ročenke Svetozar Miletić, spolu s ďalšími piatimi básnickými prílohami zverejnil aj báseň *Slavjanka*, v ktorej poukazuje na to, ako svitajú nové zore slovanským národom, ako ich ohrieva slnko a osvecujú ich líce slávy a to všetko sa deje na Nanebovstúpenie Pána (Spasovdan): báseň bola podľa dodatočnej poznámky na úplnom konci aj

napísaná na sviatok Nanebovstúpenia Pána a má aj refrén, ktorý varíruje, avšak sa pri všetkých desiatich veršoch objavujú dva varianty záverečného verša: „Požehnaný dník Nanebovstúpenia“ sa objavuje sedemkrát a „Biely dník Nanebovstúpenia“ trikrát. Motív požehnaného/bieleho dňa/dníka sa objavuje vo všetkých desiatich sextínach, a to v podobe anadiplozy na koncoch každého verša, ale aj s variáciami vo vnútri veršov, takže záverečné dva verše prvej strofy znejú: „Zora vraví: biely deň, / Biely dník Nanebovstúpenia“, a rovnaká pozícia v záverečnom verši znie: „Nech ti svitne požehnaný deň – / Požehnaný dník Nanebovstúpenia“ (Miletić, 1999, s. 61-62). Žánrovo, báseň funguje ako prvý zvonček k prebúdzaniu sa slovanských národov, osobitne Srbov, k veľkým historickým úlohám, ktoré sú pred Slovanmi. V tejto národnobuditeľskej, ale aj politickej básni, používajúc veršovaciú štruktúru symetrického osemslabičného verša (naširoko zastúpeného v mnohých slovanských folklórnych tradíciách) a jeho katalektického tvaru v dvoch záverečných veršoch v tvare šesťveršia, Miletić predstavuje Horu Slávov, kde prebýva Sláva a táto k sebe povoláva národy Slávy, a tak aj mladých Srbov. Mýtické stvárnenie Slávy sa zjavuje ako podoba onoho Anjela, o ktorom píše Ján Kollár a celá je naplnená svetelnou energiou a sprievodnými duchovnými vrstvami, ktoré naplňajú túto svetelnú, božskú zložku: „Keď Sláva pred nich predstúpi: / Od nej sa celá hora zachveje / Sťa by slnko nad ňou bdela / Všetko svetlo neba sa zberá: / By urýchlilo biely deň, / Požehnaný dník Nanebovstúpenia.“ Pokiaľ ide o spomínané všetky duchovné zložky, básnik osobitne zdôrazňuje: lásku, milotu, múdrosť a Spasenie: „Z očí jej láska žiari, / Hruď

je jej trónom miloty, / Jasné čelo sídlom múdrosti,
/ Nad ním veniec Spasenia: Lebo sláviť bude Biely
deň, Požehnaný dník Nanebovstúpenia.“ V básni sa
následne spomína aj istá Kniha tajomstiev obsahu-
júca Božie odkazy o pôvode svetla nebeského („A
knižôčku tajomstiev číta, / Z nebies zoslanú zhora,
/ Kde Božou rukou píše, / Odkiaľ svetu padá svit:
/ Kedyže padá biely deň, / Biely dník Nanebovstú-
penia,“ a následne poukazuje na význam Slobody a
básne, ktorá ju ospevuje, tak ako báseň poukazuje
na význam Anjela, ktorý pomáha zachovať Božie
zákony na zemi a na kvety, ktoré sú svedkami ryt-
mov prírody, ktoré Božie zákony udržujú v sile:
„Keď Sloboda pieseň zvolá, / Sľa Anjela hlas by
trúbil, / Ak sa usmeje – hora pučí, / Kade kráča
– kvietie klíči; / I zasvitne biely deň, / Biely dník
Nanebovstúpenia.“

Krása kvetov na tomto svete nám má teda ne-
ustále pripomínať samotného Boha a Božie zákony,
ktoré vládnu a samotné gesto odtrhnutia a darova-
nia kvetín má svoj význam a zmysel rozširovania
viery v Boha a zákonov, ktoré sa zakladajú na sile
autority Pána. Aj preto ten krdel mladých Srbov,
ktorý sa vybral na Horu Slávy, bol vedený práve k
tomu, aby odtrhol kvety z tej čarovnej Slovanskej
hory a aby ním obdaroval celý šíri svet: „Mladí Srbi
kvietie berú, / Čo sa v jednu kyticu vije: / Hľa, Slo-
vanka! veselie, / Slovan kvet za prilbu berie: / Keď
on slávi biely deň, / Požehnaný dník Nanebovstú-
penia.“ Zaujímavý je alegorický signál, ktorý uka-
zuje na to, že Slovania kvety kladú aj na prilbu, na
vojenskú výstroj, a nie na nejaký civilný odevný
predmet, napríklad akým by bol klobúk, baretka a
pod. Akoby tým bolo naznačené to, čo sa stane o
rok neskôr, keď boli aj Srbi aj Slováci v revolučných
udalostiach v roku 1848 prinútení povstať, aby si

zabezpečili aspoň nejaké národné práva, ktoré im
v habsburskej ríši boli odopreté a ktoré ani maďar-
skí revolucionári v roku 1848 neboli ochotní uznať
slovanským národom.

Nanebovstúpenie o ktorom veršoval Svetozar
Miletić, znamená nielen ten deň spásy pre Srbov,
ale aj pre všetkých Slovanov: tie dve perspektívy
sa v srbskom politickom ponímaní nerozlučovali
a rovnako ani v mysli Slovákov v tom čase sa to
nerozlučovalo. V tomto zrkadlení Jána Kollára v
Svetozarovi Miletićovi, ale aj v mnohých ďalších
osobnostiach, ktoré prepájali kultúru Slovákov a
Srbov, ako kultúru dvoch slovanských národov s
kultúrami iných slovanských národov, Srbi a Slová-
ci vystupovali z aspektu občianskych ideálov, ktoré
boli proklamované ideami Francúzskej revolúcie
a pretavené do hesla: Sloboda, bratstvo, jednota!
Na tieto programové postoje nemali všetci nárok
v rôznorodej, viacnárodnostnej habsburskej ríši a
Slovania boli prví, ktorí na túto nespravodlivosť
museli poukázať a protestovať proti takému stavu.
Práve preto Miletić v jednej zo svojich básní záve-
rečný verš formuluje tak, ako by ideály, o ktorých
hovorí, boli všeobecne platné, vzťahujúce sa na
celé ľudstvo a že tieto umožňujú spoluprácu ľudí
a národov celého sveta. „I kto bratskú svornosť
ľúbi, / Po jednom mu kvietku podaj, / Nech na
slávu pieseň slúži: / Vtedy nech hlas tvoj slovanstvu
trúbi: / Svitol ti ten drahý deň – / Požehnaný dník
Nanebovstúpenia!“ Nanebovstúpenie pre Srbov,
Slovákov a iných Slovanov bol vtedy chápaný ako
Spasovdan (Ďen spásy) pre všetkých ľudí sveta!
Ide bezpochyby o spôsob potvrdenia univerzálnych
ideálov Francúzskej revolúcie a o špecifických
spôsoboch, akými Slovania chápu a vysvetľujú si
také ideály.

Matica srbská a Matica slovenská: K interkultúrnemu a transkultúrnemu dialógu

Len dobré vzájomné porozumenie s úplným rešpektom jednotlivých národných kultúr môže zabezpečiť tak žiadaný interkultúrny dialóg, ako aj budovanie transkultúrneho európskeho priestoru, ktorý sa nebude snažiť zmazať špecifiká malých národov. Len v takých podmienkach môžeme budovať spoločné interkultúrne perspektívy, v ktorých sú kultúrne rozdiely chápané ako bohatstvo európskeho priestoru a nie ako výzva na realizáciu melting pot projektu, v ktorom sú národy len obyčajnou etnickou hmotou vhodnou na to, aby bola nositeľkou pracovného, spotrebného potenciálu, ktorého charakterizuje výlučne pohyb medzinárodného kapitálu. A kapitál – o tom sa vie veľmi dobre – vôbec neberie do úvahy možnú víziu humanizácie sveta. Potrvá to minimálne do vtedy, kým sa neukáže, že by aj taká vízia mohla byť vhodnou na získanie profitu. Vtedy urobí všetko, aby túto víziu zneužil, akokoľvek to bude možné a pretavil ju do číročístejšieho nového zdroja a nového profitu. Proti tomuto, výlučne ekonomickému a úžitkovému konceptu súčasnej spoločnosti musíme spoločne bojovať a v ňom si musíme vybojovať dôstojné obstátie našich dvoch národov, Srbov a Slovákov, ale aj iných počtom malých národov.

V súlade s takýmito cieľmi máme pokračovať v praxi seriózneho dialógu a radom zodpovednej výmeny názorov, pretože také úsilie – pevne v to veríme – nedopustí, aby dôležitosť témy podľahla tlakom politikantskému alebo ekonomistickému, byrokratickému alebo mediálnemu ľahkomysel-

nému rezonovaniu. Zároveň, toto úsilie má byť chránené pred rôznymi formami presadzovania istého názoru, ktorý bude prichádzať z najsilnejších mocenských centier alebo by bolo založené na väčšinovom prehlasovaní obdobných postojov. Žiadané rozhovory majú zostať slobodné a majú byť prejavom slobodných ľudí, ktorí majú záujem zachovať si ustanovizne slobodných ľudských presvedčení a budovať spoločnosť, ktorá slobodu jednotlivca, sociálnych vrstiev a dokonca celých národov chápu ako podmienku všetkých podmienok: normy základných slobôd sú základom pre spoločnosť, ktorá je otvorená novým a ľudskými perspektívami bytia. Ak sa tak stane, vtedy existuje nádej aj pre nás všetkých, pre ustanovizne, ktoré zastupujeme, ale aj pre politické spoločenstvá a spoločnosť, v ktorej pôsobíme: ide o nádej, že aj v prípade, že zostaneme vo výraznej volebnej menšine, môžeme obstáť tým, že zostaneme sami sebou, neohrozujúc nikoho iného. Pretože sloboda má zmysel iba vtedy, ak je akceptované právo na odlišnosť, pod podmienkou, že tá odlišnosť neohrozuje bytostne niekoho iného a jeho právo na rozdiel.

Prakticky to znamená, že bombardovanie Zväzovej republiky Juhoslávie v roku 1999 a vojnovú akciu cynicky nazvanú Milosrdný anjel nemožno chápať ako skutok obrany slobody, ale naopak ako ohrozovanie slobody a ničenie riadneho občianskeho poriadku. Ak sa v našej dobe obhajujú práva marginálnych skupín (homosexuáli, lesby, transrodové osoby, Rómovia, černosí, príslušníci koloniálnych komunit, migranti, ako aj rôzne špecifické fenomény patriace do oblasti sociálnej a kultúrnej queer teórie), nemali by sa s takou obrovskou ľahkosťou zabudnúť záväzky zabezpečiť práva celých

národov, ktoré sa z hľadiska vojenskej hierarchie a štátno-úradníckeho aparátu vnímajú istým spôsobom špecifické a svojrázne. Tento záväzok by mal byť chápaný ako urgentný, vzhľadom na to, že také národy v žiadnom prípade neohrozujú základné normy medzinárodného práva. V tomto kontexte to znamená starostlivo sa venovať právam Srbov a Albáncov, ale aj všetkých národnostných menšín v Srbsku a potrebné je vedieť, že menšinové práva pochádzajú ešte z čias socialistickej Juhoslávie, resp. Srbskej republiky a boli zabezpečené nad všetky vtedajšie, ale aj dnešné európske štandardy. Bombardovať také Srbsko je zločin nad zločinmi, a také niečo nemožno ospravedlňovať žiadnou, ani morálnymi a tak právne právne podložená argumentácia.

Zločin z roku 1999 bol ničivým znamením príliš nezvestného osudu tým, ktorí sa silným a bezškrupulóznym centrom politickej, štátnej a vojenskej moci nepáčia a v tomto zmysle je aj osud celej Európy vo veľkej miere závislý od schopnosti rešpektovať tieto elementárne práva na odlišnosť tých, ktorí sú označení za nesympatických a nežiadúcich. V prípade, že zvíťazí duch vojensko-administratívneho disciplinovania malých európskych národov, vyústi to k zničeniu samotnej myšlienky Európy, ktorá je nemysliteľná bez dialógu a bytostného pochopenia toho druhého. V tomto zmysle je úloha malých národov v budovaní Európy veľmi dôležitá a neporovnateľne väčšia vo vzťahu k skutočnej ekonomickej, politickej a vojenskej sile. Bez vypočutia hlasu malých národov v Európe bude zničený duch, z ktorého aj bola zrodená samotná Európska únia a keď sa odkloní od prvej podstaty a základnej idey, vtedy môžeme aj reálne očakávať mnohé ďalšie tvary zlyhania a vážnych deformít.

Už teraz prebieha vážny dialóg o všetkých takýchto udalostiach a procesoch a bude zaiste prebiehať aj v rokoch a desaťročiach, ktoré sú pred nami.

Nedá sa však poprieť skutočnosť, že pri riešení základných otázok, ktoré viedli k vzniku slovanských matíc, vlastne napomáhame tomu, aby sa onen základný, počiatkový a deklaratívny duch zjednotenej Európy upevňoval a posilňoval. Pozorujúc prínos našich dvoch ustanovizní, Matice slovenskej a Matice srbskej, kultúrnej histórie a túžobných snáh o národné bytie tak Slovákov, ako aj Srbov, myslím si, že sú pozitívne výsledky viac než badateľné. Aj keď možno menej viditeľne dve matice bezpochyby prispievajú k budovaniu tolerance, viackultúrnosti a transkultúrnosti, na ktorej si Európa zakladá. V tomto smere všetky slovanské matice môžu urobiť aj viac a k tomu reálne aj dôjde v prípade, že vzájomné relácie týchto ustanovizní prispievajú k bytostnému porozumeniu a pristúpia k civilizovaným riešeniam existujúcich problémov na ešte vyššej úrovni. Pokus o vytváranie akejsi nadriadenej inštalácie, ktorá zjednotí existujúce ustanovizne, nie je tou správnou cestou k úspechu. Takýto pokus práve naopak by mohol vyústiť do špecifickej formy maskovania existujúcich problémov a používania radu pretvarujúcich sa postupov. My, ktorí máme vlastné skúsenosti s tvrdými a menej tvrdými formami komunistického štátu, môžeme veľmi dobre odhadnúť ako sa ketman Czesława Miłosza môže prejaviť aj v iných a nových postkomunistických podmienkach. Tie síce deklaratívne popierajú každý prejav pokrytectva a sociálnych deformácií, avšak zároveň práve tieto postupne a čoraz viac legalizujú špecifické formy ketmanov akoby štandardných prejavov správania sa. Kritériá politickej korektnosti čoraz viac otvárajú

Две одлуке Велике Народне Скупштине у Новом Саду 12. новембра 1918.

Народна Скупштина Срба, Хрвата, Буњевца, Словака, Русина и осталих народа из Баната, Бачке и Барање донела је ове одлуке:

I. ОДЛУКА:

1. Молимо владу братске Србије, да на конгресу мира заступа наше интересе.
  2. Припључујемо се Краљевини Србији, која својим досадашњим радом и равнотом ујачава слободу, равноправност, напредак, у сваком правцу не само нама, него и свима словенским па и несловенским народима, који с нама заједно живе.
  3. Овај наш захтев хоће да помогне уједно и тежње свију Југословена, јер је и наша искрена жеља, да српска влада удружена са Народним Већем у Загребу учини све, да дође до остварења јединствене државе, Срба, Хрвата и Словенаца под вођством краља Петра и његове династије.
  4. И зато, да би ова скупштина помогла са своје стране остварити јединствену државу свију Словена, Срба, Хрвата и Словенаца, бира два члана, која ће стајати на услузи српској влади: Јашу Томића (Нови Сад) и Влашка Рајића (Суботица) и бира два члана, која ће стајати на услузи Народној Већу у Загребу: др. Јована Манојловића (Суботица) и Васу Стајаћа (Нови Сад).
- Несловенски и несловенским народима, који остају у нашим границама, обезбеђује се свако право, који желе, да као мањина очувају и развијају своје народно биће.
- А тако исто захтева скупштина ова, да се ојим Србима, Буњевцима и Шоцима, који и даље остају изван наших граница у другим државама, обезбеди правом заштите мањине њихов народни опстанак и развјатак, као и право, да се ти Срби од нове српске државе могу слободно, културно и економски потпомагати и у том ће се строго држати начела ујачаности (реципроцитета).
- Ово важи нарочито за Србе у Вудимској Епархији и за Буњевце и Шоце изван граница наше државе, који ће остати изван оквира српске земље, и којима се има обезбедити потребни део народно-државног имета, односно прихода досадашње Карловачке Митрополије.

II. ОДЛУКА:

- Банат, Бачка и Барања, у границама, које позиче аугантима балканска војска, проглашује се данас 12. новембра 1918. на Народној Скупштини у Новом Саду, на основу увиђеног начела народног самоодређивања оцпљеним, како у државноправном, тако и у политичком и привредном погледу, од Угарске.
- Због тога Народна Скупштина поставља Велики Народни Савет, којем је извршни орган Народна Управа.
- Народни Савет чине педесет чланова, изабраних из ове Народне Скупштине.
- Народни Савет доноси потребне уређе и шарђе, поставља Народну Управу и врши надзор над њом.
- Народну Управу чине ови одосци:
1. Политички послови.	4. Просвета (школа и црква).	7. Привреда.	10. Народно здравље.
2. Унутрашњи послови.	5. Финансије.	8. Прокрива и снабдевање.	11. Народна одбрана.
3. Правосуђе.	6. Саобраћај.	9. Социјалне реформе.	
- На челу сваког одоска стоји Народни Поверљик са замеником и потребним особљем.
- Народна Управа управљаће означеном територијом на основу начела потпуне слободе и равноправности ва све народе. Сваки грађанин има неоспорно право, да на овом матерњем језику општи са свима властима.
- До коначног организовања нове наше државе Народна Управа управљаће, по могућности, према постојећим законима и законитим наредбама.
- Седиште Великом Народном Савету и Народној Управи је Нови Сад.
- Ако две стотине чланова ове Народне Скупштине, која поставља Народни Савет, ма из којег разлога, у циљалма администрације, затражи поновни сазив Народне Скупштине, дужан је Народни Савет сазвати Народну Скупштину у року од 14 дана.

Председници:

Др. Бабијан Малагурски   Степаз Михаловић   Др. Милаз Палаз   Павле Татић
Др. Славко Милетић   Др. Људевит Мичетић   Војислав Поповић   Јован Храниловић

Перовође:

Др. Душан Бошковић   Мита Ворђевић   Др. Јован Латинчић   Душан Тушановић

Dve rozhodnutia Veľkého národného zhromaždenia Srbov, Bunevcov a iných Slovanov v Banáte, Bácske a Barani u Novom Sade dňa 12. novembra 1918 o pripojení Vojvodiny k Srbskému kráľovstvu

Foto: Múzeum Vojvodiny, Novi Sad

Zakladajúce zhromaždenie Matice slovenskej, Báčsky Petrovec, 15. august 1932

Foto: Múzeum vojvodinských Slovákov

priestory pre takéto deformované formy jazyka a reči, činov a správania sa ľudí.

Keď uvažujeme o podobách spolupráce medzi Maticou slovenskou a Maticou srbskou, nemožno nespomenúť, že tieto dve ustanovizne pretrvali v habsburskej monarchii napriek tomu, že v tom čase bola ich samotná existencia výrazne ohrozená. Činnosť Matice slovenskej bola pozastavená na takmer štyri a pol desaťročia: zrušená bola v roku 1875 a na svoje oživotvorenie musela počkať až do rozpadu Rakúsko-Uhorska. Jej činnosť bola obnovená v roku 1919 so vznikom nového štátu – Česko-Slovenska. Osobnosťou, ktorá sa o vznik spoločného štátu naj-

viac zaslúžila, bol Tomáš Garrigue Masaryk, jeho prvý prezident. Je opodstatnené konštatovať, že práve Masaryk bol v roku 1927 menovaný za čestného člena Matice srbskej, a to najmä ako prejav vďaky za jeho dôslednú kritiku rakúsko-uhorskej propagandy namierenej proti Srbskému kráľovstvu pred prvou svetovou vojnou.

Od svojho obnovenia v roku 1919 pracuje Matica slovenská kontinuálne až do dnes. Prestávky v činnosti Matice srbskej bývali podstatne kratšie, avšak častejšie. Prvé prerušenie sa spája s pokusom Uhorska z roku 1836, keď bola z formálno-právnych dôvodov jej činnosť zakázaná. Matiční pred-

stavitelia ju však po náročnej advokátskej aktivite v roku 1837 opäť obnovili. Druhé prerušenie nastalo počas revolučných rokov v Pešti (1848 – 1849), v čase krvavých zrážok medzi maďarským vojskom a srbským národným hnutím. Tretie a štvrté prerušenie spôsobili svetové vojny (1914 – 1918 a 1941 – 1945). K plnohodnotnej činnosti v oblasti kultúry sa ustanovizeň vrátila až v podmienkach mieru. K dobrému porozumeniu medzi Srbmi a Slovákmi prispeli jednoznačné postoje Slovákov, aby sa po prvej svetovej vojne na troskách monarchie formoval nový štát – Československo. Na druhej strane boli územia Báčky, Banátu, Barane a Srieemu pripojené k Srbskému kráľovstvu a neskôr k novovzniknutému Kráľovstvu Srbov, Chorvátov a Slovincov. Na Veľkom národnom zhromaždení v Novom Sade 25. novembra 1918 boli prijaté kľúčové rozhodnutia, pričom k najzastúpenejším národom patrili práve predstavitelia slovanských národov – Srbi, Bunevci, Slováci a Rusíni. Spoluprácu upevnilo aj založenie Matice slovenskej v Báčskom Petrovci v roku 1932. Ukázalo sa, že Slováci z Vojvodiny a celého Srbska boli vždy spoľahlivým mostom medzi dvomi národmi.

V každom prípade je potrebné zdôrazniť, že prepojenia medzi poprednými dejateľmi v oblasti kultúry, slovanskej solidarity, ideológie a politiky vznikli omnoho skôr. Korene siahajú až do 18. storočia, keď srbskí šajkaši a hraničiarci osídlili Komárno a pokračujú osobitne v období romantizmu, keď mladí Srbi študovali v Prešporku (dnešnej Bratislave) či v Trnave, zatiaľ čo mladí slovenskí vzdelanci pôsobili na srbských gymnáziách v Srieemských Karlovciach alebo v Novom Sade. Vieme, že sa predstavitelia oboch národov stretávali v Budíne i v Pešti a veľmi rýchlo si dokázali nájsť spoločnú reč. Boli to

časy, kedy tieto vzťahy budovali Andrej Voľný, Pavol Jozef Šafárik, Ján Kollár či Ľudovít Štúr na jednej strane a Georgije Magarašević, Jovan Hadžić, Teodor Pavlović či Svetozar Miletić na strane druhej.

Slováci a Srbi sa vzájomne poznajú a vnútorne si rozumejú už najmenej dve plné storočia. My, ktorí sa v súčasnosti staráme o Maticu slovenskú a Maticu srbskú a prispievame k rozvoju kultúry dvoch národov, máme tú česť nielen dobre poznať prínos našich veľkých predchodcov, ale aj vnášať nové obsahy a smerovanie do našich nadštandardných vzťahov. Som hlboko presvedčený o význame týchto prínosov a presvedčený som aj v to, že Matica srbská a Matica slovenská v súčasnosti, v treťom desaťročí 21. storočia, nielen že vedia zadefinovať spôsoby kultúrnej politiky, ktorá je osožná pre národy, ktoré zastupujú, ale môžu aj autenticky a aktívne prispieť k stabilnej situácii aspoň v tejto časti Európy, kde žijú Srbi a Slováci. Srbské a slovenské svedectvá o pokojných a tolerantných vzťahoch medzi národmi, ale aj o úsilí, ktoré smeruje k autentickým prínosom a budovaniu podstatne širšieho kultúrneho a politického priestoru dnešnej Európy, by mali byť chápané vážne a malo by sa o nich hovoriť. Ak Slováci prežili všetky výzvy života v habsburskej ríši a Srbi výzvy v Osmanskej a v habsburskej ríši, to znamená, že sa im podarí prežiť a zdolať výzvy života aj v dnešnej Európe a Európskej únii. Pre samotnú Európu, osobitne pre obštatie Európskej únie, je omnoho lepšie, dokonca až spásanosné, aby počtom malé národy vystúpili z temna, ticha a neviditeľnosti. V prípade, že sa tak nestane, Európa sa zriekne tej najlepšej časti vlastnej tradície a zavládne tá časť, za ktorú by sme sa všetci mali hanbiť a vyhýbať sa jej za každú cenu.

Literatúra

24 |

- Chronicle of Matica srpska: First issue [*Letopis Matice srpske: Objavlenije i Prva častica*] (1823–1824). Facsimile edition (ed. I. Negrišorac). Novi Sad: Matica srpska, 2023. [In Serbian]
- Chronicle of Matica srpska: Second and third issue [*Letopis Matice srpske: Druga i treća častica*] (1825). Facsimile edition (ed. I. Negrišorac). Novi Sad: Matica srpska, 2024. [In Serbian]
- Eliáš, M. (2010). From the history of Slavic Maticas of nations. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Kovaček, B. (2006). Jovan Đorđević. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Kovijanić, R. (1973). Serbian writers in Bratislava and Modra in the 18th century. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Kovijanić, R. (1979). Serbian romanticists in Slovakia. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Maletin, M. (1968). Content of the Chronicle of Matica srpska 1825–1950: Content by authors. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Miletić, S. (1999). Collected works, vol. I (eds. Č. Popov & D. Mikavica). Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. [In Serbian]
- Milisavac, Ž. (1986). History of Matica srpska: Part I: 1826–1864. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Milisavac, Ž. (1992). History of Matica srpska: Part II: 1864–1880. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Milisavac, Ž. (2001). History of Matica srpska: Part III: 1880–1918. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Negrišorac, I. (2026). The Vow of Matica srpska: A guide to the oldest cultural institution. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Pamätnica – Spomentnica – Pamjatnaja kniga: 4. kongres matić a inštitúcií slovanských národov (2020). (eds. M. Gešper & Z. Pavelcová). Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Pavel Jozef Šafarik (1795–1861) (1963). (ed. Đ. Sp. Radojičić). Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Pavel Jozef Šafarik: Life and work (1996). (ed. M. D. Stefanović & M. Harpanj). Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Popov, D. (2001). History of Matica srpska: Part IV: 1918–1941. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Rajić, J. (2002). History of various Slavic peoples, especially Bulgarians, Croats and Serbs, vol. I–IV (ed. I. Negrišorac). Novi Sad: Matica srpska – Orfeus. [In Bulgarian]
- Serbske letopisi, No. 10. (1827). [In Serbian]
- Šafarik, P. J. (1824). Character of the Slavic people in general. Serbske letopisi, prva častica, vol. 1, 64–99. [In Serbian]
- Taylor, A. J. (2001). The Habsburg Monarchy 1809–1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary (translation M. Nikolajević). Beograd: Clio. [In Serbian]
- That Way, Not Otherwise (*Tako, a ne inače*): Commemorative volume on the 150th anniversary of the transfer of Matica srpska from Pest to Novi Sad (2014). (eds. D. Stanić & Đ. Đurić). Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]

Marián J. Gešper^[1]
predseda Matice slovenskej
Martin (Slovenská republika)

UDC 930.85(497.11:437.6)
061:001.32(437.6)
061:001.32(497.113)
930.25(497.113)
Originálny vedecký článok
Prijatý: 10.3.2026
Akceptovaný: 16.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65605

Rozvíjanie slovensko-srbských kultúrnych a vedeckých vzťahov: spolupráca Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny

Abstrakt: Článok sa orientuje na vymenovanie konkrétnych podujatí a aktivít, ktoré usporiadala alebo na nich participovala Matica slovenská, v rámci posilňovania slovensko-srbských vzťahov, osobitne vzťahov medzi Maticou slovenskou a Maticou srbskou. V tomto zmysle sa v článku uvádzajú kongresy matíc, ktoré sú platformou na spoluprácu medzi maticami a inštitúciami slovanských národov a ktoré počas svojej existencie podstatne rozvinuli spoluprácu na poli výskumu dejín a kultúry dvoch národov. V texte sa uvádzajú aj významné jubileá oboch matíc, ale aj plánovanie spoločných publikačných projektov či spoločná participácia na podujatiach.

Kľúčové slová: srbsko-slovenská spolupráca, Pavol Jozef Šafárik, kongresy matíc a inštitúcií slovanských národov

Úvod

Dlhoročné priateľské vzťahy medzi slovenskými a srbskými kultúrnymi ustanovizňami nadobúdajú v posledných rokoch nový dynamický rozmer. Matica slovenská so sídlom v Martine, založená roku 1863, teda z čias Uhorska a Rakúskej ríše, systematicky rozvíja spoluprácu s významnými inštitúciami v

Srbsku, predovšetkým s Maticou srbskou, ktorá vznikla v roku 1826 ako prvá, a ako taká bola symbolom kultúrneho prebudenia slovanských národov. Rovnako intenzívna je aj spolupráca s Archívom Vojvodiny so sídlom v Novom Sade, ktorý si tiež v tomto roku pripomína významné jubileum - sté výročie vzniku.^[2] Spolupráca sa opiera o historické väzby slovanských národov, o tradíciu vedeckej a

[1] gespermariani@gmail.com

[2] SEMAN, J.: *Matica slovenská posilnila spoluprácu s krajanmi a Archívom Vojvodiny*. Uverejnené 20. 2. 2025 [online] Dostupné na internete: https://slovenskeslovo.sk/matica-slovenska-posilnila-spolupracu-s-krajanmi-a-archivom-vojvodiny/?utm_source=chatgpt.com

kultúrnej výmeny, ako aj o starostlivosť o slovenskú komunitu vo Vojvodine. Dejiny nás naučili hovoriť spoločným jazykom vzájomnej úcty a podpory, ktorý sa v súčasnosti snažíme zachovať a zveladiť.

V prípade Matice slovenskej je potrebné zdôrazniť, že slovanský pilier kultúrnej, vedeckej a spoločenskej spolupráce bol prítomný už od počiatkov jej založenia. Slovanské súvislosti patrili k imanentnej súčasť slovenského matičného života po všetky jej historické obdobia až po dnešok. Slovenský národovec, historik, knihovník, archivár a matičiar doc. Anton Augustín Baník (1900 – 1978) koncom štyridsiatich rokov 20. storočia asi najvýstižnejšie charakterizoval vzťah Matice slovenskej k ideám slovanskej vzájomnosti nasledovne: „Tradície slovenského národa sú nerozlučiteľne hlboko späté s dejinami celého Slovanstva. Matica slovenská je zároveň historickým uchovávateľom a živým nositeľom ducha slovanskej solidarity u Slovákov. Veď Matica slovenská vznikla priam manifestačným spôsobom pri sviatočných, slovanským bratstvom preniknutých spomienkach na tisícročie príchodu slovanských apoštolov Konštantína Cyrila a Metoda k našim predkom. Okrem toho Matica slovenská rozvila sa časom tak, že spomedzi všetkých sesterských ústavov v Slovanstve najvýraznejšie zachováva posiaľ prvotný, pôvodný zmysel matičnej myšlienky, ako ona vznikla v prvej tretine minulého storočia. Ale Matica slovenská, ako spolok milovníkov národa slovenského, nie je len ustanovizňou, ktorá sa opiera

o vyššie záujmy slovanského bratstva, ona vykonáva svoje poslanie súčasne na široko humánnom základe všeludského bratstva, na úprimnom zblížení človeka k človeku, preto má kladný pomer ku každému statočnému občanovi akejkoľvek národnej príslušnosti, najmä keď má aj osobitné porozumenie, úctu alebo lásku pre životné snahy a potreby Slovákov“ (Group of authors, 2020, s. 99).

Koniec koncov skutočne jasným slovenským matičným príkladom zhmotnenia slovanskej spolupráce bol samotný historicky prvý predseda Matice slovenskej, biskup Štefan Moyses (1797 – 1869). V ňom našiel slovanský, slovanský a humánný ideál matičného národného poslania zvrchovaný vzor, o to viac, že Štefan Moyses bol nielen veľkým Slovákom, oduševneným Slovanom a ušlachtilým človekom, ale aj nábožensky hlboko založeným vysokým cirkevným hodnostárom a sociálne krivdy citlivo prežívajúcim dobrodincom. Prvý predseda Matice slovenskej sa aktívne angažoval v boji za kultúrne a politické práva Slovákov i juhoslovanského národného pohybu. Rozvíjal aj úzku spoluprácu s národnou reprezentáciou Čechov, Moravanov, Srbov, Chorvátov a Rusínov^[3] na pozadí stupňujúcej sa maďarizácie a germanizácie v strednej Európe 19. storočia v habsburskej monarchii. Štefan Moyses neústupne v každodennom praktickom živote bránil základné národné a kultúrne práva slovanských národov a neváhal pritom riskovať svoje spoločenské postavenie (Group of authors, 2020, s. 99).

[3] Obdobný koncept presadzoval aj ďalší veľký Slovan a rusínsko-slovenský dejateľ Adolf Dobriansky (1817 – 1901), ktorý bol taktiež príslušník druhej vlny národného obrodovania, ale zasahoval aj do tretej fázy - štúrovskej. A. Dobriansky dokonca predložil plán vznik formy štátneho útvaru Čechov, Moravanov, Slovákov i Rusínov a to vyše osemdesiat rokov pred vznikom prvej Česko-slovenskej republiky r. 1918. Viac v dokumentárnom filme: *Vizionár slovanskej jednoty - Adolf Dobriansky*. Uverejnené 19. 03. 2021 [online] Dostupné na internete: https://www.youtube.com/watch?v=skv2_V88MA8

Marián J. Gešper

Rozvíjanie slovensko-srbských kultúrnych a vedeckých vzťahov: spolupráca Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny

Rovnako to platilo aj o historicky druhom podpredsedovi Matice slovenskej, Karolovi Kuzmánym (1806 – 1866), ktorý patrilo k druhej vlne národného obrodzenia, resp. ku generácii Všeslávie^[4], reprezentovanej osobnosťami ako Ján Kollár a Pavol Jozef Šafárik, pričom táto generácia sa vyznačovala intenzívnymi kontaktmi a spoluprácou v rámci širšieho slovanského, vrátane srbského, kultúrneho a intelektuálneho priestoru. V slovenských historických podmienkach rozdeľujeme národné obrodzenie do troch fáz a istotne nebolo náhodou, že v období vzniku úplne prvých matíc, časovo zhodovala s touto druhou vlnou a to slovenskou vetvou generácie Všeslávie (1820 – 1835).

Ako to povedal novodobý maticný historik Michal Eliáš (1934 – 2018), slovanské matice nielen v dejinách Európy patria medzi najväznejšie národnokultúrne spolky. Vznikli ako prvé národné a kultúrne inštitúcie s množstvom úloh dôležitých pre utváranie národných spoločenstiev. Nepropagovali len národný princíp, ale aj občiansky-zjednocovali národné spoločenstvá bez rozdielu náboženského vyznania, politického presvedčenia a sociálnej príslušnosti. Bohatou vydavateľskou a kultúrnou činnosťou významne prispeli k zvýšeniu kultúrnej úrovne ľudu k rozvoju vedy, literatúry, umenia, vzdelania. Založili národné knižnice, literárne múzeá, galérie a iné inštitúcie, ktoré podnetne pôsobia v národnej, európskej i vo svetovej kultúre. Rozvíjaním kultúrnych stykov pomáhajú zblížovať národy a udržovať národné povedomie. V Európe nepoznáme iné kultúrne spolky, ktoré by mali také dlhé trvanie a široké pôsobenie ako slovanské

matice. Za svoju mnohostrannú činnosť si zaslúžia úctu, vážnosť a ocenenie nielen v rámci jednotlivých národov, ale aj v rámci Európy, Európskej únie i celého sveta (Eliáš, 2010 : 18-19). Možno dodať, že rovnako to platí o nepretržitej spolupráci medzi Maticou srbskou a Maticou slovenskou, ktorá aj keď rôznou intenzitou, ale pretrvávajúca prierezovo cez 19. a 20. storočie, až po dnešok a možno konštatovať, že v súčasnosti srbsko-slovenské maticné väzby zažívajú svoju ďalšiu historickú renesanciu.

Novodobé a historické východiská spolupráce

| 27

Vzťahy medzi slovenským a srbským kultúrnym prostredím majú hlboké dejinné korene. Je pravdou, že celkovo historická pamäť je v niektorých aspektoch relatívne krátka a že odborná literatúra často kladie dôraz na 19. storočie ako na čas začiatku intenzívnej slovanskej spolupráce. V 18. a 19. storočí už existovali rozsiahle výmeny vo vzdelávaní, umení a literatúre: mnoho Srbov (a nielen ich z južnej Európy) študovalo na slovenských univerzitách a gymnáziách, najmä v Bratislave, Košiciach a Kežmarku a poprední slovenskí predstavitelia národného obrodzenia, ako boli Pavol Jozef Šafárik či Ján Kollár a srbský jazykovedec Vuk Karadžić, vzájomne čerpali zo svojich poznatkov pri zbieraní a systematizácii ľudovej slovesnosti.

Takéto slovanské väzby však nemožno redukovať len na 19. storočie. Práve naopak. Migrácie, osobné kontakty a spoločné jazykovokultúrne

[4] Termín Všeslávia použil ako prvý Ján Kollár v básnickej skladbe *Slávy dcera* a neskôr i v diele *Kázně a řeči*.

vplyvy naznačujú kontinuálne prepojenia, ktoré siahajú oveľa hlbšie do minulosti a ktoré formovali slovanské kultúrne a politické prostredia už dávno pred moderným národným obrozením v 19. storočí. Paradoxom preto je, že ak berieme do úvahy známy rozsah kultúrnych a vzdelávacích výmen medzi slovanskými národmi, zdá sa veľmi nepravdepodobné, že by vznikli len v priebehu dvoch storočí. Napriek tomu, že systematickejšie historické štúdium venuje pozornosť najmä novovekým dejinám, dejinné ozveny slovanskej vzájomnosti musia byť oveľa staršie a hlbšie uložené v kultúrnom vedomí oboch národov.

Príkladov historických väzieb a prejavov slovanskej spolupráce možno nájsť v dávnej histórii viacero, no vzhľadom na mnohovravnosť sa zameriame len na niektoré. Už samotná existencia Samovej ríše (623 – 658) poukazuje na pokus západoslovanských kmeňov vytvoriť prvý predštátny útvar našich predkov, oslobodiť sa spod avarskej nadvlády a zároveň odolávať germánskemu tlaku Franskej ríše na východ v 7. storočí. *Fredegarova kronika* nazýva tento útvar Samovou ríšou, ktorá zahŕňala Lužických Srbov, slovanské kmene na území Čiech, ako aj moravských, naddunajských a korutánskych Slovenov.^[5] V dejinách sa zachovali mená niektorých významných vojvodcov západných Slovanov, ako boli Dervan, Valuk či ústredný vládca Samo. Hoci kroniky mlčia o udalostiach po Samovej smrti, je pravdepodobné, že nadkmeňové

štruktúry v rôznych formách pretrvali. V roku 833 franskí kronikári zaznamenávajú vznik ďalšieho politického útvaru západných Slovanov, ktorý sa neskôr nazval Veľkomoravskou ríšou. Práve spojenie kniežatstva Moravy a Nitry toho istého kmeňa Slovenov naznačuje kontinuálne rozvíjanie politických a spoločenských štruktúr, ktoré nadviazali na Samovu ríšu (Durec, Gešper, 2023 : 15). Od Veľkomoravskej ríše sa odvíja dielo Konštantína Cyrila a Metoda, ktorí položili základy písma Slovanov, cirkevnej a prvej štátnej správy, školy filozofie, právneho vzdelania a slovansky chápaného kresťanstva, čo sa neskôr rozšírilo aj k východným a južným Slovanom tých čias. Nezabúdajme, že aj Matica slovenská v Turčianskom Sv. Martine (1863) a Matica slovinská v Lubľane (1863 – 1864) boli založené v súvislosti s 1000. výročím príchodu Konštantína Cyrila a Metoda.

Vyššie načrtnuté súvislosti by si vyžadovali oveľa zásadnejšie spracovanie. Ak sa vrátíme a pomyselne urobíme skok k slovensko-srbským vzťahom modernej doby, mimoriadne dôležitou osobnosťou, ktorá bola svojráznym živým mostom srbsko-slovenskej spolupráce je významný slavista a mysliteľ Pavol Jozef Šafárik (Parenička, 2025, 55). Ako riaditeľ a profesor tamojšieho pravoslávneho gymnázia strávil štrnásť plodných rokov (1819 – 1833) v Novom Sade a v neďalekých Srijemských Karlovciah a významne sa podieľal na rozvoji srbského kultúrneho a vedeckého života.

[5] Byzantský spisovateľ Jordanes vo svojom diele *O pôvode a skutkoch Góto*v zo 6. storočia pomenúva tri slovanské kmene – a to Venetov, Antov a Slovenov. Sloveni sa tu chápali ako osobitný slovanský kmeň. Neskôr od pomenovanie Slovenov došlo k pomenovaniu všetkých Slovanov predovšetkým zo strany západných kronikárov. Pôvodné etnické meno Slovenov naďalej nosia Slováci – Slovensko a Slovenci – Slovenija. Jordanes zároveň zaznamenal, že Slovania spolu s Gótmami (germánsky kmeň) vyvinuli silný tlak proti juhovýchodnej časti Rímskej ríše v oblasti dolného Dunaja už v 4. storočí nášho letopočtu.

Zároveň sa zapísal aj do dejín Matice srbskej, keď sa už pri jej vzniku stal jedným z prvých čestných členov. Súčasne aktívne prispieval aj do najstaršieho kontinuálne vydávaného odborného časopisu *Letopis Matice srpske*. P. J. Šafárik je dôležitou spojnicou aj medzi slovenským, moravským, českým, rusínskym, lužicko-srbským, slovinským a srbským národným, kultúrnym a vedeckým životom s presahom až do 20. storočia, kde sa mnohé Šafárikove idey aj realizovali (vznik československého štátu a Juhoslávie po 1. svetovej vojne r. 1918). Aj z historického odkazu P. J. Šafárika vychádza súčasná spolupráca medzi slovenskými a srbskými inštitúciami, ktorá je založená na vzájomnom rešpekte, vedeckej výmene a podpore slovanskej kultúrnej identity.

Kongresy matíc a slovanská spolupráca

Významným pilierom medzinárodnej spolupráce Matice slovenskej sú kongresy matíc a kultúrnych inštitúcií slovanských národov. Ako také, nadväzujú na historickú tradíciu slovanskej vzájomnosti a kultúrnej spolupráce medzi slovanskými národmi. V poradí I. európsky kongres matíc slovanských národov sa konal v dňoch 26. – 28. marca 2007 v Martine. Záverečné memorandum stanovilo východiská aj do nasledujúcich rokov: „My zá-

stupcovia Matíc slovanských národov na svojom prvom európskom kongrese 26. – 28. marca 2007 v Martine (Slovensko) I. vyhlasujeme, že Európu vnímame ako kontinent rovnocenných kultúr, jazykov a národných identít, spolupracujúcich národných domovov s nezastupiteľným miestom Slovanov. II. podporujeme a presadzujeme humanistické, demokratické a kresťanské tradície Európy, ktoré sú pilierom kultúrneho, duchovného a spoločenského vývoja nášho kontinentu v 21. storočí. III. súhlasíme s novou formou demokratickej spolupráce matíc a odporúčame exekutívam našich štátov, aby sa historicky osvedčené matice stali integrálnou súčasťou štátnej kultúrnej podpory na ďalšie desaťročia. IV. prizývame do spolupráce ďalšie organizácie, ktoré akceptujú a podporujú slovanskú vzájomnosť a hodnoty európskej spolupatričnosti. V. vyjadrujeme vôľu stretávať sa na ďalších európskych kongresoch matíc slovanských národov, a tak zachovávať a rozvíjať naše kultúrne dedičstvo. VI. odporúčame rozhodujúcim štruktúram EÚ akceptovať integračnú vôľu ďalších slovanských národov stať sa platnými a plnohodnotnými členmi integrovanej Európy (Eliáš, 2010, s. 146).“^[6]

Aj II. európsky kongres matíc slovanských národov sa konal Martine a to v čase od 31. júla do 3. augusta 2013. V poradí III. kongres matíc slovanských národov sa zasadal 4. februára 2014 v Lubľane a nepriamo podnietil prijatie novej legislatívy upravujúcej výraznejšiu podporu Matice

[6] Na kongres prišli zástupcovia dvanástich matíc z ôsmich štátov Európy. Kongres prerokoval štyri základné tematické okruhy: Matice slovanské ako kultúrny, duchovný a spoločenský fenomén Európy; Slovanstvo a Slovania v Európe na prahu 21. storočia; Národná integrita – pilier identity; Spolupráca Matíc pri posilňovaní národnej a kultúrnej identity. Pozri viac: Eliáš, M.: *Z dejín matíc slovanských národov*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej. 2010. s. 140 – 148

slovinskej zo strany slovinského štátu.^[7] Tieto podujatia sa stali významnou platformou pre diskusiu o budúcnosti slovanských kultúrnych inštitúcií v globalizovanom svete.

Za významný míľnik možno považovať IV. kongres matíc a inštitúcií slovanských národov, ktorý sa konal 4. – 6. júna 2019 v Martine. Kongres bol venovaný dejinným výročiam – predovšetkým 100. výročiu obnovenia činnosti Matice slovenskej v roku 1919 a pamiatke Memoranda národa slovenského z 6. – 7. júna 1861 (Group of authors, 2020, s. 101-102). Na podujatí sa zúčastnili predstavitelia viacerých slovanských kultúrnych ustanovizní, historici, slavisti a kultúrni pracovníci. Treba vyzdvihnúť aktívnu účasť matičnej delegácie pod vedením predsedu Matice srbskej profesora Dragana Stanića. Práve IV. kongres z r. 2019 v Martine posunul vzájomné interakcie slovanských matíc do nového rozmeru a predznamenal aj ďalšie budúce kongresy matíc. Za všetko odcitujeme stále aktuálne komuniké zástupcov našich slovanských vedeckých, kultúrnych a spoločenských ustanovizní: „My účastníci 4. kongresu matíc a inštitúcií slovanských národov, ktorý sa konal na podnet Matice slovenskej 5. a 6. júna 2019 v Martine pri príležitosti 100. výročia jej oživotvorenia, ako legitímni zástupcovia sme sa uzniesli na tomto komuniké: V prebiehajúcich procesoch globalizácie, liberalizácie, informačných, internetových a kybernetických technológií a vojen, postindustriálnej doby i postmoderny slovanské matice a kultúrne inštitúcie slovanských národov musia naďalej propagovať a šíriť tradičné konzervatívne hodnoty, predovšetkým kresťanstvo a vlastenectvo. Osobitne v slovanskom i európskom

prostredí chceme zachovávať cyrilo-metodskú tradíciu, napomáhať etablovaníu všeslovanskej i národnej identity a historického povedomia, v čom spočíva podstata a perspektíva slovanskej civilizačnej misie. Tú rozvíjame na princípoch dedičstva sv. Cyrila a Metoda ako patrónov Európy“ (Group of authors, 2020, s. 310).

Jubileum 160 rokov Matice slovenskej bolo ďalšou vhodnou príležitosťou usporiadať V. kongres matíc slovanských národov a slovanských inštitúcií, ktorý otvoril aj program jubilejných osláv v Martine. Konal sa v dňoch 3. – 4. augusta 2023 a zúčastnili sa ho opäť delegácie z viacerých slovanských krajín vrátane Srbska. Predstavitelia Matice srbskej, ako aj ďalších vedeckých a kultúrnych ustanovizní, diskutovali o možnostiach rozvoja kultúrnej spolupráce, ochrany slovanského kultúrneho dedičstva a posilňovania národných identít v súčasnom globalizovanom svete. Práve počas týchto rokovaní sa výrazne prehĺbili kontakty konkrétne medzi slovenskými a srbskými partnermi, čo viedlo k rozvoju osobitných vedeckých projektov a publikačných aktivít (MadurA, 2023, s. 2).

Po tomto kongrese sa už naplno rozprúdili aj jednotlivé projekty medzi Maticou slovenskou a Maticou srbskou, čo sa pretavilo aj do slovensko-srbskej kultúrnej spolupráce. V nadväznosti na V. kongres sa v dňoch 13. – 16. novembra 2023 uskutočnila návšteva delegácie Matice slovenskej, vedená predsedom Mariánom Gešperom v Srbsku, počas ktorej ju v sídle Matice srbskej v Novom Sade prijal jej predseda Dragan Stanić. Rokovania boli venované historickým väzbám slovenského a srbského národného hnutia, spoločnému kultúrnemu

[7] Matica slovinská v Lublane na rozdiel od Matice slovenskej v Martine nie je verejnoprávna ustanovizeň, ale združenie „družstvo“.

Marián J. Gešper

Rozvíjanie slovensko-srbských kultúrnych a vedeckých vzťahov: spolupráca Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny

| 31

Marián Gešper a Dragan Stanić počas oficiálnej návštevy Matice slovenskej v Srbsku (Nový Sad)

Foto: Matica slovenská

dedičstvu slovanských národov a osobnosti Pavla Jozefa Šafárika, ako aj najstaršiemu kontinuálne vydávanému časopisu *Letopisu Matice srbskej*, ktorý v roku 2024 oslávil 200. výročie založenia (Perný, Schvantner, Gešper, 2023, 23-25). Delegácia absolvovala diskusie o rozvoji spolupráce medzi slovanskými maticami, o pokračovaní kongresov matíc slovanských národov, ako aj o spoločných vedeckých a vydavateľských projektoch. Sprostredkovaná bola aj návšteva Združenia srbských spisovateľov v Belehrade. Jedným z konkrétnych výsledkov týchto rokovaní bolo vydanie osobitného slovensko-srbského čísla literárneho časopisu *Slovenské pohľady* v roku 2024, ktoré predstavilo literárnu a kultúrnu

tvorbu srbských autorov a slovenských dolnozemskejých spisovateľov žijúcich v Srbsku. Projekt bol významným krokom vpred k prehĺbovaniu kultúrnej výmeny medzi slovenským a srbským prostredím a zároveň pripomenul význam slovenskej menšiny vo Vojvodine a celkovo v Srbskej republike.^[8]

Pozitívnu skutočnosťou je, že skrátili sa aj intervaly konania kongresov slovanských matíc a inštitúcií. Bolo to zapríčinené aj tým, že spoločné projekty a odborné výmeny a návštevy priniesli nové odborné témy pre budúce zasadnutia. Ďalším míľnikom matičnej slovanskej kultúrnej výmeny, ale predovšetkým srbsko-slovenskej sa stal VI. kongres matíc a inštitúcií slovanských národov,

[8] Išlo o konkrétne *Slovenské pohľady* číslo 7 – 8/2024 celé venované srbský spisovateľom a kultúrnym činovníkom. Článkami prispeli napr. prof. Dragan Stanić, Zdenka Valentová-Belićová, Zoran Đerić, Selimir Radulović, Snežana Savkić, Nenad Šaponja a ďalší.

ktorý sa uskutočnil v dňoch 11. – 12. septembra 2025 v Martine. Podujatie sa konalo v spojení s medzinárodnou vedeckou konferenciou „II. vlna národného obrodzenia“, venovanou odkazu významných osobností slovanského kultúrneho priestoru, najmä Pavla Jozefa Šafárika a Jána Kollára (Seman, 2025, 5-7).

Konferencia sa uskutočnila pri príležitosti 230. výročia narodenia Pavla Jozefa Šafárika a bola organizovaná pod záštitou Matice slovenskej v spolupráci s Ministerstvom zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky. Martin sa počas týchto dní stal centrom slovanskej vedeckej a kultúrnej spolupráce našich matíc. Na kongrese a konferencii sa zúčastnili delegácie matíc, vedeckých inštitúcií a univerzít z viacerých krajín, okrem Slovenska napríklad z Českej republiky, Srbska, Slovinska, Čiernej Hory, Maďarska, Bulharska, Rakúska či Nemecka. Srbskú stranu reprezentovali najmä predstavitelia Matice srbskej z Nového Sade, odborní pracovníci Archívu Vojvodiny a predstavitelia Matice slovenskej v Srbsku so sídlom v Báčskom Petrovci. Odborná konferenčná časť bola venovaná reflexii osobností druhej vlny národného obrodzenia, medzi ktorých patrili okrem Pavla Jozefa Šafárika a Jána Kollára aj Samuel Tomášik, Martin Hamuliak, Karol Kuzmány či Adolf Dobriansky.

Srbské osobnosti, ktoré boli spojivom so slovenskými osobnosťami a napomáhali ich aktivitám, si zaslúžili našu zvláštnu pozornosť. Medzi významné osobnosti spolupracujúce za srbských činovníkov v 19. storočí v prostredí Vojvodiny (srbské prostredie v Uhorsku) patrili najmä Štefan Stratimirović, srbský metropolita v Karlovcích podporujúci slavistické aktivity, Georgije Magarašević, literát a redaktor *Letopisu Matice srbskej*,

na ktorom sa podieľal aj Pavol Jozef Šafárik, ďalej Lukijan Mušicki, významný básnik a cirkevný hodnostár, pričom Šafárik priamo spolupracoval aj s predstaviteľmi Matice srbskej v Novom Sade; v samotnom Srbsku bol jeho kľúčovým partnerom Vuk Stefanović Karadžić, jazykovedec, zberateľ folklóru a reformátor srbského jazyka, s ktorým rozvíjal intenzívnu vedeckú spoluprácu (Parenička, 2025, 26-28).

Diskusie sa zamerali na ich význam pre rozvoj slovanskej vzájomnosti, národných kultúr a vedeckej slavistiky v strednej Európe. Výstupy z konferencie majú byť publikované v bilingválnom slovensko-srbskom vedeckom zborníku, ktorý pripravuje Matica slovenská v spolupráci s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny v Novom Sade. Tento projekt je ďalším konkrétnym prejavom intenzívnej vedeckej spolupráce medzi slovenskými a srbskými kultúrnymi inštitúciami.

Podpora Matice slovenskej vo vzťahu k vojvodinským Slovákom a spolupráca s Maticou slovenskou v Srbsku

Spolupráca medzi slovenskými a srbskými inštitúciami má osobitný význam aj pre slovenskú národnostnú menšinu vo Vojvodine, ktorá patrí medzi najstaršie slovenské komunity v zahraničí. Matica slovenská sa dlhodobo usiluje podporovať kultúrny život dolnozemskej Slovákov, zachovanie slovenského jazyka a prezentáciu ich historického dedičstva v Srbskej republike. Spoločné projekty s archívami, vedeckými inštitúciami a kultúrnymi organizáciami v Srbsku umožňujú systematický výskum dejín

Marián J. Gešper

Rozvíjanie slovensko-srbských kultúrnych a vedeckých vzťahov: spolupráca Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny

slovenských komunit, ochranu historických dokumentov a ich sprístupňovanie širšej verejnosti.

Významnou súčasťou uvedených aktivít je aj dlhoročná súčinnosť s Maticou slovenskou v Srbsku so sídlom v Báčskom Petrovci, ktorá patrí k najstarším a najvýznamnejším kultúrnym organizáciám srbských Slovákov. Ide o organizáciu, ktorá vyrástla z rovnakých kultúrnych koreňov ako Matica slovenská a ako taká dnes plní rolu ochrancu kultúrnej identity Slovákov v Srbsku. Slovenská matičná delegácia sa v dňoch 8. – 10. augusta 2025 zúčastnila Slovenských národných slávností v Báčskom Petrovci a prijal ju predseda Matice slovenskej v Srbsku Juraj Červenák. Stretnutie potvrdilo tradičné väzby medzi slovenskými krajanmi vo Vojvodine a matičným centrom v Martine.^[9]

Symbolicky dobré vzťahy a rešpekt k Matici slovenskej v Srbsku a Slovákom v Srbsku potvrdilo aj slávnostné odhalenie busty Janka Bulíka, prvého predsedu Matice slovenskej v Juhoslávii 12. septembra 2025 v Martine. Významnému zahraničnému Slovákov, matičiarovi, právnikovi a antifašistovi, ktorý bol umučený nemeckými nacistami z vtedajšej Juhoslávie bola odhalená busta v Aleji národných dejateľov v areáli Matice slovenskej v Martine. Tento akt pripomenul historické prepojenie Slovákov zo Slovenska a Slovákov žijúcich v Srbsku, uskutočnil sa za účasti srbskej delegácie pod vedením predsedu Matice srbskej Dragana Stanića, predsedu Matice slovenskej v Srbsku Juraja Červenáka, ako aj Veľvyslanca Srbskej republiky na Slovensku Aleksandra Nakića.

Dve slovenské návštevy v rámci spolupráce s Archívom Vojvodiny v Srbsku v r. 2025

V rozvoji spolupráce medzi dvomi maticami boli aj dve pracovné cesty, ktoré sa konali v roku 2025. Delegácia Matice slovenskej vedená jej predsedom Mariánom Gešperom pobudla v Srbsku v dňoch 10. – 14. februára 2025. Prijal ju riaditeľ Archívu Vojvodiny Dr. Nebojša Kuzmanović a konala sa s cieľom prehĺbiť spoluprácu v oblasti historického výskumu, ochrany archívnych dokumentov a skúmania kultúrneho dedičstva slovenskej komunity vo Vojvodine. Archív Vojvodiny patrí medzi najvýznamnejšie archívne inštitúcie v Srbsku a spravuje rozsiahle fondy dokumentov o dejinách Vojvodiny i slovenskej menšiny v tomto regióne. Výsledkom rokovania bolo podpísanie protokolu o spolupráci, ktorý vytvára priestor pre spoločné historické a archívne výskumy, vydávanie vedeckých publikácií, organizovanie konferencií a odborných seminárov, digitalizáciu archívnych dokumentov a výmenu odborníkov a vedeckých pracovníkov. Počas pracovných ciest absolvovala delegácia Matice slovenskej viacero významných stretnutí s predstaviteľmi slovenského i srbského kultúrneho života. Delegácia navštívila Archív Juhoslávie v Belehrade, ako aj Slovenské kultúrne centrum Pavla Jozefa Šafárika v Novom Sade. Zástupcovia Matice slovenskej zavítali aj do obce Kysáč, kde delegáciu prijal

| 33

[9] Informačné ústredie Matice slovenskej: *Matičná delegácia sa zúčastnila Slovenských národných slávností a navštívila Maticu slovenskú v Báčskom Petrovci*. Uverejnené 15. 8. 2025 [online] Dostupné na internete: https://matica.sk/prve-oficialne-stretnutie-matice-slovenskej-s-novym-vedenim-matice-slovenskej-v-srbsku-bolo-vedene-v-konstruktivnom-a-pragmatickom-uchu/?utm_source=chatgpt.com

fotograf, publicista a poslanec v Zhromaždení AP Vojvodiny Pavel Surový. Program pokračoval návštevou Karloveckej bohoslovie sv. Arsenija v Sremských Karlovciach, kde delegáciu prijal rektor Jovan Milanović. Dôležitou súčasťou programu bolo aj pracovné stretnutie v sídle Matice srbskej v Novom Sade, kde sa uskutočnili rokovania s jej predsedom Draganom Stanićom. Delegácia zároveň rokovala s predstaviteľmi slovenskej komunity vo Vojvodine vrátane vtedajším predsedom Matice slovenskej v Srbsku Branislavom Kulíkom.^[10]

34 |

Významnou udalosťou v rozvoji slovensko-srbských vzťahov bola aj účasť slovenskej delegácie na podujatí Tesla Global Forum 2025, ktoré sa konalo 28. – 31. augusta 2025 v Novom Sade a ďalších mestách Vojvodiny. Na podujatí sa zúčastnilo dvadsaťosem matičíarov zo Slovenska vedených predsedom Matice slovenskej Mariánom Gešperom. Delegáciu tvorili členovia Mladej Matice z Lučenca, Sečoviec, Košíc a okresu Humenné, ako aj folkloristi z folklórneho súboru Chemlon pod vedením člena výboru Matice slovenskej Miroslava Kerekaniča. Program zahŕňal návštevu sídla Matice srbskej v Novom Sade, odborný program v Rozhlase a televízii Vojvodiny, stretnutia so slovenskou a rusínskou redakciou tejto inštitúcie, odborné prednášky venované odkazu Nikolu Teslu a návštevu Archívu Vojvodiny. Delegáciu sprevádzal vojvodinský slovenský spisovateľ Martin Prebudila (Seman, 2025, s. 19).

Účasť Matice slovenskej na jubileu Matice srbskej

Významným momentom vo vzájomných vzťahoch bola nedávna účasť delegácie Matice slovenskej na slávnostných oslavách 200. výročia založenia Matice srbskej v roku 2026 v Novom Sade 16. – 17. februára 2026. Toto jubileum pripomenulo význam najstaršej slovanskej matice a zároveň potvrdilo hlboké kultúrne väzby medzi slovenským a srbským národom. Stretnutie predstaviteľov oboch matíc vytvorilo priestor pre ďalší odborný dialóg, spoločné projekty a rozvoj spolupráce v oblasti vydavateľstva, histórie a jazykovedy. Veľmi cenným výsledkom rokovania 17. februára 2026 bolo ponúknutie realizačnej štafety kongresov slovanských matíc do rúk Matice srbskej. Matica slovenská pomôže kontaktmi a inou súčinnosťou s tým, že kongres by sa konal v Novom Sade na jeseň tohto roku a bol by venovaný 200. výročiu založenia historicky prvej slovanskej matice – Matice srbskej roku 1826.

Minulosť i budúcnosť slovensko-srbského bratstva

Vzájomná spolupráca medzi Maticou slovenskou, Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny predstavuje jedinečný príklad slovanskej kultúrnej solidarity a vedeckej spolupráce. Jej cieľom je nielen ochrana

[10] Informačné ústredie MS: *Prehľadovanie unikátnej medzinárodnej spolupráce Matice slovenskej s Archívom Vojvodiny a slovenskými krajinami*. In: *Slovanský obzor*, roč. 5, č. 1-2/2025, s. 15-16

Marián J. Gešper

Rozvíjanie slovensko-srbských kultúrnych a vedeckých vzťahov: spolupráca Matice slovenskej s Maticou srbskou a Archívom Vojvodiny

Marián Gešper a Nebojša Kuzmanović v rámci oficiálnej návštevy Matice slovenskej v Srbsku (Nový Sad)

Zdroj: Matica slovenská

historického dedičstva, ale aj vytváranie nových vedeckých a projektov, ktoré prispievajú k lepšiemu poznaniu spoločných dejín a kultúrnych i politických väzieb. Je to však aj dôležitý stavebný kameň spoločného diela a historického spojenectva medzi sesterskými štátmi – Slovenskou republikou a Srbskou republikou. Tak ako v minulosti, tak aj dnes, musia Slováci a Srbi aktívne spolupracovať a hľadať cesty svojho rozvoja v tejto veľmi nepokojnej a zdá sa nebezpečnej dobe, ktorá panuje v Európe, ale aj v globálnom svete.

Vývoj ukázal, že nesmieme rezignovať na význam takéhoto dedičstva, ale naopak posilňovať slovensko-srbské bratstvo v kultúre, vede i politike a obzvlášť v tejto pohnutej dobe. Je to aj základom nášho kultúrneho rozvoja a zachovania našich počtom malých, ale hrdých slovanských a európskych národov. K tomu nás viaže svetlý príklad našich

predkov od najstarších slovanských čias, cez 18. až 20. storočia až po súčasnosť!

Matice ako historické národné ustanovizne aj v 21. storočí naďalej jedinečne naplňajú svoje základné poslanie – uchovávanie kolektívnej historickej pamäte, kultúrneho dedičstva, posilňovanie národného povedomia a formovanie budúcich nových a vyspelých generácií národných elít potrebných na naše európske prežitie. Preto môžeme smelo povedať, že aj v čase globalizačných procesov a civilizačných katakliziem, zostávajú matice jedným z pilierov národnej kultúry a slovanskej vzájomnosti.

Spolupráca slovenských a srbských kultúrnych ustanovizní tak predstavuje nielen pokračovanie historickej tradície, ale aj dôležitý príspevok k európskeho kultúrneho dedičstvu a svätému Slovanstvu, ktoré je založené na rešpekte k národnej identite a kultúrnej rozmanitosti.

Literatúra

- Durec, J., & Gešper, M. (2023). *From Samo's Empire to Great Moravia*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Eliáš, M. (2010). *From the history of Slavic peoples' Maticas*. Martin: Matica slovenská Publishing. [In Slovak]
- Group of authors. (2020). *Commemorative publication of the 4th Congress of the Slavic Peoples' Matices and Slavic Peoples' Institutions, held on the 100th anniversary of the revival of Matica slovenská and the signing of the Slovak People's Memorandum*. Martin: Matica slovenská Publishing [In Slovak]
- Madura, P. (2023). *Mutual professional cooperation moves us into new dimensions*. In: *Slovanský obzor*, 3(2), 2. Available at: https://matica.sk/wp-content/uploads/2024/01/Slovansky_obzor_2023_2_sk.pdf [In Slovak]
- 36 | Parenička, P. (2025). *Pavel Josef Šafárik: Time, life, work, monuments and literature*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Perný, L., Schvantner, P., & Gešper, M. (2023). *Multilayered expansion of cultural cooperation between Matica srpska and Matica slovenská*. In: *Slovanský obzor*, 3(2), 23-25. Available at: https://matica.sk/wp-content/uploads/2024/01/Slovansky_obzor_2023_2_sk.pdf [In Slovak]
- Seman, J. (2025a). *Matica slovenská strengthened cooperation with compatriots and the Archive of Vojvodina*. Published February 20, 2025. [Cited March 26, 2026]. Available at: <https://slovenskeslovo.sk/matica-slovenska-posilnila-spolupracu-s-krajanmi-a-archivom-vojvodiny/> [In Slovak]
- Seman, J. (2025b). *Unveiling the bust of antifascist and foreign Matica member Jan Bulík*. In: *Slovanský obzor*, 5(1-2), 5-7. Available at: https://matica.sk/wp-content/uploads/2025/11/Slovansky-obzor_2025_1-2_sk.pdf [In Slovak]
- Seman, J. (2025c). *Slovak delegation at Tesla Global Forum 2025 - Matica slovenská strengthens Slovak-Serbian cultural ties*. In: *Slovanský obzor*, 5(1-2), 19. Available at: https://matica.sk/wp-content/uploads/2025/11/Slovansky-obzor_2025_1-2_sk.pdf [In Slovak]
- Seman, J. (2025d). *Meeting of Slavic Maticas in Martin: Conference on the second wave of national revival continues Pavel Josef Šafárik's legacy*. In: *Slovanský obzor*, 5(1-2), 5-7. Available at: https://matica.sk/wp-content/uploads/2025/11/Slovansky-obzor_2025_1-2_sk.pdf [In Slovak]

Lukáš M. Perný^[1]

Matica slovenska
Spoločnosť Ladislava Novomeského
Martin (Slovenská republika)

UDC 930.85(497.11:437.6)"18/20"
Originálny vedecký článok
Prijatý: 6.3.2026
Akceptovaný: 14.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65515

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Abstrakt: Proto-štúdia načrtáva základné kontúry srbsko-slovenských kultúrnych stykov od 19. storočia po súčasnosť. Sleduje genealógiu vzájomnosti od idey slovanskej spolupráce reprezentovanej osobnosťami ako Ján Kollár, Pavol Jozef Šafárik a Svetozar Miletić, cez československo-juhoslovenské vzťahy 20. storočia až po aktuálne formy výmeny. Osobitne sa venuje paralelám a kultúrnym stykom, úlohe vojvodinských Slovákov i aktivitám súčasných aktérov. Text zdôrazňuje význam kultúrnej spolupráce ako perspektívy ďalšieho rozvoja vzťahov v 21. storočí.

Kľúčové slová: Srbsko, Slovensko, Južoslávia, Československo, kulturológia

---

Nasledujúca proto-štúdia je akousi úvodnou poznámkou s prvými výsledkami na začiatku bádania Slováka zo Slovenska k téme srbsko-slovenskej problematiky. Téma je to mimoriadne zaujímavá, podnetná a v mnohých oblastiach neprebádaná a preto aj pre poznanie oboch kultúr užitočná, preto ide pre kulturológa o výzvu, ako aj otázku zodpovednosti ku kultúrnym dejinám.

I. 19. storočie, matice, Slováci, Srbi a slovanstvo

V hlbokjej minulosti 19. storočia existujú kultúrne spojenia medzi slovanskými národmi prostredníctvom idey všeslovenskej vzájomnosti a ikonami národných obrození (Kollár, Šafárik, Štúr, Palacký, Kuzmány, Karadžić, Miletić, Kopitar, Prešern,

---

[1] lucasperny@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2418-0910>

Zmaj, Gaj, Ševčenko, Mickiewicz, Puškin, Gogol, Tolstoj), ktorá spája slovanské národné kultúry a ich národné obrodenia, ako aj existencia matíc ako originálnych slovanských inštitúcií (Maticu slovenskú inšpirovala Matica srbská pri ktorej založení bol aj P. J. Šafárik).^[2] Ak sa pozrieme na dejiny komunikácie medzi Slovákami a Srbmi, tak tu nachádzame veľké spojenia cez slovanskú vzájomnosť v 19. storočí, následne komunikácia na úrovni česko-slovensko-juhoslovanskej a v súčasnosti opätovne v rovine srbsko-slovenskej. Stanić tiež poukazuje na sonety Jána Kollára v preklade Magaraševiča v *Srbskom letopise* z roku 1827 spojené so slovanskou vzájomnosťou, pričom dodáva, že Kollár inšpiroval mnohých srbských študentov, z jeho básní o anjeloch tiež pramení názov antológie *Nežnosť slovenská*. Srbský básnik, literárny kritik, dramatik, literárny historik, predseda Matice srbskej a univerzitný prof. Dragan Stanić^[3] (* 1956) vystupujúci pod umeleckým pseudonymom Ivan Negrišorac zdôrazňuje stretávanie sa Srbov a Slovákov v prvej

polovici a v priebehu 19. storočia v Budíne, Pešti, v Rábe, vo Viedni, v Prešporoku (Bratislave), v Prešove, Modre, Banskej Bystrici, Kežmarku a v iných mestách (stretávali sa s Kollárom, Štúrom, Palackým, Tomkom-Saským). Zo srbských literátov uvádza Miletića, Boškovića, Trifkovića, Zmaja, Grčića a ďalších, pričom dodáva, že táto komunikácia mala obojstranný osov (Stanić, 2024, s. 37-65). V tomto kontexte jeden z najvýznamnejších Slovákov 19. storočia Ľudovít Štúr o Srboch píše ako jednom „z najznamenitejších kmeňov slovanských, ktorý v živote domácom, spoločenskom i verejnom to, čo je rýdzo slovanské najviac zo všetkých západných a južných kmeňov zachoval“ (Štúr 1956)^[4].

Stanić poukazuje v kontexte historických prepojení Slovákov a Srbov od stredovekej blízkosti cez sv. Cyrila a Metoda k počiatku 19. storočia, najmä kontext výmeny medzi *Slovenskými pohľadmi* a *Letopisom Matice srbskej*, textami Pavla Jozefa Šafárika (27 textov o všeslovanskej vzájomnosti) a jeho spolupráca s Georgijom Magaraševičom.

[2] K téme vznikla v Martine medzinárodná konferencia venovaná Kollárovi a Šafárikovi (zborník v príprave).

[3] Profesor Dragan Stanić študoval v Sirigu, neskôr literatúru na Filozofickej fakulte v Novom Sade, pričom v 60. rokoch sa venoval neoavantgarde a srbskej poézii, diplomovú prácu venoval sémantickej analýze Jovana Dučića. Medzinárodný význam osobnosti dalo pôsobenie lektora srbského jazyka na Univerzite v Michigane, pracoval však aj ako dramaturg Rádia Nový Sad, asistent na Filozofickej fakulte v Niši, v Novom Sade, kde vyučuje dodnes. Stal sa tajomníkom, neskôr predsedom Matice srbskej, ako aj šéfredaktorom *Letopisu Matice srbskej*. Okrem toho je členom Združenia spisovateľov Vojvodiny, Združenia spisovateľov Nového sadu, Spolku slovenských spisovateľov. Je nositeľom niekoľkých ocenení v kultúrnej oblasti a hovorí viacerými jazykmi. V rámci svoje vedeckej práce na poli literárnej vedy sa venoval 19. a 20. storočiu (Njegoš, Bečković, Radulović, Todorović, Tucić, Despotov, Petrović, Šalgo, Nastasijević, Drainac, Ristić, de Buli, Ilić, Vuk, Mllovanov, Selimović, Pavlović, Tišma, Mihailović, Danojlić, Pavić, Kapor, Nogo, Maksimović, Novaković, Sladoje). Predmet štúdia zameriava na archetypálne prúdy a pevné tematické vertikály, ktoré menia síce svoje formy v nových historických okolnostiach, ale zachovávajú si svoju základnú funkciu, ktorá je kľúčom k pochopeniu srbskej literatúry a kultúry.

[4] „Najnovšie dejiny národa srbského sú podobným spôsobom zvité okolo mužov značných dvoch, Čierneho Ďorďa (Karadorđe Petrović pozn. aut.) a Miloša Obrenovića, z ktorých tamten započal dielo oslobodenia národa svojho z ohavného tureckého štvorstoletého jarma a tento ho vyviedol a dokonal. Pre nás Slovákov je dej oslobodenia Srbska veľmi pamätný a všetkej našej pozornosti a úvahy hodný, a to síce jednak zato, že vidieť z neho, čo môže ráznosť mysle, odhodlanosť a vytrvalosť...“ (Štúr, 1956).

Týka sa to novosadského pôsobenia Šafárika v rokoch 1819 až 1831 na gymnáziu. Pre širší kontext pôsobenia Šafárika v kontexte Juhoslovanov je mimoriadne cenná štúdia Milana Krajčoviča vydaná v roku 1989, kde si všíma, napr. že Šafárik v Novom Sade pripravil po boku Martina Hamuliaka svoje prvé slavistické dielo *Dejiny slovanskej reči a literatúry všetkých nárečí* (Krajčovič, 1989). Súčasne Stanić sémanticky prepája básne Svetozara Miletića v kontexte historických úloh Slovanov (realizácia všeludských občianskych ideálov slobody, bratstva a rovnosti Slovanmi v habsburskej monarchii) a mysticko-mesianistických súvislostí (deň spásy Srbov a Slovanov) v spojitosti s Kollárovým symbolom *Anjela* a Miletićovou *Sláv-horou* (Stanić, 2024).

Ak by sme hľadali ideové analógie medzi srbským a slovenským kontextom národných obrození, tak je to Majska skupština 1848^[5] a Memorandové zhromaždenie v Martine 1861 (Viršinská, 2015) (prípadne v kontexte ideí pokrokové, avšak neúspešné Žiadosti slovenského národa 1848, tie sa však prvenstvom ponášajú skôr na Memorandum (Plán na oslobodenie Srbov) Stefana Stratimirovića z roku 1804 (Sotorović, 2010)). Časovo presnejšie analógie možno nájsť napr. v slovinskom prostredí,^[6]

pričom medzi srbským a slovenským vývojom je v 19. storočí iný kontext aj posun. Emancipačné procesy síce v srbskom prostredí vznikli skôr, k ich plnej realizácii však dochádza v dôsledku komplikovaných kultúrno-politických a geopolitických kontextov rovnako až po prvej svetovej vojne (analógiami sú vznik Československa a vznik juhoslovanského kráľovstva).

Pri bilancovaní významných osobností spája Slovensko a Srbsko/Juhosláviu aj: Janko Šafárik, srbský vedec, synovec slávneho P. J. Šafárika, ktorý položil základy systematického, terénneho archeologického výskumu v Srbsku (Hornák 2016) evanjelický kňaz, brat M. R. Štefánika Igor Branislav Štefánik (Kulík 2023), evanjelický kňaz, dramatik, publicista, po matke vnuk Jána Štúra a po otcovi vnuk Hurbana Vladimír Hurban Vladimírov (Prebudila 2025); slovenský spisovateľ a prekladateľ narodený v Petrovci Ján Čajak; učiteľ, básnik, jazykovedec, matičiar pôsobiaci v Kysáči Ján Branislav Mičátek (Ormis, 1935); zakladateľ Matice slovenskej v Juhoslávii a antifašista Ján Bulík^[7] a jeho nasledovník Samuel Štarke, významný matičiar, redaktor Slovenských pohľadov a Kultúrneho života Andrej Mráz z Petrovca a mnohí ďalší...^[8]

[5] Porovnaj heslá: Majska skupština (May Assembly) a Žiadosti slovenského národa.

[6] Napr. analógie pri vzniku vlajky s trikolórou v roku 1848, hymny *Zdravljica* vznikla v rovnakom čase ako Matušková *Nad Tatrou sa blýska*, kodifikácia jazyka rovnako na stredoslovenskom základe, vznik Matice s rozdielom jedného roka (1863, 1864). (Matica slovenská a projekt paralelných slovensko-slovinských dejín, *Matica.sk*)

[7] Matica slovenská v Martine mu odhalila v roku 2025 bustu. „Hneď po založení Matice mala 350 riadnych členov. Prvým predsedom bol Dr. Ján Bulík a podpredsedom Samuel Štarke, jeden z nositeľov myšlienky založenia Gymnázia v Petrovci, biskup ev. cirkvi... následne predseda MS v Juhoslovanskom kráľovstve...“ (Obšust, Kuzmanović, 2023, s. 89)

[8] Ján Sirácky, Štefan Homola, Branislav Abafi, Miloš Krno, Ján Kvačala, Ján Pálik, Ján Branislav Mičátek, akademik Ján Kmeť, štúrovec Jozef Podhradský a ďalší. Juhosláviu navštívil aj Alexander Matuška, narodil sa tu a pôsobil davista Andrej Sirácky z Petrovca čo básnik a lekár Andrej Ferko z Kysáča.

***

Pri rešeršovaní vzťahu Srbov a Slovákov, nemožno spomenúť publikáciu Michala Eliáša, kde sa autor zaoberá aj Maticou srbskou, pričom uvádza, že srbské dejiny ovplyvňovali stáročné boje s Turkami, pričom bitka na Kosovskom Poli a pád Smedereva spôsobili dlhoročnú porobu Srbov, a tým pádom aj absenciu vlastnej literatúry, vedy, novín atď. Eliáš zdôrazňuje, že podnetom pre vznik Matice srbskej bolo utvorenie Maďarskej akadémie vied (1825), pričom jej vznik je prepojený so stretnutím zakladateľov na deň sv. Sávu^[9] iniciované J. Hadžicom a s periodikom *Letopis* (zdôrazňuje aj vplyv P. J. Šafárika, ktorý ovplyvnil jeho hl. redaktora Magaraševiča). Dodáva, že prvú etapu postihli spory o jazyk, pozastavenie (1835) a obnovenie činnosti (1836), neskôr presunutie z Pešti do Nového Sadu, oživenie činnosti v roku 1864, opätovne pokusy o zatvorenie, modernizáciu *Letopisu*, zverejnenie Čajakovho prehľadu slovenskej literatúry a prekladu Vajanského *Suchej ratolesti*, oslava storočnice v roku 1926 a odolávanie politickým náporom, obdobie okupačnej správy, povojnové obnovenie a rozšírenie činnosti, vydanie srbochorvátskeho pravopisu s Maticou chorvátskou, vydanie zákona o Matici srbskej v roku 1992 či vydanie bilingválneho zborníka o srbsko-slovenských literárnych vzťahoch (1991) (Eliáš 2010, s. 20-25) Do hĺbky čias zakladania Matice srbskej ide aj štúdia Maroša Melichárka (Melichárek, 2023), ktorá oboznamuje slovenského čitateľa o kontextoch zakladania Matice srbskej. Ak sme doteraz písali o Slovákoch zo Srbska či Srboch, tak v tomto prípade ide o text Slováka zo

Slovenska, ktorý sa venuje Karadžićovi, srbskému povstaniu proti Osmanskej ríši, národnému obrodeniu Srbov či juhoslovanským partizánom. Melichárek zdôrazňuje, že Matica srbská, ktorá má v roku 2026 dvestoročnicu (založenie v roku 1826; išlo o prvú z rodiny slovanských matíc), bola prvým významným spoločenským, kultúrnym a vydavateľským spolkom južných Slovanov. Podľa autora korene pre vznik národných hnutí a tvorenia matíc vychádzajú sprostredkovane aj z Veľkej francúzskej revolúcie, ktorá pod vplyvom ideí suverenity, sebaurčenia, rovnosti práv ovplyvnila aj národy Balkánu (Štefan Živković preložil *Spoločenskú zmluvu* od J. J. Rousseau (porovnaj: Perný, 2012), uvádza autor), ktoré boli v tom čase v područí upadajúcej Osmanskej ríše, pričom bližšie sprostredkúva komplikovaný obraz srbských dejín spojený s povstaniami, exodom Srbov a diplomatickou politikou Miloša Obrenovića. Tu treba dodať, že pre elementárne poznanie dejín srbskej kultúry je v Českom a Slovenskom prostredí zásadná rovnomenná ilustrovaná kolektívna monografia vydaná v roku 1995 v českom jazyku (Kol. aut., 1995); v roku 2013 tiež vzniká kniha *Dějiny Srbska* ako dielo šiestich historikov, ktorá tiež obsahuje presah k česko-srbským vzťahom (Pelikán, Havlíková, 2013). Melichárek vo svojej štúdiu zdôrazňuje, že Vojvodina vytvorila jadro srbského intelektuálneho života.

Maticu srbskú založili intelektuálne kruhy z Pešti a Nového Sadu s výkonným výborom, radami, druhmi členstva, Magaraševič, Šafárik a Mušicki založili *Letopis*, ktorý vychádza dodnes, a venoval

[9] Sv. Sáva je uctievanou a hlavnou politickou a náboženskou osobnosťou Srbov ako prvý srbský arcibiskup, pravoslávnej cirkvi.

sa témam jazyka, literatúry, histórie, náboženstva, folklóru a kultúry Srbov. Pri vzniku Matice srbskej stáli osobnosti ako spisovateľ Jovan Hadžić, ktorý participoval aj na príprave *Občianskeho zákonníka* a spracoval históriu srbského povstania; ďalej Gavrilo Božitovac, Jovan Demetrović, Josif Milovuk, Petar Rajić, Avram Rozmirović, Georgije Stanković či Teodor Pavlović, ktorý založil tiež *Serbski narodni list* v Budíne. Matica srbská a jej počiatky však boli spojené aj s jazykovými spormi (Vukova jazyková reforma vs. Hadžić). V *Letopise* vyšli tiež správy o dielach Bernoláka, Kollára, Šafárika či Herkeľa (Schwarz, 2026). Melichárek dodáva, že prvá fáza existencie Matice srbskej položila stabilný základ pre ďalší rozvoj aktivít, keď začala bohatú vydavateľskú a vedeckú činnosť.

***

Spisovateľ, spoločenský vedec, súčasný riaditeľ Archívu Vojvodiny, člen Matice srbskej aj slovenskej, Asociácie spisovateľov Vojvodiny a Asociácie pre kultúru, umenie a medzinárodnú spoluprácu Ad-

ligat Dr. Nebojša Kuzmanović (*1962, Gradačac) bol v roku 2025 na VI. kongrese matíc a inštitúcií slovanských národov ocenený Mimoriadnou Cenou Matice slovenskej práve za rozvoj slovensko-srbských kultúrnych vzťahov (toto ocenenie rozhodne nie je iba formálne, ale vychádzajúce z reálnej kultúrnej praxe^[10]). Kuzmanovićovi, ktorý v minulosti vydal podnetnú knihu *Romantizmus v srbsko-slovenských literárnych stykoch* (Kuzmanović, 2023) práve vychádza ďalšie dielo, kniha esejí s názvom *K slovanskej rovnakosti* (Kuzmanović, 2025) s podtitulom *Spisy o literatúre*, preložená slovenským literátom žijúcim v Srbsku Martinom Prebudilom (*1960, Obrenovec, Srbsko).^[11] Osciluje medzi filozofiou, literárnou kritikou zameranou na analýzu poézie, estetikou a všeobecne kulturologiou. Táto štúdia a prvé podnety pre záujem o tému srbsko-slovenských kultúrnych vzťahov vychádza z doslovu k tejto knihe; nadväzuje však k ďalším a rôznorodým autorovým prácam (Kuzmanović 2023a, 2023b, 2024, 2025a-f, Obšust, Kuzmanović, 2023). Kuzmanović v novej knihe otvára dvere do nepoznaných svetov bádania medzi filozofiou,

[10] Dr. Nebojša Kuzmanović je podkutý poctivým štúdiom na Filozofickej fakulte v Novom Sade, kde sa venoval srbskej a komparatívnej literatúre (napísal vzácnu a pre poznanie kultúr potrebnú doktorandskú prácu o Srbsko-slovenských literárnych vzťahoch v ére romantizmu, pričom téme sa dlhoročne systematicky venuje). Po štúdiách pracoval ako šéfredaktor a redaktor niekoľkých periodík, vydavateľstiev, kde publikoval svoje eseje, recenzie a štúdie, pričom je známy tak srbskému, ako aj slovenskému čitateľovi. Kariérne sa zapojil aj do aktívnej kultúrnej politiky (funkcie v obci Bácska Palanka, zástupca pokrajinského tajomníka kultúry a i.). Vydal desiatky kníh zameraných na filozofiu, kulturologiu a medzikultúrne vzťahy, etnológiu a literárne dejiny. Je nositeľom vyše pätnástich ocenení. Posledné mu dala práve Matica slovenská v roku 2025 (súčasne ju odovzdali aj prekladateľovi tohto diela Martinovi Prebudilovi), a to za rozvoj slovensko-srbských kultúrnych vzťahov symbolicky na konferencii venovanej osobnostiam, ktoré spájajú Slovákov a Srbov – Jánovi Kollárovi a Pavlovi Jozefovi Šafárikovi.

[11] Martin Prebudila sa taktiež mimoriadne zaslúžil o rozvíjanie súčasných najmä literárnych vzťahov medzi Slovenskom a Srbskom, čo bola napokon aj jeho téma na VI. kongrese matíc a inštitúcií slovanských národov. Martin Prebudila je autorom celého radu prekladov medzi srbskou a slovenskou kultúrou. Po boku Miroslava Demáka sa v spolupráci s Maticou srbskou a Slovenským literárnym centrom podieľal na vydaní bilingválnej antológie srbskej a slovenskej poézie po roku 1945 s názvom *Nežnosť slovanská*.

dejinami a poéziou až k mystickým zamysleniam o tom, kto sme, prečo tu sme a v čom spočíva zmysel existencie človeka, Srbov, Slovákov či Slovanov na pozadí kultúrnych dejín.^[12] Aj keď v súvislosti s Danilom Kišom uvádza, že človek píše zo zúfalstva a beznádeje – keď mu nič iné nezostáva, čím odkazuje na to, že osvietenie ľudí je márna úloha, pretože iba blázon môže písať knihy s vedomím, že ich nikto nebude čítať – treba k tomuto existencialistickému konštatovaniu dodať, že Kuzmanovičove knihy už teraz majú reálny vplyv na srbsko-slovenské literárne vzťahy. Tieto knihy majú aj s presahom do budúcnosti potenciál byť čítané a reflektované, a to minimálne intelektuálmi Slovenska a Srbska. Nejde o texty pre široké masy, ocenia ich však ľudia z intelektuálnej sféry, ktorí sa pýtajú na závažné otázky pre dejiny, filozofiu a literatúru.

Daničić, Zmaj, Vuk a Miletic sú všetko osobnosti, ktoré sú spojené aj so Slovenskom, zdôrazňuje Kuzmanović. V podstate možno hovoriť o prieniku medzi druhou a treťou vlnou národného obrodzenia so srbskými dejateľmi, čo bolo verifikované aj na martinskej konferencii k druhej vlne národného obrodzenia.

Prvým z tých, ktorým sa vo svojej štúdií Kuzmanović s odvolaním na Kovijanića (Kovijanić 1939) venuje, je Đuro Daničić, ktorý sa už ako 17-ročný stretáva so štúrovcami ako predstaviteľ všeslovanskej idey, a práve v tomto prostredí, kde sa stáva Štúrovým žiakom, kde prekladá, kde píše

básne, aforizmy a rozpravy, sa rodí idea reformovania spisovného srbského jazyka ešte predtým, než sa vo Viedni stretne s Karadžićom. Daničić sa poznal so Slovákami Jankom Štúrom, Andrejom Hodžom a Pravoslavom Červenákom (Kuzmanović, 2024).

Druhým je Jovan Jovanović Zmaj, ktorý sa taktiež ako 17-ročný v roku 1850 zapísal na evanjelické lýceum v Bratislave, pôsobil však aj v Modre a Trnave, pričom navštevoval tak katolícke, ako aj evanjelické školy. Skúšku zložil u samotného reformátora slovenčiny Martina Hattalu. Autor tiež vybadal, že sa Zmaj otec školil na Slovensku, čo spôsobilo aj jeho oduševnenie voči Slovákom, čo sa prejavilo aj napísaním veršového protestu proti zatvoreniu Matice slovenskej. Zmajov tiež požadoval lepšie poznanie sa medzi slovanskými národmi a upevnenie vzájomných vzťahov, tak so Slovákami, ako so Srbmi a Chorvátmi. Zmaj má meno a bustu v slovenskej Modre odhalenú v roku 2016.^[13]

Do tretice Kuzmanović uvádza Svetozara Mileticia ako veľkého bojovníka za národnostné práva Slovákov, Srbov a Rumunov, ktorý má pamätnú tabuľu pod bratislavskou budovou Matice slovenskej, pôvodne Slovenskej ligy. Miletic sa zastal Slovákov pri zatvorení Matice slovenskej, na Uhorskom sne-me proti tomuto činu protestoval. Tri roky strávil v Bratislave, pôsobil rovnako v evanjelickom, ako aj katolíckom vzdelávacom prostredí a svoje názory formuloval podľa Kovijanića priamo pod

[12] Autor texty písal v čase postgraduálneho štúdia na FF v Novom Sade. Letopočet 1999 pripomína tragické súvislosti, ktoré zasiahli srbský, slovenský, juhoslovanský ľud počas bombardovania zo strany USA. Nemožno sa čudovať, že autor s hlbavým uvažovaním o svete siahol po existencializme, čo sa rozvinulo aj v jeho filozofických knihách (Kuzmanović, 2025e, Kuzmanović, 2018).

[13] (Jovan Jovanović Zmaj (1833 – 1904), *Epocha*)

vplyvom Štúra, ktorého vnímal ako podporovateľa vŕseslovanskej vzájomnosti, podporovateľa Kollára, Chomjakova a Mickiewicza.

Všetky uvedené kontexty sú rozšírené do hĺbky v prelomovej knihe *Romantizmus v srbsko-slovenských literárnych stykoch* (Kuzmanović, 2023). Kuzmanović rozoberá v prvej časti historický podklad (od Veľkej Moravy, cez osvietenstvo, racionalizmus až po romantizmus u Srbov), pokračuje slovenským romantizmom a pričom vyvrcholením knihy je podrobná analýza vzťahov vyššie a nižšie menovaných srbských dejateľov, vzťahu Daničića. Karadžića a Zmaja k Slovákom a napokon ostatných srbských romantikov k Slovákom, pričom bonusom sú pasáže o srbských literárnych spolkoch na Slovensku a zoznam Kovijančových diel v slovenčine, pričom práve Rista Kovijanića a Jána Kmeťa považuje za kľúčových autorov svojho výskumu.

Slávny Vuk Karadžić, uvádza Kuzmanović, začal spolupracovať so Slovákami už začiatkom 20. rokov 19. storočia, a to konkrétne s Martinom Hamuljakom (vymenili si tucet listov), no spolupracoval aj s českými a slovenskými klasicistami Palackým, Kollárom, Šafárikom a Benedikti-Blahoslavom, najmä pri zbierkach ľudových piesní, vzájomnom vplyve v kontexte vŕseslovanskej vzájomnosti (Kollár adoroval srbský jazyk, ovplyvnil aj juhoslovanskú myšlienku). So Štúrom ho spája, že obaja boli kodifikátori svojich jazykov a dokonca sa aj stretávali (1845 v Bra-

tslave, 1846 vo Viedni) a vzájomne si zasielali knihy. Kuzmanović dodáva, že v prípade Štúra a Vuka ide o symbolické spojenie medzi srbským a slovenským spisovným jazykom, vzájomnou pomocou v revolúcii 1848, ale aj výmen medzi srbskou a slovenskou literatúrou (Kuzmanović, 2023, s. 92-98). Petar Petrović Njegoš sa so Štúrom zoznámil vo Viedni, pričom Štúr poznal jeho dielo, mal o ňom vysokú mienku a zverejnil mu báseň v *Orlovi tatranskom*, preložil ju štúrovec Bohuslav Nosák, pričom existujú dohady, že bola venovaná samotnému Štúrovi. V krátkom expoze nemožno nespomenúť ani Branka Radičevića v kontexte Štúrovej kritiky jeho básní (Kuzmanović, 2023, s. 102). Kuzmanović tu spomína v kontexte literárnej kritiky aj Jozefa Podhradského, štúrovca, ktorý pôsobil v Srbsku, a jediného, ktorý prestúpil na pravoslávie. Podhradskému sa podrobne venuje maticiar Jozef Schwarz, ktorý pripomína, že prežil dve tretiny života v Srbsku, písal po srbsky a jeho dcéra Albína je autorkou prvej drámy v srbčine.^[14]

Texty Kuzmanovića presahujú až ku kultúrnej antropológii, etnológii a etnokulturoológii, keďže sa usiluje o hľadanie komparatívnych, archetypálnych analógií v slovanskej literatúre a mytológii (s hlbokým presahom k rusko-americkému lingvistovi Romanovi Jakobsonovi, štruktúrnemu antropológovi Claudeovi Lévi-Straussovi (analyzuje tu najmä srbské a ruské súvislosti), pričom to rámcuje analýzou srbsko-slovenských vzťahov^[15]

[14] (Jozef Podhradský, *Matica.sk*)

[15] Kuzmanović zdôrazňuje zamlčovaný fakt, že od konca 17. storočia do prvej polovice 20. storočia sa v Bratislave, Košiciach, Kežmarku, Modre a iných slovenských miestach vzdelávalo viac ako 2 500 srbských kultúrnych pracovníkov a tvorcov: spisovateľov, filozofov, pedagógov a vedcov. A taktiež fakt, že Šafárik, Kollár a Štúr ovplyvnili srbskú kultúru a juhoslovanskú ideu. Konštatuje, že Srbi mali zo všetkých národov najlepšie vzťahy práve so Slovákami. Uvádza tiež spojitost cez Tomášikovu

ako paradigmatický príklad Kollárom a Šafárikom iniciovanej slovanskej vzájomnosti. Autor pozná a cituje významných filozofov a kultúrnych teoretikov od Kanta, Lipovetského až po Spenlera, čo dáva jeho textom vyšší intelektuálny rozmer. V eseji z roku 2001 o slovensko-srbských vzťahoch tieto poznatky prepája a pýta sa na závažné kulturologicko-filozofické otázky krízového vývoja západnej kultúry (úpadok postmodernizmu, západoeurópska uniformita, potláčanie malých kultúr, prirovnania k Babylonskej veži), pričom nachádza odpovede pre Slovákov a Srbov v slovanskej vzájomnosti ako obrane pred týmito procesmi.

44 |

V konkrétnej praktickej podobe slovanskej vzájomnosti Nebojša Kuzmanović spomína slavistické kongresy, spolupráce filmové, hudobné, cirkevné výmeny či vzájomné návštevy, pričom v t. č. konštatoval, že najmenšia spolupráca bola v oblasti literatúry, čo sa od napísania textu výrazne zmenilo, k čomu sa dostanem v závere štúdie. Cez Kollára tu odkazuje na Milosavljevića, Kmeťa a Kovijanića. Príspevok je dokladom toho, že Kuzmanović neberie program slovanskej vzájomnosti iba ako teoretickú konštrukciu, ale sám osobne prispel v praxi k realizácii tejto idey, ktorá sa v 19. storočí javila ako utopická, no v malých krokoch prináša veľmi konkrétne výsledky, minimálne na poli kultúry.

V kontexte analýzy srbských autorov v najnovšej knihe Kuzmanović výrazný priestor venuje

poézii srbského/juhoslovanského neosymbolistu Ivana V. Lalića, v ktorej rekonštruje hlboké filozofické presahy do tzv. proto-histórie a rôznorodé zamyslenia nad tým, ako by sa vyvíjali dejiny, keby ich „nepísali víťazi“ resp. spochybnenie oficiálnych dejín, teda že každá vrstva času nesie určitú históriu a udalosti z minulosti sú viazané na naše konštrukcie.

Esej k srbskému poetovi, kritikovi a autorovi nominovanému na Nobelovú cenu za literatúru Miodragovi Pavlovićovi venuje v oblasti teológie, resp. porovnávacej religionistike, pričom sa primárne skepticky zamýšľa na predkresťanským obdobím a jeho splyvaním s kresťanstvom. Dochádza k provokatívnej dualistickej téze, že Srbi sú súčasne pohanania (v zmysle slovanských kultúrnych základov) aj kresťania (pravoslávni) a k tomu, že ak by Srbi zabudli na svoju vzdialenú minulosť, viedlo by to k neexistencii ich budúcnosti.

Ďalším autorom, ktorý Kuzmanovića zaujal, je srbský spisovateľ, prvý srbský postmodernista Danilo Kiš, kde sa zaoberá jeho textami o zmysle literatúry, hľadá korene jeho myslenia v Sartrovi, analyzuje jeho anti-ideologický postoj, kritiku šovinistického nacionalizmu vznikajúceho z deštrukcie a popierania rodiaceho sa zo strachu a závidosti a neznalosti iných jazykov a kultúr (napr. ak veľké literatúry neuznávajú malé literatúry, literatúry menších národov). Opisom jednotlivých autorov

---

hymnickú pieseň *Hej, Slavania*, ktorú spomína Kovijanić, v tej súvislosti, že len málo juhoslovanských občanov poznalo slovenský pôvod juhoslovanskej hymny. Snáď VI. kongres matíc a inštitúcií slovanských národov spojený s vedeckou konferenciou o druhej vlne národného obrodzenia, ako aj výskum srbsko-slovenských vzťahov realizovaný v lete 2025 túto situáciu aspoň čiastočne napravil. Naopak, Slováci zase v 19. storočí poznali pieseň romantického básnika Juraja Zvestoňa Bullu, ktorý spája bratislavskú porážku (z roku 907 n. l., keď bol zabitý veľkomoravský vládca Mojmir II. s kosovskou porážkou: „Bratislava, Bratislava, Tam zapadla Slávov sláva, ... Hej, Kosovo, krásne pole, Ty s', zavdalo Srbom bôle. Nad tebou vial barjak cár Lazara, Žije o ňom povest stará.“

Kuzmanović približuje slovenskému čitateľovi poznanie o srbskej literárnej kultúre.

Pre srbsko-slovenský kontext je azda najvýznamnejším spojením prítomnosť Slovákov, resp. tzv. dolnozemskej Slovákov (používa sa tiež krajania, Slováci v zahraničí, vojvodinskí Slováci, pred rokom 1989 juhoslovanskí Slováci (porovnaj: Sirácky, 1968, s. 181-191)^[16]) v Srbsku (časť Vojvodina) ako etnickej skupiny slovenských prevažne evanjelikov, ktorá v 18. a 19. storočí osídlila v niekoľkých vlnách časti Srbska, ale aj Maďarska, Rumunska či Chorvátska za účelom náboženskej slobody (bližšie Sirácky, 1985, Bednárík, 1966). Slováci v Srbsku založili vlastnú Maticu slovenskú v Juhoslávii (pre vzájomné vzdelávanie je dôležité uviesť trilógiu Jána Babiaka, ktorá spracováva dejiny Matice slovenskej v Juhoslávii (vydal ju Archív Vojvodiny) (Babiak, 2023a, 2023b, 2023c), zakladali tiež rôznorodé spolky, vzdelávacie, osvetové či cirkevné inštitúcie, divadlá, tanečné, folklórne spolky, knižnice, umelecké spolky atď. Je pozoruhodné, že Slováci na Slovensku (porovnaj: Perný, 2023) a Slováci v Báčskom Petrovci vytvorili vôbec prvé úverové družstvá ako kolektívne jednotky založené na princípe „jeden človek, jeden hlas“ v celej Európe, dokonca s rovnakým názvom Gazdovský spolok, čo možno vysvetľuje, prečo bola idea samosprávy v bývalej Juhoslávii taká populárna. Z najnovšieho kulturologického výskumu – ktorý bol realizovaný v spolupráci autora tohto textu a evanjelického duchovného Dr. Branislava Kulíka – medzi Slovákami zo Srbska a Srbmi na vzorke 100 respondentov od

8. do 16. augusta 2025 vyplýva, že Slováci a Srbi majú nadštandardné vzťahy (kladné postoje v kontexte spolunažívania prevažovali od Slovákov smerom k Srbom, ako aj od Srbov k Slovákom), že vďaka inštitúciám, cirkvi, pamätníkom či pomenovaným školám a uliciach existuje stále silné povedomie o vizionároch všeslovanskej vzájomnosti Kollárovi a Šafárikovi, na srbskej strane tiež Mileticovi a Karadžićovi, ako aj všeobecne v pozitívnom zmysle o juhoslovanskej identite.^[17] Výskum Kuzmanovića a Obšusta, často citujúci Jána Siráckeho, uvádza, že udržaniu dolnozemskej slovenskej identity v Srbsku napomáhali/jú luteránske konfesijné identity, vzdelanie (Gymnázium Jána Kollára), Matica slovenská a Slovenské národné slávnosti (Obšust, Kuzmanović, 2023, s. 89).

II. Kulturologické intermezzo: 20. storočie, Československo a Juhoslávia

Aj keď sa predložená štúdia zameriava na 19. storočie a súčasnosť, nemožno obísť aspoň informatívny vývoj vzťahov medzi Srbmi a Slovákami v 20. storočí. Základné informácie poskytuje zborník vydaný v roku 1968 na pôde SAV (Hrozienčik, 1968). F. Jakob zdôrazňuje, že tejto téme sa venujú početné štúdie Hladkého, Chrobáka, Deáka, Hradečného, Stojkova, Micića, Starčevića, pričom autor konštatuje, že „čulé styky oboch partnerov – Československa a Juhoslávie – boli viditeľné naprieč celým

[16] Pozn. dodnes však funguje 80-ročný Spolok Slovákov z Juhoslávie, ktorý vedie Samuel Jovankovič a vydáva ročenku.

[17] K tejto téme však vyjde samostatná štúdia: Kulík, Branislav, Perný, Lukáš: *Výskum medzi slovákami a srbmi*.

medzivojnovým obdobím...“ (Jakáb, 2025). K téme tiež vznikla samostatná konferencia v Belehrade roku 2018.^[18] Slovensko a ČSR, ako aj Srbsko a Juho-slávia (fakt, že oba národy boli súčasťou spoločných štátov nemožno pri úvahách nad kultúrnymi dejinami ignorovať)^[19] spája historická skúsenosť mnoho-národnostných štátov, ktoré vznikli po rozpade Rakúsko-Uhorska, pričom už v medzivojnovom období spolupracovali ČSR, Rumunsko a Juho-slávia (medzi 1918 až 1919 Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov) v rámci obranného bloku Malá dohoda proti revízii Trianonu (Deák, 1968, s. 235-268). Pri vzniku Československa sa dokonca uvažovalo pri vytýčení hraníc o vytvorení koridoru pri Neziderskom jazere až do Juho-slávie, ktorý mal kopírovať slovanské osídlenie, ktoré v t. č. tam ešte bolo prítomné, avšak tento projekt bol zamietnutý, namiesto neho bolo povolenie československých vlakov na trati Bratislava – Rijeka (Klimko, 1980, s. 110). Krajanský kontext pri vzniku Československa bližšie analyzoval Ján Botík odkazujúci na Siráckeho, ktorý uvádza vznik Československého zväzu v Kráľovstve Srbov, Chorvátov a Slovincov (1921)

pre zastrešenie činnosti krajanských spolkov, ten združoval 73 českých a slovenských osád (Petrovec, Hložany, Pivnica, Kovačica, Padina, Aradáč, Erdevík, Stará Pazova a i.), pričom najaktívnejšie boli spolky akademikov a žien (Botík, 2014, s. 12-17). Prvé spolupráce medzi Československom a Juho-sláviou, ktoré sa rozvinuli aj ku kultúrnej výmene vedcov a umelcov, predčasne ukončili zložité politické súvislosti druhej svetovej vojny, ako aj vnútropolitické problémy. V kontexte predmníchovskej situácie stojí za pozornosť výrok solidarity rečníka na juhoslovanskej manifestácii juho-slovansko-československého priateľstva Iva Lola Ribara: „Ak bude Československo napadnuté, bude juhoslovanská mládež pripravená ho brániť...“, pričom podľa prihlášok študentov za dobrovoľníkov bolo ochotných ísť až 60-tisíc ľudí ochotných brániť samostatnosť Československa (Čutková, 1968, s. 345). Československo-juhoslovanský kontext spája antifašistická rezistencia – na slovenskej strane Slovenské národné povstanie a slovanský rozmer oslobodenia (povojnová renesancia slovanského mesianizmu v nových pomeroch^[20]), na druhej

[18] *K histórii vzťahov medzi Československom a Juho-sláviou, Hlas ľudu*

[19] Obchodná výmena bola rozsiahla (napr. spoločnosť Jugočeška), vyvážali sa zbrane, pôsobili aj závody Škoda a brnenská Zbrojovka; Juho-slávia zase dodávala pre ČSR obilie, tabak, rudy. Dochádzalo tiež k výmene v oblasti technickej inteligencie (napr. architekt Jiří Stíbrál navrhol kúpeľné objekty v chorvátskom meste Kupari z opačnej strany Jože Plečnik prispel k pretvoreniu Pražského hradu). Pre československý kontext populárnej Vegety. Vzniká tiež film o Štefánikovi, ktorého hrá juhoslovanský herec Zvonimir Rogoz. Miletičova ulica v Bratislave, pomenovaná po slávnom srbskom dejateľovi, je tiež symbolom kultúrneho premostenia medzi ČSR a Juho-sláviou. Na budove bratislavskej Matice slovenskej je umiestnená na počesť Mileticia aj pamätná tabuľa. Pre zaujímavosť treba dodať, že Masaryk bol tiež stúpencom Kollára. (Československo-jugoslávsky vzťahy, *Wikipedie*). Tematike vzťahov ČSR a Juho-slávie sa venujú v odbore balkanistika na Masarykovej univerzite v Brne.

[20] Masové slávnosti na hrade Devín, symbole štúrovcov, sa realizovali v pro-slovanskom duchu, čo dokumentuje raritná kniha. Davista Michal Chorváth tu v úvode píše: „Nečudo teda, že priebehom tejto vojny mocne ožila myšlienka slovanskej vzájomnosti. Postarali sa o to Nemci, ktorí dobre vybadali, že v súčasnom svete práve Slovania nesú dopredu ideu sociálneho pokroku a hlboko prežívajú otázky svojej politickej slobody... Myšlienka slovanskej vzájomnosti nie je nič nového a vo svojej ušľachtilej Kollárovskej podobe, v ktorej ju vyznávali utláčané slovanské národy, neohrozovania nikoho. Jej víťazstvo

juhoslovanský protifašistický odboj vedený Titom, čo bližšie analyzujú najnovšie štúdie v zborníku Matice slovenskej.^[21] V tomto kontexte uvádza Hrozičnik napr. fakt, že vysielateľ Slobodna Jugoslavia vysielal informácie o Slovenskom národnom povstaní, a naopak, povstalecká *Pravda* zase informovala o boji juhoslovanskej armády, pričom pozdravný telegram SNR hlavnému štábu maršala Tita obsahuje text v duchu protifašistickej solidarity: „Bola to Vaša krajina, ktorá sa nikdy nevzdala aktívneho boja proti nemeckým fašistickým votrelcom a vedela po dlhý čas, izolovaná od hlavných spojeneckých armád úspešne vzdorovať. Vieme,

že sme podobne ako vaši partizáni súčiastkou ohromných spojeneckých armád...“ (Hrozičnik, 1968, s. 389-391). Po roku 1945 vznikajú veľvyslanectvá v Prahe a Belehrade, vznikli tiež konzulárne úrady v Bratislave a Záhrebe, vzniká Zväz priateľov Titovej Juhoslávie, ktorá sa následne spojí s Česko-slovensko-juhoslovanskou spoločnosťou pre kultúrne a hospodárske styky (Kolářová, 2014). Vzniká tiež prvá úspešná hospodárska zmluva.^[22]

V roku 1946 Prahu navštívil Tito^[23] a česko-slovenskí experti tiež pomáhali s veľkými projektami pri budovaní Juhoslávie. V rámci kultúry nemožno nespomenúť, že v roku 1948 vychádza

---

v tejto druhej svetovej vojne je víťazstvom humanizmu a práva aj slovanských národov na svoju samostatnosť vedľa ostatných slobodných národov sveta.“ Chorváth dodáva, že práve slovenský národ má tradíciu v Kollárovi, Šafárikovi, Hollom a Štúrovi. Založenie Vseslovanského združenia a Vseslovanský deň na Devíne vníma ako veľkolepú manifestáciu slobody. Budúci prezident ČSR a medzitým politický väzeň Gustáv Husák píše o spojení slovanských národov v myšlienkach Hollého Kollára, Šafárika, Vajanského v kontexte, „keď povieš Slovan, nech ozve sa človek“. Laco Novomeský tu spomína Cyrila a Metoda, ich prenasledovanie, spomína taktiež Kollára; dodáva, tiež kontext rovnoprávneho príslušenstva slovanských národov vo vseslovanskom svete. Básnik a politik L. Novomeský bol súčasne predsedom Vseslovanského združenia v Bratislave. Listami Šafárika z Nového Sadu, listami Kollára z Pešti, listami Štúra z Modry, ktoré sa našli u Sreznevského, začína sa prejav davistu a budúceho popraveného politického väzňa Vladimíra Clementisa, ktorý nezabúda ani na Palárika, Radlinského, Hollého či sv. Cyrila a Metoda. Táto raritná publikácia je svedectvom, a súčasne dokladom o iniciatíve slovenskej inteligencie ísť po vojne slovanskou cestou. (Cit podľa Mrlian, 1945.)

[21] V publikácii *Bojovali za našu slobodu* (Koňariková, 2024) sa nachádzajú kapitoly spracované autormi, ktoré mapujú osudy odbojových matičiarov a partizánov pôsobiacich v Juhoslávii, konkrétne v oblasti Vojvodiny (severná Juhoslávia), a naopak Juhoslovanov, vrátane Srbov pôsobiacich v Turci po boku bratov Viliama a Bohuša Žingorovcov. Kniha neostáva iba pri slovenskom území, ale zahŕňa aj aktivity slovenských aktérov v zahraničí – vrátane Juhoslávie, Maďarska a Bulharska – a ich zapojenie do európskeho protifašistického hnutia. V knihe možno vyhľadať konkrétne prípady spolupráce alebo paralelných odbojových aktivít Slovákov a Juhoslovanov. Uvádza sa identifikácia najmenej 50 konkrétnych účastníkov Slovenského národného povstania z vojvodinských slovenských komunít – z regiónov Báčka, Sriem a Banát. Príspevky od S. Jovankoviča, A. Horvátovej či K. Obšusta poukazujú na konkrétne vojenské jednotky, diplomatické misie, zločiny voči slovenskému obyvateľstvu i význam kultúrnych činiteľov v Juhoslávii. Kniha obsahuje historicky prvú štúdiu o vojnových zločinoch proti Slovákom vo Vojvodine z dokumentov Archívu Vojvodiny. J. Tkáč v príspevku o vojvodinských Slovákoch v Juhoslávii počas druhej svetovej vojny opisuje vznik a činnosť slovenskej brigády, ktorá pôsobila na sriemskom fronte (1944 – 1945).

[22] Dovozy predstavovali obilie, suroviny, polotovary, ČSR posielala priemyslové stroje, palivo a pomáhalo s obnovou priemyslu.

[23] Tito navštívil aj televízne štúdiá Barrandov.

v ČSR kniha nositeľa Nobelovej ceny Iva Andrića *Most na Drine* (Andrić, 1948). Tito sa tiež stretol s predstaviteľmi Národnej fronty, slovenskej inteligencie, ktorá vznikla kooperáciou v procesoch v Slovenskom národnom povstaní. S Juhosláviu sympatizovali predstavitelia vlastenecky, všeslovensky a federalisticky orientovanej inteligencie, ktorá vznikla z kolektívu modernistického časopisu DAV, ktorý bol vydávaný v medzivojnovom období.^[24]

V dôsledku rozkolu medzi Stalinom a Titom v povojnovom období sa vzťahy ochladili. Davisti^[25] Husák, Clementis, Okáli a ďalší sa pre pozitívne postoje k federalistickému konceptu Juhoslávie a Titovi stali podozrivými pre štátnobezpečnostné

vyšetrovanie, aj v kontexte tzv. *Procesu proti titovským špiónom a rozvratníkom v Československu*^[26] (Clementis bol pre svoje postoje obžalovaný a označený ako titovský, sionistický, buržoázno-nacionalistický zradca v službách amerického imperializmu) (porovnaj Perný, 2023b, Rudé právo 20. 11. 1952, s. 3-6). Z titoizmu^[27] obvinili aj účastníkov SNP Ernesta Otta či Viliama Žingora či historika Jána Siráckeho (Koňariková, 2025). Davisti boli v 60. rokoch rehabilitovaní, čo im však nevrátilo zdravie, a ani Clementisovi život. Symbolicky rehabilitovaný Dr. Gustáv Husák už ako prezident federatívnej ČSSR navštevuje v roku 1973 SFRJ (Srbsko a Macedónsko), kde sa stretáva s maršalom Titom.^[28]

[24] DAV – generácia medzivojnových ľavicových umelcov, kritikov a politikov sústredených okolo rovnomenného časopisu, ktorej členovia sa po zákaze časopisu angažovali v protifašistickom odboji, založení povstaleckej ilegálnej Slovenskej národnej rady, Slovenskom národnom povstaní a povojnovom období. Pre vlastenecké, slovenské a federalistické postoje boli súdení v 50. rokoch vo vykonštruovaných procesoch. Rehabilitovaní boli v 60. rokoch 20. storočia, pričom prispeli k vzniku federácie Československa. Ku generácii patrili aj budúci funkcionári Matice slovenskej Novomeský, Clementis, Okáli či budúci prezident ČSSR Gustáv Husák. Davisti výrazne reflektovali prínos Kollára, Šafárika a Štúra a aktualizovali ho pre povojnový kontext moderného spájania slovanských národov (Perný, 2021, Perný, 2022, Perný, 2023b).

[25] Pre srbsko-slovenský kontext a davistov je mimoriadne dôležité, že z Vojvodiny pochádzal aj davista, sociológ, učiteľ, filozof a politológ Andrej Sirácky, ktorý viedol ľudových odbor Matice slovenskej v Juhoslávii, pôsobil vo vzdelávacom krúžku Sládkovič a bol tiež redaktorom časopisov *Národná Jednota*, *Náš život*, *Slovenská Jednota a Hlas ľudu* (bližšie: Sivičeková, 2014).

[26] Porovnaj heslá. Proces proti titovským špiónom a rozvratníkom v Československu, Wikipédia; Proces s rozvratnou skupinou buržoáznych nacionalistov na Slovensku, Wikipédia

[27] Zaujímavosťou je anglická verzia Wikipédie, kde je pod heslom titoizmus citovaná poľská autorka Maria Turlejska, ktorá píše, že v t. č. sa mohlo zdať, že Clementis bude hrať rolu „československého Rajka“, pričom rozsah podozrení sa rozšíril cez južnú Moravu až do Prahy; zatknutí boli viac ako 50 osôb, Šling, Švermová, Clementis, Husák, Novomeský s tým, že boli označení ako *zradcovia*, *špióni*, *sabotéri* či *diverzanti*. V dôsledku mučenia a vyhrážok, obvinenia potvrdili, avšak ako jediný, budúci prezident Gustáv Husák sa napriek mučeniu nepriznal a tým zachránil život napr. L. Novomeskému, D. Okálimu a ďalším davistov. (Porovnaj: Titoism, *Wikipedia* a Perný 2023b, Perný 2025).

[28] V roku 1973 sa stretol Dr. Gustáv Husák s maršalom Titom v Juhoslávii na oficiálnej návšteve Socialistickej federatívnej republiky Juhoslávie a súčasne Srbskej socialistickej republiky v Belehrade. V tom čase už moderné mesto s miliónom obyvateľov sa stalo symbolom modernizácie, rovnako ako po zemetrasení vystavané macedónske Skopje, ktoré navštívil Husák nasledovne. Husák v tomto antifašistickom kontexte položil veniec rudých karafiátov na pamätníku neznámeho hrdinu na hore Avala pri Belehrade na pamiatku „synov a dcér juhoslávskych národov, ktorí padli v boji za slobodu a nezávislosť“. Husák tiež zasadil strom v novobelehradskom parku priateľstva, ktorý bol založený pri príležitosti prvej konferencie nezúčastnených

Od konca 50. rokov sa vzťahy medzi Československom a Juhosláviou postupne začali zlepšovať. V 60. rokoch uzatvorila Juhoslávia dohodu s RVHP, Juhosláviu navštevuje Antonín Novotný a do Prahy prichádza Josip Broz Tito, pre zaujímavosť navštívil aj slovenskú obec Špačince. V rámci tzv. Pražskej jari sa stal populárnym v ČSR aj juhoslovanský model samosprávneho riadenia (Bóka, 2017); inšpiroval ekonomických reformátorov v ČSR (napr. Šík, 1965).

V ČSR pôsobili na FAMU juhoslovanskí filmári ako Lordan Zafranović, Rajko Grlić, Srđan Karanović alebo Goran (Barešová, 2019), či dokonca svetovo známy Emir Kusturica, ktorý sa inšpiroval českým režisérom Otokarom Vavrom a jeho tvorba

sa tematicky stretáva s magickým realitom filmu Jurajom Jakubiskom, o čom vznikla tiež porovnávací záverečná práca (Sláviková, 2021). V kontexte filmovej kultúry treba tiež uviesť zrkadlovo tvorené juhoslovanské a československé partizánske filmy,^[29] známe sa stali v oboch kultúrach tiež komédie.^[30] Slováci hrali aj v juhoslovanských filmoch.^[31] V ČSSR boli pre juhoslovanský kontext (lokalita, herci) známe filmy o Indiánoch.^[32]

V kontexte hudobnej kultúry treba pripomenúť, že populárny spevák Karol Duchoň, nositeľ Zlatej lýry,^[33] o ktorom nedávno vznikol film *Duchoň* (2025), mal nielen matku z Petrovca (Olgu Lačokovú), ale celonárodne spopularizoval dve pôvodne

---

krajín v roku 1961. Na oficiálnych rozhovoroch medzi Titom a Husákom rokovali o zaistení trvalého mieru v Európe, potvrdenie priateľských vzťahov ČSR a Juhoslávie. Súčasťou návštevy boli aj otázky hospodárskej spolupráce a návštevy podnikov (chemický kombinát, z ktorého ČSSR dovážala syntetické vlákna a plastické hmoty; tabakový kombinát v Prilepe; poľnohospodársky kombinát Beograd). Juhoslávia je v televíznom dokumente Filmového spravodaja prezentovaná ako dynamicky sa rozvíjajúca socialistická krajina, pričom v závere cituje Tita: „Návšteva súdruha Husáka a jeho spolupracovníkov bola veľkým príspevkom k ďalšiemu rozvoju vzťahom medzi oboma našimi krajinami. Ukázala, že naše národy majú mnoho spoločného, a je treba aby sme vzájomné vzťahy spoločne rozvíjali...“ (Filmový spravodaj 46/1973, Gustav Husak u Jugoslaviji, 1973, ČSFD.sk)

[29] V SFJR to boli filmy napr. *Tri* (1965), *Diverzanti* (1967), *Bitka na Neretve* (1969), *Most* (1969), *Valter brani Sarajevo* (1972), *Sutjeska* (1973), *Partizáni* (1974), *Partizanska eskadrila* (1979), *Pád Itálie* (1981), v ČSSR *Vlčie diery* (1948), *Kapitán Dabač* (1959), *Smrť savolá engelchen* (1960, 1963), *Zvony pre bosých* (1965), *Deň, Ktorý neumrie* (1974), *Smrť chodí po horách* (1979), *Povstalecká história* (1984), v koprodukcii *Vojáci svobody* (1977) a predovšetkým *Okupácia v 26 obrazoch* (1978). Pozri viac na Dav dva

[30] V SFJR napr. *Horúci vietor* (1980), *Ko to tamo peva* (1980), *Avanture Borivoja Šurdilovića* (1980), *Maratonci* (1982) a v ČSSR napr. *Limonádový Joe* (1964), *Marečku, podejte mi (srb. Mareček, dodajte mi nalivpero)* (1976) či *Vrchní prchní* (1981). Pozri pre bližšie Barešová, 2019

[31] Napr. Ivan Palúch vo filme *Biće skoro propast* (1968), Rapaičová, Furková vo filme SFRJ a ČSSR *smrť pána golužu* (1982). K prvým filmom slovensko-vojvodinskej produkcie patrí *Mišo* (1985), čo juhoslovanská filmová adaptácia poviedky J. Čajaka ml., kde si zahral herec Dušan Jamrich.

[32] Dobrodružne westerny Haralda Reina a Haralda G. Peterssona s Pierrom Briceom a Lexom Barkerom na motív kníh Karla Maya *Winnetou* (prvá časť vznikla v roku 1963, bol to druhý najnavštevovanejší film, ktorý si pozreli 12 miliónov divákov), pričom nahrávanie nielenže prebiehalo na území Juhoslávie (Plitvičné jazerá). Medzi hercami a v komparze hrali aj Juhoslovania Milivoj Popović-Mavid, Hrvoje Svob, Sime Jagarinac, Gojko Mitić, Vladimír Krstulović či Ilja Ivezić. V juhoslovanských westernoch *Náčelník veľký had* (1967) a *Synovia veľkej medvedice* (1966) si po boku juhoslovanských hercov zahrali slovenskí herci napr. Ľapák, Majerčík, Adamovič a Jablonský.

[33] Analógiou k nemu sú napr. Hasan Dudić či Predrag Živković Tozovac.

Maršal Tito na návšteve v Prahe 1968 vedľa Svobodu a Dubčeka

Zdroj: Novosadský rozhlas

juhoslávske piesne *Pieseň o decembri* (1971) (*Jedne noči u decembri* od Kemala Montena, 1971) a *Elena* (nahrala Pro Arte, zložil Đorđe Novković, 1974) ako druhá strana singlu *V slovenských dolinách* z roku 1976. Slováci si Juhosláviu tiež spájajú s vydávaním zahraničných vinylových bigbítových platní pod značkou *Yugoton*, ktoré sa šírili aj v ČSSR (avšak ne-

oficiálne cez burzy a dovoz)^[34]. Juhoslovanskú hudobnú produkciu poznali najmä tí Slováci z ČSSR, ktorí navštívili SFRJ v rámci dovoleníek.^[35]

Ak sa zameriame na srbsko-slovenské výmeny vo výtvarnom umení (v „oboch juhosláviách“), tak je to jednak známa kovačická insita (Zuzana Chalupová, Marin Jonáš a i.^[36]) zapísaná na zozname

[34] V zbierkach milovníkov hudby sú dodnes platne interpretov Beatles, Rolling Stones či Deep Purple.

[35] Medzi najznámejších juhoslávske hudobníkov v ČSSR možno zaradiť chorvátskych Srebrna Krila, Olivera Dragoevića, bosniacku kapelu Bijelo Dugme (hral tu známy Goran Bregović), chorvátsko-macedónsku speváčku Ljupku Dimitrovsku či srbsko-juhoslovanský Miki Jevremović, bosniacka rocková kapela Divlje jagode a mnohí iní, avšak títo interpreti boli známi najmä tým občanom, ktorí navštívili napr. počas dovoleníek Juhosláviu. O popularizáciu balkánskej hudby sa v súčasnosti zaslúžila J. Handlovská (matku má zo Sarajeva), ktorá spieva piesne srbské, chorvátske a i. O popularizáciu skladieb Balkánu sa zaslúžil aj DJ Fero Hora, ktorý zaraďoval v rámci relácie Pop antikvariát v Slovenskom rozhlase rubriku Melódie stredomoria. Fero Hora, *STVR*

[36] Zuzana Chalupová, Wikipédia, Martin Jonáš, Galéria insitného umenia

UNESCO, ale aj moderní tvorcovia ako Zuzka Medvedová, Cyril Kutlík, Ján Koniarek, Mira Brtková, Milan Súdi, Pavel Pop, Pavel Čáni a mnohí ďalší, ktorých diela analyzuje aj teoretik, dolnozemský Slováč Vladimír Valentík (Valentík, Kišgéci 1997, Valentík, 2004, Valentík 2022, Valentík 2023, Valentík, 2025). V kontexte výmeny vznikla výstava *Juhoslovenské umenie* v Slovenskej národnej galérii, ktorú zdokumentovali v *Týždni vo filme*,^[37] pričom výstava obsahovala diela umelcov Mladena Srbinovića, Jakoba Savinšeka, Miljenka Stanića a Zlatka Pricu. Do kontextu výtvarného možno spomenúť Ivana Meštrovića (socha Kukučina v Bratislave) a pre čisto srbský kontext s európskym presahom je to výtvarníčka Nadežda Petrovićová.

V neposlednom rade v 60. a 70. a 80. rokoch je to architektonická moderna a neskorá moderna,

monumentálne pamätníky, experimentálny či štruktúrally urbanizmus v SFRJ (označované najmä ako brutalizmus), zdokumentovaná na stránke Spomenik^[38], ktorá je tiež zrkadlom rozvíjajúcej sa moderny v ČSSR.^[39]

Pre kulturologický kontext treba dodať, že juhoslovenské pobrežie patrilo v období socializmu medzi najobľúbenejšie destinácie občanov ČSSR, pričom práve turistické kontakty boli prvým zo všetkých prvkov vzájomných vzťahov. Pre Slovákov na Slovensku je Srbsko, ale aj SFRJ dodnes mimoriadne atraktívnou destináciou práve cez turistickú skúsenosť celej generácie „Husákových detí“^[40] s bývalou Juhosláviou.^[41] Slováci vnímajú národy Juhoslávie nostalgickou optikou (fenomén jugonostalgia^[42]) spoločenstva národov, ktoré spájali multietnické vzťahy na základe harmonizujúcej a mierotvornej

[37] Juhoslovenské umenie v Slovenskej národnej galérii], 4. šot, *SFD*, 1958

[38] Porovnaj: <https://www.spomenikdatabase.org/what-are-spomeniks>; Brutalizmus v Juhoslávii, *Wikipedie*; v kontexte pamätníkov a spomienkových miest v ČSSR porovnaj: Skrak 2023a, 2023b, 2024, 2025

[39] Za unikát sa považuje napr. obnovené Skopje zničené zemetrasením, ale aj sídlisko Nový Belehrad, Centrum Sáva, Genex Tower, Nový Záhreb, SPENS v Novom Sade, Haludovo Palace Hotel, Hotel Zlatibor, Hotel Vrbak. V Českej republike je v tomto štýle postavená budova sídla ČSSZ v Prahe či Drákulov. Zrkadlovými príkladmi moderny, neskej moderny a brutalizmu v ČSSR sú Most SNP v Bratislave, Pamätník Slovenského národného povstania v Banskej Bystrici, budova Slovenskej národnej galérie, Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre, dnes už zbúraná budova Istoropolisu či kúpele v Trenčianskych Tepliciach, Slovenský rozhlas, novostavba SND, Krematórium v Bratislave, budova Federálneho zhromaždenia v Prahe, Nová scéna Národného divadla v Prahe, komplex Thermal v Karlových Varoch. V súčasnosti sa popularizácii témy brutalizmu venuje napr. Peter Szalay (autor kníh *Moderná Bratislava, Sprievodca architektúrou Bratislavy*). Na juhoslovenskej strane sú to napr. architekti Bogdan Bogdanović, Dušan Dzamonja, Miodrag Živković, v ČSSR napr. Vladimír Dědeček, Ivan Matušík, Martin Kusý, Jozef Lacko, Konček Skoček Titl, Dušan Kuzma či Ferdinand Milučký.

[40] Husákové deti je označenie generácie detí v silnej populačnej vlne v ČSSR, ktorá vznikla v dôsledku pro-rodinnej politiky (mladomanželské pôžičky, príspevky pri narodení dieťaťa, riešenie bytovej otázky a masová výstavba bytov), ktorá viedla k nárastu pôrodnosti. (Pozri heslo: Husákové deti, *Wikipédia*)

[41] Napr. Plavi Horizonti, známa pláž na polostrove Luštica neďaleko Tivatu (Čierna Hora), bola v 70. a 80. rokoch 20. storočia jednou z najobľúbenejších destinácií pre turistov z Československa (Návšteva zástupcov kraje: Černohorský Tivat má nejen turistický potenciál, *Deník CZ*).

[42] Heslo Yugo-nostalgia rezonuje aj ako kultúrny a politický fenomén. (Pozri: Yugo-nostalgia, *Wikipedia*)

Gustáv Husák a maršal Tito v Belehrade

Zdroj: Filmový spravodajca

dominancie slovanstva, plurality, rovnoprávnosti, tolerancie a nezávislosti (členstvo v Hnutí nezúčastnených krajín^[43]). Slováci na Slovensku vo všeobecnosti dodnes vnímajú Juhosláviu pozitívne ako spoločnosť, ktorá bola pod Titovým heslom štátu, v ktorom má každý národ rovnaké práva. Vnímaná bola ako slobodnejšia, demokratickejšia, samo-

správna, otvárala tiež dvere tak k západnej kultúre či k emigrácii (Juhoslávia sa stala jediným miestom, kde sa mohli stretnúť obyvatelia Východu s obyvateľmi Západu ako určitý spojovník dvoch svetov), slobodnejšiemu prístupu k západnej hudbe a západným produktom, ako aj k povestnej juhoslovanskej pohostinnosti.^[44] Menšie znalosti sú už v oblasti napr.

[43] Hnutí nezúčastnených zemí, Wikipédie

[44] Tieto tézy v kolektívnom vedomí národa zrkadlovo verifikuje mediálny obraz v článkoch, blogoch, reportážach a pod. rôzneho zamerania, ako napr: Ďivanovic, TV noviny, SME, Travelistan, Blog N, Pravda, Dobré noviny, Emefka. Jancura v článku pre Pravda píše, že „...získať potrebné doklady na vycestovanie do Juhoslávie nebolo preto ľahké. Išlo o devízový príslub, čiže povolenie na predaj valút, ktoré vydávala Štátna banka československá, a výjazdnú doložku k cestovnému pasu od vtedajšej polície, zvanej ZNB... Belehrad však ochotne udeľoval vstupné víza občanom Československa, a to najmä po auguste 1968. V západných štátoch a bývalej Juhoslávii sa vtedy nachádzalo okolo 80-tisíc dovolenkujúcich Čechov a Slovákov. ... V lete 1988 navštívilo letoviská pri Jadrane takmer štvrt milióna československých turistov. Podľa údajov v Encyklopédii Slovensko z roku 1980 najviac ľudí sa zúčastňovalo zahraničnej rekreácie prostredníctvom odborov. V roku 1979 to bolo okolo 31-tisíc osôb. Okrem toho sa vtedy 9 850 detí odborárov zúčastnilo zahraničnej pionierskej rekreácie v štátoch východného bloku.“

perzekúcií cirkví a ich predstaviteľov či politických oponentov, čo bola odvrátená strana projektu. Aj keď možno konštatovať, že tieto jugo-nostalgické postoje u Slovákov na Slovensku sú idealizujúce, aj z najnovšieho spomínaného výskumu vyplýva, že dodnes je v Srbsku medzi Slovákami v Srbsku, ktorí túto skúsenosť majú viac prežitú, pozitívny postoj k bývalej Juhoslávii. Taktiež je prítomná dvojité identita, teda okrem etnicity srbskej, bosnianskej, rusínskej či slovenskej sa mnohí pripájali aj k identite juhoslovanskej ako symbolu rovnoprávnej koncepcie (už dnes neexistujúceho) štátu. K juhoslovanskej identite v Srbsku tiež napomáhajú zmiešané srbsko-slovenské manželstvá.

III. Rozpad Juhoslávie, problémy a vízie Slovanstva s otáznikmi

Po smrti Tita, ale ešte viac po roku 1989 – aj v dôsledku rôznych geopolitických súvislostí (rozpad juhoslovanskej federácie), zmeny politických režimov (inštalácia západného kapitalizmu), vojen (etnické a náboženské spory, bombardovanie Juhoslávie v roku 1999, srbsko-chorvátsky konflikt, problematiku Kosovo, odtrhnutie Čiernej Hory atď.) a ďalších zložitých súvislostiach – sa väzby opäť pretrhli a skomplikovali. Od rozpadu ČSSR a SFRJ už možno nájsť iba roztrieštené texty analyzujúce už iba vzťahy slovensko-srbské, slovensko-macedónske, slovensko-slovinské, slovensko-chorvátske, česko-srbské atď., pričom tieto vedomosti sú ako

roztrieštené sklo.^[45] ^[46] Dragan Stanić píše, že v časoch po páde Berlínskeho múru sa SR riešiac svoje problémy s ČR pustila do európskej integrácie, kým Srbsko blúdilo, a v naprogramovanom rozpade sa snažilo ochrániť Juhosláviu aj časť srbského národa, ktorý žil v rôznych častiach Juhoslávie (Stanić, 2024, st. 53). Tento proces transformácie reflektuje aj kanadsko-juhoslovanský režisér Boris Malagurski vo filme *The Weight of Chains*, ktorý tvrdí, že rozpad Juhoslávie bol plánovaný západom^[47], no súčasne si treba priznať, že súvisí aj so slovanskou hašterivosťou (ktorú stačí iba mierne podporiť napr. cez rôzne nacionálne kampane, na to, aby znova rozhorela), a ktorú trefne opísal Ján Kollár: „Chráňme sa pred tupým, neznášanlivým a nenávisným vlastenectvom, pretože je často iba zámenkou k najčernejším skutkom, okrem krajana pozná len nepriateľa, slúži často ako zdanlivé ospravedlnenie urazených ľudských práv a zneužitia násilia proti slabším susedom alebo krajanom patriacim k inému národu...“ (Kollár 1954). Kritizoval tým každého, kto je nekriticky a prehnane „pyšný na svoju národnosť a na svoj národ“ a bráni tým zjednocovaniu. Kollár presadzujúci zjednotenie Slovanov, všíma si Timura (Timura, 2018, s. 224, 225), vyčítal Slovanom hádavosť. Podobne to vnímal aj Samuel Jurkovič, ktorý prehlásil, že najväčšou prekážkou je naša „sebeckosť a vzájomné ohováranie“, z čoho si len sami sebe škodu robíme (Perný, 2023a, s. 19). Kollár a Šafárik, uvedomujúci si slabosť Slovanov („lakomosť“, „chamtivosť“, „hašterivosť“) a roztrieštenosť Slovanov, mali preto

[45] Dominujú štúdie a publikácie, ktoré sú označené ako „krajanské“, teda orientujúce sa na dolnozemskej Slovákov v Srbsku, vzťah Srbov a Slovákov na Slovensku je však analyzovaný výnimočne.

[46] Napr. V. Malperová, E. Mannova, T. Móri, Koprivicová, Petrovičová, Štěpánek a Hladký.

[47] Rovnako ako rozsiahle privatizácie strategických podnikov po rozpade ČSSR (pozn. aut.).

v období monarchie iba minimalistické ciele – kultúrnu, literárnu, knižnú a vedeckú výmenu.

Herderovým proroctvom o humanistickej misii Slovanom inšpirovaní predstavitelia generácie Všeslávie boli presvedčení, že slovanské národy sú predurčené k ľudskosti, človečenskosti, k poznávaniu dobra, pravdy a krásy, že zmyslom ich existencie nie je nacionálna uzavretosť, nevraživosť, vojny, ale mier, spolupráca a ľudskosť, harmonizovanie skutočnosti. Tento utopický ideál je v nestabilnom 21. storočí o to viac aktuálny. Aj Kuzmány píše, že ľudskosť musí zostať najvyšším pravidlom všetkého usporiadania týkajúceho sa činnosti človeka ako i v spoločenskom živote, lebo ľudskosť je určenie človeka (Timura, 2018, s. 271).

Na Kollárove idey spolupráce národov nadviazal Dostojevskij, ktorý v časopise *Graždanin* prehlásil, že potreba slúžiť ľudstvu a bratská láska k ostatným národom dokonca aj na úkor vlastných záujmov je úlohou Rusov a podobnú modifikáciu nachádzame u Vladimíra Mináča, ktorý sa na Dostojevského odvoláva, že poslaním Slovákov je „...stať sa skutočným Slovákom, úplným Slovákom, značí stať sa bratom všetkých ľudí...“ (Mináč, 1993). Podobne Ľudovít Štúr zdôrazňuje, že „o ľudstvo ide koniec koncov, ktorého údmi sme my spolu so všetkými ostatnými národmi sveta“ (Štúr, 1987, s. 20). V tomto duchu uvádza svoju knihu aj Nebojša Kuzmanović. Sebapoznanie vlastnej kultúry je nemožné bez poznania iného, pretože „učenie sa od iných a iných pomáha nám aby sme sa lepšie poznali a aby sme sa zviditeľnili v iných, lebo sami o sebe nemôžeme jestvovať. Jedine

prostredníctvom rozličnosti, a v žiadnom prípade nie prostredníctvom uniformnosti a jednotvárnosti, sa vyvíja svojbytnosť a udržiava sa vitalita jednej kultúry...“ (Kuzmanović, 2023, s. 5).

Historickým faktom je, že slovanský fenomén tvoril významnú zložku v štátotvorných zložkách troch na slovanstve a antifašizme postavených štátoch: ZSSR, SFRJ a ČSR, a to s prestávkou vojny po celé desaťročia.^[48] Kollárom, Šafárikom, Hollým a Štúrom kreované idey sa tak čiastočne a na určitý čas realizovali v praxi, aj keď v rôznorodých limitoch a režimoch od monarchie, kapitalizmu až po socializmus. Vladimír Clementis jasnozrivo napísal, že „...Kollárovo zdôrazňovanie, že vzájomnosť „nezáleží v politickom vŕch Slávov sjednoceniu“, teda vo vytvorení jednotného slovanského štátu a jeho sústreďenie vzájomnosti na pole literárne a kultúrne vyplývalo z realistického odhadnutia vtedajších možností a situácie slovanských národov. Kollár bol príliš veľkým duchom, aby si neuvedomoval politické korene a politický dosah i ním hlásanej literárnej vzájomnosti. Ohlas, aký vyvolala jeho Slávy dcéra a štúdia o Vzájomnosti najmä medzi Čechmi, Juhoslovanmi a Ukrajincami, nemohol nechávať nikoho v tejto veci na pochybách...“ (Clementis, 1946, s. 9). Aj Šafárik na Slovenskom zjazde niečo naznačil: „Nože, keď sa iné národy o nás radia a rozhodujú o našej budúcnosti, poraďme sa aj my sami o sebe a o svojej budúcnosti...“ (Šafárik, 1848).

Slovania teda už raz historicky dokázali, že sú schopní spolupracovať^[49], tvoriť reálne štruktúry,

[48] Hypotéza: Ako by vyzeralo 20. storočie, keby sa SFRJ, ZSSR a Československo nerozpadli, sú slobodnejšie, demokraticky sa reformujú a sú naďalej súdržné a spolupracujú je otázkou, na ktorú nepoznáme odpoveď.

[49] Všeobecne pracovitosť ako antropologický symbol Slovanov, špeciálne u Slovákov, opisuje nielen Šafárik, ale aj známy slovenský spisovateľ v populárnom Marquezom inšpirovanom generačnom románe *Tisícročná včela* (Jaroš, 2014). Včela tu

Lukáš M. Perný

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Aleksandar Vučić a premiér Slovenskej republiky Robert Fico pri príležitosti osláv 80. výročia víťazstva v druhej svetovej vojne, ČLR, 3. 9. 2025.

Foto: Dimitrije Gol

moderné federatívne spoločenstvá generujúce kultúrne artefakty, hospodárske vzťahy, internacionálne spolupráce, povstať proti diktatúram, fašizmu a imperializmu, no zároveň historická skúsenosť s ich rozdelením, teda najmä práve Juhoslávie, ukazuje aj na vnútorné spory a krehkosť týchto spoluprác,

ktorá súvisí aj s hašterivosťou a nacionálnym egoizmom, čo dejatelia 19. storočia kritizovali. Slovanské národy sa musia ponaučiť, ak nechcú byť asimilované, ovládané, zotročené, kolonizované alebo pohltené do vnútorných sporov.

---

je ako matka Slovanov interpretovaná až v mytologickom zmysle odkazujú práve na pracovitosť a azda aj Maticu. S tým súvisí aj kontext tvorivosti človeka v kontexte napredovania národov, k estetizácii a humanizácii skutočnosti. Túto paralelu si všíma aj premiér R. Fico, znalý kontextu slovenských dejín, ktorý v príhovore do už vyššie citovaného zborníka *Matica slovenská v národných dejinách* (s. 7) píše (aj s vedomým srbského pôvodu slova): „Keď Slováci nemohli mať vlastného kráľa, ustanovili kráľovnú: „MATICA“, čo v blízkej slovanskej srbčine znamená úľ, prameň, kráľovná včiel.“

Slovenský štvornásobný premiér SR Robert Fico počas Dňa srbskej štátnosti 18. 2. 2026 v Bratislave v prítomnosti srbských osobností vyhlásil, že „...myšlienky slovanstva budú čím ďalej silnejšie a budú zohrávať v Európe čoraz silnejšiu úlohu“.^[50] Tieto slová nie sú iba formálne, nakoľko štvornásobný premiér SR sa osobne zúčastnil odhalení búst osobností Clementisa (2007, 2023) a Mináča (2022). Uznáva tiež Dubčeka (2016) a Husáka (2024), osobnosti, ktoré sa (obaja) stretli s J. B. Titom (1965, 1973), a ktoré ideu slovanskej spolupráce transformovali v praxi do moderného a antifašistického kontextu 20. storočia (aj keď v limitoch a často aj dogmatizme dobovej ideológie, ktorú tieto osobnosti niekedy presahovala, inokedy ju na základe osobnostných charakteristík prekonal). Ak chce idea slovanskej spolupráce a slovanstva prežiť, potrebuje novú aktualizáciu pre kontexty 21. storočia súčasného transformujúceho sa sveta, reagovať na protirečenia post-moderny, ako aj post-covidovej doby, opätovne sa zamerať na ideu sociálnej spravodlivosti, kultúrnej a hospodárskej spolupráce, humanizmu, mieru, moderného vlastenectva a ochrany kultúrneho dedičstva (tradície aj moderny). Kultúrne spolupráce môžu byť začiatkom renesancie tejto idey či už v rámci alebo mimo rámcov EÚ.

IV. Súčasný stav a vízia budúcnosti

V súčasnosti existujú slovanské štáty, ktoré síce tvoria autonómne republiky v rámci alebo mimo EÚ, no postupne sa vytvárajú predpoklady na prehĺbenie kultúrnych a hospodárskych spoluprác nových geopolitických podmienkach 21. storočia. Na začiatku týchto spoluprác však vždy musí byť kultúra, veda, literatúra a umenie.

V roku 2014 vznikla medzinárodná konferencia Slováci a Srbi, z ktorej vznikol zborník, avšak aj tu nachádzame najmä kontext Srbi a dolnozemskej Slováci, teda bez kontextu Slovákov na Slovensku (Kol. aut, 2014). Na VI. kongrese matíc a inštitúcií slovanských národov Martin Prebudila podrobne informoval o genéze literárnych spoluprác od roku 2011, kedy sa na pôde Spolku slovenských spisovateľov dohodla spolupráca medzi Slovákami v Srbsku a Slovákami na Slovensku, čo pokračovalo návštevou Radomira Andrića a Združenia spisovateľov Srbska v roku 2013, kedy vznikla zmluva o spolupráci, obsahujúca účasť spisovateľov srbských a slovenských na festivaloch literatúry, bilíngválne vydávanie kníh, publikovanie v periodikách na oboch stranách a vzájomné podporovanie oboch národných literatúr vo svete.^[51] Prebudila vo svojom príspevku podrobne opísal realizovanie týchto spoluprác na

[50] Robert Fico prezentoval prejav všeslovanskej vzájomnosti na Dni srbskej štátnosti, DAV DVA, 2026.

[51] Prebudila uvádza: „Bol to vlastne výsledok viacerých už pred tým stretnutí tak na knižných stretnutiach v Belehrade a Bratislave, ako aj na našich literárnych snemovaniach v Báčskom Petrovci a, pravdaže, ako výsledok viacročnej práce vtedajšej Komisie pre literárno-vydavateľskú činnosť Výboru pre kultúru Slovenskej národnostnej rady. Odrazu literatúra vojvodinských Slovákov spolu s prekladmi srbskej poézie a prózy začala byť oveľa prítomnejšia na stránkach Literárneho týždenníka a Slovenských pohľadov, tiež srbské preklady v našom časopise *Nový život*, ale aj slovenská literatúra v srbských periodikách akými sú napr. *Književne novine*, *Letopis Matice srbske*, časopisy *Zlatna greda*, *Stig* a iné. Veľa priestoru by nám zobralo čo len napočítať, čo sa všetko poprekladalo a vydalo v tomto uplynulom období...“ (Prebudila, M. *Srbsko-slovenské literárne styky na začiatku nového milénia*, text z VI. kongresu matíc a inštitúcií slovanských národov 2025, v príprave na vydanie).

Lukáš M. Perný

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

Predseda Srbskej republiky Aleksandar Vučić a premiér Slovenskej republiky v Paláci Srbsko pri príležitosti návštevy premiéra Roberta Fica v Srbsku, 21. novembra 2024.

Foto: Dimitrije Gol

| 57

konkrétnych aktivitách v rokoch 2014, 2015, 2016, 2017 s presahom do súčasnosti.

V rokoch 2013 a 2019 vydal slovenský kulturológ Dalimír Hajko dve knihy analyzujúce tak dolnozemskú poéziu, ako poéziu srbských autorov (Hajko 2013, Hajko, 2019). Záverom treba dodať, že v súčasnosti sa prehlbila spolupráca v kultúrnom trojuholníku Matica slovenská, Matica srbská a Archív Vojvodiny (Slováci, Srbi a Slováci v Srbsku).^[52] Táto kultúrna výmena prebieha v Srbsku v rôznych kombináciách (napr. účasť na kongresoch matíc, vzájomné návštevy a študentské

výmeny (Medzinárodný krajanský festival, Tesla Forum), literárne besedy pre dolnozemských Slovákov, vydávanie kníh v Srbsku a na Slovensku, informovanie o aktivitách v časopisoch, aktívny vedecký výskum osobností Srbska a Slovenska).

***

V roku 2014 vyšla bilingválna antológia slovenskej a srbskej poézie *Nežnosť slovanská* (Stanić, 2024) s úvodným komentárom predsedu Matice srbskej

[52] Delegácie oboch matíc zároveň komunikovali s významnými osobnosťami literárnej kultúry ako Zoran Đerić, Selimir Radulović (*Letopis Matice srbskej*), Nenad Šaponja, Veselin Misnic, Vidak Maslovarić, čoho výsledkom bolo aj srbsko-slovenské číslo časopisu *Slovenské pohľady* (zostavil Radoslav Žgrada).

Dragana Stanića.^[53] Ide o autorov narodených po roku 1945, autorov, ktorí majú skúsenosť tak so socializmom, budovaním kapitalizmu, ale aj otvoreným vojenským imperializmom roku 1999.

Stanić tu porovnáva Milana Rúfusa a Gojka Đoga, pričom dodáva, že obaja básnici reflektujú rozdelenie sveta na dva bloky. Podľa Stanića osud Slovenska nie je ani heroicko-vzbúrenecký (Jánošík), ani katolícko-osvietenský (Bernolák), ani evanjelicko-luteránsky (Štúr, Hurban), ani česko-slovenský (Kollár, Masaryk), ani štátno-komunistický alebo reformistický (Dubček), ale tento osud najviac vystihol Rúfus básnickou víziou Slovenska (Stanić, 2024, s. 49, 50). Na druhej strane uvádza básnika Đoga vo svojej kritickej poézii, volajúc po slobode

slova, s kritikou ateizmu a dogmatizmu. Stanić v tomto kontexte uvádza liberalizáciu SFRJ, ale aj krvavé rozuzlenie rozpadu mnohonárodnostného štátu^[54], ale spomína aj barbarské bombardovanie juhoslovanského, balkánskeho ľudu silami NATO (Nogova báseň *Ajhla, Srbi*), v analógii postoja západného kolonializmu voči etnikám. Srbov vníma ako „Indiánov Európy“.

Stanić zdôrazňuje, že existuje most medzi 19. a 21. storočím v globálnom a slovanskom svete, a to v „ošklivení tváre Slovanov“. Je pozoruhodné, a nie je to náhodné, že aj dnes existujú štúdie a knihy, ktoré dokonca na úrovni oficiálnych vedeckých inštitúcií šíria anti-slovanský sentiment s cieľom zastrášať či ostrakizovať slovanské kultúrne spolupráce ako „proruskú

[53] Obsahuje tvorbu srbských autorov Rajko Petrov Nogo, Stevan Tontić, Miroslav Maksimović, Miloslav Tešić, Milan Nenađić, Duško Novaković, Radmila Lazić, Novica Tadić, Zlata Kocić, Vojislav Despotov, Bratislav R. Milanović, Seilimir Radulović, Đorđo Sladoje, Nikola Vujčić, Ivan Negrišorac, Đorđe Nešić, Dragan Jovanović Danilov, Saša Radojčić, Dragan Hamović, Milena Marković, ale aj slovenských autorov Michal Chuda, Miroslav Demák, Miroslav Bielik, Zlata Matláková, Ján Švantner, Ján Tazberík, Peter Mišák, Margita Ivaničková, Dana Podracká, Juraj Kuniak, Jozef Leikert, Martin Prebudila, Ladislav Čáni, Erik Ondrejčka, Pavol Tomašovič, Igor Válek, Ingrid Lukáčová, Oľga Glušíková a Martin Chudík.

[54] Do tohto kontextu treba pripomenúť postmodernisticko-surrealistický dekonštruktivisticky a komediálne, aj dramaticky ladený film Kusturicu a Kovačevića s hudbou Bregovića Underground (1995), ktorý je v podstate ako podobenstvo na juhoslovanské dejiny, ktoré so silnou dávkou irónie a sarkazmu opisuje ako ilúziu (v podzemí sú udržovaní v ilúzii pokračujúcej vojny hrdinovia odboja pod zámienkou výroby zbraní), aby sa v závere vrátil k potrebe po veľkom naratívne, keď dramaticky opisuje vojny a rozpad Juhoslávie ako nostalgii za jednotou. Film opisuje živelnosť Balkánu v jeho pozitívnych, ale aj negatívnych polohách, miestami ide k stereotypizáciám. Prepája čierny humor, bolesť, živelnosť, lásku, zradu, utrpenie a súčasne za všetkou iróniou v závere otvára potrebu jednoty a mieru medzi národmi. Film je predvojom v tom, že v podstate je príkladom toho, čo v súlade s filozofiou Michaela Hausera možno označiť ako predvoj umenia interregna. Únavu z veľkých rozprávání (z moderny) nahradí únava z malých rozprávání (z postmodernizmu a dekonštruktivizmu) s návratom k veľkým príbehom, zmyslu pre dejiny, príbehy-narátivy a veľké idey (slovanská jednota, kresťanstvo, Boh, sociálna spravodlivosť, národ, mier) v kontexte toho, čo môže nasledovať po post moderne (teda od moderny, cez postmodernu k neomoderne) (Porovnaj: Perný, 2023). Onen návrat k autenticite a túžbu po pravde zosobňuje postava naivného Ivana, akoby s odkazom na biblického blahoslaveného chudobného duchom, ktorému patrí kráľovstvo nebeské (Mt 5, 3), ktorý plače, nechce prijať stratu ilúzií, odmieta prijať, že Juhoslávia neexistuje. Odmieta tiež odchod do Talianska a stretáva symbolicky svoju stratenú opicu a ocitá sa uprostred občianskej vojny, zbije Marka a volí radšej smrť, pričom ešte predtým vyriekne: „Bože, odpusť mi.“ Biblická symbolika pokračuje Markovou vetou: „Vojna nie je vojnou, kým nezdvihne ruku brat na brata.“ Uprostred apokalyptických výjavov sa objavuje biely kôň a Kristus otočený naruby, pričom film končí utopickou scénou, kde sú všetci mladí a stretávajú sa za jedným stolom podobne ako tisíc rokov hodujúci Slováci v Jakubiskovej *Tisícročnej včele*.

Lukáš M. Perný

Úvodné poznámky k srbsko-slovenským kultúrnym stykom od 19. storočia s presahom do súčasnosti, základné kontúry

| 59

Premiér Slovenskej republiky Robert Fico na slávnostnom prijíme organizovanom Veľvyslanectvom Srbskej republiky na Slovensku pri príležitosti Dňa štátnosti Srbskej republiky, Bratislava, 18. 2. 2026.

Foto: Matej Ondreicka

agendu“, čo je účelové a propagandistické zamieňanie všeslovenskej reciprocitu za panrusizmus.^[55]

To potvrdzuje slová Stanića, že od 19. storočia sa v kontexte stereotypizácie slovanstva^[56] veľa

[55] Napr. akademik zo SAV J. Marušiak s cieľom nepriamej ostrakizácie slovanských kultúrnych spoluprác, a v kontexte údajne „pruskej rétoriky“ ako kontrastu k „západnej civilizačnej orientácii Slovenska“ píše: „Slovanskofilský diskurz sa v sledovanom období presadil predovšetkým ako nadnárodný projekt identity. Hoci myšlienky európskej integrácie a euroatlantickej spolupráce v bezpečnostných otázkach jej aktéri otvorene nespochybňovali, vnímali ich s rezervou ako potenciálny zdroj ohrozenia slovenskej suverenity a slovanského spoločenstva. ... Týka sa to viacerých organizácií... aj Matice slovenskej, kde sa posilnil slavjanofilský diskurz, najmä po zvolení Mariána Gešpera za jej predsedu v roku 2017. Za partnerov Matice definoval okrem cirkví a občianskych združení aj národné a slovansky orientované spolky. ... Panslavizmus je diskutovaný v kontexte jeho prieniku s inými ideologickými diskurzmi. Jeho charakteristické črty možno definovať ako antizápadnosť, neoliberalizmus a konzervativizmus. Je inštrumentálnou súčasťou pruskej agendy aj medzi časťou ľavicového spektra...“ (Marušiak, (2023). *Pan-Slavism and Slavophilia in Contemporary Central and Eastern Europe*).

[56] Podľa anglickej Wikipédie Anti-Slavic sentiment, antislovanský rasizmus alebo slavofóbia, označuje rôzne typy negatívnych postojov, predsudkov, kolektívnej nenávisťi alebo nepriateľstva, stereotypov, diskriminácie a násilia (ekonomického,

nezmenilo. Stanić tvrdí (Stanić, 2024), že Slováci a Srbi si po stáročia dobre rozumejú, a boli odkázaní jeden na druhého, lebo ich osud bol veľmi podobný, a tak ako kedysi v habsburskej monarchii, aj v súčasnej Európe existujú tlaky o asimilovanie Slovanov alebo spochybnenie slovanskej identity, preto dodáva, že aj v 21. storočí si Srbi a Slováci musia pomáhať, už len z dôvodu rizík asimilácie. Na počiatku

spolupráce národných kolektívov musí byť tvorivá kultúra, veda a umenie.^[57] Úlohou tejto proto-štúdie je prispieť k poznaniu aspoň základných prienikov medzi oboma kultúrami v rôznych režimoch, štátoch a historických situáciách, a ak sa to čiastočne podarí, vynaložený čas pre písanie textu mal zmysel. Čitateľa však upozorňujem, že text sa bude rozširovať a preložená časť je iba úvodom k ďalšiemu bádaniu.

---

fyzického, politického, psychologického, slovného atď.) zameraného na jednu alebo viac etnických skupín slovanských národov. (Porovnaj s heslom: Anti-Slavic sentiment, Wikipedia).

[57] Výsledky bádania a tvorivej práce kultúrnych pracovníkov na poli literatúry a vedy už nie sú iba teóriou, ale počiatkom praktickej realizácie všeslovanskej, teda Kollárovske-Šafárikovsko-Kopitarovsko-Zmajovsko-Miletičovskej idey. Kus práce pre aktívne literárne a kultúrne styky v súčasnosti urobili na srbskej strane Dr. Nebojsa Kuzmanović (a jeho kolegovia Dunja Andrić, Miroslav Dobroňovský, Dragana Katić, Boris Bulatović, Kristijan Obšust, Tatjana Jonáš) a prof. Dragan Stanić (Milena Kulić, Milan Micić a i.) a ich zamestnanci z Archívu Vojvodiny a Matice srbskej, na slovenskej Dr. Marián Gešper (a kolegovia Peter Schvantner, Pavol Madura, Ján Seman, Milina Sklabinská a i.) a Matica slovenská (srbsko-slovenské číslo Slovenských pohľadov, kultúrne delegácie, kongresy matíc), taktiež nebohý Miroslav Bielik (vydávanie srbskej literatúry na Slovensku a naopak v Spolku slovenských spisovateľov) a na dolnozemske-slovenskej scéne Martin Prebudila (preklady a organizácia podujatí), ale aj ďalší kultúrni aktéri zo Srbska a Slovenska (tvorcovia, kritici, prekladatelia, literárni vedci) ako napr. Miroslav Demák, Radomír Andrić, Nenad Šaponja, Zoran Đerić, Zdenka Valentová-Belićová, Dalimír Hajko, Štefan Cifra, Katarína Mosnáková-Baglašová, Michal Harpáň, Ján Babiak, Vladimír Valentík, Pavel Čáni či dokonca známy poet Lubomír Feldek. Významne vzájomnému poznaniu kultúr napomáhajú aj slovenský fotograf a dizajnér z Kysáča Pavel Surový či evanjelický farár, ex-predseda Matice Branislav Kulík. Pre vzájomné poznanie oboch kultúr je podnetný preklad Dobšinského rozprávok Zdenkou Valent-Belić (Dobšinski, 2024), ako a jej kniha *Obraz Srbov v slovenskej literatúre* (Valentová-Belićová, 2022) a napokon Harpáňova kniha *Slovenská literatúra v srbských časopisoch 19. storočia* (Harpanj, 2022).

Do rozsahu predloženej štúdie nie je možné vtesnať aj mnohé ďalšie publikačné úspechy či bližšiu analýzu predložených kníh. Záverom ešte možno dodať, že medzi úplne najnovšie projekty možno zaradiť časopis *Slovanský obzor*, ktorý je vydávaný aj v srbčine a informuje o takmer všetkých kultúrnych výmenách medzi Srbskom a Slovenskom, vrátane uvedených publikačných výstupov. *Slovanský obzor* ako všeslovanský časopis je súčasne dôkazom praktickej realizácie Kollárovske-Šafárikovského konceptu slovanskej kultúrnej výmeny. V Matici slovenskej bol tiež obnovený *Slovanský odbor* Matice slovenskej vedený Pavlom Madurom.

Literatúra

- Andrić, I. (1948). *The Bridge on the Drina*. Nakladateľské družstvo Máje. [In Czech]
- Babiak, J. (2023a). *Fragments from the History of Matica Slovenská in Yugoslavia – I. (1861–1929)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Babiak, J. (2023b). *Fragments from the History of Matica Slovenská in Yugoslavia – II. The Role, Foundation, and Activities of Matica Slovenská in Yugoslavia until the Second World War: (1929–1941)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Babiak, J. (2023c). *Fragments from the History of Matica Slovenská in Yugoslavia – III. Matica Slovenská in the First Years of the Federal People’s Republic of Yugoslavia: (1945–1948)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Bednárik R. (1966). *Slovaks in Yugoslavia*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Barešová, M. (2019). *Fragile Socialist Friendship: Czechoslovak-Yugoslav Contacts in Cinematography*. Brno: Masaryk University. [In Czech]
- Bóka, T. (2017). *Democracy in the Workplace – The Yugoslav Self-Management Model*. In: DAV DVA. [In Slovak]
- Botík, J. (2014). *The Emergence of the Czechoslovak Republic and Compatriot Policy in the Period 1918–1938*. Nadlak: Ivan Krasko Publishing. [In Slovak]
- Clementis, V. (1946). *Slavdom Past and Present*. Orbis. [In Slovak]
- Čutková, M. (1968). *Several Remarks on the Struggle of the Yugoslav People Against Munich in 1938*. In: *Czechoslovakia and Yugoslavia. From the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. Bratislava: SAV. [In Czech]
- Deák, L. (1968). *Yugoslavia and the Little Entente (1935–1936)*. In: J. Hrozičnik, *Czechoslovakia and Yugoslavia. From the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Dobšinský, P. (2024). *The Golden Book of Slovak Fairy Tales*. Translated by Zdenka Valent Belić. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Eliáš, M. (2010). *From the History of the Matica of Slavic Nations*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Hrozičnik, J. (1968). *Czechoslovakia and Yugoslavia. From the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Hajko, D. (2019). *Night of Searching, Days of Joy (On Lower Land Literature)*. Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Slovak]
- Hajko, D. (2013). *Maturing into Reality and Maturing into a Dream. On Contemporary Slovak Vojvodina Poetry*. Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Slovak]
- Harpanj, M. (2022). *Slovak Literature in Serbian Magazines of the 19th Century*. Novi Sad: Matica srpska, Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Jakab, F. (2025). *Political Relations between Czechoslovakia and Yugoslavia*. ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA, 28 (1). [In Slovak]
- Jaroš, P. (2014). *The Millennial Bee*. Agentúra Signum. [In Slovak]

- Klimko, J. (1980). *The Development of the Territory of Slovakia and the Formation of its Borders*. Bratislava: Obzor. [In Slovak]
- Krajčovič, M. (1989). *Pavol Jozef Šafárik and the Yugoslavs*. In: I. Sedlák (ed.). *Pavol Jozef Šafárik and the Slovak National Revival*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Collective of Authors (1995). *History of Serbian Culture*. Prague: Charles University. [In Czech]
- Collective of Authors (2014). *International Conference "Slovaks and Serbs – History and the Present"*. Novi Sad: Nacionalni savet slovačke nacionalne manjine. [In Slovak]
- Koňariková, K. (ed.) (2024). *Members of Matica, Cultural Workers and Artists in the Anti-Fascist Resistance in Slovakia and Abroad Fought for our Freedom*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Koňariková, K. (ed.) (2025). *The Long Search for Home. On the occasion of the 100th anniversary of the birth of Ján Sirácky, PhD*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Kulík, B. (2023). *Igor Branislav Štefánik, 150 Years*. Novi Sad: Slovačka evangelistička crkvena parohija. [In Slovak]
- Horňák, M. (2016). *The Life and Work of Janko Šafárik*. Slovak Archaeology, LXIV (2). [In Slovak]
- Kollár, J. (1954). *On Literary Reciprocity... (§ 9)*. Bratislava: SAV Publishing. [In Slovak]
- Kovijanić, R. (1939). *Štúr's Serbian Pupils*. *Náš život*. IV (2), 1939. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2018). *Philosophical Crumbs*. Bratislava: Association of Slovak Writers and Association of Serbs in Slovakia. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2023a). *Romanticism in Serbian-Slovak Literary Relations*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2023b). *Romanticism in Serbian-Slovak Literary Relations. Second edition*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, Bački Petrovac: Slovački izdavački centar. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2024). *Serbian Romantics and the Slovaks*. In: V. Glišin, K. Obšust, M. Kmeť, *Serbo-Slovak Cultural Relations and National Identities*. Beograd: Institut za političke studije; Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Banská Bystrica: Maciej Bel University. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2025a). *Towards the Slavic Origin*. Novi Sad: Narodno delo. Arhiv Vojvodine; Bačka Palanka: GRUK. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2025b). *Serbian-Slovak Literary Ties of Risto Kovijanić*. Novi Sad: Narodno delo, Arhiv Vojvodine; Bačka Palanka: GRUK. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2025c). *Romanticism in Serbian-Slovak Cultural Relations*. Novi Sad: Narodno delo, Arhiv Vojvodine; Bačka Palanka: GRUK. [In Serbian]
- Kuzmanović, N. (2025d). *Kierkegaard's Spheres of Existence*. Bratislava: VSSS. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2025e). *Philosophical Crumbs*. Bratislava: Association of Slovak Writers and Association of Serbs in Slovakia. [In Slovak]
- Kuzmanović, N. (2025f). *On Slavic Sameness*. Martin: Matica slovenská; Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Kolářová, L. (2014). *Chapters from the History of the Czechoslovak-Yugoslav League*. Brno: Masaryk University. [In Czech]
- Mináč, V. (1993). *Where From and Where To, Slovaks*. Remedium. [In Slovak]
- Melichárek, M. (2013). *Matica Srpska and Matica Slovenská (On Similarities and Parallels of the Historical Context of Origin)*.

- In: *Matica Slovenská in National History*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Mrljan, R. (1945). *Slovaks in the Slavic World. All-Slavic Day at Devín*. Bratislava: All-Slavic Association in Bratislava. [In Slovak]
- Ormis, J. (1935). *Cultural Endeavours of Slovaks in Yugoslavia*. Petrovac: Štamparija knjiga [In Slovak]
- Obšust, K., Kuzmanović, N. (2023). *Collective Identities of Slovaks in Serbia* [. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Slovak]
- Obšust, K.; Kmeť, M. (2024). *Serbo-Slovak Cultural Relations and National Identities. Thematic collection of works*. Beograd: Institut za političke studije; Novi Sad: Arhiv Vojvodine; Banská Bystrica: Maciej Bel University. [In Slovak]
- Perný, L. (2012). *The Bible of the French Revolution and Direct Democracy*. In: *Nové slovo*. [In Slovak]
- Perný, L. (2021). *DAV (The Crowd) – Slovak left-wing avant-garde group of interwar period*. Academia Letters [In English]
- Perný, L. (2022). *Introduction to the Aesthetic Aspects of the Slovak Left-Wing Revue DAV*. GNOSI: An Interdisciplinary Journal of Human Theory and Praxis, V (2) [In English]
- Perný, L. (2023a). *Samuel Jurkovič: 150 Years of Eternal Life. Founder of Cooperatives, the First Slovak Theatre and Public Education*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Perný, L., Gešper, M. (2023b). *Clementis & Mináč: Patriots or “Bourgeois Nationalists”?*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Perný, L. (2023c). *Are We Living in a Time of Transition?*. In: *Filosofický časopis*. [In Slovak]
- Perný, L., Horváth, I. (2025). *Novomeský & Horváth: Giants of Literature and Politics, from Senica to the World*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Pelikán, J.; Havlíková, L. (2023). *History of Serbia*. Nakladatelství Lidové noviny. [In Czech]
- Prebudila, M. (2015). *140 Years of the Birth of Vladimír Hurban Vladimírov*. Stara Pazova: Slovačka evangelistička parohija. [In Slovak]
- Schwarz, J. (2023). *Jozef Podhradsky* [Jozef Podhradsky]. In: *Matica.sk*. [In Slovak]
- Schwarz, J. (2025). *Ján Herkeľ, the Godfather of Pan-Slavism*. In: *Matica.sk*. [In Slovak]
- Sirácky, J. (1968). *The Place and Significance of Yugoslav Slovaks in the History of Czechoslovak-Yugoslav Relations*. In: J. Hrozičnik, *Czechoslovakia and Yugoslavia*. Bratislava: SAV. [In Slovak]
- Sirácky, J. (1985). *The Long Search for Home*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Sivičeková J. (2014). *Who Was Andrej Sirácky?*. In: *Nové slovo*. [In Slovak]
- Skrak, L. (2023a). *MEMORIABILITY I*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Skrak, L. (2023b). *Passportization of Monuments, Memorials and Commemorative Plaques of the SNP and the Liberation of Slovakia*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Skrak, L. (2024). *MEMORIABILITY II*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Skrak, L. (2025). *MEMORIABILITY III*. Bratislava: Club of Visual Artists and Theorists. [In Slovak]
- Sláviková, D. (2021). *The Imagination of Juraj Jakubisko and Emir Kusturica*. Zlín: Tomáš Baťa University. [In Czech]
- Stanić, D. (2024). *SLAVIC TENDERNESS. An Anthology of Serbian and Slovak Poetry* [NEŽNOST SLOVANSKÁ. Novi Sad: Matica srpska; Bratislava: Slovak Literary Center. [In Slovak]
- Sotirović, V. B. (2010). *The Memorandum (1804) by the Karlovci Metropolitan Stevan Stratimirović*. Serbian Studies.
- Šafárik, P. J. (1848). *Speech at the Slavic Congress in 1848*. In: *Zlatý fond SME*. [In Slovak]

- Šík, O. (1965). *On the Problem of Socialist Commodity Relations*. Prague: ČSAV. [In Czech]
- Štúr, L. (1956). *Assessments and Reviews (the Obrenovičs)*. In: *Slavs, Brothers!* Volume II. Bratislava: SVKL. [In Slovak]
- Štúr, L. (1987). *On Slavic Poetry*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Timura, V. (2018). *The Pan-Slavic Generation*. Nitrava. [In Slovak]
- Viršínská, M. (2015). *Memorandum of the Slovak Nation*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Valentík, V., Kišgéci, J. (1997). *Zuzka Medvedová*. Bački Petrovac: Kultúra. [In Slovak]
- Valentík, V., Čáni, L. (2004). *Karol Miloslav Lehotský*. Bački Petrovac: Kultúra; Bratislava: House of Foreign Slovaks. [In Slovak]
- Valentík, V. (2022). *SÚDI [SÚDI]*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka. [In Slovak]
- Valentík, V. (2025). *ČÁNI [ČÁNI]*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka. [In Slovak]
- Valent-Belić, Z. (2022). *The Image of Serbs in Slovak Literature*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, Matica srpska. [In Serbian]

Miroslav J. Kmet^[1]

Univerzita Mateja Bela, Filozofická fakulta
Katedra histórie, Centrum pre výskum dejín a kultúry
dolnozemsých Slovákov
Banská Bystrica (Slovensko)

UDC 323.15:314.117(497.11)
316.72(=162.4)(497.113)
930.85(497.11:437.6)
Originálny vedecký článok
Prijatý: 9.3.2026
Akceptovaný: 9.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65587

Srbsko-slovenské vzťahy v kontexte života slovenskej menšiny v novovzniknutom juhoslovanskom štáte po roku 1918

Abstrakt: Štúdia sa zaoberá vývojom srbsko-slovenských vzťahov po roku 1918 v kontexte života slovenskej menšiny v novovzniknutom štáte Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov. Východiskom skúmania je historická situácia po skončení 1. svetovej vojny, ktorá priniesla zásadné politické a spoločenské zmeny v strednej a juhovýchodnej Európe a vytvorila nové podmienky pre rozvoj medzinárodných vzťahov aj pre postavenie národnostných menšín. Pozornosť sa sústreďuje na slovenskú komunitu žijúcu najmä na území Vojvodiny, ktorá sa po roku 1918 ocitla v novom štátnom a politickom prostredí. Štúdia analyzuje jej spoločenský, kultúrny a inštitucionálny život, ako aj formy zachovávanía národnej identity prostredníctvom školstva, spolkového života, kultúrnych aktivít a náboženských inštitúcií. Zároveň poukazuje na úlohu slovenskej menšiny ako sprostredkovateľa kontaktov medzi juhoslovanským prostredím a československým štátom, predovšetkým vo vzťahu k Československu.

Cieľom štúdie bolo poukázať na význam slovenskej menšiny pri formovaní a rozvíjaní srbsko-slovenských vzťahov v medzivojnovom období. Na základe analýzy dobových prameňov a odbornej literatúry autor poukazuje na to, že slovenská komunita zohrávala dôležitú úlohu nielen pri zachovávaní vlastnej kultúrnej identity, ale aj ako most medzi dvoma politickými a kultúrnymi priestormi. Výsledky výskumu prispievajú k hlbšiemu poznaniu postavenia slovenskej menšiny v juhoslovanskom štáte a zároveň rozširujú poznatky o širšom kontexte srbsko-slovenských vzťahov v prvej polovici 20. storočia.

Kľúčové slová: slovenská menšina, Vojvodina, srbsko-slovenské vzťahy, medzivojnové obdobie, národnostné menšiny, Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, Juhooslávia

---

[1] miroslav.kmet@umb.sk, <https://orcid.org/0000-0003-4012-6890>

Úvod

Vznik nového štátneho usporiadania v strednej a juhovýchodnej Európe po skončení 1. svetovej vojny zásadne zmenil politickú mapu regiónu a vytvoril nové podmienky pre medzinárodné vzťahy aj pre postavenie národnostných menšín. Medzi novovzniknuté štáty patrilo aj Kráľovstvo Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktoré sa stalo spoločným štátnym rámcom pre viaceré národy a etnické skupiny. Súčasne vznikla aj Československá republika, čím sa otvorila nová kapitola vo vzťahoch medzi Slovákami a juhoslovanským prostredím. V tomto kontexte nadobudla osobitný význam prítomnosť slovenskej menšiny na území dnešného Srbska, ktorej korene siahajú do migračných procesov 18. a 19. storočia, najmä do oblasti Vojvodiny. Slovenská komunita v juhoslovanskom priestore predstavovala po roku 1918 významný most medzi dvoma novými štátmi celkami. Jej kultúrne, jazykové a spoločenské aktivity sa stali nielen výrazom snahy o zachovanie vlastnej identity, ale aj faktorom, ktorý prispieval k rozvíjaniu politických, kultúrnych a hospodárskych kontaktov medzi Slovákami a Srbmi. Vzájomné vzťahy sa pritom formovali na viacerých úrovniach – od diplomatických kontaktov medzi štátmi až po každodenný život slovenskej menšiny, ktorá zohrávala významnú úlohu v prenose ideí, kultúrnych hodnôt a spoločenských iniciatív.

Zámerom štúdie bola analýza srbsko-slovenských vzťahov v období po roku 1918 prostredníctvom perspektívy života slovenskej menšiny v novovzniknutom juhoslovanskom štáte. Pozornosť sa sústreďuje najmä na spoločenské a kultúrne aktivity slovenských komunit, ich vzťahy k štátnym inštitúciám a úlohu, ktorú zohrávali pri formovaní

kontaktov medzi Slovenskom (resp. československým prostredím) a juhoslovanským štátom. Skúmanie týchto procesov umožňuje lepšie pochopiť nielen postavenie slovenskej menšiny, ale aj širší kontext formovania vzájomných vzťahov medzi Srbmi a Slovákami v medzivojnovom období. Štúdia vychádza z analýzy dobových tlačových prameňov, publikovaných archívnych materiálov a relevantnej historiografickej literatúry. Prostredníctvom týchto zdrojov sa usiluje poukázať na dynamiku vývoja srbsko-slovenských vzťahov a na význam slovenskej menšiny ako sprostredkovateľa kontaktov medzi dvoma kultúrnymi a politickými priestormi v období zásadných spoločenských premien po roku 1918.

Obyvateľstvo Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov od svojho vzniku tvorilo komplikovaný konglomerát viacerých národov a národností, ale aj konfesií. Politická situácia v štáte bola v prvých mesiacoch po jeho vyhlásení veľmi napätá. Vojna narušila hospodárske štruktúry, objavili sa problémy so zásobovaním obyvateľstva. Okrem národnostných problémov a robotníckych nepokojov sa objavili roľnícke hnutia požadujúce parceláciu veľkostatkárskej pôdy (čo čiastočne riešila pozemková reforma). 28. júna 1921 bola prijatá tzv. Vidovdanská ústava, ktorá definovala štát ako parlamentnú monarchiu a uplatňovala princípy centralizmu a unitarizmu. Parlamentný systém bol výrazne obmedzený právomocami panovníka. V 20. rokoch charakterizovala vnútropolitické pomery nestabilita, časté striedanie vlád, vznik militantných nacionalistických organizácií. V zahraničnopolitickej oblasti sa ako významné ukázalo uzavretie spojeneckej zmluvy s Československom 14. augusta 1920, ktorá bola v nasledujúcom roku dotvorená na Malú dohodu aj s Rumunskom. Východisko z

politických kríz našla vládna elita v nastolení osobnej diktatúry kráľa Aleksandra I. v januári 1929 a 3. októbra bol kráľovským dekrétom názov štátu zmenený na Kráľovstvo Juhoslávia. Zmenilo sa aj administratívne členenie štátu rozdelením do deviatich bánovín, na čele ktorých stáli báni menovaní panovníkom. Väčšina slovenských lokalít sa ocitla v Dunajskej bánovine. „Nové rozdelenie bolo oveľa výhodnejšie pre Slovákov“ (Gubová Červená, 2015, s. 231), skončilo sa bezúčelné politické lavírovanie slovenských činníkov medzi srbskou demokratickou a radikálnou stranou, naivná dôvera voči predstaviteľom srbských politických strán vyústila do sklamaní; nie je preto prekvapujúce, že práve v tomto období po roku 1929 sa úspešne konštituovala Matica slovenská v Juhoslávii a výraznejšie sa rozvinul kultúrny život Slovákov.

Začiatky súžitia v novo konštituovanom štáte

Súčasníčka udalostí Blanka Fábry analyzovala v roku 1919 aktuálne postavenie Slovákov na juhoslovanských územiach v porovnaní s príslušníkmi iných národov a národnostných menšín. Podľa nej Slováci nadšene vítali srbských vojakov a úradníkov, zatiaľ čo nový štát Chorváti prijali chladne, podobne Bunevci, medzi ktorými bolo údajne veľa stúpencov maďarskej štátnej idey. Upozornila však na to, že oduševnenie Slovákov sa začalo strácať potom, čo srbskí víťazi začali brať domácich na zodpovednosť za tragické udalosti rokov 1914 a 1915. Skutočné či domnelé krivdy voči Srbom viedli k vyhrážkam a násiliu voči Slovákom, ktorí sa síce bránili žalobami, ale napokon mnohí radšej predali

svoje majetky, hlavne v dedinách popri Sáve. Ako vysvetlenie Fábry uviedla, že nesúlada, vlastne akási tichá, ale hlboká nevraživosť Srbov proti Slovákom jestvovala už preto, lebo obyvatelia slovenských osád čím viac skupovali pozemky, ktoré predtým patrili Srbom. Podľa autorky: „Srb rád žije pohodlne, rád sa zabáva, nejeden srbský gazda premárnil celý svoj majetok, ktorý potom prišiel do rúk Slovákov, nemajúcemu iného ako dve ruky a schopnosť i vôľu k práci.“ Vraj len neskôr začali Srbi a Chorváti uznávať dobrý príklad slovenských hospodárov, keď napríklad sami užívali prospech z pestovania chmeľu, najmä v Báčke. Konštatovala, že slovenskí osadníci v Juhoslávii sú už tretie a neraz i štvrté pokolenie prisťahovalcov zo Slovenska, ľudia, ktorí sa úplne aklimatizovali a zveľaďovali svoje majetky (Fábry, 1919, s. 4). V tejto výpovedi sú zreteľné dva etnické stereotypy: Srbi sú oproti pracovitejším Slovákom ľahkovážnejší, navyše Slováci sú lepšie ekonomicky či podnikateľsky uvažujúci hospodári.

Na druhej strane Fábry pripomenula, že Srbi mimoriadne trpeli v roku 1914 a viacerí Slováci spolu s Chorvátmi tvrdo vystupovali proti pravoslávnenému obyvateľstvu počas vojny, napr. v radoch domobran, žandárstva či polície. Po vojne sa stali prípady, že domáci Srbi upozorňovali srbské orgány, ktoré prišli zo „starého kráľovstva“, na tých, ktorí im spálili zástavu, znesvätili domové ikony, skutočne alebo iba domnele udali srbských susedov do internácie či siahli na majetok prenasledovaných a utečencov a pod. Napríklad na Vianoce 1918 museli utiecť pred rozhorčenými srbskými susedmi slovenskí osadníci z Ašane, Dobanoviec a iných osád blízko Sávy. Fábry tiež písala o odchode inteligencie, zväčša pochádzajúcej z Horniakov – na Slovensko, avšak: „Každý dolnozemský roľník, nespokojný, že Srbi

skutočne neraz veľmi dôrazne prejavujú žiadosť mať vo svojich rukách hegemoniu Juhoslávie, predsa nepomýšľa na presídlenie. (...) *Zem je pre dolnozemskeho roľníka neodolateľný magnet*“ (Fábry, 1919, s. 4). Obraz silného puta medzi dolnozemským hospodárom a pôdou (zemou) je charakteristický a spomínaný u mnohých autorov.

Národné noviny, tlačový orgán Slovenskej národnej strany na Slovensku, priniesli správu o postupnej reorganizácii Slovenskej národnej strany v Kráľovstve SHS. Podľa autora nemalo byť cieľom „nejaké straníctvo“, ale pomoc pri budovaní demokratického štátu a pokračovať pritom v úsilí zachovať „svoj národný ráz“, pestovať národnú kultúru, zastávať a presadzovať „špeciálne národné záujmy“ Slovákov (Fábry, 1919, s. 4). V neskorších rokoch sa Slováci zúčastňovali politického života prostredníctvom srbských a chorvátskych strán (*Národné noviny*, 1919, s. 3). V cirkevnom periodiku *Stráž na Sione* publikoval správy zo svojho cirkevného zboru anonymný autor z obce Boľovce (Boljevci). Pritom v úvode kreoval charakteristický obraz zbavenia sa „jarma“ maďarizácie ako uhorského dedičstva, ktorý ostal typickým po celé medzivojnové obdobie (v kontexte vytvorenia novej organizácie a vedenia evanjelickej cirkvi na Slovensku): „Vymanená je konečne cirkev naša spod skazonosného vplyvu maďarského šovinizmu a my, v slobodnej Jugoslávii žijúci, s oduševnením vítame a pozdravujeme všeobecnu dôverou na čelo vám postavených cirkevných vodcov“ (*Stráž na Sione*, 1919, s. 22). V kontraste k tomuto obrazu stojí pomyselné „triedenie duchov“, kedy sa mnohí, predtým „vlastiverní“ duchovní museli prispôsobiť novým pomerom bez maďarizačných tlakov. Niektorým to trvalo dlhšie, iní (oportunisti) sa so zmenami vyrovnali ľahšie, niekolkí sa radšej

vystaňovali do Maďarska. Takým bol napr. Koloman Kiss, rodák zo slovenskej komunity v Malom Kereši (Kiskőrös), ktorý bol 33 rokov evanjelickým farárom v Slovenskom Aradáči (Szeberényi, 1934, s. 17-18).

28. október 1919 (Deň vyhlásenia ČSR) oslávili Slováci v Novom Sade ako ročné výročie „oslobodenia česko-slovenského národa“ (*Národné noviny*, 1919, s. 3). Oslavy česko-slovenskej štátnosti sa potom konali každý rok. Veľkú rolu pri upevňovaní československej orientácie zohralo sokolské hnutie, populárne i v Juhoslávii. Jan Auerhan citoval slová z časopisu *Svit*, vydávaného v Petrovci Spolkom československých akademikov: „Stotridsaťtisíc duší nás je tu stále usadených, ktorí tvoríme československý juh“ (Auerhan, 1924, s. 148). Od začiatku Slováci v Juhoslávii evidentne prijali ideu československej jednoty, a to nielen v rovine štátnosti, ale aj v rovine národnej identity (čo sa však v 30-tych rokoch začalo meniť). V závere medzivojnového obdobia vyjadrili juhoslovanskí Slováci svoj názor na vyhlásenie autonómie „Slovenskej krajiny“ 6. októbra 1938 v Žiline, ku ktorej došlo v dôsledku mimoriadne vážneho medzinárodného zásahu do pomerov v strednej Európe. Redakcia *Národnej jednoty* pripomenula zásluhy Čechov na kultúrnom rozkvetu Slovenska v ČSR a ďalej uviedla: „Na autonómiu Slovenska v rámci Československej republiky môžeme sa dívať sympaticky, objektívne a považovať ju za dejinnú nevyhnutnosť. Slovenský národ, slovenská reč, slovenská duchovná a kultúrna osobitosť je skutočnosťou a z nej celkom logicky vyplýva i slovenská autonómnosť. Slovensko začína žiť svojím životom, bude si riadiť samé svoje osudy a vytvorí sa z tohto nového štátneho zriadenia úprimný, srdečný a ozaj bratský pomer medzi Čechmi a Slováckmi“ (*Zahraniční Slováci*, 1938, s. 7).

Realita spoločensko-kultúrneho, hospodárskeho a každodenného života slovenskej menšiny v juhoslovanskom štáte

Napriek istým problémom v zlomovom období rokov 1918 – 1919 mala slovenská menšina v nových pomeroch vo všeobecnosti pomerne dobré postavenie, ktoré vyplývalo z historických skúseností spolupráce s väčšinovými Srbmi aj z medzištátnych dohôd. Nastal nebyvalý rozvoj slovenských kultúrnych snažení, vydávania tlače, kníh, budovania školstva, organizovania spolkového života a kultúrnych ustanovizní. Vojvodinskí Slováci si ako jediní z dolnozemskej Slovákov v okolitých štátoch mohli v medzivojnovom období zriadiť vlastnú slovenskú strednú školu. Slovenské gymnázium v Petrovci vzniklo ako súkromná škola 1. októbra 1919 a 27. augusta 1920 bolo zoštátnené. V prvých rokoch išlo o postavenie osobitnej budovy (1922 – 1923), materiálne a finančné zabezpečenie, konštituovanie profesorského zboru, príchod hostujúcich učiteľov z Československa, dodanie učebníc a kníh zo Slovenska, uznanie práva verejnosti u školských vrchností (Benková, 2009, s. 29). V 20. rokoch sa rozvinula pozoruhodná činnosť študentov a profesorov – usporadúvali sa slávnosti, sadenie líp, divadelné predstavenia, roku 1925 vznikol Žiacky samovzdelávací krúžok Sládkovič, ďalej sa rozširovali knižnice a kabinetné zbierky. Na prelome 20. a 30. rokov však hospodárska kríza a nastolenie diktatúry zasiahli do činnosti školy. Na gymnáziu sa zvýšil počet srbských profesorov i študentov, rôznymi zásahmi sa obmedzovali študentské záujmové aktivity. Po roku 1932 sa ale podarilo obnoviť rolu gymná-

Miroslav J. Kmeť

Srbsko-slovenské vzťahy v kontexte života slovenskej menšiny v novovzniknutom juhoslovanskom štáte po roku 1918

zia ako inštitúcie vojvodinských Slovákov, ako aj pozitívnu spoluprácu s juhoslovanskou administratívou (Boldocký, 2009, s. 29; Sirácky, 1980, s. 172-173). Okrem petrovského gymnázia sa v rokoch 1918 – 1922 uskutočnil pokus o založenie súkromného reálneho gymnázia v Starej Pazove, avšak pre finančné a personálne problémy tento projekt skončil neúspešne.

Politické nedorozumenia a spory okolo volieb v Kráľovstve SHS v roku 1920 viedli k tomu, že veľký počet slovenských voličov hlasoval za komunistov, čo údajne vzbudilo nevôľu u predstaviteľov dominantných srbských strán. Realita povojnového života priniesla trpkosť do interetnických vzťahov. „Po voľbách Slováci boli považovaní za živel protištátny. Obviňovali ich z komunizmu a ich práv viacej nerešpektovali. Do škôl, do úradov sa zavádzala srbská reč; márne boli prosby na ministerstvá; ani na úradné aktá nedostávali odpovede. Slovenským inteligentom bol život všemožne strpčovaný. Učitelia museli skladať nostrifikačné skúšky a slovenských úradníkov (notárov) jednoducho preložili“ (Sirácky, 1923, s. 4). S. Leitmann v tejto súvislosti napísal: „Slováci už v predvojrovej dobe statočne bojovali za slovanskú ideu so Srbmi, ba v rovnom počte podstúpili rôzne utrpenia pre svoju slovanskosť. Boli prenasledovaní, štvaní, žalárovaní – a to len preto, lebo verejne vystupovali po boku Srbov. – Je len prirodzené, že keď nadišla doba sladkého oslobodenia, Slováci prví z vojvodinských obyvateľov slávnostne prehlásili svoje pripojenie sa k trojjedinému národu Srbov, Chorvátov a Slovincov v rámci Juhooslávie. Avšak po opojných dňoch radostného zmŕtvychvstania čoskoro sa ujal panstva prekliaty šovinizmus a Srbi začali vystupovať ako panujúca trieda, neberúc do ohľadu ani smutno-slávne dni spoločného utrpenia,

Budova gymnázia, Báčsky Petrovec, prvá polovica 20. storočia

Foto: Múzeum vojvodinských Slovákov

ani tú nezlomnú oddanosť slovenského ľudu, ktorou sa tak pridržal a pridrža dnešného štátneho útvaru.“ (Leitmann, 1923, s. 126). I podľa Andreja Siráckeho bol vzájomný vzťah Slovákov a Srbov v tom čase dosť napätý (Sirácky, 1924, s. 6).

Politickým reprezentantom vojvodinských Slovákov bola Slovenská národná strana. Jej činnosť však v politickom systéme Kráľovstva SHS bola neefektívna. Miestne odbory strany v Petrovci, Hložanoch a Kulpíne sa preto v roku 1927 dohodli na vypracovaní nového programu. Dňa 3. apríla sa

v Petrovci uskutočnil Kongres Slovenskej národnej strany, na ktorom predseda strany Dr. Ľudovít Mičátek predniesol návrh, aby sa strana zmenila na nepolitickú organizáciu. Väčšina účastníkov to odmietla, načo Dr. Mičátek kongres opustil. Delegáti potom odsúhlasili reorganizáciu strany, modifikovaný program, ako aj jej premenovanie na Slovenskú národnú roľnícku stranu. V programe popri národnej myšlienke bol zdôraznený agrárny princíp. Celé znenie návrhu programu publikovala Gabriela Gubová Červená.

Slovenská národná roľnícka strana zahrnula medzi jednotlivé body svojho programu – v oblasti školstva: zabezpečenie výučby v slovenčine v prvých štyroch triedach a v ďalších tiež okrem tzv. nacionálnych predmetov, starostlivosť o osemtriedne slovenské štátne gymnázium v Petrovci, slovenské vyučovanie na učiteľskej prípravke, personálne zabezpečenie slovenských škôl (vrátane hosťujúcich učiteľov z Československa); – v hospodárskej oblasti: povznesenie roľníckeho, remeselnického a iných „stavov“, požiadavku lacného úveru, zabezpečenie práce pre robotníctvo a chudobu, spravodlivé usku-točňovanie pozemkovej reformy, podporu hospo-dárskeho družstevníctva, spravodlivé zdaňovanie atď.; – v občianskoprávnej oblasti: požiadavku úplnej občianskej rovnoprávnosti, občiansku samosprávu, slobodné voľby, zjednodušenie štátnej správy, lacné a efektívne súdnictvo, starostlivosť o sociálne postih-nutých občanov. (Gubová Červená, 2015, s. 281-306).

Na kongrese v júli 1927 bol zvolený za predsedu strany Dr. Jozef Haško, advokát z Nového Sadu. Vo voľbách v septembri toho roku uzavrela Slovenská národná roľnícka strana so srbskou Radikálnou stranou dohodu, ktorá jej priniesla jedného poslanca – Andreja Labátha z Petrovca. Dr. Mičátek kandidoval za Demokratickú stranu Ljubomira Davidoviča, ktorej tlačový orgán ostro napadol predstaviteľov slovenskej strany. Celkovo však slovenské politické aktivity možno charakterizovať ako nevýrazné a roztrieštené pre spory medzi vedúcimi osobnosťami komunity. Medzi mnohými voličmi nastal skôr posun na ľavicu politického spektra. Činnosť strany zanikla po zavedení kráľovej diktatúry.

V novembri 1929 si slovenskí aktivisti zriadili Poradný výbor Slovákov Dunajskej bánoviny so sídlom v Novom Sade, ktorého predsedom sa stal

Dr. Ján Bulík. Výbor sa usiloval presadzovať národ-nokultúrne požiadavky vojvodinských Slovákov a rozvíjať spoluprácu so štátnymi či srbskými kul-túrnymi inštitúciami. Zaslúžil sa napr. o založenie Maticy slovenskej v Juhoslávii (1932). Ján V. Ormis zhodnotil postavenie slovenskej menšiny v medzi-vojnovej Juhoslávii tak, že keby sme chceli stručne a jednako spravodlivo charakterizovať položenie Slo-vákov v Juhoslávii, najlepšie to urobíme slovami „sú v priateľskej cudzine“. Vyučovanie sa nerealizuje len v slovenskom jazyku, politicky im nikto nevychádza v ústrety, ale kultúrne sa môžu slobodne rozvíjať, „čo veľmi mnoho znamená“ (Ormis, 1935, s. 72).

Andrej Sirácky, rodák z Petrovca a vtedy 23-ročný študent Karlovej univerzity v Prahe, cieľavedome prinášal podstatné informácie o juhoslo-vanských Slovákoch. V kriticko-analytickom článku z roku 1923 uviedol viacero pozoruhodných údajov. V kultúrno-osvetovom ohľade konštatoval pocit neistoty medzi slovenskými činiteľmi, čo vyplývalo z dobových pomerov: „Drobná národná práca síce napreduje, ale stredisko sa nejako stráca a mysle našich predstaviteľov opanúva nervozita. Na jednej strane sľubný rozvoj budúcnosti: Sokolstvo, zakla-danie gymnázia, časopisy, spolky vzdelávacie, di-vadlá; na druhej strane ale: vytískanie materinskej reči zo škôl, odstraňovanie slovenských učiteľov a notárov, rozdiel medzi Slovákom a Srbom (pri re-alizácii pozemkovej reformy). Odstránenie týchto krívd – vlastne straníckej netaktnosti – očakávať sa môže už len od nového parlamentu“ (Sirácky, 1923, s. 1). Po páde maďarskej supremacie mnohí Slová-ci idealisticky očakávali, že spolupráca s „bratmi“ Srbmi bude vynikajúca, nevyhnutne však muselo prísť i sklamanie, keďže Slováci zostali minoritou a Srbi sa stali majoritou.

Väčšina Slovákov na Dolnej zemi mala tradičné živobytie v sektore poľnohospodárstva; remeselníci-živnostníci, podnikatelia, úradníci a iné profesie tvorili v slovenských komunitách len nepočetnú vrstvu. Prirodzene to vyplývalo zo skutočnosti, že Slováci sa v dolnozemskej prostredí zväčša dostali „...na nižšie zeme, okolie, (...) kde sa nachádza viac ornej pôdy, pluhom, motykou neobrobenej“ (*Z hospodárskeho života*, 1922, s. 11). Andrej Sirácky tiež poskytol obraz úrodnej dolnozemskej roviny: „Naším chotárom môžeš ísť hodiny a hodiny a nikde nenájdeš žiadny vršok – iba v diaľke, od nás 10-15 km modrajú sa nízke svahy Fruškej Gory“ (Sirácky, 1927, s. 49). Hodnotil aj „azda až príliš zvláštne a silné postavenie nášho človeka k pôde, k zemi“. A to zjavne považoval za negatívum, pretože vraj táto závislosť na pôde, na majetku robí dolnozemskeho roľníka málo idealistickým, takmer bez vyšších duševných ambícií.

Charakteristickou vlastnosťou Dolnozemčanov uvádzanou v tlači a literatúre bola pracovitosť. U Nemcov Slováci oceňovali jednak efektívnosť práce v poľnohospodárstve, ale aj v remeslách a ich snahu po vzdelaní. Iný autor upozornil na istú (voči komunite) nepriaznivú súvislosť s pracovitosťou Slovákov: „Dobre známou slovenskou pracovitosťou sa šíria po celom Srijeme, zakladajú samostatné osady (Boľovce, Bingula), odkupujú majetky, salaše a onedlho nebude takej osady v Srijeme, kde by sme nenašli Slováka. Avšak, pre slovenskú národnú vec je to strata; Slováci sa – pomaly síce, ale neodvratne – asimilujú“ (Sirácky, 1923, s. 3). Mnohé slovenské rodiny sa presvedčili, že fyzická práca ich samotných už nestačí na obrábanie pozemkov. Ako napísal autor textu: „Čistý zisk ukladá juhoslovanský Slováka do pozemkov, to jest kupuje od susedných

Nemcov a Srbov pôdu, vzmáha sa materiálne. Malo to i politické a kultúrne dôsledky. Stával sa zámožnejším, a tým politicky nezávislejším. Jednotlivci majú väčšie množstvo chmeľu, predplácajú si noviny, aby sa informovali o tržnej cene chmeľu, pri tom si všímajú i vlastné politické položenie. Niektorí navštívia väčšie trhy, nadobudnú širší rozhľad, oboznámia sa s pokročilejším hospodárskym životom“ (*Naše zahraničí*, 1922, s. 13-14). Problém hospodárenia však predstavovali parcely roztrúsené po chotároch obcí, preto boli veľké očakávania v prospech komasácie a pozemkovej reformy. V porovnaní s inými národnosťami autor konštatoval, že stav sociálneho rozvrstvenia nebol pre Slovákov priaznivý, až 45 % Slovákov malo vo vlastníctve pozemky len s rozlohou do 3 katastrálnych jutár, 35 % s majetkami 3 – 10 jutár, 15 % s rozlohou 10 – 50 a zvyšok asi 5 % vlastnilo viac ako 50 jutár. Statkárov s pozemkami nad 500 jutár Slováci nemali. Preto sa veľké nádeje upierali na ohlásenú pozemkovú reformu, uprednostňovaní však boli srbskí osadníci (často z Bosny, Kosova či Čiernej Hory) a zvlášť na úkor „neslovanských národností“ (*Naše zahraničí*, 1927, s. 6).

Situáciu slovenských spoločenstiev komplikovala srbská politická prax, totiž všetko v regióne vtedy podliehalo dominantnej radikálnej strane (napriek názvu zastávala konzervatívne postoje s výrazne nacionálnym charakterom) – a tá presadzovala svojich zástupcov do úradov (*Pelikán*, 2019, s. 309). Napr. v Petrovci pôsobil notár Lamoš, bývalý československý legionár (a člen Slovenskej národnej strany), ktorého však zrazu preložili do Maďarmi obývanej obce pri hraniciach a na jeho miesto prišiel iný notár, predtým maďarského zmyšľania – ale v nových časoch „prvotriedny“ Srb a člen radikálnej

strany, ktorý odmietal riešiť problémy stránok inak než v srbčine („hľa jedna krivda, ktorá do krvi urazila Slovákov“) (Leitmann, 1923, s. 127). Z ďalších príkladov neľahkého postavenia slovenských komunití: V Binguli bola slovenská škola (založená pred 60 rokmi) zlúčená so srbskou školou, čo školská rada odôvodnila tým, žeby sa medzi srbskou a slovenskou mládežou lepšie pestovala vzájomná láska a svornosť (*Nový útok*, 1922, s. 131). Na druhej strane predseda vlády Nikola Pašić prijal deputáciu Slovákov v záležitosti memoranda s ich požiadavkami vľúdne a zdôraznil, že Slovákov považuje za bratský národ, ktorému v Kráľovstve SHS prináležia tie isté práva ako všetkým ostatným Slovanom v Juhoslávii (*Naše zahraničí*, 1922, s. 138). Oficiálna línia vlády a konkrétna politická prax v lokalitách sa evidentne líšili.

Podľa českého právnika Jana Auerhana, pracovníka a neskôr predsedu Československého ústavu zahraničného, sa Slováci ihneď po prevrate domnievali, že budú pokračovať dobré priateľské vzťahy, ktoré medzi Srbmi a Slovákami v Báčke jestvovali počas maďarskej vlády. Spoliehali sa pritom hlavne na priateľské osobné styky s predákmi srbského ľudu. Avšak niektorí z nich medzičasom zomreli, iní odišli či presťahovali sa do ďalších regiónov a miest – a na všetky významnejšie miesta v Báčke sa dostali ľudia, ktorí buď Slovákov nepoznali, alebo ktorí za maďarské vlády zastávali maďarskú štátnu ideu a v dôsledku toho k Slovákom necítili priateľstvo, ale skôr nedôveru. Preto títo ľudia znepokojovali Slovákov rôznymi spôsobmi administratívneho šikanovania. Napríklad prepúšťali alebo bez príčiny premiestňovali slovenských úradníkov, penzionovali učiteľov, z vedúcich miest odstraňovali slovenských učiteľov a nahradzovali ich srbskými, nariadovali, že všetky verejné nápisy

a vyhlášky musia byť iba v srbčine a že súkromné nápisy musia mať aj srbské znenie, a to na prvom mieste atď. Najcitlivejším, najmä pre sociálne slabšiu časť slovenskej populácie, bolo jej odsúvanie pri uskutočňovaní pozemkovej reformy, čo sa týkalo životných záujmov slovenských roľníkov (Auerhan, 1924, s. 148). Ďalej charakterizoval pozadie tejto situácie v kontexte srbskej politickej reality: „Ak chceme porozumieť tejto nepriazni dnešných vedúcich srbských miestnych činiteľov v Báčke voči tamojším Slovákom, musíme si uvedomiť veľký, skutočne nezdravý význam politického straníctva v Kráľovstve SHS, kde sa všetko posudzuje z hľadiska straníckej príslušnosti“ (Auerhan, 1924, s. 148). V tom čase Slováci sa sami aktivizovali vo vlastnej strane, ale bez akéhokoľvek úspechu – na rozdiel od Rumunov, Nemcov či Turkov, ktorí si zvolili vlastných poslancov. Srbi údajne uprednostňovali, ak príslušníci menšín sa politicky organizovali cez „juhoslovanské“ strany. Neistota Slovákov v prvých rokoch juhoslovanského štátu (v niekoľkých prípadoch i násilie zo strany srbských susedov) viedla k nápadu presídlieť sa do Československa, napokon však išlo iba o niekoľko desiatok ľudí.

Ladislav Zgúth konštatoval, že napriek ubezpečovaniu o bratstve Srbov a Slovákov sa slovenskí občania stretávali s príkormi. Napr. uviedol príklad, keď srbská učiteľka bránila v škole slovenským deťom hovoriť po slovensky, či protest srbského majora pri skladaní prísahy brancov v Báčskom Petrovci proti slovenskému prejavu evanjelického kňaza. Uviedol tiež, že Slovákom je Srbmi často nrzývsný pejoratívnymi maďarským označením Tót. Ak sa Slovákom sťažuje na nejakú krivdu, vraj sa mu dostane odpoveď: „Odíď do Tótska“. Zgúth rozhodne tvrdil, že československí legionári

Maturanti Štátneho gymnázia v Petrovci, Báčsky Petrovec, 1929.

Foto: Múzeum vojvodinských Slovákov

bojovali aj za srbskú slobodu, že aj Masaryk, Beneš a Štefánik pomáhali stavať základy zjednotenej Juhoslávie, že 44 Slovákov popravených v Kragujevci na rozkaz rakúsko-uhorského velenia patrí medzi spoločné obete oboch národov počas 1. svetovej vojny (Zgúth, 1924, s. 153). Inak pietne miesto v Kragujevci (región Šumadija), kde bol v roku 1925 slávnostne odhalený pomník, sa stalo dôležitým symbolom československo-juhoslovenských vzťahov.

Na druhej strane mali vraj srbskí susedia napr. v Bajši priaznivý vplyv na Slovákov, aby nepodľahli maďarskej asimilácii, čo sa často dialo v zmieša-

ných manželstvách (Hříbek, 1931, s. 72). Iný autor napísal, že macedónski Slovania bsadili úrodné vojvodinské veľkostatky v čase pozemkovej reformy a nasledovne chudobní vojvodinskí Slováci dostali pokyn od srbskej vlády, aby sa usadili na neúrodných pozemkoch a nezdravých krajoch v južnom Srbsku. Podľa jeho mienky týmto činom zabila srbská vláda dve muchy: odtrhla od veľkej rodiny Slovákov niekoľko členov a zároveň aspoň na oko vyhovel požiadavkám svojich občanov, tiež Slovanov, ale nie Srbov (Leitmann, 1925, s. 14). Krátkodobé a málopočetné slovenské osídlenie v Kosove zaniklo jednak v dôsledku nepriaznivých

pôdno-klimatických a dopravných podmienok, ale aj kvôli nevraživosti okolitého albánskeho obyvateľstva, medzi ktoré ho srbské úrady umiestnili.

V roku 1922 Československý zväz v Kráľovstve SHS pripravil memorandum, v ktorom okrem iného žiadal, aby sa v ľudových školách vyučovalo v prvých troch ročníkoch v „československom jazyku“ a až od 4. ročníka sa začal vyučovať štátny jazyk, ďalej, aby sa zriadili ďalšie menšinové školy a aby sa na učiteľských ústavoch v Sombore, Novom Sade a Osijeku zriadili katedry „československého“ jazyka a literatúry, dejepisu, cirkevného spevu a hudby (*Naše zahraničí*, 1922, s. 132). Memorandá a požiadavky však narážali na politickú prax upevňovania srbskej idey v juhoslovanskom štáte. Miestami tlač prinášala pozitívne správy pre menšinové školstvo – ako v súvislosti s návštevou ministra Dragutina Pečića v Báčskom Petrovci, ktorý namiesto sľúbil riešiť problémy slovenského obyvateľstva. „Minister poďakoval za vrelé privítanie, prehlásil, že slovenský národ môže právom žiadať od štátu všetko, čo mu náleží, teda aj slovenskú školu a sľúbil, že v najbližšej korunnej rade bude tlmočiť žiadosť obyvateľov Petrovca za znovuotvorenie 7. ročníka gymnázia. Ubezpečil, že žiadosť bude vybavená priaznivo“ (*Naše zahraničí*, 1925, s. 201).

Značnú krivdu pociťovali i predstavitelia slovenských zborov evanjelickej cirkvi, hlavne v súvislosti s poštátnením cirkevných škôl, odobratí cirkevných budov a pozemkov, prepúšťaním slovenských učiteľov, stratou kontroly nad náboženskou výchovou detí (Zgúth, 1927, s. 2). V roku 1924 trpeli školy pre slovenských žiakov značným nedostatkom slovenských učiteľov, ktorých na mnohých miestach nahrádzali srbskí učitelia. Školy mali srbsko-slovenský charakter umocnený nariadením, ktoré sta-

novalo, že v 1. ročníku z 22 vyučovacích hodín týždenne 4 majú byť venované srbcine, v 2. roč. z 24 hodín 6, v 3. roč. z 28 hodín tiež 6, v 4. – 6. roč. z 28 hodín po 10 hodinách (2 hod. čítanie, 2 písanie, 2 konverzácia, 2 zemepis, 2 dejepis). Okrem toho na hodinách spevu sa mali cvičiť aj srbské piesne. Treba tiež spomenúť, že deti sa vtedy museli učiť až 3 – 4 písomné sústavy (vrátane tradičného švabachu na náboženskej výchove). Kým srbskí učitelia vykonávali svoje povolanie bez prekážok, „menšinoví“ učitelia sa museli podrobiť skúškam zo štátneho jazyka a preukázať, že by v prípade potreby vedeli vyučovať i v štátnom jazyku. Navyše miesta inšpektorov zastávali výlučne Srbi, dôsledne kontrolujúci plnenie nariadení (Auerhan, 1924, s. 150). Dokonca aj pri učiteľoch-Slovákoch existovali „také veľké požiadavky v ovládaní štátnej reči a nacionálnych predmetov, že na vyučovanie materčiny nezostane času; o znalosť materčiny dozorné orgány sa nestarajú...“ – a tak „nie je ani cítienia slovenského a českého, ale na mnohých miestach ani slovanského“ (Klátik, 1925, s. 10).

Učebnice používané v národnostných školách boli prakticky doslovnými prekladmi srbských učebníc. Napr. *Čítanka* pre 3. a 4. triedu slovenských škôl obsahovala iba články zo srbskej histórie a zemepisu Kráľovstva SHS, ale nič zo Slovenska alebo jeho dejín. „Iba slovenský jazyk, ktorým je čítanka písaná, názov čítanky a hymna „Hej, Slováci“ prezrádza, že čítanka je určená pre slovenské školy. Takto však učebnice pre menšinové školy nemajú vyzerat“ (Auerhan, 1924, s. 151). Ďalším osobitým problémom bolo, že menšinové školy mohli navštevovať iba žiaci evidentne prináležiaci k menšine, a to predovšetkým svojím menom. Napr. deti slovenských rodičov s nemeckými priezviskami

boli nútene zaraďované do srbských škôl (prípady doložené i z Báčskeho Petrovca).

Podľa Karola Lilgeho sa stav ľudových škôl stal nezdravým, závislým na momentálnych politických rozhodnutiach, a preto 18. decembra 1927 bol zorganizovaný v Kysáči zjazd českých a slovenských učiteľov, národných pracovníkov, delegátov kultúrnych spolkov a slovenskej evanjelickej cirkvi s hlavným cieľom nájsť spôsoby k zlepšeniu pomerov v školách. Aj vďaka tomuto snaženiu vydalo ministerstvo osvety nariadenie (č. 7271-98), podľa ktorého v 1. – 2. ročníku sa malo vyučovať výlučne po česky či po slovensky, vo vyšších ročníkoch (3. – 6.) „nacionálne predmety“ (srbochorvátsky jazyk, zemepis, dejepis) sa mali vyučovať v štátnom jazyku, ostatné predmety v materinskom jazyku (z 26 hod. išlo o 19 hod.). Vo vyšších ročníkoch sa mal učiť i československý dejepis v materčine. V opakovacej škole sa predtým vyučovalo iba v štátnom jazyku, po novom sa v materinskom jazyku vyučovali: slovenský/český jazyk, matematika, hospodárstvo, ostatné predmety v štátnom jazyku (Lilge, 1928, s. 8-9).

Slovenskí predstavitelia sa pokúšali nadviazať spoluprácu v záujme presadzovania národných požiadaviek svojej komunity. Preto Slovenská národná strana uzavrela predvolebnú dohodu s Národnou radikálnou stranou. Dohoda bola schválená na zhromaždení strany 29. decembra 1924. V dohode srbská strana akceptovala nasledujúce podmienky: 1. Národná radikálna strana bude podporovať Slovákov na cirkevnom poli. 2. V lokalitách, kde žijú Slováci spolu so Srbmi, resp. s Chorvátmi a Slovincami, dostanú svoje zastúpenie v obecnom, okresnom a župnom zastupiteľstve. V Novom Sade dostanú Slováci dvoch svojich zástupcov v mestskom zastupiteľstve. 3. Slováci postavia do volieb

dvoch kandidátov-náhradníkov. 4. Kde majú Slováci dostatočný počet žiakov, tam sa otvoria slovenské oddelenia. Výučba srbského jazyka sa začne až v 3. ročníku obecných škôl. V slovenských školách budú učiť slovenskí učitelia. 5. V slovenských obciach budú mať pri obsadzovaní úradníckych miest prednosť na to spôsobilí Slováci. 6. Pri prideľovaní pôdy budú Slováci rovnoprávni so Srbmi, Chorvátmi a Slovincami (*Slovenský týždenník*, 1925, s. 1). Slovenská národná strana vybrala za kandidáta-náhradníka v meste Nový Sad a za Novosadský okres Andreja Labátha a za Banát Samuela Širku. Uvedení dvaja kandidáti napokon neboli zvolení, ale strana dúfala, že radikálna strana bude „morálne nútená aspoň čiastočne dodržať svoje záväzky“ (*Naše zahraničí*, 1925, s. 57). Z danej formulácie je jasné, že medzi slovenskou a srbskou politickou reprezentáciou nešlo o rovnoprávne postavenie.

Orientáciu na radikálnu stranu možno hodnotiť ako pragmatický (ale aj oportunistický) postoj, keďže mala dominantný vplyv v srbskom prostredí. Inak v tomto období vládlo v štáte veľké politické napätie medzi Srbmi a Chorvátmi (i vnútri ich táborov), neraz sa prejavilo i excesmi v podobe fyzického násillia (Pelikán, 2019, s. 322). Politickú situáciu navyše komplikoval odpor väčšinovej srbskej spoločnosti voči radikálnej ľavici – komunistom. Pragmatické zameranie sa na spoluprácu s dominantnou stranou ocenil i známy slovenský činiteľ a finančník Ivan Grúnik, podľa ktorého „nastúpila politika praktická, reálna, tamojším Slovákom v dnešných pomeroch jedine zodpovedajúca a prospešná“ a vraj „väčšina srbskej verejnosti začína inak hľadiť na Slovákov a nevidí v nich už protištátny alebo rozvratný živel, ale lojálny a štátotvorný“. Podľa Grúnika Slováci „musia sa

vždy pridržať smeru väčšiny bratov Srbov, ktorí ich obklopujú“. Dodal tiež, že hoci Slováci ani pri posledných voľbách nezískali svojho poslanca do parlamentu, predsa tak v Báčke, ako aj v Banáte boli zvolení na nimi podporovaných listinách veľkí priatelia Slovákov, ktorí sú tiež garanciou, že na slovenské veci sa nezabudne.“ Po niekoľkých rokoch sa teda slovenská inteligencia najmä kvôli problémom v školstve rozhodla pre racionálnu politiku v spolupráci s vládnu stranou a hľadania vzájomných ústupkov a kompromisov.

Slovenská národná strana v roku 1927 bola evidentne v etape pomalého zanikania, voliči inklinovali k srbským stranám, od ktorých očakávali riešenia sociálnych a iných problémov. Predseda Ľudovít Mičátek prišiel s návrhom, aby sa politická strana transformovala na národnokultúrnu reprezentantku všetkých Slovákov ktorejkoľvek politickej príslušnosti alebo sympatizantov rôznych strán, čo však nebolo prijaté. Ferdo Klátik nato reagoval nasledovne: „Či je vôbec potrebná zvláštna politická organizácia slovenská? Odpovedať je vskutku ťažko, menovite tým, ktorí boli jej oduševnenými prívržencami. Umele udržiavať nejakú organizáciu sa nedá. Organizácia každá musí byť živým organizmom. Náš ľud nepreukázal dosiaľ nejaký veľký záujem pre Stranu, to znamená, že ľud nenachádza v nej dostatočnú záruku pre splnenie nielen jeho slovenských potrieb, ale i jeho potrieb ako občana a človeka“ (Klátik, 1927, s. 163).

Zrejme najvýznamnejšou udalosťou v kultúrnych dejinách juhoslovanských Slovákov bolo založenie Matice slovenskej v Juhoslávii na národných slávnostiach 14. – 15. augusta 1932. Andrej Vrbacký k tomu napísal, že k založeniu Matice slovenskej v Juhoslávii došlo na základe testamentu Samue-

la Baláža, ktorý na tento cieľ venoval sumu, ktorá predstavovala vyše 50 000 dinárov. Zakladanie Matice malo v radoch slovenskej menšiny v Juhoslávii ohromný ohlas. Ešte pred založením Matice prihlásilo sa vyše 500 členov, z ktorých 130 zakladajúcich s príspevkom 1000 dinárov. Na zakladajúcom valnom zhromaždení boli prítomní delegáti Matice srbskej, Matice slovenskej zo Slovenska, ministerstva školstva z Belehradu atď. Za čestného predsedu Matice bol zvolený Ján Kvačala, profesor z Bratislavy, petrovský rodák, a za výkonného predsedu Ján Bulík, advokát v Novom Sade. Hlavným tajomníkom sa stal Michal Topolský. Kultúrna a národná činnosť Matice sa mala uskutočňovať v siedmich odboroch (Vrbacký, 1932, s. 215). V nasledujúcom roku mala Matica už vyše 20 miestnych odborov, pričom významnú rolu zohrali učitelia v jednotlivých slovenských lokalitách (*Čechoslovák*, 1933, s. 53). Kvôli akčnejšiemu pôsobeniu začala Matica od roku 1932 organizovať Maticné dni (po prvý raz v Hložanoch). Išlo predovšetkým o vzbudenie záujmu širšej krajskej verejnosti (*Krajan*, 1934, s. 7).

Hoci vojvodinskí Slováci vstúpili do juhoslovanského štátu s vlastnou politickou stranou, ukázalo sa však, že v nastavenom politickom systéme jej pôsobenie nebolo efektívne a napokon po niekoľkých rokoch viac-menej pasívneho vývoja ukončila svoju činnosť. Naopak mimoriadny význam malo zorganizovanie národnokultúrnej inštitúcie, plniacej viaceru funkcií v živote slovenských spoločenstiev.

Rozpad Československej republiky v kontexte Mníchovskej dohody a nátlaku nacistického Nemecka ovplyvnil výrazné posilnenie spolupráce juhoslovanských Slovákov a Čechov. Mnohí Slováci (ako upozornil O. Druga) začali dokonca viac

zdôrazňovať svoju československú orientáciu. Na schôdzi Výkonného výboru Československého zväzu 22. apríla 1939 Slováci manifestovali česko-slovenskú jednotu a skutočnosť, že zväz ostáva ich spoločnou organizačnou platformou (Druga, 2021, s. 94-95). V Belehrade pôsobila frakcia Milana Hodžu československého zahraničného odboja aj cez osobu advokáta Jána Bulíka (prevoz vojakov a iných osôb na Západ, spravodajská činnosť). Evanjelický kňaz Pavel Šuľan organizoval peňažné zbierky v prospech odboja. Vojvodinskí Slováci, Pavel Šuľan (ako vojenský duchovný) a Dušan Čaplovič sa po úteku z Juhoslávie stali vojakmi čs. zahraničného vojska na Blízkom východe. Obaja prežili bitku o líbyjské mesto Tobruk v roku 1941, obklúčené Afrikakorpsom (Druga, 2021, s. 215, 246).

Záver

Analýza srbsko-slovenských vzťahov v kontexte života slovenskej menšiny v juhoslovanskom štáte v medzivojnovom období poukazuje na komplexnosť a viacvrstvovosť tohto historického procesu. Vznik spoločného juhoslovanského štátu po prvej svetovej vojne vytvoril nové politické, spoločenské i kultúrne rámce, v ktorých sa slovenská menšina musela nanovo definovať – a to nielen vo vzťahu k väčšinovému obyvateľstvu, ale aj vo vzťahu k materskému národu a novovzniknutému Československu. Slovenská komunita na území Vojvodiny a ďalších častí kráľovstva si dokázala udržať výraznú mieru kultúrnej a jazykovej identity, a to predovšetkým prostredníctvom školstva, cirkevných inštitúcií, spolkového života a tlače. Tieto inštitucionálne opory zohrali zásadnú úlohu

pri zachovaní kontinuity národného vedomia a prispeli k stabilizácii menšinovej komunity v období politických zmien a centralizačných tendencií štátu. Zároveň však nemožno prehliadnúť, že miera autonómie a podpory bola podmienená širšími politickými okolnosťami, najmä vnútropolitickým vývojom juhoslovanského štátu a jeho národnostnou politikou.

Vzťahy medzi juhoslovanským štátom a Československom mali významný vplyv na postavenie slovenskej menšiny. Diplomatiecké kontakty, kultúrna výmena a podpora školských a kultúrnych aktivít vytvárali most medzi materskou krajinou a komunitou v zahraničí. Tieto väzby posilňovali národné povedomie Slovákov v Juhoslávii, no zároveň ich situovali do špecifickej pozície medzi lojalitou k štátu, ktorého boli občanmi, a kultúrno-emocionálnou väzbou na historickú vlasť.

Medzivojnové obdobie možno preto charakterizovať po prekonaní určitej krízy srbsko-slovenských vzťahov v prvej polovici 20. rokov ako etapu relatívnej konsolidácie a inštitucionalizácie slovenského menšinového života, avšak v podmienkach premenlivej politickej reality. Slovenská menšina sa v tomto období profilovala ako aktívny a organizovaný prvok spoločnosti, ktorý dokázal artikulovať svoje záujmy a adaptovať sa na meniace sa štátoprávne pomery. Výskum srbsko-slovenských vzťahov v sledovanom období tak potvrdzuje, že menšinové komunity neboli pasívnymi objektmi dejín, ale aktívnymi činiteľmi formujúcimi kultúrny a spoločenský priestor strednej a juhovýchodnej Európy. Skúmanie ich postavenia prispieva k hlbšiemu pochopeniu medzivojnových národnostných politík, ako aj k reflexii súčasných otázok identity, plurality a medzikultúrneho dialógu.

Literatúra

- Auerhan, J. (1924, January). *Several notes about the current state and needs of the Czechoslovak minority in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes*. *Naše zahraničí*, IV (4), pp. 148-154. [In Slovak]
- Benková, V. (2009). *Encounter with the past*. Bački Petrovac: VB. [In Serbian]
- Boldocký, S. et al. (1995). *Petrovac 1745-1995*. Bački Petrovac: Skupština opštine Bački Petrovac. [In Serbian]
- Čechoslovák (1933, February 15)., The year of 1932 in the life of Yugoslav Slovaks, XIII (2), pp. 53-54. [In Slovak]
- Druga, O. (2021). *Resistance activities of Vojvodina Slovaks in the period 1938-1941*. Bački Petrovac - Novi Sad: Slovački izdavački centar - Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka. [In Slovak]
- Fábry, B. (1919, May 18). The question of Slovak settlement in Yugoslavia. *Národné noviny*, L (114), pp. 4-5. [In Slovak]
- Grúnik, I. (1925, March). The position of Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (Essay on their relationship to the state). *Naše zahraničí*, VI (1), pp. 119-123. [In Slovak]
- Gubová Červená, G. (2015). *Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes 1918-1929*. Bački Petrovac - Novi Sad: Slovački izdavački centar - Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka. [In Serbian]
- Hříbek, J. (1931, March). Description of some Czechoslovak settlements in Yugoslavia. *Naše zahraničí*, XII (1), pp. 68-76. [In Slovak]
- Klátik, F. (1925, March). A Mixture of Ideas. *Naše zahraničí*, VI (1), pp. 10-13. [In Slovak]
- Klátik, F. (1927, December). Political relations among Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. *Naše zahraničí*, VIII (4), pp. 161-164. [In Slovak]
- Krajan* (1934, March 1). Days of Matica slovenská in Yugoslavia, III (4), pp. 6-7. [In Slovak]
- Krajan* (1938, December 1). Slovaks abroad about Slovak autonomy, VII (22-23), pp. 7-8. [In Slovak]
- Leitmann, S. (1923, November). Our minorities in Yugoslavia. *Naše zahraničí*, III (3), pp. 125-127. [In Slovak]
- Leitmann, S. (1925, March). Slovaks in Kosovo. *Naše zahraničí*, VI (1), pp. 12-15. [In Slovak]
- Lilge, K. (1928, March). Slovak people's schools in Yugoslavia. *Naše zahraničí*, IX (1), pp. 8-10. [In Slovak]
- Národné noviny* (1919). How the Lowland Slovaks celebrated October 28th in Novi Sad (Bačka). L (268), November 22. 1919, p. 3.
- Národné noviny* (1919, November 22). Reorganization (reestablishment) of the Slovak National Party in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (in Yugoslavia), L (268), 3. [In Slovak]
- Naše zahraničí* (1922, April). From the economic life of Yugoslav Slovaks, III (1), pp. 11-15. [In Slovak]
- Naše zahraničí* (1922, November). New attack on Slovak school, III (3), pp. 128-132. [In Slovak]
- Naše zahraničí* (1922, November)., Memorandum of the Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, III (3), pp. 137-139. [In Slovak]
- Naše zahraničí* (1922, October). School requirements of Czechoslovaks, III (3), pp. 130-132. [In Slovak]

- Naše zahraničí* (1923, April). From the life of Czechoslovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, IV (1), pp. 3-6.
- Naše zahraničí* (1924, October). On the relationship between Serbs and Slovaks, IV (3), pp. 153-154. [In Slovak]
- Naše zahraničí* (1925, January). A significant visit to Petrovac, V (4), pp. 201. [In Slovak]
- Naše zahraničí* (1925, March). Slovaks' electoral agreement in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes with the Serbian National Radical Party, VI (1), pp. 56-57. [In Slovak]
- Ormis, J. V. (1935). *Cultural efforts of Slovaks in Yugoslavia*. Bački Petrovac: Izdavački centar [In Serbian]
- Pelikán, J. et al. (1998). *History of Serbia*. Praha: Nakl. Lidové noviny. [In Slovak]
- Sirácky, A. (1923, April). Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. *Naše zahraničí*, IV (1), pp. 1-4. [In Slovak]
- Sirácky, A. (1924, March). Glossary of contemporary life of Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. *Naše zahraničí*, V (1), pp. 6-8. [In Slovak]
- Sirácky, A. (1927, June). Contribution to the "Ethnographic Census of Czechoslovak Minorities" in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. *Naše zahraničí*, VIII (2), pp. 48-52. [In Slovak]
- 80 | Sirácky, J. et al. (1980). *Slovaks in the world 1*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]
- Slovenský týždenník* (1925, January 1). Pact of Yugoslav Slovaks with the Radical Party, VIII (6), pp. 1-2. [In Slovak]
- Stráž na Sione* (1919, October). Boljevice, XXVII (9-10), pp. 22-24. [In Slovak]
- Szeberényi, L. Ž. (1934, June). Koloman Kiss (1859-1934). *Evanjelický hlásnik*, IV (6), pp. 17-18. [In Slovak]
- Vrbacký, A. (1932, September 15). From Slovak national life in Yugoslavia. *Čechoslovák*, XII (7), pp. 214-216. [In Slovak]
- Zgúth, L. (1924, June). On the relationship between Serbs and Slovaks in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. *Naše zahraničí*, V (3), pp. 148-155. [In Slovak]
- Zgúth, L. (1927, June). To what extent did the Yugoslav Slovaks retain their mother tongue?. *Naše zahraničí*, VIII (2), pp. 58-60. [In Slovak]
- Zgúth, L. (1927, March). On the regulation of church relations of the Evangelical Church in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. *Naše zahraničí*, VIII (1), pp. 2-6. [In Slovak]

Viktor M. Timura^[1]
Slovenská akadémia vied
Bratislava (Slovenská republika)

UDC 323.1(=16)
327::911.3(4=16)"18"
Prehľadný vedecký článok
Priятý: 13.3.2026
Akceptovaný: 19.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-6566

Generácia Všeslávie a ruski slavjanofili

Abstrakt: Problematika vzájomnej spolupráce medzi slovanskými národmi nie je minulosťou ani v súčasnej dobe. Jej začiatky siahajú do dávnej minulosti, prinajmenšom do Veľkomoravskej ríše. Určitém vyvrcholením však bolo 19. storočie, osobitne v súvislosti s revolučným rokom 1848/49, keď sa zdvihla revolučná vlna európskych národov, osobitne slovanských národov živoriacich pod útlakom Rakúsko-uhorskej monarchie. Čo bolo na tomto procese zaujímavé, že impulz k vzájomnosti a spolupráci medzi slovanskými národmi vzišiel zo Slovenska a rozšíril sa do všetkých slovanských národov. Bol podnetom k slavjanofilstvu aj v Rusku, odkiaľ chodili k slovenským a českým predstaviteľom nielen pre skúsenosti, ale ich aj v mnohom obdivovali pre slovanské nadšenie.

Kľúčové slová: vzájomnosť, slovanský-slovanská, slavjanofili, ruski slavjanofili, slovenský, štúrovci, generácia Všeslávie, česko-slovenská spoločnosť, slovanský zjazd, obrodienie, Rusko, mesianizmus, pangermanizmus

---

Vydanie Kollárovej básnickej zbierky *Slávy dcéra* v roku 1824 nebolo vydanie len obyčajnej básnickej zbierky. Bol to emotívny, ale naliehavý varovný apel Slovanom pred smrteľným nebezpečenstvom, ktoré si Ján Kollár uvedomil na štúdiách na nemeckej univerzite v Jene v rokoch 1817 – 1819. Podnetom na uvedomenie si slovanského zjednotenia mali predovšetkým dve skutočnosti.

V prvom rade vlna nemeckého nacionalistického ošiaľu – pangermanizmu, ktorá sa zdvihla v Nemecku po napoleonských vojnách, namierená

však nie proti pôvodcom vojnových katastrof, ale už tradične ako niekoľko tisícročí predtým – proti Slovanom. Pri oslavách na hrade Wartburg, ktorých bol osobne svedkom, pochopil nebezpečenstvo, ktoré hrozí Slovanom z nemeckej rozpínavosti, povýšenectva a agresivity. Bol to zážitok, ktorý ním otriasol a priviedol k uvedomeniu si, že slovanské národy okrem Rusov nemajú vlastný štát a musia sa nejako spamätať a zjednotiť proti tejto hrozbe.

Druhou skutočnosťou, ktorá mala na Kollára vplyv boli ruiny po osídlení slovanských národov

---

[1] vtimura@chello.sk

na nemeckom území. Precestoval severovýchodné Nemecko po stopách, ktoré tam zostali po osídlení Pobaltských Slovanov, ktorí rozdrobení a nejednotní podľahli germánskej agresivite a rozpínavosti. Tak sa zrodila myšlienka Všeslávie a slovanskej vzájomnosti.

Nemožno z podnetov vynechať ani lásku J. Kollára k Frederike Schmidtovej.

Do programovej podoby myšlienku slovanskej vzájomnosti rozpracoval v traktáte *O slovanskej vzájomnosti medzi kmeny a nárečiami slávskými* roku 1836. Slovanskú vzájomnosť formuloval ako „literárnu“ a nevyslovil požiadavku politického zjednotenia, iba kultúrneho zblíženia a vzájomnosti: navrhoval učiť sa slovanské jazyky, zakladať katedry slovanských rečí, slovanské kníhkupectvá, literárne časopisy, výmenu kníh, udržiavať kontakty a vzájomne si pomáhať. Bol aj za spoločný slovanský jazyk.

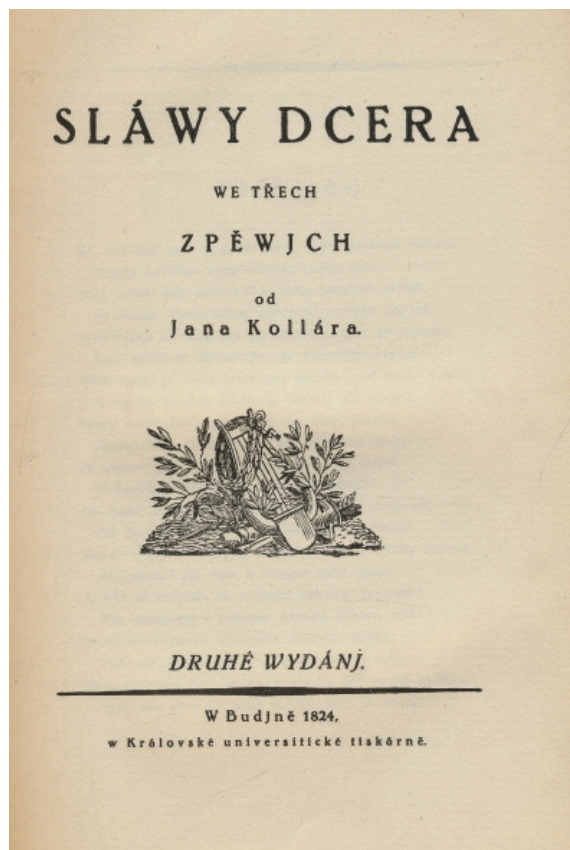
Ján Kollár bol apoštolom slovanskej vzájomnosti. Mal pojem o Slovanoch, o slovanskom supe-retnose, ale nemal ešte reálnu predstavu o jednotlivých slovanských národoch a v podstate balansoval medzi 4 až 8 slovanskými kmeňmi a jazykmi.

K hlavným predstaviteľom generácie Všeslávie patrili P. J. Šafárik, Ján Kollár, Karol Kuzmány a František Palacký, ktorý gymnázium absolvoval v Trenčíne (býval v rodine L. Štúra) a evanjelické lýceum v Bratislave. Do tejto generácie patria ďalej Samuel Rožnay, Ján Benedikti Blahoslav, Samuel Tomášik a tzv. obranári S. Hojč, L. Šuhajda, M. Kuniš a azda aj K. J. Rupy. F. Palacký a K. Kuzmány neskôr prešli na národné pozície.

V Kollárovom *Předzpěve k Slávy dcére* sú niektoré styčné miesta s *Lamentom Utrapienoi Matki Koróny Polskej* K. Starowolského i *Zdaniem Syna*

Koronnego K. P. Grabowského. Nájdeť však aj niektoré prvky súvisiace s Jánom Pawezu Woroniczom. Nejde však len o vplyvy. J. Kollár celým charakterom svojho diela zodpovedá väčšmi poľskému trendu s nadnesenou vizionárskou veľkosťou národa, teda s mesianizmom, ale bez krajného katolicizmu a veľkopolského nacionalizmu. Zato však s oveľa silnejším zaujatím pre všeslovanskú myšlienku. Ak by sme chceli hovoriť o mesianizme J. Kollára, potom má všeslovanský charakter, nie niektorého (jedného) slovanského kmeňa ako v prípade Poliakov. To je zásadný rozdiel. Jeho dielo má spontánny charakter s emocionálnym zanietením. Je gejzírom nadšenia a presvedčenia o správnosti a spravodlivosti slovanskej veci a o budúcnosti Slovanov s hlavnou orientáciou na Rusko (nádeje vkladané do Ruska vyspieval v *Předzpěve k Slávy dcére*, ale aj v ďalších asi štyridsiaticich znelkách *Slávy dcéry*). Proti Všenemectvu (pangermanizmu) postavil Všesláviu a už v roku 1821 navrhol zjednotenie všetkých Slovanov aj so spoločným jazykom. Kollárova predstava o zjednotení Slovanov do jedného národa a jazyka však bola nereálna. Nádeje o slovanskej budúcnosti čerpal z filozofie J. G. Herdera, ktorý ako jediný z nemeckých mysliteľov 19. storočia videl Slovanov, ich spôsob života a kultúru za zdravo sa vyvíjajúcu a predpovedal im budúcnosť.

Stúpenkami slovanskej vzájomnosti v Poľsku boli L. Ondrejkwicz, ale najmä A. Maczejowski, ktorí sa učili češtinu, aby mohli čítať české diela v origináli. K nim sa radí varšavský slavista Kucharski a Rościszewski, priazniviec česko-poľských vzťahov a vzájomnosti, popri iných (Kollár, 1954, s. 58). Poliaci sa však dostali do problémov s Ruskom a jeho cárskymi záujmami. Preto mali ďalší poľski

Titulná strana vydania *Slávy dcéry* z roku 1824 autora Jána Kollára

Foto: Wikipédia

vzdelanci k slovanstvu zdržanlivejší postoj, čo však vyplývalo aj z mocenských záujmov poľskej šľachty, ovládanej poľským mesianizmom a veľkopoľským nacionalizmom (Šafárik, 1963, s. 82 a ď.).

Všeslovanská „literárna“ vzájomnosť bola teoretickým výrazom vtedajších možnosti v situácii, v ktorej sa Slovania v Rakúsko-uhorskej monarchii nachádzali ako najpriateľnejšej formy slovanstva v existujúcich spoločensko-politických podmien-

kach. Zdôrazňoval navonok „literárnu“ formu vzájomnosti. V § 3 práce *O literárnej vzájomnosti...* napísal, že vzájomnosť „nespočíva v politickom spojení Slovanov“. Bol si vedomý, že každý pokus v daných spoločenských pomeroch o politickú jednotu by znamenal komplikácie pre dosiahnutie aj toho mala, čo videl ako reálne možné.

Treba však povedať, že „literárna vzájomnosť“ bola v skutočnosti len navonok, pretože v danej

spoločenskej situácii vysloviť požiadavku politickej jednoty by znamenalo vysloviť nad sebou rozsudok. Zreteľné je to vo formulácii o tom, čo je literárna slovanská vzájomnosť v jeho diele *Kázně a řeči II* z roku 1844, kde uviedol: Základom vzájomnosti musí byť „vzájemná důvěrnost, ušlechtilý všenárodní cit, mravná velikodušnost... má nás i tudy svornými činiti, kdyby nám snad jiní kmeňové a stránky nějakou křivdu a útržku učinili... Skrze svornost všech stáva se národ sám v sobě silným, svobodným, veselým, cizozemcům vážným, přátelům milým, protivníkům v čas nebezpečství strašným a nepřemoženým... Při svornosti ještě žádný národ nezhybnul; ona mnohý malý a slabý národ velikým a slavným učinila... nepřátel jen do toho se dáva, o němž ví, že vniter roztrhaný, mdlý a zhnílý jest... Národní nesvornost jest národní samovražda“ (Kollár, 1844, s. 441-446). Po literárnej vzájomnosti tu už nenájdeme ani stopy, je to vážny politický program ideológie slovanskej vzájomnosti.

Ján Kollár nepovyšoval nad ostatné ani jeden zo slovanských kmeňov, ako je tomu v prípade poľských mysliteľov, ktorí sa v niektorých prípadoch usilovali rozličnými odôvodneniami svojmu kmeňu prisúdiť „vyvolenosť“ a „povolanosť“ na vedúcu úlohu v dejinách a niekedy nielen v rámci slovanstva. V prípade J. Kollára sa tieto tendencie spájali len so slovanským národom ako celkom, čo bola do značnej miery tradícia domácich tendencií. Ruský kmeň sa J. Kollárovi v týchto predstavách javil ako sila, moc, ktorá by mohla dosiahnuť realizáciu slovanskej myšlienky, pretože v tom čase to bol jediný štát medzi slovanskými národmi.

S celkom iným pohľadom na Slovanov ako Ján Kollár prišiel Pavol Jozef Šafárik. V *Dejinách slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* (1826

– len 2 roky po Kollárovej *Slávy dcére*), ktoré vydal v nemčine, precizoval územné aj jazykové hranice všetkých slovanských jazykov (neuviedol Ukrajinco, ale spomína Rusínov, no nešpecifikuje ich ako ostatné slovanské národy). Vymedzil 10 slovanských jazykov a národov (vrátane jazyka Obodritov – Pobaltských vindov) a medzi nimi aj slovenský jazyk, u ktorého uviedol 10 osobitostí, ktorými sa líši od všetkých ostatných slovanských jazykov. Nesúhlasil s Kollárom na vytvorenie spoločného slovanského jazyka a zjednotením slovanských jazykov, ani s jeho delením Slovanov na kmene, aj keď medzi sebou udržiavali priateľstvo a písomnú korešpondenciu. Bola to prvá na vtedajšiu dobu pomerne presná analýza slovanského celku – superetnosu diferencovaného na národy. V diele *Slovanské starožitnosti* (Praha, 1837) sformuloval aj dejiny Slovanov celkom ináč ako ich chápali pangermánske dejiny. Napokon v *Slovanskom národopise* (1842) podal ucelený obraz etnológie Slovanov, údaje o slovanských národoch, ich sídlach, jazykoch, etnických hraniciach i kultúre a charaktere Slovanov. Malo to veľký význam pre pochopenie významu Slovanov v Európe. Je to dielo kritické, v ktorom nie sú nijaké náznaky nacionalizmu s evidentným úsilím o verný a pravdivý obraz o Slovanoch a ich mieste a význame pre Európu.

P. J. Šafárik je ústrednou postavou generácie vo viacerých smeroch, na čo sa u nás, osobitne v prípade historikov z neznámych dôvodov pričasto pozabúda. Asi preto, že začiatok Slovanov, vrátane ich príchodu na naše územie datoval dávno pred 5. či 6. storočím n. l. a naši historici ešte aj v súčasnosti sa z nepochopiteľných dôvodov pridržiavajú 5. – 6. storočia n. l., pokiaľ ide o náš príchod na naše územie, ako to uviedol pangermánsky pohľad na

dejiny. (pozn.: V Nemecku ideologicky motivované názory na pôvod Slovanov ožili za tretej ríše v súlade s fašistickou teóriou o čistej germánskej rase a s úsilím o rozšírenie germánskeho územia na východ, na úkor Slovanov. Slovanskú rasu vyhlásili za menejcennú. Podľa tejto teórie Slovanov do Európy zahnali Avari. Z toho vyvodili, že Slovania nemohli prísť do Európy skôr ako v 5. – 6. storočí n. l. Táto teória bola významným nástrojom na vydedenie Slovanov z európskych dejín spolu s úsilím o to, aby sa na bohatú slovanskú minulosť zabudlo. Žiaľ tieto tendencie nie sú minulosťou ani dnes. Naši historici sa naďalej pridržiavajú tohto termínu o príchode Slovanov na naše územie.)

Šafárik už na štúdiách v Jene venoval značnú pozornosť jazykovede. Zaujímal ho najmä jazykové práce W. Humbolta. Oboznámil sa aj so základmi filologickej komparatistiky F. Boppa. Jazyk a jeho charakter sa stali významným nástrojom v zápase za národné ideály a oslobodenie v duchu myšlienky, že skutočná vlasť, domovina, je v reči. V nej je podľa vtedajších názorov fixovaný charakter národa, jeho národný duch. Jazyk a jeho charakter sa preto v dielach generácie Všeslávie stali organickou súčasťou slovensko-slovanského humanizmu a národnej ideológie. Významný podiel na tom má P. J. Šafárik dielom *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* (slovenské vydanie 1992). V tomto diele určil základnú líniu v pohľade na slovanské jazyky, na ich členenie – a tým aj na členenie Slovanov, vrátane slovenského jazyka, ktoré prijali nielen slovanské národy, ale celá kultúrna Európa. Bola to zrozumiteľná odpoveď na snahy nemeckých lingvistov a historikov, ale aj časti našich evanjelických mysliteľov, ktorí češtinu presadzovali za spisovný jazyk na Slovensku. Ani

P. J. Šafárik teóriou o samostatnom slovenskom jazyku ich názory nezmenil.

Vyčlenením slovenského jazyka z češtiny ako samostatného jazyka si pohneval českých vzdelancov. Presne však uviedol a špecifikoval desať zvláštnosti, ktorými sa slovenčina líši od češtiny a ostatných slovanských jazykov (Šafárik, 1963, s. 318-382, 46-66). Vyslovil priamo potrebu, aby na Slovensku vznikol „slovenský spisovný jazyk, uspokojujúci všetky spravodlivé požiadavky osvietených príslušníkov národa, (lebo) národný život musí vychádzať z materskej reči“. Bola to aj odpoveď na jeden slovanský jazyk Herkela a J. Kollára a jeho štyri slovanské kmene, kde do českého kmeňa zaradil aj slovenský kmeň. Podľa P. J. Šafárika treba brať ohľad na to, že Slováci „Čechům a Moravanům, i Polákům a Rusňákům vzdálení jsou... Skoumati se sluší, co jest u vyslovování všem téměř Slovákům společné“. O tri roky písal v liste Kollárovi: „Tato polovičitost, toto motání a kolotání etc. nepovede nás nikam...“ Keď mu z Prahy vytýkali, že v svojich *Dejinách (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur, 1826)* oddelil slovenskú reč od českej, povedal, že v novom vydaní svojej knihy ešte ďalej pokročí. „Nářek ten, na oddělování slovenského nářečí od českého v mé literatúre jest věru bezzákladný! Od toho nemohu odstúpiti. V budúcim vydání ještě dále pokročím.“ Vyzýval preto aj J. Kollára, aby neodstúpil od základov, na ktorých sa dohovorili pred tromi rokmi, to jest od pravidiel – písať slovenskejšie. Zabraný do svojich historických a jazykospytných štúdií, P. J. Šafárik neprestával premýšľať o veciach slovenských. V Novom Sade v roku 1826 založili Maticu srbskú, prvú zo všetkých slovanských matíc: v júli roku 1827 písal Kollárovi, že premýšľa už o Matici slovenskej.

Vydelenie slovenského jazyka P. J. Šafárikom sa stalo podnetom a východiskom pre L. Štúra a štúrovcov. Na *Dejinách slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí* P. J. Šafárik začal pracovať už v Jene (podobne ako aj na *Slovanských starožitnostiach*). Dokončil ich však až za pobytu v Novom Sade. Preukázal v nich encyklopedické znalosti reálií (jazykov a histórie) všetkých slovanských národov a s neuveriteľnou presnosťou rozdelil jazyky podľa samostatných slovanských etník a osídleného teritória. Vyčlenil aj jazyk Polabských Slovanov (našiel vraj neďaleko Hanoveru ešte existujúce zvyšky slovanských Obodritov, ktorí hovorili svojím jazykom, aj keď už kontaminovaným nemčinou). Spomínal aj Rusínov, aj keď ich nevyčlenil ako samostatný jazyk a národ. Nevyčlenil a nespomenul Ukrajincov a ich jazyk.

Presným rozlíšením jazykov slovanských národov vytvoril teoretické predpoklady pre národné hnutia slovanských národov a obrátil ich pozornosť na rozvoj vlastnej etnicity – národného dejinotvorného subjektu. To bol základný zlom v smerovaní protestantskej časti našich vzdelancov v úsilí o kodifikáciu spisovného jazyka na Slovensku a otvorené dvere k zjednoteniu slovenského národného hnutia na kodifikácii spisovného jazyka s katolíckou časťou našich vzdelancov. Na to po návrate zo štúdií na univerzite v Halle a pod vplyvom bernolákovského básnika Jána Hollého a Martina Hamuljaka nadviazal Ludovít Štúr. Práca P. J. Šafárika vyšla v roku 1826 a sotva možno pochybovať o tom, že L. Štúr túto prácu nepoznal už počas štúdií, keď roku 1829 na ev. lýceu v Bratislave z nich vychádzal vo svojich „*Historických prednáškach*“, aj keď o slovenskom jazyku v nich nehovoril (bol ešte zástancom češtiny).

P. J. Šafárik, keď uvádzal tri hlavné nárečia na Slovensku, ako prvé uviedol „vlastnú slovenčinu v župách Turiec, Orava, Liptov, Zvolen, Tekov, Novohrad, Pešť, Boršod, Gemer... v nej sa vyskytujú uvedené (základné – V. T.) znaky“ slovenského jazyka. Tak pripravil cestu L. Štúrovi, ktorý práve tieto nárečia zobral za základ kodifikácie spisovnej slovenčiny. L. Štúr v *Náuke reči slovenskej* uviedol „Najčistejšie a najpeknejšie po slovensky hovorí sa vnútri v samých Tatrách, v striedku ich najzavrenejšom: v Liptove, Orave, Turci, v hornom Trenčíne, v hornej Nitre, Zvolene, Tekove, Honte a aj veľkej časti Gemera...“ (c. d., s. 168) Nepochybne to bola inšpirácia od P. J. Šafárika, ale zásluhu na tom mal aj Ján Hollý a Martin Hamuljak.

Za vyvrcholenie národnobuditeľskej teoretickej línie generácie Všeslávie je možné považovať prácu P. J. Šafárika *Slovanské starožitnosti* (1937). V Jene ho zaujímali prednášky historika H. Ludena (nesúhlasil však s jeho priradením Slovanov ku Germánom) a prednášky H. C. A. Eichtädta, ku ktorému chodil aj na súkromné hodiny. Osvojoval si najmä ich metódu prístupu k historickým skutočnostiam a robil si výpisky. Na význam Šafárikových *Slovanských starožitnosti* poukazuje skutočnosť, že krátko po ich vydaní boli preložené a vydané vo viacerých európskych slovanských aj neslovanských krajinách. Práce P. J. Šafárik vydobyli slovanským národom rovnoprávne miesto medzi ostatnými národmi spôsobom, proti ktorému sa v exaktne uvažujúcom svete nevyskytli vážnejšie námietky, napriek tomu, že historici v Nemecku a na Západe pri formovaní európskych dejín názory P. J. Šafárika nevzali na vedomie a ich nadradený, či priamo nepriateľský vzťah k Slovanom sa nezmenil ani dnes.

Malé Slovensko po stáročia otľkané dejinami, slabé a zotročené sa v 19. storočí zásluhou slovenských vzdelancov stalo významnou silou slovanského hnutia, jeho národno-obrodeneckých úsilí a centrom, kde sa formovala ideológia slovanskej vzájomnosti za aktívnej účasti ostatných slovanských národov. V roku 1823 prešiel F. Palacký a roku 1833 aj P. J. Šafárik do Prahy. S nimi sa čiastočne presúvalo centrum slovanského diania do Prahy, ale súčasne sa vytvorilo aj centrum slovanského hnutia v Bratislave. V roku 1829 na ev. lýceu v Bratislave vznikla Česko-slovenská spoločnosť, kde sa formovali štúrovci a od r. 1835 na jej čele stál L. Štúr. Vyvrcholením bol Slovanský zjazd 1848 v Prahe a revolučné roky 1848 – 1849.

Význam Slovenska a slovenských vzdelancov na rozvoj oslobodeneckého hnutia slovanských národov potvrdzuje aj Albert Pražák, ktorý napísal, že české národné tradície „někdy až překvapují slovenským, často směrodatným a základním přínosem“ (Pražák, 1948, s. 262).

Celý rad významných osobností českého národného hnutia: J. Dobrovský, Ján Kollár, P. J. Šafárik, F. Palacký a ďalší, ako ich uvádzajú českí autori T. G. Masaryk, A. Pražák, Z. Nejedlý a iní, vyšli zo Slovenska buď pôvodom, alebo štúdiom. M. Murko v *Rozpravách z oboru slovenské filológie* (Praha, 1937) zo širokej rozoberá význam a zásluhy P. J. Šafárika a J. Kollára o rozvoj národného hnutia a všeslovanskej vzájomnosti pre južných Slovanov, Poliakov i Rusov. Podľa neho, „símě všeslovanské vzájemnosti... zaseli Ján Kollár jako pěvec Slávy dcery a svou rozpravou o tomto předmětu, Šafařík pak Národopisem a Starožitnostmi“ (c. d., s. 163 a s. 411).

Kollárova *Slávy dcéra*, uvádza ďalej Murko, „a zvláště jeho spis o slovanské vzájemnosti, jenž

byl už v prvním českém znění přeložen u Srbů a Chorvátů, staly se opravdovým evangeliem Jihoslovánů... Zrovna tak působily Šafaříkove Geschichte der slawischen Sprache und Literatur (1826), Slovanské starožitnosti a Slovanský národopis a různé jeho články o jihoslovanském písmenictví, podmíněné jeho dlouholetým pobytem v Novém Sadu (roky 1819 – 1833) a stálým studiem jihoslovanské pozdější literatury – vyšlo jako posmrtné dílo *Geschichte der südslavischen Literatur*“.

P. J. Šafárik v roku 1823 – 24, a potom ešte aj roku 1829 a 1832 listom odhovárал J. Kollára od jeho úmyslu presťahovať sa do Prahy pre zlé pomery v Prahe, o čom J. Kollár vážne uvažoval. P. J. Šafárik písal Kollárovi: „Já se nijak s tou myšlénkou, abyste Vy vlast opustili, spráteliti a smířiti nemohu.“ Ešte aj v máji roku 1832 robil Kollárovi výčitky a odrádzal ho od Prahy. Po problémoch, do ktorých sa P. J. Šafárik dostal v Novom Sade, sa však v máji roku 1833 sám presťahoval do Prahy, spoliehajúc sa na priateľstvo s F. Palackým, ktoré sa však potom naštrbilo. Mal síce ponuky prejsť na ev. lýceum v Kežmarku a potom aj na ev. lýceum v Bratislave, ale boli to ponuky na prednášanie teológie, čo ho nelákalo, preto ponuky neprijal. Ďalšie ponuky dostal z Nemecka, kde zakladali katedry slavistiky, ale najmä veľkolepú ponuku na katedru slavistiky v Petrohrade aj so solídny m zabezpečením. Lenže ani túto ponuku na katedru slavistiky v Petrohrade neprijal, pretože keď pomery v Prahe považoval za zlé, pomery v cárskom Rusku hodnotil ako „katastrofálne“. Tým menej uvažoval o univerzite v Nemecku. Chcel zostať pri slovanských národoch, ktoré boli v rakúsko-uhorskej monarchii, aby mohol napomáhať pri ich úsilí o národné oslobodenie.

V 1830-tych rokoch na ruských univerzitách začali zriaďovať katedry slavistiky; vedochtiví a láskou k slovanstvu zapálení mladí ľudia, pripravujúci sa na tieto katedry, so štátnymi štipendiami rozišli sa po slovanských krajinách zavrieť svoju prípravu. Z nich temer každého priťahovala Praha, kde žil P. J. Šafárik a osobnosti českého obrodzenia (odkiaľ však prichádzali aj do Bratislavy, kde boli aktívni štúrovci). Roku 1837 už vyšli aj Šafárikove *Slovanské Starožitnosti*. Bodianskij, V. Grigorovič, Preis, Sreznevskij, Pogodin – piliere slavistiky na ruských univerzitách, mali P. J. Šafárika ako svoju akadémiu.

88 |

Slovanských starožitností ešte ani nebolo, Michail P. Pogodin, profesor moskovskej univerzity, už upozorňoval mladé pokolenie ruských učencov na P. J. Šafárika a jeho dielo. Vyhľadal ho v Prahe už v auguste roku 1835 a v liste z Prahy písal domov: „Šafárik presídlil sa sem pred dvoma rokmi, dokonáva svoju drevnu históriu Slovanov (*Slovanské starožitnosti*), na ktorej pracoval niekoľko rokov; toto dielo chybovalo v európejskej literatúre: nemeckí spisovatelia, zaoberajúc sa všetkými jazykmi na svete, živými i mŕtvymi, hebrejským i sanskritským, čínskym i koptským, majú dosiaľ akýsi nepochopiteľný odpor proti slovanskému, i tlačia o tomto svetovom jazyku to, čo čítať pre nich je hanba. Oni nijako nemôžu pochopiť, že všeobecná história nemôže byť bez slovanskej a že, nasledovne, všetky ich diela v tomto obore majú len relatívnu cenu. Dielo Šafárikovo urobí rozhodnú reformáciu v histórii a položí pevný základ špeciálnym históriám slovanských národov ... Šafárik, bez všetkej pochybnosti, je prvým zo slovanských filologov.“

Pogodin o rozhovoroch s P. J. Šafárikom napísal: „Zachrániť jazyk v ústach národa — to je naše určenie... Nám o nič inšie netreba sa starať. To nie naša vec. Ako bude sa lúbiť Bohu. Šafárik začal rozvíjať

predo mnou históriu osudov slovanských, minulých i terajších; reč tiekla mu pokojným, velebným prúdom. Uznávanie hodnoty svojho národa, vrelá láska k nemu, presvedčenie o veľkom určení jeho, akási posvätná trpezlivosť, nedopúšťajúca ani žaloby, ani reptania, viera v Prezreteľnosť — to je to, čím preniknuté bolo každé jeho slovo. Ja videl som jasne rozdiel medzi zápalistým, prudkým mladíkom, ktorý myslí len o zajtrajšom dni, a skúseným mužom, počítujúcim vekmi; videl som jasne rozdiel medzi ustáleným presvedčením, zrelým plodom dlhého rozmýšľania, a chvíľkovým záchvatom; ja som pochopil, čo znamená závisieť od chvíľky, a panovať nad časom. Aká vysoká reč! Ani jedného mena, ani jednej osoby nespomenul Šafárik; len plemená, národy ho zaujímali. Temer nevšimával si každodenných udalostí, a hovoril o vekovečných následkoch. Aký vznešený pokoj! Presvedčenie o svätosti veci, o vysokosti svojho povolania zobrazovalo sa mu na tvári, bolo ho počúvať vo zvukoch jeho hlasu. Ja počúval som veľkého človeka, nesmejúc dýchnuť, obávajúc sa prerieť slovo, hľadel som na neho s pobožnosťou. Zdalo sa mi, že počúvam hlas z tamtoho sveta, že predo mnou stojí človek z časov apoštolských.“

Ako mohol sa vyvinúť taký človek, dával si Pogodin otázku a vysvetľoval si to nasledovne: „Ťažko je predstaviť si takú lásku k národu, a rovnaké účasťenstvo k osudu všetkých rozličných plemien. Bolo treba zvláštnych okolností, aby sa vyvinul taký zjav. Bolo treba žiť najprv v susedstve Turkov, potom pod rakúskym panstvom, oboznámiť sa s Poliakmi, stáť v potyčkoch s Maďarmi, aby napokon pojal do duše všetky slovanské elementy, stal sa akoby predstaviteľom celého slovanského národa, aby ho boleli rany tohto národa, tešili jeho radosti, aby prechovával jeho nádeje.“

Ruskí slavjanofili obdivovali P. J. Šafárika nechápajúc ako mohol napísať také práce v takých ťažkých pražských materiálnych pomeroch. Granovskij, tiež profesor moskovskej univerzity, ktorý navštívil Šafárika v Prahe roku 1838, napísal: „Ja neviem, čomu diviť sa viac u Šafárika, jeho veľkej učnosti, či jeho veľkému charakteru. On je nielen prosto chudobný človek, lež v doslovnom zmysle nevie dnes, čo zajtra bude jesť. My obdivujeme sebazaprenie, s akým Nemci oddávajú sa vede, ale u Šafárika je to ešte podivuhodnejšie preto, že jeho okrem biedy tlačí tisíc iných okolností, ktorých v Nemecku nieto. A jednako on je pokojný a pevný.“

Pogodin a Granovskij boli u Šafárika už ako univerzitní profesori. Bodianskij prišiel do Prahy (roku 1838 aj so Sreznevským a odtiaľ prešiel do Bratislavy, Sreznevsky navštívil Bratislavu po návrate Ľ. Štúra z Nemecka a zotrval v Bratislave tri mesiace a navštívil vtedy aj J. Hollého) pripravujúc sa na slovanskú katedru, napísal Pogodinovi: „Šafárik je pre mňa celá akadémia... celá bibliotéka, živá encyklopédia všetkých vedomostí o Slovanoch. To každý deň mám príležitosť badať, a keď si pomyslím, čo to stálo jeho pri takých krutých okolnostiach, nedostatku a prekážkach, privádza ma v podivienie“ (citácie ruských slavjanofilov podľa Škultéty, 1928).

Nemožno v tejto súvislosti obísť a nespomenúť aj dozvuky ideológie slovanskej vzájomnosti (Všeslávie) v Rusku v druhej polovici 19. storočia (po revolučných rokoch 1848 – 1849). Mám tu na zreteli predovšetkým dielo N. J. Danilovského *Rusko a Európa*. Rusko v druhej polovici 19. storočia bolo v situácii, keď väčšina ruskej inteligencie prepadla nihilizmu s pochybnosťami o zmysle historickej existencie Ruska. Bolo to o to horšie, že takýmto názorom prepadla značná časť ruskej inteligencie,

ktorá by mala byť príkladom uvedomelého historického života národa a všemožne ho chrániť. Podľahol tomuto trendu aj známy ruský filozof V. S. Solovjev. Najprv síce uznával tri svetové sily: moslimský východ, západnú civilizáciu – ktoré podľa neho upadli do „mrtvej“ jednoty, sebeckta a anarchie. Život malo obnoviť „kráľovstvo tretej sily“, ktorého nositeľom môžu byť podľa Solovjeva len „Slovania a ruský ľud“. V neskoršom veku však prešiel na celkom inú pozíciu, podľa ktorej „úloha Ruska spočíva v schopnosti národného sebazaprenia,“ opustil slavjanofilov a pridal sa k ostatným „západniarom“, o čom svedčí jeho dielo *Rusko a univerzálna cirkev*.

Po vyjdení Danilovského knihy *Rusko a Európa* V. S. Solovjev toto dielo vyhlásil za „strašidelnú teóriu“, čo bol postoj podobný ako tej časti ruskej inteligencie, ktorá prepadla uctievaniu západnej kultúry a vzdelanosti a Danilovského dielo vyhlásila za „strašidlo panslavizmu“, prevzaté z národných hnutí slovanských národov Rakúska-Uhorska a Západu. Bol to veľmi nebezpečný trend v Rusku. Tieto tendencie veľkej časti ruskej inteligencie sa nezmenili ani po víťaznej Rusko-Tureckej vojne (apríl 1877 – marec 1878), v ktorej došlo k oslobodeniu slovanských národov spod tureckej poroby (Bulharsko, Rumunsko, Srbsko, Čierna Hora).

Danilevský reagoval na Solovjeva. Nesúhlasil s jeho názorom, „že v záujme dosiahnutia «univerzálny» úlohy – stvorenia svetového spoločenstva treba obetovať slovanský (ruský) kultúrny a historický typ“. Danilovský predpokladal, „že v budúcnosti nepriateľstvo proti Slovanom zanikne, ale nie skôr, kým sa Západ nepresvedčí o neporaziteľnosti svetovej sily na východe, ktorú bude predstavovať Všeslovanský zväz. Podľa Danilovského všeslovanská únia je nevyhnutná ako garant zachovania

svetovej rovnováhy“, bez tohto, aby ohrozovala okolitý svet (Danilovský, 2022, s. 8-9). V uvedenom diele je celý rad zaujímavých myšlienok aj pre dnešok, pre ktoré však tu nie je miesto širšie interpretovať. Danilovský so svojimi názormi na Slovanstvo nebol v Rusku sám. Mohli by sme k nemu priradiť celý rad ďalších osobnosti 19. storočia. Spomeňme aspoň

názorovo blízkych L. N. Tolstého dopisovali si a Tolstoj aj navštívil Danilovského, S. Puškin (báseň *Ohováračom Ruska*), N. N. Strachov – napísal Danilovského životopis, F. M. Dostojevsky s jeho prorockými myšlienkami o Slovanoch a vzťahu Západu k Slovanom a k nim treba zaradiť aj J. N. Bestužov-Rjumina.

Literatúra

90 |

- Danilevsky, N. J. (2022) *Russia and Europe*. Nitra: Nitrava. [In Slovak]
- Kollár, J. (1954). *About literary reciprocity*. Bratislava: Slovenská akadémia vied. [In Slovak]
- Kollár, J. (1844). *Sermons and speeches II*. Budin: Tiskem Jana Gyuriana a Martina Bagó. [In Slovak]
- Pražák, A. (1948). *Czech Revival*. Praha, E. Beaufort. [In Czech]
- Šafárik, P. J. (1963). *History of the Slavic language*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. [In Slovak]
- Šafárik, P. J. (1992) *History of the Slavic language and literature of all dialects*. Košice: Timura, V. (2023). *Generations of revival*. Bratislava: Spolok slovenských spisovateľov. [In Slovak] Východoslovenské vydavateľstvo. [In Slovak]
- Škultéty, J. (1928) *About Slovaks*. Turčiansky Sv. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]

Július J. Lomenčík^[1]

Slovenský literárny ústav Matice slovenskej
Univerzita Mateja Bela
Banská Bystrica (Slovenská republika)

UDC 821.162.4.09-141 Кузманьи К.
Originálny vedecký článok
Priятý: 13.3.2026
Akceptovaný: 15.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65663

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľachetným* (interpretačné skice)

Abstrakt: Cieľom príspevku je prostredníctvom interpretačných skíc odkryť humanistickú sémantiku Kuzmányho hymnickej básne *Sláva šľachetným*, ktorá z filozofického hľadiska predstavuje klasickú ukážku Heglovej dialektickej triády. V závere poukazuje na aktuálny ideový odkaz tejto básne (v súčasnosti prezentovanej pod názvom *Kto za pravdu horí*) v presadzovaní pravdy, slobody a rovnosti.

Kľúčové slová: literatúra, Karol Kuzmány, hymnická báseň, interpretácia, dialektika

---

Základné princípy poetiky romantickej lyriky sú odvodené predovšetkým zo silných citov a emócií, ktoré možno umelecky účinne vyjadriť popri iných žánrových formách aj hymnickou piesňou. Hymnická pieseň prostredníctvom vznešených slov oslavuje všeludské hodnoty založené na dobre, ušľachtilosti a pociťovaní niečoho krásneho ako prejavu duševného života jednotlivca, národa či celého ľudstva. Tento druh oslavnej lyriky závisí od povahy básnikovej duše, ktorá citlivo reaguje prevažne na vonkajšiu skutočnosť. V slovenskej romantickej literatúre najznámejšie hymnické básne, resp. piesňové texty napísali: Samo Tomášik – *Hej, Slované*

(1838, v poslovenčenej verzii *Hej, Slováci*), Janko Matúška – *Nad Tatrou sa blýska* (1844) a Karol Kuzmány – *Sláva šľachetným* (1848).

Na texte Kuzmányho hymnickej piesne sa pokúsime niekoľkými interpretačnými skicami o objasnenie uvedenej poetiky žánrového druhu hymnu, ktorý má korene v antike a v kresťanstve sa stal súčasťou náboženských obradov s cieľom osláviť Boha a svätých. Na tomto pôvodnom základe stojí i Kuzmányho hymnus, aj keď už so svetským obsahom. Básnik k hymnickému pátosu dospel až v druhom období svojej tvorby cez duchovné piesne, v ktorých hlásal účinnú cnosť založenú na viere,

---

[1] julius.lomencik@matica.sk, <https://orcid.org/0000-0002-6146-6387>

láske a nádeji. V náboženstve videl vedomosť mravného dobra, pravdy a krásy (1836, s. 64–66), ktorá je v širšom zmysle slova totožná s určením človeka, s humanitou. Náčrt romantickej estetiky, dávajúc umeniu úlohu budiť hlbší cit ľudskosti predstavil v článku – teoretickej úvahe – *O kráse* (Hronka, 1836, s. 61–71). Pridržiaval sa pritom estetiky Georga Wilhema Friedricha Hegela (1770 – 1831): „Lebo umelecká krása je krása zrodená a znovuzrodená z ducha a čím duch a jeho výtvyry stoja vyššie než príroda a jej javy, tým je aj umelecké krásno vyššie než krásno prírody. Ba z formálneho hľadiska dokonca i zlá myšlienka, aká človeku kedykoľvek môže preblesnúť hlavou, je viac hodná než hociaký výtvyry prírody; lebo v takejto myšlienke je vždy prítomná duchovnosť a sloboda... No vyšší moment ducha a jeho umelecké krásy vo vzťahu k prírode nie je ničím relatívnym; totiž iba duch je tým pravdivým, vnútorne obsiahlym, takže všetko krásno je skutočne krásne iba natoľko, nakoľko participuje na tomto vyššom a nakoľko ho toto vyššie utvára. V tomto zmysle sa krásno v prírode javí len ako reflex krásna, patriace duchu, ako nedokonalý, nezavŕšený spôsob, ako spôsob, ktorý svojou substanciou je obsiahnutý v samom duchu“ (Hegel, 1968, s. 10). Svoje poňatie ľudského ducha teda prevzal od jedného z filozofických pôvodcov

romantizmu, ale rozšíril ho o etický rozmer človeka ako spoločenskej bytosti realizujúcej sa v národnom kolektíve. V službe národu tak obracia pozornosť najprv k Bohu, aby sa v tejto činnosti posilnil a zároveň ubezpečil o význame práce, ktorá bude len konaním vôle božej. Z tejto viery vznikla aj báseň-pieseň *Sláva šľachetným*, ktorá Kuzmányho osobnosti pridáva novú črtu, a to schopnosť citovo reagovať na udalosti týkajúce sa existencie národa. Básnickej činnosti dal tým jasný smer – napomáhať národu k osвете, ku kultúre hmotnej i duchovnej, čo potvrdzuje i výrokom „služiti národu mímum jest celé mé umění“.

Aj keď báseň *Sláva šľachetným* bola publikovaná^[2] v predvečer revolúcie 1848/49, nejde v nej o veršovanú agitku ako reakciu na marcovú revolúciu, ale o humanistickú reflexiu s koreňmi vari až husitskými – „zhorieť za pravdu“. Tento základný leitmotív skladby našiel podľa Pavla Vongreja „ešte počas mladíckych štúdií v Nemecku, keď sa dostal k textu listu Majstra Jana Husa z Kostnice, ktorým sa inšpiroval už skôr v románe *Ladislav* (Vongrej, 2002, s. 32). Podľa jeho prvého vlastného rukopisu bola hotová už roku 1846 pod názvom *Sláva statočnosti* (Hučkova, Chmel, 2014, s. 12–13). Mala byť predovšetkým vrcholom jeho apelu a výzvou pre celú slovenskú spoločnosť, aby pravda a šľachet-

[2] Báseň neuverejnil samostatne – vyšla ako súčasť článku, v ktorom predstavil doterajšiu činnosť Spolku aj s menami bystrických funkcionárov. Zmyslom článku bolo vyvolať širšiu ozvenu na spoločenské aktivity, k čomu v závere vyzýva čitateľov: „K tomu si pomáhajme mužne, rezko, statočne – a pán Boh nám dopomôže. Nech luza brýzga. To tak bolo, tak je a tak bude na svete. Nepochybne to tak musí byť. Len obeť môže vymôcť slávu, a aj trňová koruna je koruna. Sláva šľachetným.“ Text bol publikovaný 4. apríla, čiže necelé tri týždne od peštianskej revolúcie a zhruba dva týždne po tom, čo sa správa o revolúcii rozšírila aj v Banskej Bystrici (Kuzmány, 1848, s. 734). S hviezdičkou za textom autor pridáva odkaz: „Môže sa spievať ako nemecká *Freiheit, die ich meine*. Ale by sme si priali, keby z našincov dakto pôvodný nápev zložil a nám ho poslal.“ Nemecká pieseň Maxa Schenkendorfa *Freiheit, die ich meine* je študentská pieseň z wartburgských vzbúr v roku 1817 pri 300. výročí Lutherovej reformácie.

Július J. Lomenčík

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľacheným*
(interpretačné skice)

Foto: Freepik

nosť ostali pre ňu najvyššími hodnotami, aj napriek mnohým historickým neprajnostiam a veľkým obeťam. Báseň je vyjadrením všeludských myšlienok demokracie, ktoré tak osobito a presne vyjadrilo heslo Veľkej francúzskej revolúcie (1789) „Liberté, égalité, fraternité“ (Sloboda, rovnosť, bratstvo). Čoskoro sa stala hymnickou piesňou pod názvom *Kto za pravdu horí*.

Báseň predstavuje hlbinnú humanistickú reflexiu s koreňmi vari až husitskými – „zhorieť za pravdu“. Možno preto jej prvý verš „Kto za pravdu horí v svätej obeti“ neustále rezonuje uprostred rôznych politických zvrátov nielen v slovenskej poézii, ale aj v celom slovenskom národnom ži-

vote – ako heslo, ako signál, aj ako svojská hymna. I ďalšie verše sa stali alfou a omegou pozitívnych životných aktivít.

Šestnásť veršov Kuzmányho básne v štyroch strofách vstúpilo do slovenského kultúrneho povedomia súzvučne s duchom času, ktorý do poézie vniesol „jarnú čerstvú nôtu“ už na báze skonštituovanej spisovnej slovenčiny Ludovítom Štúrom. Pripojením sa k spisovnej slovenčine získala Kuzmányho báseň prirodzený výraz, čím sa stala zrozumiteľnou. Jej autor jedinečným poetickým apelom zvoláva všetkých prežiť život ako slávnosť pravdy, práva a spravodlivosti. Na vyjadrenie tohto nadčasového básnického posolstva našiel Kuzmány

inšpiračný zdroj v nemeckej klasickej filozofii od Kanta po Hegla, ktorú si osvojil na štúdiách v Nemecku. Najviac ho ovplyvnil profesor Jakob Friedrich Fries (1773 – 1843) zdôrazňujúci význam bezprostredných duchovných schopností človeka, ktoré súvisia s vnútornou esteticko-emotívnou dispozíciou. Na tomto základe si Karol Kuzmány ustálil vlastné filozofické náhľady, v ktorých nielen pod spomínaným vplyvom, ale aj z vnútorného záujmu a bytostnej potreby inklinoval k etickým a estetickým hodnotám v živote človeka a národa. Tieto hodnoty pretavil do básne *Sláva šľachetným* v podobe lásky k blížnemu, k človečenstvu vôbec a hľadaniu pravdy a ospievaním jej krásy na citovom základe. V citovej a mravnej stránke ľudského života videl dôležitý predpoklad jednoty duševného života a záruku komplexného poznávania, ako to učil oproti Kantovi a Heglovi profesor Fries a ako to napokon zdôrazňovala i romantická literatúra. Z tohto názoru vyplynula Kuzmányho orientácia na skúmanie povahy citu ako poznávacej schopnosti a umenia ako prostriedku na uchopenie tých stránok skutočnosti, ktoré plnia funkciu estetickú. Kuzmányho hymnické verše primárne akcentujú všeludský zápas človeka za také hodnoty, akými sú rovnosť, sloboda, bratstvo. V priestore pod Tatrami sa revolučný pohyb za ich uskutočnenie v spoločenskom živote zdvihol v druhej polovici 40. rokov 19. storočia. A práve tento revolučný pohyb inšpiroval Karola Kuzmányho k veršom, ktorými chcel podnieť najmä mladú štúrovskú generáciu k spravodlivému zápasu za presadenie všeludských hodnôt. Preto slovné spojenie „kto za pravdu horí“ (neskoršie preniklo do vedomia ľudí ako názov piesne) sa nevnímalo ako sebaobetovanie v boji, ale ako primárne „zahorenie“ za ušľachtilé ideály.

To znamenalo výzvu na demokratickú polemiku a spor o dosiahnutie pravdy aj za cenu obete. Pojem „svätá obeť“ je tu vlastne synonymum lásky, ktorá má šancu zvíťaziť nad silami zloby a nenávisť. Touto motiváciou je Kuzmány ukotvený už na pozíciách romantizmu. Ide o lyrické vyjadrenie túžob, nálad a odhodlania nastoliť na program dňa hodnoty – pravdy, slobody a spravodlivosti aj v slovenských reáliách.

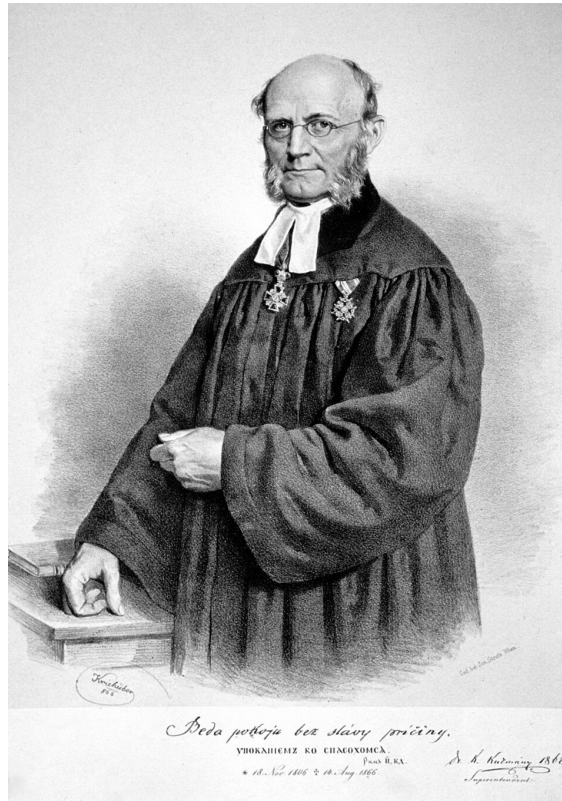
Báseň-pieseň so vznešenými predstavami krásy, dobra, ušľachtlosti dodávala v prevratných udalostiach dobovej spoločnosti všetkým statočným nespokojencom nadšenie a odvalu. Zároveň v mene revolučného ideálu odmietala prízemnosť a ľahostajnosť prejavujúce sa malosťou, slabosťou, poníženosťou. Kuzmányho poézia sa ozvala nielen ako hymnická oslava človečenstva, ale stala sa i výkrikom rozhorčenia a výstražky.

Na rozdiel od iných romantických básní v spomínanej Kuzmányho básni nie je prítomný konkrétny lyrický hrdina. Autor opakovaním otázky „kto“ sa prihovára komukoľvek – adresát jeho apelu je anonymný. Myslí pritom na každého, kto činom dvíha humánnosť z poroby, kto bdie, aby človek nezašiel na bludné cesty, ale stal sa strojcom vlastného osudu. Typické vlastnosti romantického hrdinu sú zašifrované do básnických obrazov a možno ich „vyčítať“ z celkového lyrického kontextu básne. Ideálneho hrdinu sa autor rozhodol osláviť piesňou, čo zdôrazňuje opakovaním úslovia – „tomu moja pieseň slávou zazvoní“ – v záverečnom verši na konci každej strofy.

Kuzmányho báseň nie je nezáväznou hrou so slovami, ani hľadaním zvláštnych výrazov a obrazov, ale lyrickou reflexiou využívajúcou slovník vyššieho štýlu s cieľom aktivizovať príjemcu, získať

Július J. Lomenčík

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľachetným*
(interpretačné skice)

Karol Kuzmány, litografia z roku 1866

Foto: Wikipédia

ho a ovplyvniť. Emotívnymi básnickými obrazmi so silným etickým akcentom oslovil svojich súčasníkov a pôsobením na ich zmysľovanie aktivizoval aj ich konanie. Nosnosť myšlienky vybudoval na klasickej triadickej výstavbe založenej na Hegelovej dialektickej schéme – téza, antitéza a syntéza. Takýto vzorec Hegel odvodil zo samotnej histórie, keď odhalil chod „svetového ducha“ dejinami. Hegelova dialektika sa však nemusí používať len v prípade histórie. Aj keď o niečom diskutujeme alebo niečo vysvetľujeme, rozmýšľame dialekticky.

Vplyv Hegelovskej dialektiky je zjavný už z prvej strofy Kuzmányho piesňového textu *Sláva šľachetným*. Je to klasická ukážka dialektickej triády, ktorá má svoju racionálnu logickosť: prvý verš „kto za pravdu horí v svätej obeti“ predstavuje obeť – smrť (téza). Oproti tomu druhý verš „kto za ľudstva práva život posväť“ vytvára kontrast – život (antitéza). Tretí verš „kto nad krivdou biednych slzu vyroní“ je básnickým (citovým) doplnením antitézy a štvrtý verš poeticky, ale i filozoficky predchádzajúce napätie ruší (syntéza). Zároveň tvorí východisko

pre nový trojdielny myšlienkový reťazec. Strofa je logickým završením ďalších veršov a prakticky celá je zahalená do abstraktného rúcha – ide o všeobecnú ľudskú rovinu. Vyznieva ako oslava všetkých odvážlivcov, ktorí sa postavili proti zlu na obranu ľudských práv.

Druhá strofa predstavuje dialektické striedanie abstraktného s konkrétnym. Prvý verš „Keď zahrmla delá, orol zaveje“ znamená konkrétne smerovanie. Obraz orla tu nefiguruje ako symbol slobody, voľnosti, taký typický v štúrovskej poézii, ale ako symbol habsburskej monarchie. Spojenie „orol zaveje“ tak naznačuje konkrétne dobové pomery v predvečer revolúcie. V nasledujúcom verši zovšeobecňujúcim významom – „za slobodu milú kto krv vyleje“ – popri kľúčovom slove prvej strofy – pravda – Kuzmány vyzdvihol ako ideál (hodný aj obeť) – slobodu. S bojom za slobodu bezprostredne súvisí tretí verš s konkrétnym významom zašifrovaným v spojení „ohnivý drak“. Kuzmány tu načrel do slovenských ľudových rozprávok, kde jedným z reprezentantov zla bol ohnivý drak. Druhá časť verša „kto vlasť zacloní“ vyznieva ako apel na záchranu pred valiacim sa zlom. Opäť neoslovuje „rozprávkového“ hrdinu, ktorý by hrdinským činom odklial „zakliatu krajinu“. Vo vtedajšom historickom postavení to bol nesvojprávny slovenský národ bez vlastného územného „okolia“. Bol to typický romantický motív záchrany, vyslobodenia národa spod stáročného útlaku. Všetkým záchrancom na znak víťazstva zaspieva básnik „pieseň“, ktorá „slávou zazvoní“. Kuzmányho túžba po slobode predstavuje romantický postoj básnika ospevujúceho imaginárneho hrdinu, ktorý vytrhne človeka z pazúrov „ohnivého draka“.

V tretej strofe sa do centra autorovej pozornosti dostávajú pojmy spolupatričnosti a súdržnosti v

spravodlivom boji za všeľudské hodnoty človečenstva. K pravde a slobode sa tu logicky radí bratstvo, znamenajúce výrazný etický rozmer v ušľachtilom zápase o pravdu, dobro a spravodlivosť.

V poslednej strofe básnik všetky motívy premietol do kontrastného obrazu neba a pekla: „... nebo vystavil“, „... peklo podpálil“. Biblický motív sa na základe tohto protikladného obrazu neba a pekla stáva dobrou pôdou na argumentáciu pri významových opozitách nepravosť – pravosť, pravda – lož, dobro – zlo a pod. Ušľachtilé hodnoty v živote človeka spája básnik s nebom a všetko neľudské s peklom. V rozpornom hodnotení nebeského a pekelného sveta prejavuje príklon ku Kollárovým posledným dvom spevom *Slávy dcéry* (1824) – *Léthe* a *Acheron*. V neochvejnej viere v Boha sa pri obrane pravdy, slobody a bratstva odvoláva na absolútne dodržiavanie božských zákonov. Dopĺňa sa tak štvrtá hodnota – rovnosť všetkých pred Bohom. V Kuzmányho poňatí Boh odmeňuje ľudskú spravodlivosť a šľachetnosť nebom. O túto večnú istotu sa môže človek s dôverou oprieť.

V básni sa za romantickou vznešenosťou, vystavanou na racionálnej logickosti, ukryli v plnom znení heslá revolučných zmien prvej polovice 19. storočia – pravda, sloboda, bratstvo a rovnosť. V moderných dejinách Európy to znamenalo začiatok dlhého zápasu za uplatnenie ideálov humanity a demokracie. V básnikovej obraznosti je ukrytá realita vtedajšej doby, ale s typickým romantickým postojom. V ňom sa zračí pomník minulosti, základ budúcnosti a zároveň romantická iskra jeho poézie. Napokon Kuzmányho báseň sa stala jedným z prvých slovenských poetických prejavov romantizmu. Svedčí o tom zámerné opustenie časomieri, pretože podľa autorovho názoru

Július J. Lomenčík

Kuzmányho hymnická báseň *Sláva Šľacheným*
(interpretačné skice)

takto písané hymnické piesne by jednoducho neboli určené celému národu, ale len istej skupine, ktorá vyrástla v našich nenárodných školách. Časomiera so svojou strojenosťou by bola v rozpore so zamýšľanou spoločenskou funkčnosťou básne, ktorá sa dala dosiahnuť len prirodzenou cestou všeobecne zrozumiteľného básnického prejavu. Zámer dosiahol nielen pregnantnou obraznosťou, ale aj účinnými stylistickými prostriedkami a prehľadnou kompozíciou. Použil prostriedky podobné dikcii starozákonných prorokov čerpajúcich z najhlbších záhybov cítiaceho a často pobúreného srdca. Pre vzbudenie záujmu adresáta využíva

takmer v každom verši rečnícku otázku, ktorá v podstate naznačuje aj predpokladanú odpoveď. Pôsobí pritom nie na zmysly, ale skôr na myseľ, na ducha. Obsah výpovede umocňuje v refrénovej strofe využívaním anafory a z tvárnych prostriedkov aj sugestívnej zvukomalby. Uprednostňovaním temných hlások vzniká dojem, akoby slová vyvierali vždy z hĺbky, akoby k čitateľovi prichádzal z ďalekých mračien temný, tupý hlas hromu. Preto báseň *Kto za pravdu horí* i v súčasnosti povznáša k slávnostnej nálade, pričom pôsobí nielen na zmysly, ale i na myseľ, čím hlboko zasahuje do života bez ohľadu na čas a priestor.

Literatúra

- Demmel, J. (2020). *Who is burning for the truth? Karol Kuzmány and the Hungarian and Slovak elite of the Zvolen See before 1848*. In: A. Kurhajcová, P. Račko (eds). *Karol Kuzmány. Proceedings of the international scientific conference of the same name published on the occasion of the 160th anniversary of his election as superintendent*. (pp. 108-119). Banská Bystrica: Stredoslovenské múzeum [In Slovak]
- Gaardeir, J. (1995). *Sophie's World*. Bratislava: SOFA. [In Slovak]
- Harpáň, M. (1994). *Theory of literature*. Bratislava: ESA [In Slovak]
- Hegel, G. W. F. (1968). *Aesthetics*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry. [In Slovak]
- 98 | Hronka, Podtatra Entertainment. (1836). Magazine of beautiful and useful reading, edited by Karel Kuzmány. No I, Vol. III. In: B. Bystřica, Letters of Filip Machold, pp. 61-77. [In Slovak]
- Hučková, D., Chmel, R. (eds.) (2014). Dictionary of works of Slovak literature of the 19th century, pp. 12-13. Bratislava: Kalligram- Institute of Slovak Literature SAV. [In Slovak]
- Kuzmány, K. (1836). *About beauty*. *Hronka, Podtatranská Zábavnice. A magazine of beautiful and useful reading; wedenjm Karel Kuzmány*. B. Bystrica: Filipp Machold (pp. 61-77). [In Slovak]
- Kuzmány, K. (1848). *Slovak life* (Spolok všeobecnej vzdelanosti v B. Bystrici). In: *Orol Tatránski*, III, č. 92, s. 734. [In Slovak]
- Rosenbaum, K. and Vongrej, P. (eds.) (1967). *Karol Kuzmány 1806-1866*. Proceedings of the scientific conference of the Slovak Academy of Sciences and the Slovak Academy of Sciences on May 18 and 19, 1966, SAS Martin: Matica slovenská.
- Vongrej, P. (2002). *Who burns for truth. The phenomenon Karol Kuzmány*. Martin: Matica slovenská. [In Slovak]

Milina J. Sklabinská^[1]

Matica slovenská
riadiateľka Krajanského múzea
Bratislava (Slovenská republika)

UDC 78(=162.4)(497.113)
Prehľadný vedecký článok
Prijatý: 6.3.2026
Akceptovaný: 8.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65516

Srbsko-slovenské vzťahy v oblasti muzikológie cez prizmu muzikologických konferencií Slovenská hudba vo Vojvodine

Abstrakt: Príspevok je zameraný na organizáciu vedecko-výskumných konferencií pod názvom Slovenská hudba vo Vojvodine, ktoré sa uskutočňujú od roku 2005 v Novom Sade, respektíve na srbsko-slovenské vzťahy v oblasti muzikológie, ktoré sú zdokumentované v zborníkoch prác rovnomennej konferencie. V práci mapujeme dva hlavné smery. Prvý sa vzťahuje na kultúrne prelínanie a na vplyvy na zachovanie a zveľadenie pôvodných ľudových piesní Slovákov vo Vojvodine. Druhá časť mapuje zaujímavé fakty späté s pôsobením slovenských hudobných skladateľov v Srbsku. K najdôležitejším výsledkom patrí prínos muzikologických konferencií počas dvadsiatich rokov jej trvania a potreba pokračovať s touto aktivitou v ďalšom období, pretože aj z tejto štúdie vyplýva, že slovensko-srbské vzťahy v oblasti muzikológie sú zatiaľ málo preskúmané.

Kľúčové slová: Slovenská hudba vo Vojvodine, slovenské ľudové piesne, Mikuláš Schneider Trnavský, Viliam Figuš-Bystrý, Martin Kmeť

Úvod

V živote jednotlivca, spoločenstva alebo národa hudba plní celý rad funkcií v rámci jej percepcie, apercepcie a recepcie. Okrem estetického vnímania hudby, pod ktorým chápeme estetický zážitok,

založený na reflexii vlastného vzťahu k estetickej hodnote diela, pre tento príspevok budú významné najmä funkcie hudby spojené s kolektívnou identitou jedného spoločenstva a kulturologického prelínania. Aj keď sa jej formy a tvary menili v čase a zemepisnom priestore, samo o sebe to

---

[1] sklabinska@gmail.com

prináša nekonečný počet hudobných naratívov a interpretácií, práca má za cieľ spracovať tie fakty a tvary, ktoré prepájajú slovenskú a srbskú hudobnú tradíciu. Totiž, v štúdiu predstavíme výsledky jednotlivých výskumov z oblasti muzikológie v spoločnosti vojvodinských Slovákov. Rámce práce tvorí stručná analýza spolu 20. muzikologických konferencií, ktoré sa v Novom Sade uskutočnili v období 2005 – 2024.

Muzikologické konferencie pod názvom Slovenská hudba vo Vojvodine vznikli s cieľom pátrať po nedostatočne preskúmaných témach a zapisovať, dokumentovať, abstrahovať, analyzovať a syntetizovať známe aj menej známe poznatky z oblasti hudobnej teórie a praxe. Zároveň mali za cieľ objavovať nové súvislosti, ktoré prinesú kvalitu do hudobného života vojvodinských Slovákov. Muzikologické konferencie sa konali každoročne bez prestávok a dnes možno konštatovať, že na konferenciách zaznelo a publikovaných bolo 164 vedeckých, odborných, výskumných, dokumentačných a publicistických textov a štúdií, ktoré napísali úhrnne 104 autori zo Srbska, Maďarska, Rumunska, Chorvátska, zo Slovenska a z Českej republiky. Zborníky prác ako konkrétne výstupy z konferencií boli pravidelne publikované v slovenskom jazyku a tiež po srbsky, keď ich autori prezentovali svoje práce v srbčine. Abstrakty sú v slovenskom a srbskom jazyku. V prípade, že boli autori cudzojazyční, tak aj v ich jazyku. Dnes sú tieto zborníky priamymi výsledkami konferencií a patria k často citovaným zdrojom vo vedecko-výskumnej činnosti na rôzne kulturologické témy. Od roku 2006 sa konferencie stali tematické a jej účastníci spracovali nasledovné témy: K

otázkam dokumentácie ľudovej tvorby Slovákov vo Vojvodine (2006), K výskumu tradičnej hudby vojvodinských Slovákov (2007), Slovenské hudobno-folklórne festivaly – súčasnosť a budúcnosť (2008), 60. rokov slovenskej hudobnej tvorby v Novosadskom rozhlase (2009), Inovačné metódy v hudobnej pedagogike (2010), Zborový spev vojvodinských Slovákov (2011), Cirkevná hudba vojvodinských Slovákov (2012), Slovenská vojvodinská hudba a jej zastúpenie na Slovensku (2013), Hudobné umenie v živote človeka (2014), Dramaturgia a manažment hudobných podujatí (2015), Život a dielo etnomuzikológa Martina Kmeťa (2016), Slovenskí hudobní skladatelia pôsobiaci vo Vojvodine (2017), Prínos Juraja Feríka st. a Juraja Feríka ml. do hudobného života vojvodinských Slovákov (2018), Výskum, dokumentácia a prezentácia hudby vojvodinských Slovákov (2019), Výročia v oblasti hudby a aktuálne otázky z hudobného života vojvodinských Slovákov (2020), Život a dielo Kvetoslavy (Čániovej) Benkovej (2021), Zbierky slovenských ľudových piesní na Dolnej zemi (2022), Petrovským hudobným pedagogičkám a zborovým dirigentkám Anne Medvedovej st. a Mariene Stankovičovej Krivákovej k životným jubileám (2023) a Interpreti vokálnej a inštrumentálnej vážnej hudby z radov vojvodinských Slovákov (2024). Spolu s početnými osobnosťami zo sveta muzikológie podporu tomuto zámeru poskytli rôzne inštitúcie, ako napr. Ústav hudobnej vedy Slovenskej akadémie vied, Literárny a hudobný ústav Slovenskej národnej knižnice, Národné osvetové centrum z Bratislavy, Katedra estetiky Univerzity Komenského z Bratislavy, ale aj početné inštitúcie a akademická obec zo Srbska.

Milina J. Sklabinská

Srbsko-slovenské vzťahy v oblasti muzikológie cez prizmu muzikologických konferencií Slovenská hudba vo Vojvodine

Zborníky prác z muzikologických konferencií

Foto: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov

Dovolím si vyjadriť presvedčenie, ako iniciátorka konferencií a autorka početných príspevkov z hudobného života vojvodinských Slovákov, že konferencie mali veľmi pozitívny vplyv nielen na spoločenskú reflexiu v danej chvíli, ale aj na početné kultúrno-umelecké spolky a organizácie, ktoré zachovávajú slovenskú hudobnú tradíciu v Srbsku. Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov, ktorý sa úlohy organizátora konferencie ujal ešte v roku, v ktorom bol založený (2008), a pred tým ešte Výbor pre kultúru Národnostnej rady slovenskej národnostnej menšiny v Srbsku, prispeli k tomu, aby sa vybuodovala kvalitná platforma na reflexiu muzikologických tém. Vďaka inštitucionálnej podpore

úspešne bola podporená dokumentačná a výskumná práca staršej generácie hudobných odborníkov, ktorí už nie sú medzi nami, avšak práve oni zanechali hlbokú stopu a mnohé témy zachránili pred zabudnutím. Rezervu však máme v tom, že sme nedokázali vytvoriť širší obraz o prelínaní kultúr a o skutočných vzájomných vplyvoch okolia na kultúru vojvodinských Slovákov. Výnimkou je monografia o Starej Pazove, v ktorej muzikologička Kristina Lomen zahrnuje aj srbské piesne z repertoáru Slovákov v Starej Pazove (Lomen, 2021, s. 192). Práve táto práca môže byť prvým krokom k tomu, aby sme sa cez prizmu muzikologických konferencií priblížili aj k slovensko-srbským vzťahom v oblasti hudby.

Skúmanie vplyvu prostredia na zachovanie a zakonzervovanie ľudovej piesne vo Vojvodine

Už v prvom ročníku konferencie zaznela výskumná práca významného etnomuzikológa a profesora Hudobnej akadémie v Novom Sade Dr. Niceho Fracileho, ktorý sa venoval téme prelínania hudobného folklóru obyvateľov Vojvodiny (Fracile, 2005, s. 147). Autor na konkrétnych príkladoch analyzuje hudobnú tradíciu multikultúrej Vojvodiny a robí paralely medzi hudobnými prvkami rôznych menšinových spoločenstiev a etnických skupín, ale aj väčšinového srbského národa v súlade s rôznorodou a špecifickou hudobnou tradíciou Vojvodiny. Okrem iného konštatuje, že „hudobná tradícia Vojvodiny predstavuje veľmi inšpiratívnu a zaujímavú folklórnu oblasť pre komparatívne výskumy“ a zároveň však zdôrazňuje, že Vojvodina nikdy nemala a ani nemá vlastný inštitút na výskum folklóru. Aj z toho dôvodu boli „etnomuzikologické výskumy ponechané entuziastom, ktorých je dnes, čoraz menej“. Paralely a prelínanie medzi srbskou hudobnou tradíciou nachádza predovšetkým s hudobnou tradíciou Rumunov vo Vojvodine (Fracile, 2005, s. 153), zatiaľ čo paralely medzi slovenskou a srbskou piesňou vôbec nenachádza. Takéto stanovisko môžeme podporiť aj výsledkami výskumu zkladateľa slovenskej etnomuzikológie v Srbsku Mr. Martina Kmeťa (1925 – 2011), ktorého životné dielo vyvrcholilo zostavením *Registra slovenských ľudových piesní spievaných Slováckmi vo Vojvodine* na prelome tisícročí. Analyzujúc korpus piesní, ktoré spievajú vojvodinskí Slováci vytvoril štyri skupiny: Sťahovaním prinesené zo starej vlasti, Dodatočne

importované zo Slovenska, Utvorené vo Vojvodine a Prebraté od iných národov a národností (Kmeť, 1974, s. 550). Štvrtá skupina je takmer zanedbateľná a vzniká vtedy, ak sa na srbskú alebo na melódie iných národov vytvorí slovenský text.

Podobné analýzy nájdeme aj v prostredí slovenských etnomuzikológov začiatkom 60. rokov minulého storočia, odkedy datujú systematické výskumy piesňovej tradície (Ústavu hudobnej vedy SAV a Ústavu etnológie SAV, tiež Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej) v tom čase juhoslovenských Slovákov. Uznávaná slovenská muzikologička a etnomuzikologička Hana Urbancová predstavila vo svojej štúdii o piesňovej tradícii vojvodinských Slovákov jej komplexný rozvoj a vytvorila tak pevné vedecké rámce uvedenej témy z aspektu slovenskej hudobnej vedy. Vo svojej práci uvádza, že novšie výskumy (z druhej polovice 20. storočia) rozšírili pohľad na slovenské enklávy o ďalší dôležitý aspekt. Enklávy sa začali vnímať ako súčasť slovenskej kultúrnej tradície špecifického typu, ktoré obsahovali niekoľko kultúrnych vrstiev. „V tradičnom speve bolo možné vyčleniť tri základné kategórie piesní: a) repertoár pochádzajúci zo starej vlasti; b) vplyvy pochádzajúce z inoetnického okolia; c) nová piesňová tvorba, ktorá vznikala priamo v prostredí enkláv“ (Urbancová, 2014, s. 18). Avšak ľudová pieseň je predovšetkým živý, v čase meniaci sa, organizmus. Nedá sa spochybníť fakt, že sa texty piesní menili a prispôbovali novému prostrediu (názvy pôvodných slovenských miest si vymenili s tými, ktoré obývali) a čoskoro sa v piesňach začali objavovať nové, pravdivé či vymyslené príbehy a skúsenosti či udalosti, ktoré popisovali už nové prostredie. Tieto premeny uvádza vo svojom výskume o vojenských

piesňach Kristina Lomen (Lomen, 2023, s. 197)^[2]. Zmeny však nezasiahli iba textovú zložku. Naopak ústne podávanie tejto tradície spôsobilo, že sa menili aj niektoré časti melódií (vo vzťahu k pôvodným tvarom). Charakter korpusu, resp. duch piesní, sa zachoval, avšak aj sám M. Kmeť v komparačnom procese piesní zaznamenaných na území Slovenska a piesní, ktoré spievajú vojvodinskí Slováci, rozdelil tento slovenský vojvodinský korpus na deväť podskupín. Nájdeme v nich rôzne rozdelenia. Niekde sú napr. rovnaké melódie a odlišné texty, v inej zase rovnaké texty a odlišné melódie, tiež podskupiny, ktoré majú bližšie a ďalšie melodické či textové varianty, jednu kategóriu dokonca tvoria tie piesne, ktoré majú iba rovnaký námet.

Práve v tomto kontexte vieme vnímať vplyv nového prostredia na autentickú slovenskú hudobnú kultúru, ktorá podľa slov etnológa a profesora Dr. Jána Botíka zatiaľ nie je dostatočne preskúmaná a ako aj sám hovorí: „za slabšie ohnivko možno označiť neuspokojivú úroveň interpretácie a teoretického rozpracovania jestvujúcich národopisných poznatkov“ (Botík, 2013, s. 10). Botík preto zdôrazňuje synkretizmus a potrebu, aby sa na slovenskú tradičnú kultúru pozeralo ako na kultúrny systém, v ktorom sú akumulované fakty trojakej proveniencie: 1. nadobudnuté v ich niekdajšej materskej krajine, 2. prevzaté z obklopujúcej mnohoetnickej a multikultúrnej vojvodinskej spoločnosti, hlavne od srbského etnika, 3. vytvorené príslušníkmi slovenských komunít v podmienkach novo osídleného prostredia Vojvodiny. V tom zmysle nás

odkazuje aj na kapitálne diela z oblasti etnológie, ako je napríklad dielo etnologičky Mily Bosičovej, ktorá popísala tradičný odev Slovákov vo Vojvodine a monografiu z oblasti lingvistiky Jozefa Štolca, ktorý popísal slovenské nárečia vo Vojvodine. Ako hovorí, „vďačíme im za to, že nám predstavili, ako sa v slovenských vojvodinských komunitách udial ten veľkolepý konvergentný/zjednocovací proces, v ktorom sa nárečová a odevná pestrosť, ktorú si kolonisti prinášali zo svojich horniackych rodísk, najskôr zjednotila a potom aj rozvinula do nových lokálnych nárečových a odevných variantov so špecifickými znakmi ich dolnozemskejšosti“ (Botík, 2013, s. 15). V tomto zmysle môžeme pozorovať aj korpus ľudových piesní vojvodinských Slovákov. Z kulturologického aspektu dnešného Slovenska môžeme vnímať tento korpus ako osobitný slovenský región z tzv. Dolnej zeme. Z aspektu srbskej hudobnej tradície je potrebné tento fenomén vnímať ako bohaté, jedinečné a neopakovateľné kultúrne dedičstvo, ktoré sa vďaka kontinuálnej starostlivosti o jej zachovanie hlboko usadilo, ochránilo a je ako také propagované v pôvodnom tvare.

Slovenské osobnosti zo sveta hudby, ktoré žili a tvorili na území Srbska

Konferencia Slovenská hudba vo Vojvodine priniesla aj rad poznatkov o živote a diele skladateľov a hudobných dejateľov, ktorí svojou prácou v hudobnej oblasti kultivovali prostredie, v ktorom (niekedy aj

[2] Publikácia je dostupná na: https://www.sav.sk/journals/uploads/11270818Musicologica2_2023_03_Lomen.pdf

celkom krátko) pôsobili. K témam, ktoré v tomto kontexte rezonovali najsilnejšie zaraďujeme pôsobenie skladateľov Viliama Figušu Bystrého (1875 – 1937) a Mikuláša Schneidera Trnavského (1881 – 1958) na území dnešnej Vojvodiny. Dvaja príslušníci tzv. staršej generácie slovenských skladateľov, ktorí sa zaslúžili o vznik slovenskej národnej umeleckej hudby, sa zoznámili práve vo Veľkom Bečkereku vo Vojvodine. Po prvýkrát o tomto kultúrnu verejnosť v Srbsku informoval docent Michal Babiak, ktorý v časopise pre kultúru a literatúru *Nový život* zverejnil text pod názvom *Z padinského organistu slávny komponista* (Babiak, 2005, s. 119). Onedlho potom sa na našich konferenciách objavovali texty, ktoré analyzovali život a dielo oboch skladateľov, s osobitným dôrazom na ich denníky, v ktorých popisovali svoj život v novom prostredí (Sklabinski, 2020, s. 94). Osobitne Viliam Figuš-Bystrý, tvorca prvej slovenskej národnej opery, neplné štyri roky žil a pracoval v Slovákmi obývanej Lajosfalve (dnes Padine) v Banáte (1903 – 1907). Na strane druhej Mikuláš Schneider-Trnavský, národný umelec, autor početných skladieb, osobitne sólo piesní pre hlas a klavír, svoje prvé zamestnanie našiel vo Veľkom Bečkereku (1906 – 1907). Do Veľkého Bečkereku prišiel na základe pozvania neskôr slávneho srbského skladateľa Petra Konjovića (1883 – 1970) s ktorým spoločne študoval na Konzervatóriu v Prahe. Poldruha roka bol na čele Srbského pravoslávneho speváckeho zboru Beseda a svojim krátkym ale produktívnym pôsobením pozdvihol kultúrnu a umeleckú scénu v meste na závideniahodnú úroveň^[3]. Aj keď bol vo Veľkom Bečkereku iba pol roka,

M. Sch. Trnavský nacvičil a predviedol v Bečkereku aj Figušovu skladbu *Balada pre hlas, zbor a orchester Rákociné* op. 31. Jej úspech bol opísaný v spomienkach oboch autorov. Ako prvý túto tému pre naše konferencie spracoval Juraj Ferík ml. (1935 – 2018). Následne, pre potreby konferencie autorka textu pátrala v kultúrnych inštitúciách v Zreňanin po stopách činnosti M. Sch. Trnavského. Vďaka Archívu mesta Zreňanin boli zabezpečené výstrižky z maďarského denníka *Torontál* preložené do srbského jazyka, ktoré dokladujú úspešnú koncertnú sezónu M. Sch. Trnavského vo Veľkom Bečkereku (Sklabinski, 2020, s. 91).

V Novom Sade pobudol aj skladateľ Tibor Andrašovan (1917 – 2001), ktorý upravoval slovenské ľudové piesne, nacvičoval ich s orchestrom Novosadského rozhlasu a v tom zmysle prispel k slovenskej produkcii tohto významného média. S T. Andrašovanom spolupracovala aj sólistka slovenských ľudových piesní Ludmila Berediová–Stupavská, ktorá so skladateľom nahrála aj obsiahly rozhovor. Exkluzívne bol tento rozhovor predstavený na konferencii a následne aj publikovaný v zborníku *pác* (Berediová–Stupavská, 2017, s. 45). Z tohto interview zisťujeme, aká bohatá bola internacionálna cesta skladateľa, ale aj to, aké boli jeho pocity keď prvýkrát navštívil Báčsky Petrovec v roku 1937 a následne aj Nový Sad koncom osemdesiatych rokov.

V rámci konferencie sme hovorili aj o skladateľoch, ktorí boli z radov vojvodinských Slovákov. Takým bol napríklad Ján Podhradský (1891 – 1955), autor operety *Pekná nová maľovaná kolíska*, ktorá patrí medzi prvotiny tohto hudobného žánru

[3] Podrobne spracovaný text je aj na <https://drive.google.com/file/d/1nJyexvdVRIMJhJ-m-ZhMzZ7qsEa2RPcI/view> str. 91

Milina J. Sklabinská

Srbsko-slovenské vzťahy v oblasti muzikológie cez prizmu muzikologických konferencií Slovenská hudba vo Vojvodine

Účastníci 13. konferencie Slovenská hudba vo Vojvodine, 27. 11. 2017. Nový Sad

Foto: Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov

v slovenskej hudobnej literatúre. Podhradský bol významným dejateľom slovenského hudobného života vo Vojvodine a z textu Marieny Stankovičovej–Krivákovej zisťujeme, že vo väčšine našich osád sa hrali divadlá, v ktorých nevystali ani hudobné body. V istom zmysle bol ovplyvnený srbskou tradíciou príznačnou pre danú dobu, keď sa do divadelných predstavení spravidla zaraďovali aj hudobné body (Stankovičová–Kriváková, 2017, s. 67).

S veľkým potešením sme na konferencii privítali aj známeho skladateľa zo Zemunu Mirka Šouca, ktorý sa vo veku 85 rokov aj osobne zúčastnil našej konferencie. M. Šouc pozorne vnímal prednášku

svojej dcéry dirigentky Vesny Šoucovej, ktorá vysvetlila slovenský pôvod tejto rodiny a predstavila obsahlu skladateľskú tvorbu a interpretačné umenie M. Šouca. Ani prítomní neskrývali svoje nadšenie po reprodukovanych, ale aj na živo predvedených dielach M. Šouca. Skladateľovi sa tak dostalo zaslužené uznanie aj od slovenskej menšiny, z ktorej pochádza. Pripomeňme si, že M. Šouc bol akademicky vzdelaný skladateľ a interpret, ktorý je zaradený medzi zakladateľov jazzovej hudby na území bývalej Juhoslávie. Prvú jazzovú tému „kontrasty“ M. Šouc zložil v roku 1948 a odvtedy jeho sklady nachádzame v repertoároch jazzových

orchestrov Rádio-televízie Belehrad a Rádio-televízie Lubľana či Zahrebského jazzového orchestra a ďalších. So svojim orchestrom – Orchestrom Mirka Šouca usporiadal niekoľko tisíc koncertov doma a v zahraničí. Významnú časť tvorby ako skladateľ, upravovateľ, dirigent a interpret venoval deťom (Šouc, 2017, s. 15). Ocenený bol početnými cenami a jeho pieseň *Zakleo se bumbar* poznajú všetky generácie detí z bývalej Juhoslávie.

Na konferencii, ktorá bola venovaná životu a dielu Kvetoslavy Čániovej–Benkovej bol našim hosťom aj popredný huslista, dlhoročný vedúci Orchestra ľudových nástrojov Slovenského rozhlasu (OLUN) v Bratislave Miroslav Dudík. Okrem iného spomenul si aj na fakt, že ich práve hudobná redaktorka Kvetoslava Benková v roku 1978 pozvala, aby sa s vtedy novozaloženým orchestrom zúčastnili juhoslovanského festivalu Oj, Dunave plavi v Novom Sade. V autorskom príspevku spomína na to, ako si len dvojročný orchester s veľkým úspechom zahral na prestížnom festival a získal si tým prvé medzinárodné skúsenosti. Samozrejme nevystali ani koncerty v Slovákmi obývaných prostrediach – v Kysáci, Petrovci a v Starej Pazove.

Už spomínaný prvý dirigent z radov vojvodinských Slovákov Juraj Ferík ml. pôsobil desať rokov ako dirigent Nišského symfonického orchestra a svojou prácou podstatne prispel k rozvoju tamojšieho hudobného života. O tom na konferencii hovoril Nebojša Todorović, srbský muzikológ a riadny profesor na Fakulte umení v Niši. Todorović detailne analyzoval bohatú koncertnú činnosť J. Feríka, ktorý pôsobil aj ako pedagóg v Strednej hudobnej škole Dr. Vojislava Vučkovića, bol spoločensky činným umelcom a jedným zo zakladateľov Nišských hudobných slávností v roku 1975, ktoré sa konajú aj dnes (Todorović, 2023,

s. 152). J. Ferík v Niši pôsobil desať rokov (1970 – 1980) a koncert, ktorý s týmto orchestrom pripravil naposledy sa konal 9. januára 1980. Jeho pôsobenie dirigenta pokračovalo v Novosadskej opere.

Veľký znalec slovenskej ľudovej piesne vo Vojvodine, ale aj pedagóg, skladateľ a slovom osobnosť vojvodinských Slovákov mr Martin Kmeť, taktiež žil 9 rokov v Negotine a pôsobil na tamojšej Pedagogickej fakulte. Po presťahovaní sa do Nového Sadu pôsobil na Pedagogickej fakulte v Novom Sade. M. Kmeť sa do dejín zapísal najmä svojimi muzikologickými prácami na tému slovenskej ľudovej piesne vo Vojvodine. Jeho výnimočnú aktivitu je možné pozorovať aj v rámci odborných združení, ako je Združenie folkloristov Juhoslávie, ktorého členom sa stal v roku 1960 a funkciu predsedu zastával v rokoch 1989 až 1991. Začnúc rokom 1987 odborné konferencie usporadúvalo aj Združenie folkloristov Vojvodiny, kde pravidelne publikoval aj M. Kmeť. Svoje bohaté vedomosti o slovenských ľudových piesňach M. Kmeť predstavil aj v zborníkoch, ktoré vydávalo združenie PČESA (Proleće na čenejskim salašima). Boli to sympóziá s účasťou odborníkov rôznych vedeckých profilov.

Uvedené fragmenty o slovenských hudobných osobnostiach potvrdzujú, že územie dnešného Srbska nebolo pre slovenských tvorcov len prechodným pôsobiskom, ale priestorom vzájomnej kultúrnej kultivácie. Ich prítomnosť zanechala v srbských inštitúciách a mestách trvalú stopu a táto stopa tvorí základ bohatého hudobného dedičstva, ktoré dodnes definuje identitu vojvodinských Slovákov. Na jednej strane je to vklad do srbského kultúrneho prostredia, na strane druhej je to obohacovanie umeleckej senzibility samotných osobností, ktoré v tomto priestore tvorili.

Záver

Tento krátky a stručný exkurz do problematiky slovensko-srbských kultúrnych vzťahov v oblasti hudby môže byť podnetom k intenzívnejším výskumom a vzniku nových spoluprác. Ďalší systematický výskum by sa mal v budúcnosti venovať hĺbkovej muzikologickej analýze, ale aj spracovaniu archívnych prameňov, najmä dobovej cudzojazyčnej tlače a osobnej korešpondencie, ktoré môžu odhaliť doposiaľ neznáme detaily o recepcii slovenskej hudby v srbskom prostredí. Napokon sa ako nevyhnutné javí intenzívnejšie využitie metód

orálnej histórie, teda zaznamenávanie svedectiev žijúcich pamätníkov a hudobných dejateľov, ktorých osobná skúsenosť tvorí nenahraditeľný most medzi minulosťou a súčasnosťou našej hudobnej kultúry. Práve táto výskumná metóda sa nám v priebehu času veľmi osvedčila.

Nebolo by možné obsiahnuť všetky uvedené fragmenty nebyť organizovaného prístupu a dvadsiatich stretnutí nadšených a odborných ľudí, ktorí svojou nezištnou prácou prispeli k výskumu, dokumentácii a propagácii jednej z najrozšírenejších oblastí kultúry a umenia, akou je oblasť hudby.

Literatúra

108 |

- Babiak, M. (2005). From a Padina organist to a famous composer. In: *Nový život – časopis pre literatúru a kultúru*. Novi Sad, year 57, pp. 119-131. [In Slovak]
- Berediová-Stupavská, Lj. (2017). From Tibor Andrašovan's Life. In: *Slovak Music in Vojvodina. Proceedings of the 13th Musicological Conference 2017*, pp. 45-65. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvodanskih Slovaka, ISBN: 978-86-87947-39-9. [In Serbian]
- Bosić, M. (1987). *Slovak Folk Costumes in Vojvodina*. Novi Sad: Vojvodanski muzej, p. 263. [In Serbian]
- Botík, J. (2013). About the Concepts of Research of Vojvodina Slovaks. In: *Slovak Music in Vojvodina. Proceedings of the 9th Musicological Conference 2013*, pp. 7-18. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvodanskih Slovaka, ISBN: 978-86-87947-22-1. [In Serbian]
- Fracile, N. (2005). Musical Tradition of Vojvodina – Continuity, Changes, Interpenetrations, Perspectives. In: *Slovak Music in Vojvodina. Proceedings of the 1st Musicological Conference 2005*, pp. 147-157, ISBN 86-86263-01-1. [In Serbian]
- Kmeť, M. (1974). Slovak folk songs from Vojvodina compared to folk songs in Slovakia. In: *Novi život – časopis za literaturu i kulturu*, edited by M. Harpanj. Novi Sad: NVTP Obzor – ZOZP Tvorba, pp. 548-561. [In Serbian]
- Lomen, K. (2021). *Traditional song culture of Slovaks in Stara Pazova, Serbia*. Bratislava: Ústav hudobnej vedy SAV, v. v. i., pp. 191-193, ISBN 978-82-89410-04-3. [In Slovak]
- Lomen, K. (2023). Military songs of Slovaks in Vojvodina: a traditional song genre and its transformations in a minority environment. In: *Musicologica Slovaca*, year 14 (40), No. 2, pp. 197-245. ISSN 1338-2594. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2005). *Slovak Music in Vojvodina 2005. Proceedings of the 1st Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: National Council of the Slovak National Minority, ISBN 86-86263-01-1. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2006). *Slovak Music in Vojvodina 2006. Proceedings of the 2nd Conference of Musicologists and Music Experts*. Bački Petrovac: National Council of the Slovak National Minority, ISBN 978-86-86263-02-5. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2007). *Slovak Music in Vojvodina 2007. Proceedings of the 3rd Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: National Council of the Slovak National Minority, ISBN 978-86-86263-06-3. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2008). *Slovak Music in Vojvodina 2008. Proceedings of the 4th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: National Council of the Slovak National Minority, ISBN 978-86-87947-01-6. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2009). *Slovak Music in Vojvodina 2009. Proceedings of the 5th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: National Council of the Slovak National Minority, Zavod za kulturu vojvodanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-02-3. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2010). *Slovak Music in Vojvodina 2010. Proceedings of the 6th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: National Council of the Slovak National Minority, Zavod za kulturu vojvodanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-04-7. [In Slovak]

- Sklabinski, M. (ed.). (2011). Slovak Music in Vojvodina 2011. *Proceedings of the 7th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: National Council of the Slovak National Minority, Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-09-2. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2012). Slovak Music in Vojvodina 2012. *Proceedings of the 8th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-17-7. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2013). Slovak Music in Vojvodina 2013. *Proceedings of the 9th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-22-1. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2014). Slovak Music in Vojvodina 2014. *Proceedings of the 10th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-29-0. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2015). Slovak Music in Vojvodina 2015. *Proceedings of the 11th Conference of Musicologists and Music Experts*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-32-0. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2016). Slovak Music in Vojvodina 2016. *Proceedings of the 12th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-38-2. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2017). Slovak Music in Vojvodina 2017. *Proceedings of the 13th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-39-9. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2018). Slovak Music in Vojvodina 2018. *Proceedings of the 14th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-50-4. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2019). Slovak Music in Vojvodina 2019. *Proceedings of the 15th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-56-6. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2020). Slovak Music in Vojvodina 2020. *Proceedings of the 16th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-64-1. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2021). Slovak Music in Vojvodina 2021. *Proceedings of the 17th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-69-6. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2022). Slovak Music in Vojvodina 2022. *Proceedings of the 18th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-72-6. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2023). Slovak Music in Vojvodina 2023. *Proceedings of the 19th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN 978-86-87947-81-8. [In Slovak]
- Sklabinski, M. (ed.). (2024). Slovak Music in Vojvodina 2024. *Proceedings of the 20th Musicological Conference*. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka (currently being printed). [In Slovak]
- Stankovićová - Kriváková, M. (2017). Ján Podhradský - Life and Work. In: Slovak Music in Vojvodina. *Proceedings of the 13th Musicological Conference 2017*, pp. 67-74. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN: 978-86-87947-39-9 [In Serbian]
- Šouc, V. (2017). Mirko Šouc's Life and Work. In: Slovak Music in Vojvodina. *Proceedings of the 13th Musicological Conference 2017*, pp. 9-14. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN: 978-86-87947-39-9 [In Serbian]
- Štolc, J. (1968). *Speech of Slovaks in Yugoslavia*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, p. 353. [In Slovak]

- Todorović, N. (2023). Niš Days of Maestro Juraj Ferik – Contribution to the Development of Musical Life in Niš. In: Slovak Music in Vojvodina. *Proceedings of the 18th Musicological Conference 2022*, pp. 136-160. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN: 978-86-87947-72-6 [In Serbian]
- Urbancová, H. (2014). Research into Slovak Folk Songs in Vojvodina – Documentation and Reflections. In: Slovak Music in Vojvodina. *Proceedings of the 10th Musicological Conference 2014*, pp. 9-45. Novi Sad: Zavod za kulturu vojvođanskih Slovaka, ISBN: 978-86-87947-29-0. [In Serbian]

Zdenka D. Valentová-Belićová^[1]

Pokrajinský sekretariát vzdelávania, predpisov, správy a
národnostných menšín – národnostných spoločenstiev
Nový Sad (Srbsko)

UDC 821.162.4.09

821.163.41.09

930.85(497.11:437.6)

Prehľadný vedecký článok

Prijatý: 19.1.2026

Akceptovaný: 31.3.2026

doi: 10.5937/napredak7-64196

Súčasný srbsko-slovenský literárny dialóg

Abstrakt: Srbsko-slovenské literárne vzťahy predstavujú trvalý most medzi dvoma slovanskými národmi. Ich korene siahajú do 19. storočia a sú inšpirované národným obrozením a spoločným bojom za národnú nezávislosť. Literárne preklady sú dôležitým aspektom kultúrnych väzieb a intenzívna prekladateľská aktivita umožňuje blízke poznanie a kultúrny dialóg. V poslednom čase počet preložených diel rastie, čo sme zistili detailným preskúmaním databáz Spoločného katalógu Národnej knižnice Srbska a Knižnice Matice srbskej a Slovenskej národnej knižnice. Vďaka veľkému počtu prekladateľov a vydavateľov sa srbsko-slovenský literárny dialóg v posledných desaťročiach intenzívne rozvíjal.

Kľúčové slová: srbsko-slovenské vzťahy, umelecký preklad, prekladatelia, slovenská literatúra, srbská literatúra

Srbsko-slovenské literárne vzťahy predstavujú jeden z najtrvalejších a najplodnejších mostov medzi dvoma slovanskými národmi s koreňmi hlboko zapustenými v 19. storočí a kontinuitou, ktorá trvá dodnes. Tieto väzby nie sú len kultúrne, lež aj spoločensko-politické, pôvodne vychádzajúce z národného obrodzenia, panslavistických ideálov a neskôr bilaterálnej (kultúrnej, hospodárskej a politickej) spolupráce.

Osobitný význam pri udržiavaní vzťahov medzi národmi má umelecký preklad literárnych diel, čím sa

stáročia umožňuje výmena kultúrnych hodnôt – od romantizmu po súčasnú neomodernistickú a postmodernistickú prózu a vzájomné prekladanie vrcholných literárnych diel umožňuje dialóg týchto dvoch národov. „Preklad je zložitý textotvorný proces tvorby textu. Zahŕňa konfrontáciu medzi dvoma kultúrnymi systémami, a to na úrovni komunikácie aj tvorby textu (...). Výsledná konfrontácia má za následok aj miešanie kultúrnych prvkov.“ (Popovič, 1975, 186-187)

Hoci sa počet prekladov v priebehu dvoch storočí (na budúci rok bude 200 rokov od prvého

[1] zdenkavb@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0004-8706-5495>

prekladu slovenského literárneho textu do srbského jazyka) kolísal v závislosti od spoločensko-politických pomerov, ale aj od výskytu vedúcich osobností – prekladateľov, ktorí predstavujú najspoľahlivejšiu most bilaterálnej spolupráce, na tejto relácii predsa za tieto dve storočia existovala permanentná kultúrna výmena. Vidíme to okrem iného aj na základe špeciálnej publikácie *Prekladateľský slovník s bibliografiou prekladov z macedónčiny, srbčiny, chorvátčiny a slovinčiny*, ktorej hlavným cieľom je identifikovať a zmapovať všetkých prekladateľov, ktorí na tejto relácii pracovali, ktorú zostavil Jan Jankovič a ktorej pokračovanie po dvoch desaťročiach je potrebné. (Jankovič, 2005)

Dejiny obojstranného srbsko-slovenského prekladania sa začínajú v prvej polovici 19. storočia, v období klasicizmu a romantizmu. Písali o tom viacerí autori: Andrej Vrbacký (Vrbacký, 1968), Ján Kmeť (Kmeť, 1987), Jozef Valihora (Valihora, 2001), Mihal Babiak (Babiak, 2017), Mihal Harpáň (Harpáň, 2022), Adam Svetlík (Svetlík, 2023) a iní.

Kodifikácia jazykov, ale aj posilnenie politických vzťahov týchto dvoch národov sú spojené s národným obrozením a myšlienkou slovanskej vzájomnosti, ktorú ako prví šírili Ján Kollár (1793 – 1852) a Pavol Jozef Šafárik (1795 – 1861). Prvý literárny preklad medzi týmito dvoma jazykmi bol zo slovenčiny do srbčiny. Boli to štyri sonety zo *Slávy dcéry* Jána Kollára uverejnené v roku 1827 v časopise *Letopis Matice srpske*, ktoré preložil Georgije Magarašević (1793 – 1830), prvý redaktor tohto časopisu. Prvý preklad v opačnom smere bola báseň *Oda* Lukijana Mušičkého (1777 – 1837) uverejnená v roku 1837 v časopise *Hronka* [vydavateľ Karol Kuzmány (1806 – 1866), prekladateľ Michal Miloslav Hodža (1811 – 1870)].

V tom čase dominovali kratšie texty – autor-ské a epické ľudové piesne, ktoré boli väčšinou publikované v kľúčových časopisoch ako *Letopis*, *Danica* a pod. Charakteristikou prekladov tej doby bolo úmyselné zachovanie tvaru v cieľovom jazyku tak, aby bol čo najpodobnejší originálu, čo bolo podnietené panslavizmom a prispievalo k vykreslovaniu lokálneho koloritu. Vďaka tomu vstúpili do slovenčiny výrazy ako gusle, guslár, hajduk, paša, aga a pod. Prvý prozaický preklad do srbčiny bola *Serbijanka* Jána Kalinčiaka (1822 – 1871), publikovaná v roku 1848 v *Letopise* v preklade Simeona Filipovića. Koncom 19. storočia s príchodom realizmu v literatúre dominovala próza, čo sa prirodzene odzrkadlilo aj na prekladoch. Prekladané boli poviedky Svetozára Hurbana Vajanského, Martina Kukučina, Jozefa Gregora Tavjovského a i., pričom prekladatelia boli väčšinou Slováci z Dolnej zeme, ako sú Albert Martiš (1855 – 1918), Jozef Holúbek (1883 – 1956), ale aj Srbi žijúci v slovenskom prostredí, ako bol Jovan Vučerić (1874 – 1935) z Kysáča, ktorý preložil romány *Letiace tiene* a *Suchá ratolesť* Svetozára Hurbana Vajanského. Zo srbského jazyka do slovenčiny bolo podstatne viac prekladov, predovšetkým vďaka produktívnemu prekladateľovi Vladimírovi Mičátkovi (1871 – 1922), ktorý preložil viac ako sedemdesiat juhoslovanských autorov. Prevažne prekladal diela srbských (menej chorvátskych) autorov realizmu (Lubomír Nenadović, Stevan Sremec, Janko Veselinović, Milan Milićević, Josip Eugen Tomić a ďalší).

Po roku 1918 a po rozpade Rakúsko-Uhorska bola tendencia väčšieho počtu prekladov v prospech prekladov srbskej literatúry do slovenčiny ešte výraznejšia. Andrej Vrbacký, Juraj Mučaji, Ján

Čajak mladší a mnohí ďalší prekladatelia z Vojvodiny preložili v tomto období stovky literárnych textov súčasných srbských a juhoslovanských spisovateľov. Publikovali vo vtedajšej slovenskej tlači v Československu (*Národné noviny, Slovenské pohľady, Živena* atď.), ale aj vo slovenských novinách a časopisoch z Vojvodiny (*Národná jednota, Národný kalendár a Náš život*).

Srbské preklady slovenských próz boli o niečo zriedkavejšie, ale preto vznikli antológie ako sú napr. *Savremena slovačka pripovetka* (1937) a *Antologija savremenih pripovedača Zapadnih Slovena* Jaroslava Malého (1938), na ktorej sa ako prekladatelia zúčastnili aj Đorđe Živanović a Leonard Leopold.

Počas druhej svetovej vojny a v rokoch bezprostredne po nej, a najmä po Rezolúcii Informbyra, ktorá na krátko prerušila vzťahy medzi Československom a Juhosláviou – a tým aj všetky kontakty medzi slovenskou a srbskou literatúrou – slovensko-srbské preklady literárnych textov na krátky čas a na oboch stranách prestali (Svetlík, 2023, s. 33).

Koncom päťdesiatych a šesťdesiatych rokov sa obnovili srbsko-slovenské literárne vzťahy. V tom období boli preložené významné diela srbských spisovateľov ako sú Branko Ćopić (prekladatelia Daniel Dudok, Milina Bartoková, Branislav Choma), Meša Selimović (František Lipka). Tiež boli prekladaní aj slovenskí autori do srbčiny, ako sú Alfons Bednár (Olga Binenfeld), Jaroslava Blažková (Biserka Rajčić), Dominik Tatarka (Petar Vujić), Ladislav Mňačko (Milan Čolić), Rudo Moric (Mirjana Cijan, Oľga Šafárik), Hana Zelinová (Petar Andrić), Klára Jarunková (Jasna Novak), ale aj zostavované výbery poézie *Savremena slovačka poezija* (zosta-

vila a preložila Biserka Rajčić), *Bratislavsko proleće : 10 bratislavskih pesnika govore vam o ljubavi* (Jan Beran), *Pregled češke i slovačke književnosti* (Krešimir Georgijević).

V 70. a 80. rokoch 20. storočia prekvitala dvoj-
jazyčná tvorba slovenských vojvodinských autorov (Paľo Bohuš, Viera Benková, Víťazoslav Hronec, Miroslav Demák a iní), ktorá tieto kultúrne a literárne väzby ďalej posilňovala. V týchto rokoch sa tiež prekladalo: Ludo Ondrejov (prel. Juraj Tušiak), Mária Jančová (Biserka Rajčić), Rudo Moric (Jan Beran), Klára Jarunková (Jasna Novak), Vladimír Reisel (Biserka Rajčić), Vincent Šikula (Geno Senčič), ale aj v opačnom smere a to nobelovec Ivo Andrić (prekl. Tomáš Štrba, Ivan Minárik, Branislav Choma, Jarmila Samcová, Andrej Vrbacký, Michal Filip, František Lipka) a Milorad Pavić (Jarmila Samcová), ktorý však bol omnoho viac prekladaný neskôr, ako aj Miloš Crnjanski (Michal Nadubinský, Ľudmila Chytilková, Peter Cibula, František Lipka). Z tohto obdobia je zaujímavá komparatívna štúdia Živana Milisavca *Koreni srpske i slovačke komediografije*, v ktorej porovnáva dielo Steriju a Chalupku.

Za posledných dvadsať rokov zažíva vzájomný literárny preklad medzi týmito dvoma jazykmi kulmináciu. Aj keď je nepopulárne písať o vlastnej tvorbe, v tomto texte kvôli presnosti a kvôli objektívnemu pohľadu na tému práce musím spomenúť aj vlastné preklady (Zdenka Valent Belić). Doteraz vyšlo viac ako sedemdesiat prekladov kníh, prevažne prózy literárnych klasikov: Balla (*Velika ljubav*), Etela Farkašová (*Scenario, Dogodilo se, Spasavanje sveta po G., Časovi letenja*), Monika Kompaniková (*Bela mesta*), Pavol Rankov (*Dogodilo se prvog septembra*), Rudolf Sloboda (*Razum*), Dušan Mitana

(*Kraj igre, Patagonija*), Dušan Dušek (*Ozeble ruke*), Vincent Šikula (*Ornament*), Anton Baláž (*Logor posrnulih žena, Samo jedno proleće*), Dušan Šimko (*Gubio, Japanski divan, Mermer i granit, Maraton Huana Zabale*), Pavol Dobšinský (*Zlatna knjiga slovačkih bajki, Čarobni mlinčić*), Beata Balogová (*Kornelije*), Ivana Dobrakovová (*Majke i kamiondžije*), Barbora Hrinová (*Jednorozí*), Nicol Hochholczerová (*Ova soba se ne može pojesti*), Miroslava Kuřková (*Hotel Balkan*), Uršuľa Kovalyk (*Čista zver*), Katarína Kuchelová (*Besplavlje*), Stanislav Rakús (*Nenapisani roman*), Alena Sabuchová (*Šaptačice*), Arpád Soltész (*Svinja*), Jozef Štefánik (*Jedan čovek dva jezika*), Svetlana Žuchová (*Slike iz života M.*), Michal Hvorecký (*Dunav u Americi*), Gustáv Murín (*Povratak u Budućnost*), Ján Hrušovský (*Slučaj oficira Zeborna*), Juraj Šebesta (*Trežnjenje*) a iní. Medzi významnejšie preklady patrí aj antológia súčasnej slovenskej prózy *Minervino pero*, do ktorej sú zaradené: Viera Benková, Etela Farkašová, Helena Dvořaková, Zlata Matláková, Irena Brežná, Mária Bátorová, Jana Bodnárová, Rút Lichnerová, Tamara Archlebová, Eva Maliti-Fraňová, Zuzana Kuglerová, Daniela Kapitáňová, Jana Juráňová, Jana Judyniová, Katarína Gillerová, Zuzana Mojžišová, Ľubica Suba-

lyová, Veronika Šikulová, Uršuľa Kovalyk, Beata Balogová, Eva Borušovičová (Maxim E. Matkin), Vanda Rozenbergová, Jana Beňová, Renata Bojničanová, Svetlana Žuchová, Mária Modrovich, Mariana Solčanská–Čengel, Monika Kompaniková, Adriana Boysová, Jana Micenková, Alexandra Salmela, Ivana Dobrakovová, Barbora Hrinová,

Michaela Rosová, Tamarra Šimončíková–Heribanová, Alena Sabuchová, Dominika Moravčíková a Nicol Hochholczerová.

Michal Harpán patrí medzi najproduktívnejších prekladateľov súčasnej slovenskej prózy do srbčiny. Preložil: [Pavel Vilikovský (*Surovi mašinovođa, Konj na spratu, slepac u gradu, Letimičan sneg, Iščekzla strast, Prva i poslednja ljubav, Čarobni papagaj i preostali kič, Poslednji konj Pompeja*), Dušan Kužel (*Lampa*), Marek Vadas (*Ozloglašena četvrt, Iscelitelj*), Balla

(*U ime oca*), Ivana Gibová (*Baka*), Stanislav Rakús (*Sažaljivost*), Soňa Uriková (*Razlog za sreću*), Dušan Mitana (*Noćne vesti, Moje rodno groblje*), Dušan Šimko (*Esterhazijev lakej*), Ivan Hudec (*Predanja i mitovi starih Slovena*) i dr.], a osobitne treba zdôrazniť antológiu, *Crna boja radosti*, do ktorej zaradil 22 prozaikov (Jaroslava Blažková, Dušan Mitana, Pavel Vilikovský, Vincent Šikula, Rudolf Sloboda, Stanislav Rakús, Dušan Dušek,

Na zintenzívnenie prekladov zo slovenčiny do srbčiny veľmi dôležitou udalosťou bolo založenie Komisie SLOLIA v roku 1996, systému finančnej podpory pôsobiaceho v rámci Slovenského literárneho centra v Bratislave, ktorý financuje preklady slovenskej literatúry do zahraničia. Odvtedy bolo v rámci týchto grantov vydaných takmer tisíc titulov v 33 jazykoch, z ktorých približne sto je v srbčine (próza, poézia, dráma, detská literatúra. Ministerstvo kultúry Srbskej republiky tiež podporuje preklady v smere srbčina-slovenčina hlavne v druhom desaťročí 21. storočia.

Peter Pišťanek, Peter Jaroš, Dušan Taragel, Ján Johanides, Alta Vašová, Ladislav Ballek, Jana Juráňová, Pavel Hrúz, Milan Zelinka, Ivan Habadaj, Martin Bútora, Jozef Puškáš, Milka Zimková, Andrej Ferko a Igor Otčenáš).

Pokiaľ ide o preklady Michala Harpána, dôležité je spomenúť teoretické práce Petra Zajaca. (*Pulsiranje književnosti*), Františka Miku (*Delo, komunikacija, kultura, prolegomena za semiotiku bića*), Petra Michaloviča (*Rasprava o vesternu*) a najmä antologický výber *Modeli i diskursi nauke o književnosti : izbor iz novije slovačke nauke o književnosti* (2018), ktorú zvernilo vydavateľstvo Službeni glasnik.

Prózu prekladá aj Martin Prebudila. Dosiaľ publikoval preklady prozaických diel Ivany Dobrkovovej (*Tokso*), Rút Lichnerovej (*Gozba*), Kataríny Mikolášovej (*Priče ispod Vitoroga*), Ľuboša Juríka (*Dubček, godina duža od jednog veka*), Jozefa Banáša (*Probudiću se! Štefanik – čovek gvozdene volje*) a Veselina Dželetovića (*Srpsko srce Johanovo*).

Medzi mladších prekladateľov slovenskej prózy so srbčiny patria Ivona Dimitrijević [Vanda Rozenbergová (*Pojeo sam Lotreka*), Uršula Kovalyk (*Jahačica*), Dominika Moravčíková (*Kuća za jelene*), Teodora Belićová [Jana Micenková (*Krv je samo voda*), Jana Bodnárová (*Pačvork u belom*)], Edita Povolná–Kmeťková (*Peti brod* Moniky Kompanikovej) a príležitostne prekladajú tiež Vierka Hrubíková (*Rivers of Babylon* Petra Pišťanka), Ana Žikić (*Kafe Hijena* Jany Beňovej) a ďalší prekladatelia.

Pokiaľ ide o drámy slovenských autorov, boli preložené hry Milana Richtera (*Kafka i Kafka, Kratak i nesrećni život Merilin Monro*) a antológia *Nova slovačka drama* (2018), ktorú zostavila Vladislava Fekete a preložila Zdenka Valentová–Belićová a

do ktorej bolo zaradených desať slovenských dramatikov (Jana Juráňová, Valéria Shulczová, Roman Oleksák, Samuel Chovanec, Viliam Klimáček, Peter Lomnický, Dodo Gombár, Peter Pavlac, Peter Sherhauser a Vladislava Fekete).

Slovenská poézia sa prekladá menej ako próza, ale častejšie ako dráma. Samostatné knihy poézie v preklade vydal Ján Ondruš (*Dvoglavi lutak*), Ivan Štrpka (*Vesti iz jabuke*), Paľo Bohuš (*Izgon*), Milan Rúfus (*Skidanje s krsta*) – všetky preložil Víťazoslav Hronec, ako aj výber *Sedam slovačkih nadrealista*, do ktorej zaradil poéziu básnikov: Rudolfa Fábryho, Štefana Žáryho, Jána Raka, Pavla Bunčáka, Vladimíra Reisela, Júliusa Lenka a Jána Brezinu.

Slovenskú poéziu často spolu prekladali do srbčiny Miroslav Demák a Martin Prebudila, a to: Milana Richtera (*Ono što si napisao, Viđeno u snegu*), Štefana Cifru (*Šta sa takvim čovekom?*) a Miroslava Bielika (*Vreme zauvek prisutno*), zatiaľ čo Prebudila spolu s Ladislavom Čánim preložili zbierku básní Jozefa Urbana (*Život je frajer, ali ja sam veći*), s ktorým spolu na vydanie pripravil antológiu *Antologija slovačke poezije u Srbiji (druga polovina XX i početak XXI veka)*.

Miroslav Demák samostatne prekladal poéziu Jána Zambora (*Voli me, pčelinja krila su sve tanja*), Erika Ondrejičku (*S unutrašnje strane očnih kapaka*) a Juraja Kuniaka (*Amonit*), pričom Prebudila samostatne preložil Ľubomíra Feldeka (*Bajka o Andersenu i dunavskoj vili, Nasmejani otac, Proba*), Miroslava Bielika (*I kada ne bih bio, Mostovi u nepoznato*), Jozefa Leikerta (*Iz dubine trave neba*), Petra Mišáka (*Samo smo voda*), Jaroslava Rezníka (*Mudrost jesenjeg lišća*), Katarínu Džunkovú (*Predskazivanje prošlosti*), Danu Podrackú (*Autoportret s Prokrustovim ležajem*)

Foto: Freepik

a Daniela Heviera (*Elektronski klovn*). Ladislav Čáni preložil básnickú zbierku Márie Ferencuchovej (*Imunitet*) a dve zbierky básní Martina Prebudilu (*Ako znaš o čemu pričam, Sve je svetlost*). Katarína Mosnáková–Bagľašová preložila zbierku poézie Jána Tazberíka (*Donja tačka svetlosti*).

Zdenka Valentová-Belićová preložila básnickú zbierku Oľgy Gluštikovej (*Atlas bioloških žena*) a spolu s Miroslavom Demákom zostavila výber *Nový duchovný most, 20+20*, do ktorého okrem srbských boli zaradení aj menšínoví autori z Nového Sadu: Miroslav Aleksić, Ioan Baba, Blagoje Baković, Alen Bešić, Győző Bordás, Nataša Bundalo Mikić,

Ladislav Čáni, Đorđe Despić, Zoran Đerić, Gordana Đilas, Simon Grabovac, Vladimir Kopicl, Ivan Negrišorac, Franja Petrinović, Olena Plančak Sakač, Dušan Radak, Selimir Radulović, Nenad Šaponja, Stevan Tontić, Zdenka Valentová–Belićová, Miroslav Demák a Martin Prebudila.

Azda najvýznamnejšia antológia slovenskej poézie, ktorá v poslednom čase vyšla v srbčine, je *Nežnost slovenska*, ktorú v roku 2024 spoločne vydali Matica srbská a Slovenské literárne centrum.

Náhly nárast počtu prekladov, často vďaka finančnej podpory Komisie SLOLIA, ktorá pôsobí v rámci Slovenského literárneho centra a podpory

z fondov EÚ, tiež prispel k výrazne zvýšenému záujmu vydavateľov o slovenskú literatúru. Medzi vydavateľstvá, ktoré pravidelne vydávajú slovenské preklady, patria: Agora (Zreňanin), Prometej (Nový Sad), Arhipelag (Belehrad), Kreativni centar (Belehrad), Akademska knjiga (Nový Sad), Arhiv Vojvodine (Nový Sad) i CompuTech (Belehrad), a občas slovenskú literatúru vydávajú aj vydavateľia, ako sú Službeni glasnik (Belehrad), Areté (Belehrad), Zmajevе dečje igre (Nový Sad), Laguna (Belehrad), Sezam book (Zreňanin), Smederevska pesnička jesen (Smederevo), Ključ izdavaštvo (Belehrad), Matica srpska (Nový Sad), Pčelica (Čačak), Književna radionica Rašić (Belehrad), Darma (Belehrad) a iní.

Na druhej strane slovenskí vydavateľia, ktorí uverejňujú preklady srbskej literatúry, sú Smena, Hevi, Kalligram, Slovart, Ars poetica, Drewo a srd, Type Style, Brak, Slovenský spisovateľ, Mladé letá, Tatran – všetci z Bratislavy, Zelený kocúr zo Šamorína, F. R. & G. z Ivanky pri Dunaji, Matica slovenská z Martina, Východoslovenský historicko-výskumný inštitút z Košíc, ale aj Slovenské vydavateľské centrum z Báčského Petrovca a skôr to boli Obzor z Nového Sadu a Kultúra z Báčského Petrovca.

V opačnom smere na tejto literárnej dialniči to tiež bolo živo. Okrem krátkeho obdobia po druhej svetovej vojne sa srbská literatúra často prekladala do slovenčiny. Ide predovšetkým o srbských klasikov, napríklad Ivo Andrić (*Most na Drine, Travnická kronika, Dom na samote, Paša Omer Latas, Prekliaty dvor, Anikine časy, Znamenja*), Meša Selimović (*Ostrov, Pevnosť, Derviš a smrť*, prel. F. Lipka), Miloš Crnjanski (*Londýnsky román, Denník o Čarnojevićovi, Cestami života a smrti, Kvapka španielskej krvi*), Stevan Sremac (*Ideál,*

prevod Vladimír Mičátek), Borislav Pekić (*Besnota, Danilo, alebo život, ktorý bolí* preklad Karol Chmel), Danilo Kiš (*Encyklopédia mŕtvych, Hrobka pre Borisa Davidoviča, Lutna a jazvy, Legenda o spáčoch* [spolu s Tomášom Čelovským], *Záhrada, popol*, preklad Miloš Hero), Milorad Pavić (*Čazararský slovník* [prel. Jarmila Samcová], *Druhé telo, Krajina maľovaná čajom, Znamienko krásy, Vnútoraná strana vetra, Posledná láska v Carihrade* [prel. Karol Chmel]), Aleksandar Tišma (*Kápo* prel. Karol Chmel), Grozdana Olujić (*Hlasujem za lásku, Perleťová ruža, Nebeská rieka*, prel. Mirjana Šišoláková-Vrbacká) a iní.

Súčasnú srbskú prózu do slovenčiny najviac prekladal Karol Chmel. Okrem spomenutých boli to aj autori: David Albahari (*Cink a iné prózy, Snežný človek*), Dragan Velikić (*Severná stena, Prípad brémy, Ruské okno, Vyšetrovateľ, Bonavia*), Laslo Blašković (*Madonin šperk, Turnaj hrbáčov, Posmrtná maska*), Svetislav Basara (*Fenomény*), Bora Ćosić (*Denník apatridu, Musilov notes, terstský román*), Radomir Konstantinović (*Descartova smrť*), Mihailo Pantić (*Stretnutie v ulici gaštanov*), Radoslav Petković (*Tiene na stene*), Vladimír Pištalo (*Tesla, portét medzi maskami*), Nebojša Vasović (*Krv pod figovníkom*), Bojan Ljubenić (*Keď ťa zasiahne láska – kniha pre zamilované dievčatá, Keď ťa zasiahne láska – kniha pre zamilovaných chlapcov*), Zoran Živković (*Päť dunajských zázrakov*), Svekolik P. Ranković (*Hôrny kráľ, Zbojníková milá*). Lanu Bastašić (*Chyť zajaca*) a Jelenу Bačić Alimpić (*Kolotoč*) prekladala Milina Svitková, eseje Petra V. Arbutinu (*Denník nepokoja*) Zdenka Valentová–Belićová, román Miodraga Kajteza (*Výstava*) Milina Sklabinská a diela Bogdana Bogdanovića (*Mesto a démoni, Sprievodca labyrintom mesta*)

Karol Chmel spolu s Tomášom Čelovským, román *Bapa Radovana* Vlahovića preložila Ana Žikić, Miroslav Demák prekladal Dejana Stoilkovića (*Konštantínovo rázcestie*), Janka Vujinovića (*Panika v ICEčku*) a Nedeljka Terzića (*Veselá olympiáda*) a Katarína Petříková preložila Vladimira Tasića (*Dar na rozlúčku*).

Prekladov srbskej poézie do slovenského jazyka je o niečo menej. Preložený je Vojislav Despotov (*Desať deka duše*, prel. Karol Chmel), Miroslav Antić (*Vojvodina, Rovina spieva*, prel. Ján Labáth). Zdenka Valentová–Belićová preložila Selimira Radulovića (*Svetlo z otcovej koliby*), Zorana Đerića (*Nové devínske elégie, Vlaky a tábory*), Nenada Šaponju (*Vyzerám, teda nie som, Psychológia gravitácie alebo V tichu závažia hodenej kocky*) a Miroslava Aleksića spolu s Annou Vrškovou (*Chudorľavý čas*). Poéziu Ivana Negrišorca (*Výstava oblakov*) prekladal Martin Prebudila. Ana Ristović vyšla v preklade Karola Chmela (*Pred tridsiatkou*), Jovan Zivlak (*Zlý hosť*) v preklade Víťazoslava Hronca, Gojko Božović (*S hlavou ad vodou*), Jelena Ćirić (*Mužské básne*), Jeremija Lazarević (*Kľúč od zostavaného domu*), Radomir Uljarević (*Čierna skrinka*), Ljiljana Crnić (*Na ktorej strane Dunaja spím?*), Mirko Božić (*Flaky na jej rukách*), Goran Đorđević (*Roztrúsená zem*), Zvonimir Kostić Palanski (*Hospodín miluje svoje deti*), Radomir Andrić (*Až na jednu vec*) a Adam Puslojić (*Somnambulnia balkanica*) v preklade Miroslava Demáka. Možno najvýznamnejší preklad tohto prekladateľa keď ide o srbskú poéziu po slovensky, je výber *100 srbských básnikov* (2019).

Súčasná srbská dráma nezaostáva v prekladoch. Spomedzi dramatikov je najviac prekladaný Duško Kovačević, ktorého prekladali Ján Jankovič

a Nađa Rebenspergerová. (*Balkánsky špión a iné drámy, Zberné stredisko, Generálka na samovraždu, Život v tesných topánkach* a iní), ale aj Jovan Sterija Popović v preklade Mirjany Šišolákovej (*Popánštená kotrba*), Kosta Trifković v preklade Vladimíra Mičátka (*Polovica vína, polovica vody*), Branislav Nušić v preklade Andreja Vrbackého (*Nemravník a iné hry, Pán poslanec, Nebožtík, Doktor filozofie, Pani ministrová*), Ljubomir Simović v preklade Andreja Vrbackého (*Šopalovičovo kočovné divadlo*), Biljana Srbljanović (*Kobylky, Rodinné príbehy*), Tanja Šljivar (*Sme ako tí, pred ktorými nás rodičia varovali*), Nebojša Romčević (*Caroline Neuberová*), Milena Marković (*Koľajnice – boh nás žehnaj*), Milja Bogavac (*Drahý tata – pozdrav z Belehradu*), Maja Pelević (*Pomarančová kôra*) v preklade Vladislavy Fekete a Dragutin Dobričin (*Spoločný byt*) v preklade Andreja Vrbackého.

Tak ako časopis *Náš život* bol kedysi platformou, na ktorej intenzívne prebiehal srbsko-slovenský dialóg, takým bol v modernej dobe do roku 2025 *Nový život*. Na jeho stránkach boli publikované texty mnohopočetných srbských autorov, ktorých nemožno všetkých uviesť. Medzi nimi sú: (David Albahari, Filip David, Vladimir Pištalo, Dragan Velikić, Vladimir Arsenjević, Nebojša Kuzmanović, Zoran Đerić, Selimir Radulović, Nenad Šaponja, Vesna Goldsworthy, Miljenko Jergović, Dana Todorović, Uglješa Šajtinac, Petar V. Arbutina, Laura Barna, Matija Bečković, Miloš Crnjanski, Gojko Božović, Muharem Bazdulj, Slobodan Vladušić, Đorđe Despić, Jelena Marićević Balać, Nenad Grujičić a ďalší).

V uplynulom období boli srbsko-slovenské literárne súvislosti intenzívne analyzované vo vedeckých prácach mnohých autorov.

Nespochybniteľne najdôležitejším autorom pri skúmaní týchto väzieb je akademik Ján Kmeť (*Jugoslovensko-slovačke slavističke veze, Slovačko-srpska saradnja u matičnom duhu krajem prošlog i početkom ovog veka, Jugoslovenski motivi u slovačkoj književnosti*).

Medzi nimi je aj Michal Harpán (*Slovačka književnost u Letopisu Matice srpske, Slovačka književnost u srpskim časopisima XIX veka, Poglavlja iz slovačke književnosti i nauke o književnosti, Slovačka književnost u časopisu „Brankovo kolo“ (1895-1914), Slovačka književnost u srpskim časopisima druge polovine XIX veka* atd), Nebojša Kuzmanović (*Romantizam u srpsko-slovačkim kulturnim vezama, Srpsko-slovačke književne veze Rista Kovijanića, Srbi a Slováci : srbsko-slovenské kultúrne styky, Susretanje kultura : srpsko-slovačke književne veze Rista Kovijanića*), Zdenka Valentová-Belićová (*Obraz Srbov v slovenskej literatúre, O poeziji i drugim vrlinama,*

Zvuk Eurydikiných kroků, Imigranti u Babylonskej veži, rozhovory o identite), Mihal Babiak *Srpsko-slovačke teme u književnosti – interkulturalni modeli*, Rudo Brtáň *Slovensko-slovanské literárne vzťahy a kontakty* a iní. Kým o prekladoch písali Adam Svetlík, Marína Šimáková Speváková, Jozef Valihora a iní.

Súčasný srbsko-slovenský literárny dialóg predstavujú vitálnu niť kultúrnej výmeny medzi dvoma slovanskými národmi, ktorá sa tiahne od 19. storočia až po súčasnosť a zahŕňa obdobia národného obrodenia, medzivojnového obdobia, obdobia socializmu a súčasnosti. Analýza kľúčových autorov, diel a inštitúcií ukazuje na hlbokú vzájomnú inšpiráciu, prekladateľskú aktivitu a tematické prelínania. V digitálnej dobe tieto väzby môžu byť rozšírené aj na nový digitálny priestor a interdisciplinárne projekty, čím sa ešte viac posilní most medzi Srbskom a Slovenskom ako súčasť širšieho slovanského kultúrneho priestoru.

Literatúra

- Babiak, M. (2017). Serbian-Slovak themes in literature – intercultural models. In: *Interculturality in education 2016*. 11–18. Novi Sad: Pedagoški zavod Vojvodine. [In Serbian]
- Harpáň, M. (2022). *Slovakian literature in Serbian literature of the XIX century*. Novi Sad: Matica srpska, Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Jankovič, J. (2005). *Translators' Dictionary with a bibliography of translations from Macedonian, Serbian, Croatian and Slovenian*. Bratislava: Jugu – Veda. [In Slovak]
- Kmeč, J. (1987). *Yugoslav-Slovak Slavic ties*. Novi Sad: Vojvođanska akademija nauka i umetnosti. [In Serbian]
- 120 | Popovič, A. (1975). *Theory of artistic translation*. Aspects of text and literary metacommunication. Bratislava: Tatran. [In Slovak]
- Svetlík, A. (2023). Slovak prose of the second half of the 20th and early 21st centuries in Serbian translation. In: *Translation in research on Vojvodina Slovaks, collection of studies*/edited by Marína Šimáková Speváková, 29–40. Novi Sad, Filozofski fakultet. Available at: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2023/978-86-6065-787-1> [In Slovak]
- Valent Belić, Z, Demák, M. (2020). *New spiritual bridge, 20+20* [in Slovak and Serbian]. Nový Sad, DNK.
- Valihora, J. (2001). *Aspects of literature and culture*. Bački Petrovac: Kultúra. [In Slovak]
- Vrbacký, A. (1968). Interest in Yugoslav literature in Slovakia. In: *Literary relations between Slovaks and South Slavs*. 348–353. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. [in Slovak]

Internetové zdroje

- Electronic Catalogue of the National Library of Serbia (Belgrade): <https://nb.rs/uzajamni-elektronski-katalog-vbs/>
- Electronic Catalogue of the Slovak National Library (Martin): <https://chamo.kis3g.sk/search/query?theme=snk>

Nebojša R. Kuzmanović^[1]

Archív Vojvodiny
Nový Sad (Srbsko)

UDC 329.12:929 Милетић С.
Originálny vedecký článok
Prijatý: 23.2.2026
Akceptovaný: 1.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65121

Slovenská horlivosť Svetozara Miletića

Abstrakt: Autor poukazuje na vzťahy, ktoré počas rokov aktívneho politického pôsobenia Svetozara Miletića existovali medzi ním a inými nemaďarskými národmi z uhorského štátneho územia s osobitným dôrazom na Slovákov. Snažiac sa poukázať na konštantnosť týchto väzieb autor upozorňuje jednak na významné biografické údaje z Miletićovho života, jednak na dôležité politické momenty, v ktorých na historickú scénu ako Miletićovi priatelia vstupujú aj národne uvedomelí Slováci, jeho priatelia, spolupracovníci, ale aj tí, ktorí osobnou voľbou smrti dokazujú vernosť spoločnému slovanskému bratskému boju za národnú emancipáciu.

Najvýznamnejšej postave slovenského národného obrodenia Ľudovítovi Štúrovi autor venuje osobitnú pozornosť vo výskume, pretože práve on rozhodujúco ovplyvnil politické formovanie budúceho srbského predáka.

Kľúčové slová: Svetozar Miletić, Ľudovít Štúr, Srbi, Slováci, Uhorsko, Slovania, jednota, sloboda

---

Miletić vstúpil do politických dejín ako veľký bojovník za národné práva a slobodu Srbov, Slovákov a Rumunov v niekdajšom Uhorsku. Bol veľmi populárny a zbožňovaný v slovenskom národe, ako čo aj Štúr bol v srbskom. Jeho meno meno sa spomínalo s veľkou úctou po celom Slovensku. Svetozar Miletić a Đorđe Stratimirović, vodca srbských povstalcov vo Vojvodine, stali sa roku 1866 čestnými občanmi Martina, kde sa aj dnes nachádza sídlo Matice slovenskej. Keď bola zatvorená Matica slovenská roku

1875, Miletić ako srbský národný poslanec v Uhorskom sneme silne protestoval proti tomuto. Jeho protest bolo počuť aj v európskej verejnosti. Ako na znak úcty a vďaky v tých rokoch na Slovensku boli udeľované medaily s Miletićovou podobizňou (Krajčovič, 1970, s. 437).

Pre zakladanie sa za práva potlačených národov Miletić bol obžalovaný a odsúdený zo strany uhorských vrchností a ako veľmi dôležitý príspevok k srbsko-slovenskému bratstvu Jozef Škultéty

---

[1] kuzmanovic62@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0002-9486-8523>

Svetozar Miletić, litografia z roku 1867

Foto: Wikipédia

uvádza obeť jedného Slováka. Totiž, synovec Samuela Tomášika Bohoslav Tomášik spáchal samovraždu, len aby nemusel byť obviňovať Miletića pri súdnom konaní (Škultéty, 1927).

Najznámejší vojvodinský srbský politik Svetozar Miletić v Bratislave strávil tri školské roky. Dva roky sa učil filozofiu na evanjelickom lýceu (1844 – 1846) a druhý ročník právne vedy na katolíckej akadémii (1847 – 1848). Miletić v Bratislave študoval v období, keď srbská mládež na Slovensku bola najaktívnejšia a keď Ľudovít Štúr, duchovný predák slovenského národa, bol ideovo a politicky najangažovanejší.

Miletić svoje názory formoval pod priamym vplyvom Ľudovíta Štúra – uvádza Kovijanić (Kovijanić, 1976) a dodáva: „On mu bol najskvelejším vzorom. Svojím prirodzeným nadaním, silnou energiou a zanietením, bojovým revolučným duchom, obetavosťou v boji za národné práva a slobodu, za zjednotenie juhoslovanských národov, svojimi názormi na svet a ciele ľudského života, svojou prácou a hlásaním všeslovanskej vzájomnosti Svetozar Miletić, bratislavský Sveslav, veľmi pripomína svojho veľkého bratislavského učiteľa Ľudovíta Štúra, nadšeného nasledovateľa

a podporovateľa všeslovanských ideí Kollára, Chomjakova a Mickiewica. Práve on sa v 60. a 70. rokoch stane „idolom národa“ tak, ako čo Štúr bol v rokoch 40. a 50.“ (Kovijanić, 1976, s. 63).

Miletić básne začal písať v poslednom gymnaziálnom ročníku. V *Budímsko-peštianskom skroteči* z 18. mája 1844 mu vyšla báseň *Žalospev pri smrti Konstantina Marinkovića*, v ktorej smútil za svojim profesorom vierovyznania a etiky, „múdrym mentorom“, ktorý svojim žiakom „vštepil koreň ľudskosti“. Pri konci gymnaziálneho školenia napísal báseň v deseterci *Ekloga alebo pastierska hra*.

Miletić v Bratislave pokračuje s písaním básní, ktoré uverejňuje v časopisoch. Tak mu Srbské národné noviny na rok 1944 (č. 15) uverejnili báseň *Milošova rozlúčka*. Miletić v tejto básni opisuje lúčenie Miloša Obilića so svojou milou pred začiatkom Kosovského boja. Redigujú rukopisné noviny *Srbský sokol* Miletić v nich tiež uverejnil viacero básní. Z nich zostala známa iba jedna *Srbskému sokolovi* vstupná báseň v prvom čísle novín (január 1846), ktorú uverejnil Miša Dimitrijević v *Braníku* na rok 1885 (č. 5) (Kovijanić, 1976, s. 41-42).

Ako mládežnícky básnik Miletić sa svojimi básňami prejavil v *Slavjanke* (1847). Tam uverejnil šesť svojich vlasteneckých a panslavistických básní: *Slavjanky*; *Stefan Dušan Silný, cár srbský*; *Vilinský zbor*; *Srbsku*; *Lodiari a Spasiteľova noc*. S veľkým zánietením píše o Slovanstve, *Od Uralu až po Tatry*, *od Ladoga až po Skadar*:

Ja som Slavjan srbského rodu,
V hrudi mi horí vatra,
Pre slavjanský život nový.
Ó, Slavjani, bratia drahí,
Prišla aj naša chvíľa...

Risto Kovijanić nás oboznamuje s faktom, že mu cenzor Subotić vyhodil nasledovné verše:

Nechod' k Labe, ach Vltava,
Teč, teč do Dunaja...
Rozdrvíme nášho diabla (Kovijanić, 1976, s. 51).

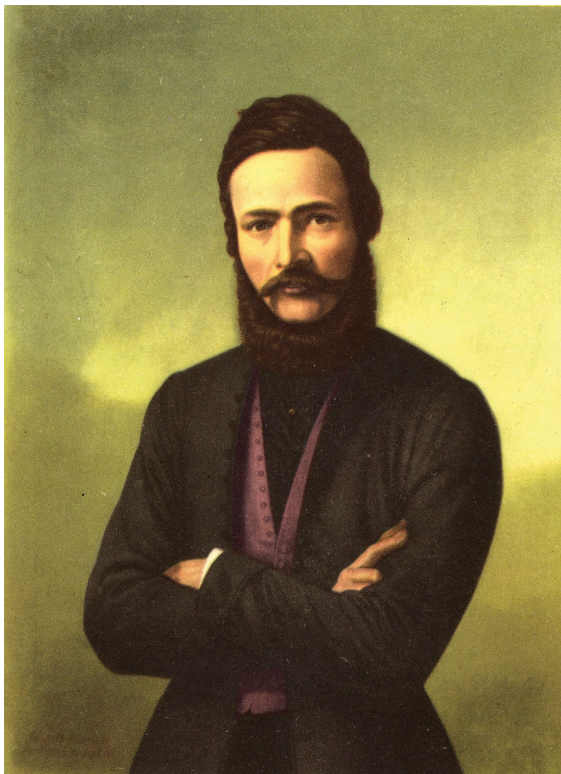
Tu, z celej slávy konca
Lodiarske počuť „ach!“
Z Nevy, Visly a Dunaja
A Vltavy, kde je krížna cesta
Vo Vzájomnosti chrániac Horu
Kde počuť pieseň Slavského zboru,
Budúcnosti vzdávajúc hold...

Východ horí ako svitanie,
Je to slávny hviezdny plameň.

Báseň *Spasiteľova noc* má 1100 veršov a je napísaná v dramatickej podobe. Symbolicky je rozdelená do troch spevov: *Večer*, *Hluchá chvíľa*, *Zora*. V treťom speve je predpovedaná budúcnosť Slovanov v duchu Štúrových myšlienok a túžob. Génus vychádzal od Grékov a Rimanov k Nemcom, od Nemcov k Slovanom:

„Génus čoskoro príde Sláve (Slávia)
Tu je všeličo ešte v povojníku,
Budúcnosť v prvom vývoji...
.....
A posledné, ešte sú zriedkavé písmená,
Aby zvonili sťa hádanka,
Génus Slávy nesie pre ňu kľúča,
Všetky národy nech sa sveta učia.

Miletić sa začal venovať politike ešte v Bratislave, kde sa ako očarujúci propagátor všeslovanských

Portrét Ľudovíta Štúra z druhej polovice 19. storočia

Foto: Wikipédia

myšlienok stal vodcom srbských mládežníckych kruhov. Ako študent, ešte v Prešporku a redaktor *Slavjanky* – hovorí Skerlić – bol dušou vtedajšieho srbského mládežníckeho hnutia, vo Vzbuore zvonil na poplašné zvony v Šajkaškei... Už v roku 1864 jeden maďarský minister povedal v parlamente o Miletičovom Novom Sade, „že mu to nepokojné srbské mesto zapríčiňuje bolenie hlavy viac ako 24 slovenských stolíc“ (Skerlić, 1987, s. 93). V čase Miletičových štúdií bola Bratislava politickým centrom Uhorska, kde Miletić upútal pozornosť rakúskej polície Proglasom z 8. februára 1847, ktorý

bol zaslaný srbskej mládeži, aby sa zhromaždila okolo *Slavjanky*.

V liste Atanasovi Jovanovićovi, ktorý Štúr napísal v srbčine „v Prešporke d. 17 / ... 8482“, píše: „Drahý priateľu, za týchto okolností prichádza náš drahý brat Svetozar Miletić, najúprimnejší Slovan, do Viedne, aby tam videl všetko, najmä vaše súčasné zámery a ašpirácie. Povedzte mu, prosím, o všetkom a zdôverte sa mu so všetkým. Je to veľmi dôležité, aby ste to vedeli...“ (Popović, 1925, s. 268).

Štúrov vplyv na mladého Miletića bol veľký, pre neho bol Štúr veľkým vzorom. Vidno to z listu

z 21. februára 1856, ktorý Miletić napísal Hadžićovi pri príležitosti Štúrovej tragickej smrti. „Za pestovanie ideálneho vzletu – hovorí Miletić – vo mne i v mnohých vybraných mladých srbských mužoch, máme sa poďakovať Štúrovi... Štúr bol mojím živým vzorom po vzbure, ktorý najviac prispel, aby som sa pridral k svetu ideálu a v oblasti praktického života“ (Savić, 2015 s. 97). Štúr mal na Miletića „nesmierny vplyv“ – hovorí Mihailo Polit-Desančić (Savić, s. 94).

Hneď ako prišiel do Bratislavy, mladý Miletić bol veľmi nadšený všeslovanskými myšlienkami, ktoré Štúr propagoval. Jeho slovanské ideály boli ovplyvnené tradíciou, ktorá bola založená na novosadskom gymnáziu pod vedením Šafárika. Činnosť Miletića v Bratislave je naplnená Štúrovými myšlienkami a všeslovanskými myšlienkami, o čom svedčia aj jeho listy, korešpondencia a básne. V nich neustále používa tieto pojmy: „syn srbského rodu“ a veľký „Slovanský národ“. Miletić neustále sníva a spieva o veľkej vlasti *Matky Slávií, Sláve, Savoslávií*, od Uralu po Skadar.“ Je to Kolárova *Všeslawie, vlast naše*, Štúrova a všetkých štúrovcov *Všeslávia od Adrie po Ural*, Hodžova *Sláva Matka, hviezda jasná* z mládežníckeho almanachu *Plody* (1836), rovnako tak aj Miletićova matka „Sláva“, „hviezda jasná“ a „biela zora“ z mládežníckej Slavjanky, ktorej Miletić dal meno a v ktorej podpísal „Sveslav“ a pridal si ho k svojmu menu ako symbol svojej ideologickej ašpirácie, ako si napríklad Štúr pridral meno Velislav, Hurban a Hodža Miloslav, a mnoho ďalších ohnivých štúrovcov podobné mená (Pravoslav, Bojislav, Horislav, Dobroslav, Jelislav, Ľuboslav atď.); píše Kovijanić (Kovijanić, 1976, s. 153).

Štúr ovplyvnil aj politickú orientáciu mladého Miletića. „Zo Štúrovej školy vyšiel, okrem iných, aj

národný bojovník Svetozar Miletić a slávny vedec Đura Daničić;“ hovorí Jozef Škultéty (Škultéty, 1927, s. 93). „Skutočnosť, že srbský ľud mal v rozhodujúcich momentoch 19. storočia tak odhodlaného a nekonečne obetavého vodcu, ktorý sa riadil vysokým vedomím odhodlania a povolania Srbov a Slovincov, zásluha je aj veľkého Ľudovíta Štúra;“ hovorí Mita Klicin. Štúr bol veľmi populárny a obľúbený vo vedeckých, literárnych a politických kruhoch srbskej Vojvodiny a vtedajšieho srbského kniežatstva, preto bol zvolený za člena srbskej učenej spoločnosti v Belehrade (dnes SANU). Andrej Mráz tvrdí, že pre Štúra bolo naplánované „miesto profesora politológie na Vysokej škole v Belehrade“ (Mráz, 2015, s. 70).

Štúr bol tiež osobným priateľom Jovana Hadžića, druhého Miletićovho patróna, a udržiaval styky s Belehradom, Novým Sadom a Karlovcami, so Srbmi vo Viedni a v Pešti, s Vukom, kniežaťom Mihailom, Nikanorom Grujićom, Teodorom Pavlovićom a ďalšími významnými Slovanmi (Jerković, 2015, s. 95).

Miletić, ktorý nasledoval svojho učiteľa Štúra, predniesol v rokoch 1866 až 1882 v Uhorskom sneme niekoľko významných prejavov, v ktorých obhajoval práva Slovákov. Najvýznamnejší je ten z roku 1868 s názvom *Otázka národnosti*, v ktorom vyslovene obhajoval právo Slovákov hovoriť ich jazykom. Za svoje povestné proslovanské zakladanie Miletić bol obžalovaný maďarskými orgánmi a potom aj odsúdený na tri roky väzenia. Takto nielenže svoje myšlienky, básne a idey, ale aj seba samého hlboko zabudoval do srbsko-slovenskej spolupráce a bratstva.

Literatúra

126 |

- Jerković, J. (1991). *Teodor Pavlović and the Slovaks*. In: *Serbian-Slovak literary and cultural relations*, 95-101. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Kovaček, B. (1991). *Serbian press about the ban on Matica slovenska*. In: *Serbian-Slovak literary and cultural ties*, 193-209. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Kovijanić, R. (1979). *Serbian Romantics in Slovakia*. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Kovijanić R. (1976). *Svetozar Miletić (in studies)*. In: *Proceedings of Matica Srpska for History*, 14, 153-157. Novi Sad, Matica srpska. [In Serbian]
- Kovijanić, R. (1967, 26th February). *Slovak Bohuslav Tomašik committed suicide to avoid having to accuse Svetozar Miletić of "high treason"*. *Politika*. Beograd: Politika. [In Serbian]
- Krajčovič, M. (1970). *Slovaks and united Serbian youth*. Novi Sad: Matica srpska. [In Serbian]
- Mráz, A. (2015). *Ludovít Štúr in the Slovenian life according to in 1849*. In: *Štúrov zborník*, 70. [In Slovak]
- Popović, P. (1925). *Two older letters, Miklošić's and Štúr's*. In: *Contributions to literature*, IV, 268. [in Serbian]
- Savić, Milan (2015). *Matula, Štúr and Slavs [in Slovak]*. In: *Štúrov zborník*, 366. 97, VI. [In Serbian]
- Skerlić, J. (1987). *Youth and Its Literature 1848-1871*. Beograd: Prosveta. [In Serbian]
- Škultéty, J. (1927). *Serbs and Slovaks*. Novi Sad, *Letopis Matice srpske*, 313, (1-3), 93-100. [In Serbian]

František F. Jakab^[1]

Univerzita Mateja Bela
Filozofická fakulta
Banská Bystrica (Slovenská republika)

UDC 339.92(497.1:437)"19"
Originálny vedecký článok
Prijatý: 23.3.2026
Akceptovaný: 16.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-65968

Príspevok k československo-juhoslovanským hospodárskym vzťahom v 20. rokoch 20. storočia^[2]

Abstrakt: Štúdia sa sústreďujú na československo-juhoslovanské hospodárske vzťahy v priebehu 20. rokov. Cieľom je analyzovať príčiny ich problematického vývoja, ktorý nikdy nenaplnil svoj potenciál umožnený rozdielnym charakterom hospodárstva, blízkymi politickými väzbami a členstvom v malodohodovej aliancii. Výsledky dosiahnuté štúdiom sekundárnej literatúry a archívnym výskumom v Prahe a Belehrade označujú za hlavné príčiny tohto neúspechu charakter československej hospodárskej politiky, jej expanzívny charakter a odmietanie importu juhoslovanského tovaru. Zároveň nie je možné opomenúť ani obojstranné komplikácie pri rokovaniach o prijatie obchodných zmlúv, zavádzanie importných ciel, či množstvo sporov typických pre československo-juhoslovanský obchod. Hospodárske vzťahy, ktoré mohli upevniť bilaterálne vzťahy, sa nakoniec stali ich slabinou.

Kľúčové slová: Československo, Juhoslavia, hospodárske vzťahy, Malá dohoda, medzivojnové obdobie

Úvod

Vzťahy Československej republiky (ďalej len ČSR) a Juhoslávie^[3] predstavovali počas medzivojnového obdobia jeden z hlavných pilierov zahraničnej politiky oboch štátov. Toto partnerstvo malo primárne

vojensko-politický charakter, ktorý bol spečatený uzavretím sériou bilaterálnych zmlúv, predstavujúcich základ malodohodovej aliancie. Československo-juhoslovanské spojenectvo bolo pritom považované oboma stranami za veľmi blízke. Z úst ich predstaviteľov dokonca zaznieval naratív o brat-

[1] f.jakab2205@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0003-8054-2415>

[2] Financované Európskou úniou NextGenerationEU prostredníctvom Plánu obnovy a odolnosti SR v rámci projektu č. 09I03-03-V02-00011.

[3] Zjednodušený termín označujúci štátny útvar Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov (1918-1929), ktorý v roku 1929 zmenil svoj názov na Kráľovstvo Juhoslávia (1929-1941).

Rumunský minister zahraničných vecí Nicolae Titulescu, premiér a minister zahraničných vecí Juhoslávie Milan Stojadinović a minister zahraničných vecí Československa Edvard Beneš na Konferencii Malej dohody v Bledě, Juhoslávia, 30. augusta 1935.

Foto: Guliver image

ských národoch, ktorý býval potvrdzovaný heslom „Věrnost za věrnost, ljubav za ljubav.“^[4] Už od prvých povojnových rokov pritom existoval predpoklad rozvoja týchto vzťahov aj v ostatných sférach verejného života. Charakter československej ekonomiky zároveň vytváral tlak na prehĺbenie spolupráce aj v hospodárskej rovine. K nemu však dochádzalo postupne a bol sprevádzaný početnými spormi a charakterom prijatých zmlúv, ktoré nereflekovali

skutočné potreby medzinárodného obchodu. Povaha týchto faktorov tak bránila ďalšiemu a hlbšiemu rozvítiu hospodárskych vzťahov. Nedošlo tak k vyčerpaniu ich potenciálu, ktorý zastrešovalo a umožňovalo členstvo oboch štátov v Malej dohode.

Cieľom štúdie je analyzovať podobu československo-juhoslovenskej spolupráce od konca vojny až po rok 1929, kedy vypukla Veľká hospodárska kríza. Vychádza pritom zo skutočnosti rozdielnej

---

[4] Preklad do slovenčiny by znel nasledovne: „Vernosť za vernosť, láska za lásku“.

ekonomickej úrovne štátov, ktorá predpokladala vo vzájomnom obchode výraznú asymetriu. Článok v tomto smere kladie akcent skôr na politické interakcie vládnych garnitúr oboch krajín, než na konkrétnu realizáciu hospodárskej kooperácie. Vzniká tak snaha poukázať na pozadie obchodných interakcií a odhaliť tak reálne dôvody predstavených hospodárskych a obchodných stykov. S tým súvisí aj hlavná výskumná otázka: Prečo československo-juhoslovanská hospodárska spolupráca, napriek politickému spojenectvu, nedosiahla svoj potenciál?. Tie sú doplnené dvoma parciálnymi otázkami: Dosahovala hospodárska kooperácia požadovaných výsledkov? a Kopíroval jej charakter tézu o najbližších spojencoch? Na potreby analýzy a úspešného zodpovedania stanovených otázok bol uskutočnený archívny výskum v českých (Archiv Ministerstva zahraničných vecí, Archiv Ústavu T. G. Masaryka) a srbských (Arhiv Jugoslavije) archívoch. Poznatky v nich nadobudnuté boli doplnené štúdiom domácej a zahraničnej literatúry. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že štúdia pojednáva len o hospodárskych a obchodných stykoch v rámci civilného sektora. Otázka distribúcie vojenského materiálu a zbraní predstavuje tematiku, ktorá si vzhľadom k svojej rozsiahlosti a dôležitosti zasluhuje samostatný priestor.

Hospodárska situácia v povojnových rokoch ako predpoklad vzájomnej spolupráce

Koniec prvej svetovej vojny so sebou priniesol, spolu so vznikom nových štátov aj nové výzvy. Zánik starých impérií predstavoval hospodársku neistotu,

ktorá pramenila z nových geopolitických pomerov, straty obchodných väzieb a vojnou zničeného priemyslu v Európe (Balaban, 2016, s. 22, 32). Zánik Rakúsko-Uhorska po prvej svetovej vojne spôsobil rozpad jednotného hospodárskeho priestoru, narušenie obchodných vzťahov a prinútil nové štáty k hľadaniu nových riešení. Podobné dôsledky mal aj rozpad nemeckej a ruskej ríše, na ktoré boli naviazané ekonomiky okolitých štátov (Balaban, 2016, s. 32). Vzniklo tak ekonomické „vákuum.“ S nástupom „nových“ štátov došlo k pretrhaniu pôvodných obchodných väzieb, vzniku nových cieľ a vlastných mien.

Sústrediac sa na hospodárske väzby medzi ČSR a Juhosláviou, spolupráca v tomto ohľade nadväzovala na predvojnovú tradíciu obchodných a bankových stykov (Lacina, 1990, s. 161). Túto kooperáciu je možné demonštrovať napríklad na objednávke srbskej vlády na razbu mincí v kremnickej mincovni (AMZV, IVS, 351).

Ekonomická situácia v ČSR a v Juhoslávii bola však po vojne diametrálne odlišná. Porovnávajúc hospodárstvo oboch štátov Juhoslávia bola agrárny štát, zatiaľ čo v ČSR, ktorá zdedila 60-70 % industriálnych podnikov Rakúsko-Uhorska, prevládal priemysel (Balaban, 2016, s. 23, 32). Belehrad už od prvých dní svojej existencie čelil závažným finančným problémom, nízkej hospodárskej úrovni, slabému priemyslu a všeobecnej zaostalosti (Kršev, 2007, s. 76; Šesták et al, 1998, s. 409). Jednu z významných prekážok hospodárskeho obnovenia vojnou zničenej krajiny predstavovala absencia infraštruktúry, sťažujúcej transport surovín a obchod so zahraničím (Dimitrijević & Sretenović, 2008, s. 48; Průcha, 2004, s. 362). Ďalšiu predstavovala nestabilita juhoslovanského dináru

a štátny rozpočet (Kršev, 2007, s. 78). Zároveň ekonomické škody, ktoré utrpelo Srbské kráľovstvo v prvej svetovej vojne boli omnoho vyššie ako rakúsko-uhorské na území ČSR (Balaban, 2016, s. 22; Lacina, 1995, s. 232).

Podobnosti medzi hospodárskou situáciou v ČSR a v Juhoslávii je možné nájsť v jeho geografickom rozložení. Obe krajiny pozostávali zo zaostalejších (napr. Slovensko, Podkarpatská Rus, Bosna a Hercegovina, bývalé Srbské a Čiernohorské kráľovstvo) a rozvinutejších (napr. Čechy, Morava, Slovinsko, Vojvodina) regiónov (Pirjevec, 2000, s. 35). Tento kontrast je možné demonštrovať na oblastiach Bosny a Hercegoviny a Slovinska, kde rozdiel v zamestnanosti v oblasti priemyslu činil 3,5 násobok v prospech druhého menovaného subjektu (Hadžirović, 1983, s. 462).

Predstavený stav juhoslovanského hospodárstva sa Belehradu nepodarilo stabilizovať a pozdvihnúť na vyššiu úroveň počas celých 20. rokov (Šesták et al, 1998, s. 409). Porovnajúc ho s úrovňou československej ekonomiky, k jej „naštartovaniu“ došlo hneď v prvých rokoch po vojne (Balaban, 2016, s. 22; Lacina, 1995, s. 228; Lacina, 1996, s. 291, 292). V priebehu 20. rokov tak v ČSR dochádzalo k postupnému rastu hospodárstva, angažovaniu sa na svetových trhoch, či posilňovaniu meny (Lacina, 1995, s. 228; Lacina, 1996, s. 291, 292, Pavel, 2004, s. 11). Československá vláda súčasne aktívne podporovala export domácich produktov do zahraničia. Prostredníctvom proexportných opatrení (napr. stabilizácia meny, vývozné úvery, či štátne garancie) sa pokúšala československým podnikom uľahčiť presadenie medzi svetovou konkurenciou (Kosta, 1999, s. 336; Lacina, 1996, s. 300). Tieto zásahy však neboli v porovnaní s ostatnými štátmi vždy dosta-

čujúce, čo sa prejavilo prevažne počas hospodárskej krízy (Sládek, 1976, s. 158).

Juhoslávia bola naopak ako poľnohospodárska krajina v mnohých smeroch odkázaná na import priemyselných produktov (Dimitrijević, 1958, s. 256). Nízka rozvinutosť juhoslovanského hospodárstva zároveň nútila Belehrad k exportu nespracovaných surovín a dovoze hotových výrobkov (AJ, MTL, 230, 698; Đurović, 1986, s. 31). Rozdielna povaha ekonomík predpokladala jednoduchšiu spoluprácu v oblasti obchodu a výmeny tovarov, no skutočnosť však bola diametrálne odlišná (Balaban, 2016, s. 23). ČSR bola totižto v oblasti poľnohospodárstva z veľkej časti sebestačná, pričom niektoré poľnohospodárske produkty predstavovali významné exportné komodity (napr. cukor, ktorého bola ČSR do polovice 20. rokov tretím najväčším exportérom na svete a hromadne ho vyvážala aj do Juhoslávie) (AJ, MTL, 230, 698; Lacina, 1997, s. 123; Průcha, 1974, s. 156; Sládek, 1976, s. 141). Naproti tomu z Juhoslávie dovážala pšenicu, kukuricu, hospodárske zvieratá, či mäsové výrobky (Průcha, 1974, s. 159).

Odlišný hospodársky charakter oboch krajín predstavoval potenciál pre prehlbovanie spolupráce. Z princípu obchodnej výmeny priemyselných a poľnohospodárskych tovaroch mohli „ťažiť“ obe strany. Pre ČSR bola zároveň príležitosť vyvážať svoj tovar mimoriadne dôležitá, keďže jej trh nedokázal pohltiť domácu produkciu. Hospodárska spolupráca zároveň predstavovala pre Prahu príležitosť upevniť malodohodovú alianciu a bližšie k sebe naviazať svojich spojencov. Rozporuplné politické záujmy československej garnitúry, ambície súkromného sektora, či v neposlednom rade zásahy juhoslovanskej politiky však bránili plnej realizácii týchto plánov.

František F. Jakab

Príspevok k československo-juhoslovanským hospodárskym vzťahom v 20. rokoch 20. storočia

Účastina Juhoslovanského vydavateľského akciového spolku, Báčsky Petrovec, 1921

Foto: Múzeum vojvodinských Slovákov

Charakter Československého exportu a politická podpora Prahy

Úspešný medzinárodný obchod predstavoval pre československú ekonomiku záležitosť celoštátneho významu. Strategickou úlohou Prahy bolo vytvoriť vhodné prostredie pre maximalizáciu československého exportu, ktorý by vedel pokryť výrobné kapacity domáceho priemyslu a ochránil ho tak pred krachom (Balaban, 2016, s. 32, 35). Po zániku rakúsko-uhorského trhu, ktorý kryl až 75 % domácej výroby monarchie, bola v nových pomeroch totižto

až tretina československých produktov odkázaná na vývoz (AJ, MIP-KPO, 313, 945; Lacina, 1996, s. 282). Tieto čísla zostali rovnaké aj v priebehu 20. rokov. Pre porovnanie v tom období bol vývoz Francúzska „len“ 24 % a Nemecka 20 % (Kubů & Pátek, 2000, s. 204). Zahraničný obchod a medzinárodné trhy sa tak stali bytostnou otázkou prežitia československého hospodárstva (Průcha, 1974, s. 155). Predstavená hospodárska stratégia pripomínala akýsi koncept odbytísk, kompenzujúcich značne obmedzený charakter domáceho trhu. Jedným z takýchto odbytísk sa mala stať aj Juhoslávia.

Odvíjajúc sa od predstavenej potreby československého priemyslu vyvážať svoje výrobky a zároveň od existencie predvojnových kontaktov na Balkáne, Juhoslávia predstavovala jednu z prvých krajín, kde ČSR založila zastupiteľský úrad. Náplňou tejto inštitúcie bola okrem politickej a vojenskej aj hospodárska agenda a sprostredkovanie obchodných kontaktov (Holásek, 1983, s. 692, 707). Obdobnú inštitúciu vytvorila v roku 1920 aj Juhoslávia (AJ, MTI, 231, 701). Obchodné jednatelstvo kráľovstva SHS^[5] sídliace v Prahe a neskôr aj v Brne bolo poloúradnou inštitúciou, ktorá sprostredkovala a uzatvárala obchody medzi ČSR a Juhosláviou. Svoj chod pritom financovala z výťažkov zrealizovaných dohôd. Zároveň na pravidelnej báze informovala Belehrad o politickom a hospodárskom vývoji v krajine. ČSR však predstavovala jednu z posledných európskych krajín, kde Belehrad zriadil takúto inštitúciu (AJ, MTI, 231, 701). Daný fakt môže tak podporiť stanovisko, že Juhoslávia predstavovala pre ČSR strategickejšieho obchodného partnera, než tomu bolo v opačnom prípade.

Plány zahraničnej politiky ČSR v tomto smere potvrdzoval aj výrok československého ministra financií Aloisa Rašína, ktorý už v roku 1918 predstavil, z dnešného hľadiska nereálny plán, ako „obchodne ovládať celý Balkán“ (Rašín, 1919, s. 31). Praha už vtedy rátala s nadviazaním úzkych stykov s Belehradom a Bukurešťou (Kubů & Pátek, 2000, s. 19). Pojednávajúc o československej orientácii na Juhosláviu tento priestor bol už v roku 1919 označený

za zásadný pre hospodárske záujmy ČSR (Holásek, 1983, s. 692). Daný naratív o rok neskôr potvrdil aj Beneš, prehlasujúc, že pre ČSR musí byť „hlavný prístup na more naša (juhoslovanská – pozn. autora) Rijeka“ (AJ, MIT, 229, 696). Na základe týchto tvrdení je možné dospieť k záveru, že Juhoslávia nepredstavovala pre československé plány len už vyššie spomínané odbytko, ale aj vyššiu geopolitickú štruktúru, umožňujúcu prístup k moru a prímorské spojenie s ostatnými trhmi. Praha však nebola jediným subjektom s vlastnými, zištnými plánmi s Juhosláviou. Podobné ambície mal v tomto smere napríklad aj spojenecký Paríž (Cvetković, 2006, s. 74).

Československý záujem o Balkán bol zrejmý aj Juhoslovanom, ktorí kroky Prahy hodnotili nasledovne: „Priemyselné a obchodné kruhy české robia všetko čo môžu v snahe posilniť styky a upevniť vzťahy“ (AJ, MTI, 231, 703). Ich naratív bol len potvrdený o rok neskôr, pri príležitosti organizácie Pražského vzorkového veľtrhu, po ktorého ukončení Belehrad konštatoval, že Balkán má predstavovať základ československého zahraničného obchodu (AJ, MIP-KPO, 313, 945). Vybudovaniu hospodárskych stykov malo predchádzať vytvorenie priaznivého prostredia v politickej rovine, ku ktorému došlo prostredníctvom uzavretých zmlúv z rokov 1920 a 1922^[6] (Holásek, 1983, s. 692). Súčasne na uskutočnenie tohto plánu Beneš považoval za potrebnú stabilnú situáciu v regióne, o ktorú sa jeho ministerstvo aktívne zasadzovalo (Hradečný, 1988, s. 40).

[5] Použité je aj označenie Obchodná agentúra kráľovstva SHS. Originálny názov znel Privilegovana trgovinska agencija Kraljevine SHS (AJ, MTI, 231, 701).

[6] V roku 1920 bola medzi Belehradom a Prahou uzavretá politická spojenecká konvencia, ktorá zároveň predstavovala základný pilier Malej dohody. Táto spolupráca bola o dva roky neskôr potvrdená a rozšírená podpisom tzv. spojeneckej zmluvy.

František F. Jakab

Príspevok k československo-juhoslovanským hospodárskym vzťahom v 20. rokoch 20. storočia

Účastina knihotlačiarne, Báčsky Petrovec, 1920

Foto: Múzeum vojvodinských Slovákov

Zároveň už v roku 1920, ešte pred uzavretím prvej politickej zmluvy s Juhoslaviou, prehováral s juhoslovanským vyslancom v Prahe o uzavretí obchodnej zmluvy (AJ, MIT, 229, 696).

Československé priemyselné kruhy tak v Juhoslávii našli záujmovú oblasť pre vývoz vlastných výrobkov. Uplatňovanie tohto plánu však narážalo na komplikácie. Voči jeho úspešnému realizovaniu stála zlá finančná situácia Juhoslávie, ktorá podmienovala charakter celého obchodu. Kvôli finančným problémom musel totižto Belehrad za importovaný tovar platiť poľnohospodárskymi produktami,

voči čomu sa stavali agrárne kruhy ČSR, chrániace domácu produkciu (Lacina, 1997, s. 134). Ďalšiu komplikáciu predstavovala aj absencia spoločných hraníc, ktorým aj napriek pokusom o vytvorenie československo-juhoslovanského koridoru nakoniec nedošlo (AJ, MTL, 231, 703). Problematickou sa stala aj výška prepravných nákladov, či samotný charakter distribúcie tovaru, na ktorom sa často podieľali zahraniční sprostredkovatelia. Väčšina československých výrobcov svoje produkty predávala veľkým obchodným centrámi a priekupníkom, ktorí ich následne reexpedovali (AJ, MTL, 227, 692).

Smerom do Juhoslávie toto postavenie zastávali často dodávatelia z Viedne, či Budapešti (Sládek, 1976, s. 157).

Keďže ČSR trpela nedostatkom vstupných surovín (okrem uhlia, ktorého bolo vďaka uhoľným baniam dostatok) v importe prevládali priemyselné suroviny a polotovary (napr. železná ruda z Juhoslávie) (Jančík & Kubů, 1999, s. 310; Sládek, 1976, s. 156, 159). Táto skutočnosť vytvárala československú závislosť na zahraničnom trhu (Holásek, 1983, s. 707). V prvých povojnových rokoch pritom uhlie zastávalo v obchode s Juhosláviou významný exportný artikel, ktorým boli kompenzované dodávky juhoslovanských agrárnych výrobkov (napr. potraviny, ktorých bol v ČSR po vojne veľký nedostatok a v niektorých oblastiach panoval hlad) (AJ, MTI, 230, 698; Průcha, 2004, s. 88-89). Ďalšou dôležitou komoditou exportovanou do Juhoslávie bol cukor, ktorý spolu s uhlím predstavoval nedostatkový tovar veľkého hospodárskeho významu (AJ, CUT, 5, 7). Hospodárske rozdiely medzi krajinami deklaroval aj podiel priemyslu na národnom bohatstve, ktorý bol trikrát väčší v prospech ČSR (Lacina, 1996, s. 295).

Československá angažovanosť v danom regióne pozostávala nielen zo záujmu nájsť odbytko tovaru, ale aj záujmu finančných investícií. Tu došlo k rozšíreniu predvojnových aktivít, ktoré počas medzivojnového obdobia v Juhoslávii dosahovali takmer 10 % celkového podielu zo zahraničia (Balaban, 2024, s. 177; Lacina, 1990, s. 162). Vývoz československého kapitálu na Balkán bol čiastočne umožnený prebytkami zo zahraničného obchodu (Lacina, 1997, s. 113). V tomto smere opäť badať priepastné rozdiely medzi Prahou a Belehradom.

V medzivojnovom období predstavoval podiel investícií na národnom dôchodku v ČSR 12-13 %, no v Juhoslávii „iba“ 6 % (Lacina, 1996, s. 295).

K rozvoju a expanzii československej ekonomiky tak prispieval aj terciárny sektor, tj. obchod a banky, ktoré rýchlo prenikali do Juhoslávie, kde obnovovali a rozširovali svoje predvojnové postavenia (Balaban, 2024, s. 181; Lacina, 1995, s. 232). Československý kapitál v Juhoslávii zastával významnú pozíciu, majúc veľký podiel na zahraničných investíciách (Průcha, 2004, s. 336). Bol aktívny v bankovníctve, turizme, či rôznych priemyselných sférach, ako napr. hutnícky, textilný a potravinový (Balaban, 2024, s. 177-179). Zmienené odvetvia predstavovali súčasne jeden z najvýznamnejších výrobných sektorov v ČSR (Lacina, 1976, s. 830; Lacina, 1996, s. 285). Československý kapitál bol zároveň jediný na svete, ktorý sa počas medzivojnového obdobia angažoval vo všetkých odvetviach juhoslovanského hospodárstva (Dimitrijević, 1958, s. 163). Do polovice 30. rokov tak jeho hodnota dosahovala výšku približne tristo miliónov dinárov, predstavujúc takmer 10 % celkových zahraničných investícií (Đurović, 1986, s. 144, 145). Na druhej strane juhoslovanské financie absentovali na priamej kapitálovej účasti v československých podnikoch (Průcha, 2004, s. 332). Táto skutočnosť predstavovala ďalší nepomer vo vzájomných vzťahoch a smerovala ťažisko hospodárskych relácií do Juhoslávie. Československý kapitál je tak možné považovať za významnú formu hospodárskej expanzie do tohto priestoru (Sládek, 1976, s. 175).

Na začiatku 20. rokov nadobudli v tomto smere silné postavenie československé banky, majúce významný vplyv na tamojšie finančné trhy a prie-

myselne podniky. Ich pozície poskytovali dôležité zázemie pre československé záujmy v krajine (Balaban, 2024, s. 187, 198). Za jednu z najvplyvnejších inštitúcií je v tomto smere možné považovať Živnostenskú banku. Tá sa nielenže podieľala na finančných aktivitách v Juhoslávii a kontrolovala viaceré tamojšie finančné inštitúcie, ale súčasne mala aj výrazný vplyv nad československými vládnymi inštitúciami Ministerstva financií a Ministerstva priemyslu, obchodu a živností (Balaban, 2024, s. 178; Lacina, 1994, s. 52; Tejchman & Škerlová, 2019, s. 71). Počas medzivojnového obdobia prenikla zároveň do priemyselného odvetvia juhoslovanského textilu, poľnohospodárstva či techniky (Dimitrijević, 1958, s. 216). Hospodárska intervencia československého kapitálu pritom disponovala podporou československého veľvyslanectva v Belehrade a československej vlády (Balaban, 2024, s. 187).

Predstavený stav dokazoval snahu o rozsiahlu hospodársku expanziu ČSR na juhoslovanské trhy, disponujúcu politickou podporou na najvyšších miestach. Ťažisko tejto expanzie malo kombinovaný materiálny a kapitálový charakter, ktorým sa pokúšalo pokryť čo najviac hospodárskych odvetví. Československý export totižto verne kopíroval povahu hospodárstva ČSR. Prevažovali v ňom priemyselné výrobky, pričom dominantné postavenie tu zastával spotrebný tovar (Balaban, 2016, s. 35; Sládek, 1976, s. 156, 159). Takúto „ekonomickú intervenciu“ umožňovala mimo iného aj politická blízkosť oboch krajín spečatená politickými zmluvami. V ekonomickej sfére tak oba subjekty zastávali odlišné pozície vytvárajúc tak výraznú hospodársku asymetriu. Zatiaľ čo Praha vnímala Juhosláviiu ako dôležité odbytisko priemyselných výrobkov,

zdroj niektorých surovín a priestor pre kapitálovú expanziu, Belehrad vystupoval skôr v pozícii ekonomicky slabšieho partnera s obmedzenými finančnými možnosťami. Tento stav sa podpísal na ďalšom formovaní vzájomných vzťahov, pričom mal tendenciu vyvolávať medzi oboma stranami spory a konflikty.

Obchodné rozpory ako výsledok Československej hospodárskej politiky

Hospodársky prienik ČSR na Balkán narážal na viaceré komplikácie. Ich riešeniu nepomáhala ani zasadzovanie sa Beneša, podporujúceho rozvoj hospodárskych stykov s ostatnými spojeneckými štátmi (Lacina, 1990, s. 162). Tu sa opieral o Malú dohodu, ktorá predstavovala potenciál pre hlbší rozvoj obchodných stykov medzi jej členmi (Lacina, 1990, s. 164). Na tomto mieste je však potrebné poznamenať, že Malá dohoda mala primárne vojensko-politickú funkciu a nie hospodársku (Průcha, 2004, s. 362). Túto skutočnosť negatívne ovplyvňovala rozdielna politická a hospodárska orientácia Juhoslávie, ktorej jediným významným obchodným partnerom z radov spojencov bola ČSR (Avramovski, 1983, s. 323). Z toho vychádza aj skutočnosť, že nedošlo k vyčerpaniu hospodárskeho potenciálu aliancie a to aj napriek apelu na jeho rozvoj zakomponovanému v československo-juhoslovanskej spojeneckej zmluve z roku 1922 (Sládek, 1976, s. 144). Vo výsledku tak boli predvojnové hospodárske styky rakúsko-uhorskej monarchie so Srbským kráľovstvom bohatšie, než tomu bolo

v prípade povojnovej Juhoslávie a ČSR, ktorá zdedila významnú časť rakúsko-uhorského priemyslu (AJ, MTI, 231, 703). Bez užšej hospodárskej spolupráce však adekvátne kooperácia v ostatných sférach verejného života, politickej, diplomatickej či vojenskej nebola možná (Kárník, 2002, s. 453). O pravdivosti tohto tvrdenia sa Praha opakovane presvedčovala v priebehu 30. rokov, kedy pod tlakom nemeckej hospodárskej expanzie na Balkán nastával postupný úpadok Malej dohody.

Voči plánom československej zahraničnej politiky stáli protichodné hospodárske a politické pomery vo vnútri krajiny. ČSR totižto v prvých rokoch svojej existencie nedisponovala uceleným konceptom hospodárskej politiky v rámci aliancie a jej agrárna (ochranná) politika neraz komplikovala rozvoj týchto vzťahov (Pátek, 1992, s. 120). V ČSR sa nachádzali politické kruhy a súkromné osoby s protichodnými hospodárskymi záujmami. Rozdielnosť týchto postojov bola viditeľná aj na zahranično-obchodnej politike Prahy (Lacina, 1994, s. 50). Kvôli tomu sa československé hospodárske záujmy spočiatku vyvíjali nezávisle na zahranično-politických a bezpečnostných záujmoch republiky (Jančík & Kubů, 1999, s. 317). Do roku 1929 pritom predstavovalo najvýznamnejšieho obchodného partnera Nemecko, s osemkrát vyšším celkovým obrátom ako tomu bolo u Juhoslávie a Rumunska (Sládek, 1976, s. 161). Významný faktor v tomto smere predstavovala aj nevôľa československých hospodárskych kruhov importovať tovar zo spojeneckých krajín, čo podkopávalo pevnosť celej aliancie (Průcha, 2004, s. 225).

Obe krajiny súčasne presadzovali protekcionistickú obchodnú politiku spojenú s vysokými clami chrániacimi rozvíjajúci sa domáci priemysel

a poľnohospodárstvo (Dimitrijević, 1958, s. 240). V tomto smere mala predstavovať pre hospodárske vzťahy Belehradu a Prahy veľkú prekážku československá Republikánska strana vidieka a maloroľníckeho ľudu (ďalej len agrárna strana). Tá počas celého medzivojnového obdobia zaujímala prísne odmietavé stanovisko voči importu poľnohospodárskych plodín zo zahraničia. Týmito krokmi sa pokúšala ochrániť československých producentov, resp. farmárov a teda vlastných voličov, čím si zabezpečovala svoje politické pozície. Samotná strana sa v priebehu 20. rokov pokúšala nadviazať kontakty s juhoslovanskými agrárnikmi, ich politická rozdrobenosť však prehlbovanie tejto spolupráce značne komplikovala (Škerlová, 2015, 212). Zmeniť jej postoje vo veci juhoslovanského vývozu sa pokúšala aj československá diplomacia, ktorá si bola vedomá, že hospodárske vzťahy nemôžu byť jednostranné a pokiaľ teda má dôjsť k vytvoreniu vhodných podmienok pre expanziu československého priemyslu do Juhoslávie, je potrebné robiť aj ústupky (Hradečný, 1988, s. 49). K ich uplatňovaniu dochádzalo však veľmi ťažko. Pevné postoje agrárnych kruhov a protekcionizmus tak negatívne vplývali na export orientovanú ČSR (Balaban, 2016, s. 42).

Priaznivé podmienky pre československý export komplikovali aj samotní československí producenti a obchodníci. Už na začiatku 20. rokov zaznievali v Juhoslávii názory o exploatacii krajiny československými podnikateľmi jednajúcich len v záujme vlastného obohatenia sa (Đurović, 1986, s. 44-45). Spoluprácu s českými obchodníkmi hodnotili Juhoslovania ako „veľmi ťažkú“ (AJ, MIP-KPO, 313, 945). Na účet československých predajcov sa v tomto smere už v roku 1921 vyjadril generálny

riaditeľ Konzulárno-obchodného oddelenia Ministerstva zahraničných vecí Juhoslávie Vučković (krstné meno nezistené) nasledovne: „Až teraz si je možné všimnúť, že to [Čechoslováci – pozn. autora] nie sú obchodníci s veľkými vedomosťami o obchode, s veľkým nasadením, ale obyčajní drobní obchodníci duchovia, ktorí sa trasú o každý grajciar, [...] ich ponuky sú jedna vec a dodávky druhá. Oni sľubujú veľa, no sklamáujú hrozne. Hoci kto, kto s nimi došiel do kontaktu, zistil, že musí byť veľmi obozretný...“ (AJ, MTI, 227, 692). Správanie sa československých podnikateľov muselo byť v mnohých prípadoch skutočne nevlúdne, keď autor tohto výroku k takémuto záveru dospel len tri roky po vzniku republiky (Vučković uvádza, že pred vznikom ČSR Česi a Slováci nepôsobili ako obchodníci) (AJ, MTI, 227, 692).

Dané tvrdenie je možné podoprieť ku príkladu nenapĺňaním dohody o distribúcii československého uhlia a koksú v roku 1919. ČSR mala na mesačnej báze posielat do Juhoslávie vopred stanovenú výšku daných surovín, no vo výsledku bolo distribuované množstvo opakovane niekoľkokrát menšie (AJ, MTI, 229, 694). Vzniknutú kauzu Belehrad hodnotil nasledovne: „Napriek nášmu priateľstvu konštatujem (zamestnanec Ministerstva zahraničných vecí Juhoslávie Rajko Vintrović – pozn. autora), že voči nám potrebným objednávkam vykonávajú všetky možné ťažkosti a všetky naše reklamácie zostávajú bez výsledku“ (AJ, MTI, 229, 694). Praha tieto komodity pritom ponúkala za oveľa vyššiu sumu než tomu bolo v prípade Rakúska, tj. krajiny, s ktorou Praha neutržiavala také vzťahy, ako tomu bolo v prípade Juhoslávie (AJ, MTI, 229, 694). Správanie sa a postoje československých obchodníkov je možné považovať za paradoxné. Ich prejav

nezodpovedal ich naviazanosti na juhoslovanské trhy. Dokonca aj československá tlač hodnotila vystupovanie československých obchodníkov a ekonómov ako nadradené a podceňujúce svojho obchodného partnera (AJ, MIP-KPO, 402, 1309). Na druhej strane je však potrebné poznamenať, že ani Belehrad nekonal vždy „vzorovo.“ V povojnových rokoch vzniklo viacero sporov týkajúcich sa napĺňania obsahu dohodnutých objednávok, ktoré Juhoslávia odmietala uhradiť. Tie sa naťahovali až do 30. rokov (AMZV, IVS, 376). Vzhľadom na predstavené fakty je medzi československými a juhoslovanskými obchodníkmi badať určitú reciprocitu, ktorá dávala hospodárskym stykom istý stupeň nespoľahlivosti. Vznikala tak určitá forma stigmatizácie partnerskej krajiny, ktorá bola v prípade potreby neraz použitá.

Kombinácia protichodných československých politických záujmov a protekcionizmu len skomplikovala možnosti úspešného exportu do Juhoslávie. K týmto faktorom sa pridávali aj praktické problémy obchodnej praxe, sprevádzané vzájomnou nedôverou a opakovanými spormi medzi obchodníkmi oboch krajín. Hospodárske vzťahy tak nedokázali naplniť potenciál vyplývajúci z politického spojenectva a postupne sa stávali jedným zo slabších článkov širšej spolupráce v rámci Malej dohody. Ekonomické styky narušovala aj výrazná obchodná asymetria v prospech ČSR. Tá na jednej strane poskytovala Prahe ekonomické výhody pri exporte, no na zároveň narúšala koncept reciprocity potrebný pre úspešnú obchodnú spoluprácu. Tento stav sa podpísal na uzatváraní obchodných dohôd, pričom rokovania o nich sa niesli skôr v „nepriateľskom duchu,“ než v atmosfére najbližších spojencov.

Charakter československo-juhoslovanského obchodu ako výsledok prijatých obchodných zmlúv

V prvých povojnových rokoch fungoval obchod medzi ČSR a Južosláviou na princípe kompenzácie a rekompensácie (AJ, MTI, 230, 698; Balaban, 2016, s. 42). Praha týmto spôsobom poskytovala Južoslávii predovšetkým uhlie a ďalej oceľ, sklo, keramiku, stroje a textilne výrobky. Charakter týchto komodít len potvrdzoval priemyselné nastavenie československého hospodárstva a jeho nevyhnutnosť vyvážať jeho komodity do zahraničia. Na druhej strane Južoslávia dávala k dispozícii rastlinné a živočíšne výrobky, či nespracované prírodné suroviny ako mangánovú rudu, tanín a drevo (AJ, MTI, 230, 698). Táto forma výmenného obchodu bola v roku 1919 právne zakotvená podpisom Obchodnej a colnej zmluvy s kráľovstvom Srbov, Chorvátov a Slovincov, ktorá mala provizórny charakter (Balaban, 2016, s. 42; Sládek, 1976, s. 142; Kolářik, 1931, s. 566). Tento dokument je súčasne možné považovať za prvú „skutočne štátnu zmluvu Československa a Južoslávie (Kolářik, 1931, s. 566). Jej prijatím boli dočasne obnovené obchodné a colné pomery, aké pred vojnou panovali medzi Rakúsko-Uhorskom a Srbským kráľovstvom, ktoré boli doplnené výhodami československého colného tarifu (Kolářik, 1931, s. 566; Government Regulation of the Czechoslovak Republic of May 18, 1920, 1920, s. 993-994). Tento dokument pritom pre ČSR predstavoval vôbec prvú úpravu obchodných stykov smerom k zahraničiu (Kolářik, 1931, s. 565). Na druhej strane Južoslávia už skôr uzavrela obdobnú dohodu s Rakúskom (Đorđević, 1960, s. 3). Cieľom Prahy bolo

prostredníctvom tejto dohody zabezpečiť dostatok potravín v krajine, ktorá, ako už bolo spomenuté, v povojnových rokoch čelila ich veľkému nedostatku (AJ, MTI, 230, 698).

Hlavný problém obchodovania tohto druhu predstavoval neustály nedostatok surovín potrebných na jeho realizáciu (Balaban, 2016, s. 42). Z toho dôvodu nedochádzalo k napĺňaniu stanovených dohôd (Kolářik, 1931, s. 565). V prvých rokoch po vojne sa dokonca stávalo, že tovar prechádzajúci maďarským územím nedosiahol svoju finálnu destináciu (Balaban, 2016, s. 43). Zároveň existuje dôkaz o uzavretí dohody, ktorej obsah bol veľmi nevýhodný pre Južosláviu (AJ, MTI, 230, 698). Kroky Belehradu boli v tomto smere Vintrovičom hodnotené ako „mimoriadne ústretové“ (AJ, MTI, 230, 698). Nepriaznivosť dohody pre Belehrad otvára otázku, do akej miery boli juhoslovanské rozhodovacie kruhy vystavené tlaku alebo vplyvu československých hospodárskych záujmov. Vzhľadom na praktiky vo vojenskom segmente, kde dochádzalo k udeľovaniu provízií za uzavretie zmlúv, nie je možné vylúčiť využívanie takýchto mechanizmov aj v ostatných oblastiach ekonomických stykov. Zásah do realizácie tejto formy obchodu predstavoval aj zákaz Belehradu vyvážať určité produkty, čo skomplikovalo postavenie juhoslovanských producentov, nemohúcich tak vyvážať a zároveň dovážať výrobky z ČSR (AJ, MTI, 230, 698).

V roku 1920 bola prijatá Zmluva o dočasnej úprave obchodných stykov medzi Československou republikou a Kráľovstvom Srbov, Chorvátov a Slovincov. Tento dokument, nevyklúčoval platnosť predchádzajúcej obchodnej a colnej zmluvy, práve naopak predstavoval krok k politike voľného obchodu (Balaban, 2016, s. 46; Kolářik, 1931, s. 566).

Zmluva totižto garantovala obom stranám najvyššie colné výhody, zrušenie zákazu vývozu určitých komodít, či výhody rovnakých práv pre obchodníkov v prípade ich činnosti na území druhého štátu (Balaban, 2016, s. 46). Prostredníctvom zásady najvyšších výhod garantovala signatárom práva a výhody, akými disponuje obchod s akoukoľvek treťou krajinou (Balaban, 2016, s. 73; Sládek, 1976, s. 142). Tie československá strana využívala vo svoj prospech, požadujúc nízke clá na svoj tovar (Vinař, 1985, s. 39). Daný dokument mal významný podiel na rozvíjaní obchodných stykov medzi Prahou a Belehradom (Balaban, 2016, s. 46). Ten bol pre celé medzivojnové obdobie typický exportom juhoslovenských agrárnych surovín a naopak československým vývozom priemyselných výrobkov (Sládek, 1976, s. 143). Komplikácie s dodávkami vyústili v postupný prechod od kompenzačnej formy obchodu cez kontingenty až k peňažnej forme v roku 1921 (Balaban, 2016, s. 45; Lacina, 1990, s. 162).

Obchodné styky však v povojnových rokoch čelili nestabilnej ekonomickej situácii ako v ČSR, tak aj v Južoslávii (Lacina, 1990, s. 162). Tá v kombinácii so vzrastajúcou ochranárskou politikou Belehradu a silnou zahraničnou konkurenciou mala za výsledok dočasný pokles obchodu v nasledujúcich rokoch (Balaban, 2016, s. 57, 65; Lacina, 1990, s. 162). Zlepšenie hospodárskych pomerov v ČSR však paradoxne celú situáciu len zhoršilo. Na vine bol juhoslovenský dinár, ktorý zaznamenával neustály pád, čo vo výsledku skomplikovalo reguláciu cien. Vzhľadom na to boli mnohé objednávky československého tovaru, kvôli vysokým cenám juhoslovenskými odoberateľmi zrušené. Tieto ťažkosti boli reflektované aj československou tlačou, ktorá československým výrobcom odporúčala opatrnosť

pri uzatváraní dohôd s Južoslavanmi, čo prispelo k eskalácii celej situácie. K jej upokojeniu nedošlo ani po zrušení víz pre juhoslovenských obchodníkov obchodujúcich v ČSR pražskou vládou (AJ, MTI, 231, 703). Predstavená situácia, spoločne s reštrikciou vývozu zahraničných mien z Južoslávie a vysokým negatívnym saldom tento trend len podporili a pretavili sa neskôr dokonca do útokov juhoslovenskej tlače voči ČSR (Balaban, 2016, s. 63, 64). Vo všeobecnosti tak tento stav negatívne ovplyvnil obchodné väzby (AJ, MTI, 231, 703).

V roku 1920 boli prijatím zmluvy medzi Lodnou úniou Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov a československým Dunajským dopravným úradom vytvorený pokus o zlepšenie možností transportu po vode (Balaban, 2016, s. 47; SAN 1129). V tomto smere Praha rozhodla o rozšírení bratislavského prístavu, ktorého ročné kapacity sa mali touto úpravou zväčšiť dvadsaťpäťnásobne (AJ, MTI, 227, 692; AJ, MTI, 229, 694). Bratislava tak, vďaka svojej lokalite a prítomnosti Dunaja spájajúceho ju s Belehradom nadobudla významnú pozíciu v obchode s Južosláviou. Dané faktory jej umožňovali vymaniť sa spod vplyvu sprostredkovateľov vo Viedni a Budapešti (AJ, MIP-KPO, 236, 619; AJ MIP-PO, 93, 297). Význam Bratislavy pre československo-juhoslovenský obchod bol potvrdený už v roku 1924, kedy tu došlo k zriadení juhoslovenského konzulátu, ktorý mal podporovať obchodné styky medzi oboma krajinami (AJ MIP-PO, 93, 297). Zároveň dochádzalo aj k preprave po rieke Tisa. Jej význam pre výmenu tovaru medzi ČSR a Južosláviou je však možné považovať za zanedbateľný, pričom na prelome decínií k nemu vôbec nedochádzalo (Foreign Trade of the Czechoslovak Republic in 1928, 1930, s. 59). Na význam tejto formy dopravy

vplývala výška ciel, ktorá výrazne znižovala jej efektivitu (Balaban, 2016, s. 48). Z toho dôvodu a zároveň aj obáv z vypuknutia colnej vojny nebol v roku 1929 zrealizovaný návrh založenia spoločnej malodohodovej podunajskej plavebnej organizácie (Sládek, 1985, s. 62). K ďalším rokovaniam prišlo v polovici 30. rokov, tie však tiež nezaznamenali väčší úspech (Sládek, 1988, s. 879).

Medzi rokmi 1924 – 1929 prebiehala v ČSR hospodárska konjunktúra, vzrastala priemyselná a poľnohospodárska produkcia, súčasne stúpala aj HDP a terciárny sektor (Lacina, 1995, s. 233, 234). 30 % priemyselnej výroby bolo určenej na export. (Dudek, 1983, s. 423). V Juhoslávii je zároveň možné pozorovať pokusy o normalizáciu hospodárskych pomerov (Kršev, 2007, s. 141) V tomto období narastala aj hodnota zahraničného obchodu, ktorá v roku 1929 zaznamenávala hodnotu exportu vo výške 30 % národného dôchodku (Lacina, 1995, s. 234). Priaznivá hospodárska situácia umožňovala československým firmám sústrediť sa aj na vývoz do Juhoslávie. Belehrad však nebol schopný absorbovať rozsah československého exportu a vzájomná spolupráca nenadobudla očakávaných rozmerov (Lacina, 1990, s. 162). Tento stav nezlepšila ani Československo-juhoslovanská národno-hospodárska spoločnosť, založená ešte v roku 1922. Jej cieľom bolo zlepšiť hospodárske vzťahy a podporiť uzatváranie obchodných kontaktov (AJ, MTI, 231, 703). Veľký problém totižto pramenil, okrem už predstavených náležitostí aj z charakteru juhoslovanského vývozu, ktorý nedokázal pokryť dopyt vstupných surovín československého priemyslu. Ten musel následne potrebné materiály musel hľadať inde (Kosta, 1999, s. 336). Medzi najvýznamnejšie vývozne komodity Juhoslávie patrilo obilie,

hospodárske zvieratá, vajcia a tabak (AJ, MTI, 230, 698; Đurović, 1986, s. 108).

Platnosť tzv. dočasnej zmluvy sa predĺžila na takmer celé desaťročie. Už len táto skutočnosť indikuje fakt, že hospodárske vzťahy medzi ČSR a Juhosláviou nemožno považovať za nadštandardné. Daný stav adekvátne demonštrovali udalosti z polovice 20. rokov. V roku 1925 Belehrad v záujme ochrany domáceho priemyslu zaviedol nové, resp. výrazne zvýšil pôvodné colné tarify na industriálne výrobky (Kolářík, 1931, p. 567; Kovačević, 2015, s. 38). Toto plošné nariadenia sa dotklo aj československého vývozu, ktorý jeho následkom poklesol (Cvetković, 2006, s. 60). Vo výsledku tak došlo k poklesu československých aktív v krajine a zvýšeniu cien importovaných tovarov, čo sa negatívne premietlo do rozvoja domáceho priemyslu (AÚTGM, EB I, 84, 397, R1851; Kovačević, 2015, s. 38). Súčasne poklesol aj juhoslovanský vývoz do ČSR (Balaban, 2016, s. 74).

Odvetná reakcia Prahy, pokúšajúcej sa o zrušenie týchto ciel bola identická (Balaban, 2016, s. 73; Sládek, 1976, s. 149). V roku 1926 bola ČSR, po zlej úrode obilia „zaplavená“ zahraničnými plodinami. V snahe ochrániť budúcu konkurencieschopnosť československých farmárov agrárna strana presadila zvýšenie ciel na dovoz poľnohospodárskych plodín, juhoslovanský import nevynímajúc (Balaban, 2016, s. 73; Mičić, 2017, s. 425). Uvedenie daní na juhoslovanské poľnohospodárske produkty, významný vývozný artikel agrárnej krajiny, predstavovalo pre juhoslovanskú ekonomiku veľkú komplikáciu (Sládek, 1976, s. 149). Praha týmto krokom reagovala nielen na hospodársku situáciu v krajine, ale aj na predchádzajúce kroky Belehradu. Ďalší dôvod v zavedení týchto ciel je možné hľadať v snahe

vytvorenia hospodárskeho vyjednávacieho nástroja. Ich prípadným znížením mal byť vyvíjaný nátlak na uzavretie novej obchodnej zmluvy s Juhosláviou, v ktorej by boli recipročne zmenšené juhoslovanské priemyselné clá. Tento mechanizmus mohol byť v prípade potreby uplatnený aj voči iným štátom (Kolářík, 1931, s. 569). Finálna podoba prijatých cieľ však takúto možnosť, kvôli zafixovaniu najvyšších colných úľav na poľnohospodárske produkty, znemožňovala. Juhoslávia ich totižto, kvôli už existujúcim obchodným mechanizmom nadobudla automaticky, čo vylučovalo ďalšie rokovania (Kolářík, 1931, s. 569). Vo výsledku tak došlo len k eskalácii vzájomných vzťahov, ktoré mali na juhoslovanskú ekonomiku negatívny dopad (Balaban, 2016, s. 74).

Vzhľadom na negatívny vývoj obchodných stykov začali zaznievať hlasy o úprave obchodnej zmluvy, ktoré podtrhovala skutočnosť, že obe krajiny podpísali obdobné zmluvy s takmer všetkými krajinami v regióne, no s najbližším spojencom nie (Balaban, 2016, s. 74). Praktickým dokladom toho bola aj obchodná politika namierená voči tretím krajinám, ktorá niesli vzhľadom k bilaterálnym spojeneckým vzťahom prvky rozporupnosti. Ilustračným príkladom je situácia roku 1927, kedy Juhoslávia musela disponovať dovozným povolením na vývoz určitých typov mäsa do ČSR, no rakúski producenti daný dokument nepotrebovali (AJ, MTI, 229, 694). Zároveň je potrebné poznamenať, že v danom období disponovali oba štáty adekvátnymi obchodnými zmluvami s takmer všetkými štátmi v regióne a veľkými európskymi mocnosťami, len vzájomnou nie (Balaban, 2016, s. 74). Predstavená situácia tak protirečila prezentovanému naratívu o tzv. bratských národoch a skôr pripomínala vzťahy nepriateľsky ladených krajín. Dokonca existovali

obavy, že vývoj hospodárskych relácií oslabí aj politické väzby medzi Belehradom a Prahou (Hradečný, 1988, s. 65).

Praha pritom bol otvorená zakotveniu hospodárskych vzťahov už na začiatku 20. rokov. Ešte v októbri 1920 chcela československá strana začať rokovania o uzavretí definitívnej obchodnej zmluvy, no kvôli zamietavému postoju Belehradu existovali obchodné styky medzi oboma krajinami „v provizóriu“ až do roku 1929 (Balaban, 2016, s. 50, 51). V roku 1922 sa československé a juhoslovanské obchodné komory zaviazali, že na svojich zasadnutiach budú najmenej raz ročne prerokúvať otázky československo-juhoslovanských hospodárskych stykov, pričom na ne mali byť prizývaní aj zástupcovia komôr druhej krajiny (AJ, MIP-KPO, 313, 945). Dostupné archívne materiály nepreukázali praktické napĺňanie tejto dohody. Predstavený stav hospodárskych vzťahov však vylučoval väčší vplyv prípadne uskutočnených stretnutí na záverečné rozhodnutia oboch krajín.

Dlho očakávaná a potrebná obchodná zmluva bola nakoniec uzavretá, po dlhých rokovaníach, na konci roku 1928 (Balaban, 2016, s. 75). Jej výsledná podoba však nenaplnila očakávania a reálne potreby hospodárskych vzťahov. Rozdiel v porovnaní s dočasnou obchodnou zmluvou spočíval len v rozsahu doložky najvyšších výhod a uplatnením paritného zachádzania (Sládek, 2000, s. 90). Nedošlo ani k vyriešeniu najpálčivejších prekážok vzájomnej výmeny tovarov, ktoré tak naďalej zostávali aktuálne (Balaban, 2016, s. 91). Zároveň v nej absentovala časť o colných úľavách, najväčšieho problému vzájomných vzťahov. Brzdu v tomto smere predstavovali československé clá z roku 1926, ktoré znemožňovali ďalšie ústupky pre Juhosláviu (Kolářík, 1931, s. 570).

Zmluva nepriniesla očakávanú podporu juhoslovanského exportu a došlo len k čiastočnému prehĺbeniu obchodných vzťahov (Balaban, 2016, s. 76).

Záver

ČSR a Juhoslávia po vojne čelili rozdielnym ekonomickým výzvam. Kým Belehrad potreboval skonsolidovať vojnou zničené hospodárstvo, Praha sa pokúšala zabezpečiť chod domáceho priemyslu expanziou na zahraničné trhy. Z toho dôvodu je možné za primárnu príčinu nadviazania československo-juhoslovanských hospodárskych stykov považovať zánik Rakúsko-Uhorska a stratu jeho trhov, ktoré muselo ČSR kompenzovať získaním nových odbytísk. V tomto smere sa pokúšala preniknúť aj do priemyselne nerozvinutej Juhoslávie. Príležitosť získať nové odbytisko však Praha nedokázala úplne využiť. Povaha československej expanzie výrazne skomplikovala nadväzovanie užších väzieb s Juhosláviou. Pražská predstava jednostranne výhodného obchodu založeného na maximalizácii exportu a minimalizácii importu nemohla z dlhodobého hľadiska fungovať. Výsledok tohto konania je možné badať v 30. rokoch, kedy bola ČSR vytlačená z juhoslovanského hospodárskeho priestoru Nemeckom.

Vývoj hospodárskych vzťahov medzi Prahou a Belehradom čelil v 20. rokoch 20. storočia viacerým faktorom, ktoré negatívne vplývali na jeho výslednú podobu. Hoci rozdielny charakter ekonomík

oboch štátov predpokladal úspešnú spoluprácu, kroky politických a hospodárskych elít jej rozvoj v plnom rozsahu neumožňovali. Za kľúčové faktory možno považovať protichodné postoje československých politických kruhov, nevôľu Prahy dovážať juhoslovanské komodity, činnosť československých hospodárskych predstaviteľov v Juhoslávii, často prirovnávanú k exploatacii, a protekcionistickú politiku oboch štátov. Predstavené skutočnosti tak nielenže limitovali rozvoj hospodárskej spolupráce, ale zároveň bránili úplnému využitiu ekonomického potenciálu, ktorý im členstvo v malodohodovej aliancii ponúkalo.

Hospodárske zákroky z oboch strán tak stáli proti protežovanému naratívu o najbližších spojencoch. Povaha československej hospodárskej expanzie, uvádzanie cieľ a v neposlednom rade aj charakter rokovaní o obchodné úľavy demonštrovali skôr opak. Taktiež aj právny základ hospodárskych stykov, potvrdzovaný prijímaním zmlúv, rétorike o bratských národoch odporoval. Na základe predstavených faktov je tak možné vysloviť tvrdenie, že interakcie v hospodárskom segmente nekorešpondovali s touto tézou a súčasne predstavovali slabý článok nielen bilaterálnej, ale aj malodohodovej spolupráce. Československo-juhoslovanská hospodárska spolupráca tak predstavovala príklad politicky deklarovaného spojenectva, ktoré však malo problémy uplatniť sa v ostatných sférach verejného života. Asymetrický charakter obchodných vzťahov a absencia konceptu ekonomickej reciprocity tak oslabovali jeho pevnosť a stabilitu.

Archívne zdroje

- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, fund (f.) Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Yugoslavia – Personnel Department 1918-1945, Vol. II (MIP-PO), box (b.) no. 93, archival unit (a.u.) no. 297, “General Consulate of the Kingdom of Yugoslavia in Bratislava.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Yugoslavia – Consular and Economic Department 1919-1941, Vol. III (MIP-KPO), b. no. 236, a.u. no. 619, “General Consulate of the Kingdom of Yugoslavia in Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Yugoslavia – Consular and Economic Department 1919-1941, Vol. III (MIP-KPO), b. no. 313, a.u. no. 945, “International exhibitions and fairs in Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of Yugoslavia – Consular and Economic Department 1919-1941, Vol. III (MIP-KPO), b. no. 402, a.u. no. 1309, “Economic cooperation of the Kingdom of Yugoslavia with Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Headquarters of Industrial Corporations of the Kingdom of Yugoslavia 1923-1941 (1922-1941) (CIK), b. no. 75, a.u. no. 139, “Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Central Administration for Foreign Trade 1919-1920 (1919-1927) (CUT), b. no. 5, a.u. no. 7, “Incorporation, Activities and Concluding International Agreements”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Trade and Industry of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 (MTI), b. no. 229, a.u. no. 694, “Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Trade and Industry of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 (MTI), b. no. 229, a.u. no. 696, “Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Trade and Industry of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 (MTI), b. no. 230, a.u. no. 698, “Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Trade and Industry of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 (MTI), b. no. 231, a.u. no. 701, “Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Trade and Industry of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 (MTI), b. no. 231, a.u. no. 703, “Czechoslovakia”.
- Archives of Yugoslavia (AJ), Belgrade, f. Ministry of Trade and Industry of the Kingdom of Yugoslavia 1918-1945 (MTI), b. no. 227, a.u. no. 692, “Czechoslovakia”.
- Archives of the Ministry of Foreign Affairs (AMZV), Prague, f. IV. Section – National Economy (IVS), b. no. 376.
- Archives of the T. G. Masaryk Institute (AÚTGM), Prague, f. Edvard Beneš I (EB I), b. no. 84, inventory number (inv. no.) 397, signature (sign.) R 1851.

Literatúra

- Avramovski, Ž. (1983). Basic Factors Influencing the Foreign Policy Position of the Kingdom of Yugoslavia. In V. Šťastný, M. Šesták (Eds.), *Czechoslovakia and Yugoslavia from 1929 to the Collapse of Bourgeois Social, Political and Economic Systems*. (319-333). Prague: Československo-sovětský institut. [In Serbian]
- Balaban, M. (2016). *Yugoslav-Czechoslovak Economic Relations between 1918 and 1938 (Doctoral dissertation)*. Brno, Masaryk University. Available at: https://is.muni.cz/th/rrotu/Milan-Balaban-dissertation_final_.pdf.
- Balaban, M. (2024). Czechoslovak Capital in Interwar Yugoslavia: Economic Influence and Investments. *Srpski istorijski časopis*, VII (7), 174-202. doi:10.7251/SIC2407008B [In Serbian]
- Cvetković, V. Lj. (2006). *Economic Relations between Yugoslavia and France 1918-1941*. Beograd: Institut za noviju istoriju Srbije. [In Serbian]
- Dimitrijević, B, Sretenović, S. (2008). Foreign Policy of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia 1918-1941. *Istorija 20. veka*, XXVI (2), 44-84. [In Serbian]
- Dimitrijević, S. (1958). *Foreign Capital in the Economy of Former Yugoslavia*. Beograd: Nolit. [In Serbian]
- Dorđević, B. (1960). *Overview of Treaty Trade Policy from the Establishment of the State of Serbs, Croats and Slovenes to 1941*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. [In Serbian]
- Dudek, F. (1983). On the Issue of Economic Development of Czechoslovakia in 1929-1938. In V. Šťastný, M. Šesták (eds.). *Czechoslovakia and Yugoslavia from 1929 to the Collapse of Bourgeois Social, Political and Economic Systems*. (421-435). Prague: Československo-sovětský institut. [In Czech]
- Durović, S. (1986). *State Intervention in the Industry of Yugoslavia (1918-1941)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju. [In Serbian]
- Foreign Trade of the Czechoslovak Republic in 1928. Part II.* (1930). Prague: Státní úřad statistický. [In Czech]
- Hadžirović, A. (1983). Characteristics of the Economic and Social Structure in Bosnia and Herzegovina 1931-1941. In V. Šťastný, M. Šesták (eds.). *Czechoslovakia and Yugoslavia from 1929 to the Collapse of Bourgeois Social, Political and Economic Systems*. (460-478). Prague: Československo-sovětský institut. [In Bosnian]
- Holásek, P. (1983). Establishing Diplomatic Relations between Czechoslovakia and Successor States (1918-1922). *Historický časopis*, XXXI (5), 689-710. [In Slovak]
- Hradečný, P. (1988). *Political Relations between Czechoslovakia and Yugoslavia in 1925-1928 in Foreign and Domestic Context*. Praha: Academia.
- Jančík, D, Kubů, E. (1999). Foreign Trade - An Active or Passive Factor of Foreign Policy? (Comparison of the Czechoslovak and German approaches in mutual relations). In: J. Valenta, E. Voráček (eds.). *Czechoslovakia 1918-1938: The Fate of Democracy in Central Europe 1*. (310-318). Prague: Historický ústav. [In Czech]
- Kárník, Z. (2002). *The Czech Lands in the Era of the First Republic (1918-1938). Volume Two. Czechoslovakia and the Czech Lands in Crisis and Danger (1930-1935)*. Prague: Libri. [In Czech]
- Kolářík, J. (1931). The New Czechoslovak-Yugoslav Trade Agreement. *Slovanský přehled*, 23 (1), 565-573. [In Czech]

- Kosta, J. (1999). Foreign Trade of Czechoslovakia (1918-1937). In: J. Valenta, E. Voráček (eds.). *Czechoslovakia 1918-1938: The Fate of Democracy in Central Europe 1*. (335-346). Prague: Historický ústav. [In Czech]
- Kovačević, R. (2015). World Trade and Industrialization of the Yugoslav Economy in the Period between the First and Second World Wars - Consequences of the Great Economic Crisis of 1929. *Ekonomске ideje i praksa*. 5 (18), 21-52. [In Serbian]
- Kršev, B. (2007). *Financial Policy of Yugoslavia 1918-1941*. Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
- Kubů, E, Pátek, J. (2000). *Myth and Reality of Czechoslovakia's Economic Advancement Between the World Wars*. Prague: Karolinum. [In Czech]
- Lacina, V. (1976). Problems of the Sectoral Structure of Czechoslovak Industry in 1918-1930. In *Československý časopis historický*, 24 (6), 821-849. [In Czech]
- Lacina, V. (1990). *The Formation of the Czechoslovak Economy 1918-1923*. Prague: Academia. [In Czech]
- Lacina, V. (1994). Who Made Decisions in Economic Policy. In: L. Slezák, V. Lacina (eds.). In *State Economic Policy in the Economic Development of the First Czechoslovak Republic*. Prague: Historický ústav. [In Czech]
- Lacina, V. (1995). Growth Rate and Stages of Economic Development in Interwar Czechoslovakia. In *Český časopis historický*, 93 (2), 223-243. [In Czech]
- Lacina, V. (1996). Dynamics of Industrial Development in Interwar Czechoslovakia. In *Český časopis historický*, 94 (2), 281-302. [In Czech]
- Lacina, V. (1997). Foreign Trade in the Years of the First Czechoslovak Republic. In *Český časopis historický*, 95 (1), 110-139. [In Czech]
- Mičić, S. (2017). *The Balkan and Danubian Concept of Yugoslav Foreign Policy (1925-1938)*. (doctoral dissertation). Beograd: Univerzitet u Beogradu. Available at: https://reff.f.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/4141/Micic_Srdjan.pdf?sequence=1&isAllowed=y. [In Serbian]
- Government Regulation of the Czechoslovak Republic of May 18, 1920. (1920). In *Collection of Laws and Regulations of the Czechoslovak State*, 3 (75), 993-994. [In Czech]
- Pátek, J. (1992). Czechoslovak Banks and the International Credit Market. *Hospodářské dějiny = Economic history*. 20 (1), 113-126. [In Czech]
- Pavel, J. (2004). *Size and Structure of National Défense Expenditures in Czechoslovakia, 1918-1938*. Prague: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky. [In Czech]
- Pirjevec, J. (2000). *Yugoslavia 1918-1992*. Prague: Argo. [In Czech]
- Průcha, V. (1974). *Economic History of Czechoslovakia in the 19th and 20th Centuries*. Prague: Svoboda. [In Czech]
- Průcha, V. (2004). *Economic and Social History of Czechoslovakia 1918-1992*. Brno: Doplněk. [In Czech]
- Rašín, A. (1919). *Speech of Finance Minister Alois Rašín, PhD, on Transitional Economy at the Meeting of the Young Generation of ČStD, December 13, 1918, in the Měšťanská Beseda, Prague II*. Prague: Pražská akciová tiskárna. [In Czech]
- Sládek, Z. (1976). Economic Relations Between Czechoslovakia and the Balkan Peninsula States in 1918-1938. *Slovanské historické studie*, 11 (1), 140-174. [In Czech]

- Sládek, Z. (1985). Economic Cooperation of the Little Entente Countries in 1934-1938. In *Istorija 20. veka*, 3 (1), s. 33-68. [In Serbian]
- Sládek, Z. (1988). The Economic Little Entente and Its Failure. In *Historický časopis*. 36 (6), 869-884. [In Czech]
- Sládek, Z. (2000). *The Little Entente 1919-1938*. Prague: Karolinum. [In Czech]
- Šesták, M. et al. (1998). *History of the South Slavic Countries*. Prague: Nakladatelství Lidové noviny. [In Czech]
- Škerlová, J. (2014). *Fidelity for Fidelity? Czechoslovak-Yugoslav Political Relations 1929-1934: Wishes, Variances, Reality*. Masaryk University, Brno. Available at: https://is.muni.cz/th/k01v0/DIZERTACE_FINAL_IS.pdf. [In Czech]
- Škerlová, J. (2015). Milan Hodža and the South Slav. In: V. Goněc, M. Pekník (eds.). *Milan Hodža as an Actor in International Relations*. Bratislava: Veda. [In Czech]
- Tejchman, M, Škerlová, J. (2019). Czechoslovak-Yugoslav Relations. In: L. Hladký et al. (eds.). *Czech Relations with the Nations and Countries of Southeastern Europe*. Zagreb: Srednja Europa.
- Vinaver, V. (1985). Contrasts Between Yugoslav and Czechoslovak Foreign Policy – A Contribution to the History of the Danube Region 1919-1929. In *Zbornik Matice srpske za istoriju*. 31 (1), 19-41. [In Serbian]

Stevo M. Lapčević^[1]

Múzeum Sriemu
Sriemska Mitrovica (Srbsko)

UDC 061.237:797(497.113)(091)
323.1(=163.41:=162.4)(497.113)
Originálny vedecký článok
Priятý: 19.1.2026
Akceptovaný: 8.4.2026
doi: 10.5937/napredak7-64193

Úloha Slovákov v rozvoji staropazovského sokolstva: jednota pod slovanskou zástavou

Abstrakt: Autor poukazuje na úlohu, ktorú zohrali členovia Slovenského sokola v Starej Pazove ako prvého sokolského spolku slovenského národa na území Rakúsko-Uhorska pri rozvoji sokolského hnutia a tým aj pri posilňovaní srbsko-slovenských vzťahov v Srieme a Vojvodine.

S týmto cieľom autor zobrazuje prehľad aktivít Slovenského sokola a Slovákov, príslušníkov Sokolského spolku Stará Pazova, pričom kladie osobitný dôraz najprv na spoločné srbsko-slovenské aktivity pri vytváraní tohto združenia, potom na ich rýchle zjednotenie do juhoslovanskej sokolskej organizácie a nakoniec na stavebné úsilie, ktoré viedlo k výstavbe Sokolského domu, veľkolepého pamätníka Srbov a Slovákov, dobrovoľníkov Veľkej vojny a k umiestneniu pamätnej tabule na počesť Tomáša Garrigue Masaryka a kráľa Aleksandra Karađorđevića.

V súlade s tým autor naznačuje aj možné smery ďalšej srbsko-slovenskej spolupráce prostredníctvom obnovenia ak nie sokolského hnutia na starých základoch tak aspoň sokolského ducha vzájomnej jednoty a osobného úsilia pre blaho spoločenstva.

Kľúčové slová: Srbi, Slováci, Sriem, Sokoli, Masaryk, sloboda, jednota

---

1. Úvod: Kultúrny a spoločenský boj za politické práva

Prebúdzanie národného vedomia v 19. storočí, ktoré sprevádzalo čoraz výraznejšie občianske sebauvedomenie, začalo od základov meniť pohľad na život širších spoločenských vrstiev v slovanskej časti

Rakúsko-Uhorska. Výsledkom bol vznik početných združení, kultúrnych (ako čítárne), speváckych (ako cirkevné, roľnícke, remeselnícke družstvá), humanitárnych (ako ženské dobročinné spolky, z ktorých neskôr vznikli ďalšie podobné organizácie) a športových, medzi ktorými boli najdôležitejšie sokolské spolky. Tieto boli založené na súkromnom základe, čiže na osobnej vôli a nasadení jednotlivcov (Popov, 2010, s. 493).

---

[1] lapcevicst@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0005-1560-3079>

Ich náhly vznik a relatívne rýchle rozšírenie boli hlavnou črtou spoločenského života v Srieme najmä v posledných dvoch desaťročiach 19. storočia. Keďže tento jav nebol obmedzený len na Sriem ani na Srbov, je nevyhnutné identifikovať hlavné činitele, ktoré naň vplývali. Podľa nášho názoru za tým stoja tri kľúčové dôvody: 1) industrializácia a vstup nižších spoločenských vrstiev na politickú scénu v dôsledku všeobecného vzostupu liberalizmu a nacionalizmu,^[2] ktoré boli na rozdiel od konzervativizmu otvorenejšie k účasti nižších vrstiev v politických orgánoch a verejnom spoločenskom živote v širšom európskom priestore a rastúci záujem vyšších spoločenských vrstiev, obchodníkov, remeselníkov a inteligencie o tento typ aktivizmu, a to ako z osobného/skupinového záujmu, tak aj z vlastného altruizmu; 2) skutočnosť, že Slovania, a následne aj Srbi a Slováci v Rakúsko-Uhorsku žili v krajine, ktorú nevnímali ani ako svoju, ani ako slobodnú, si vyžadovala určitú formu sebaorganizácie, ktorá sa spočiatku prejavovala v politickej sfére prostredníctvom vytvárania rôznych strán a hnutí, ktorých cieľ sa postupne posúval od boja za zachovanie identity až po úplnú národnú emancipáciu. Tento vývoj sa potom preniesol na širokú škálu rôznych združení, ktoré na základe konceptu súkromného angažmánu pochopeného ako prejav osobnej vôle, osobného úsilia, odhodlania a nasadenia, vytvárali voči štátu a jeho inštitúciám úplne špecifické, paralelné spôsoby práce. Nešlo len o spoločensko-kultúrne aktivity, ale aj o politický

charakter, stelesnený v potrebe dosiahnuť plnú politickú emancipáciu pre tých, ktorým je pomoc najviac potrebná. Tým sa na jednej strane dosahovalo, že boli v službe blížnemu a na druhej strane sa zachovávala samostatnosť voči cudzineckej moci a takto sa prejavovala národná svojbytnosť a dokazovala schopnosť sebestačnosti; 3) ako špecifický sriemsky dôvod, ktorý viedol k vzniku týchto spolkov, môžeme uviesť zrušenie Vojenskej hranice (1873) a rozvoj civilných orgánov správy, čo zásadne zmenilo nielen urbanistický výhľad pohraničných miest, ale aj zvyky ich obyvateľov, ktorí v posledných desaťročiach 19. storočia súťažili s tými komunálnymi spoločenstvami Sriemu (a monarchie), ktoré už existovali ako slobodné kráľovské mestá.

Práve tieto tri činitele sa v polovici 19. storočia prelínali aj v Starej Pazove, kde Srbi a Slováci vynaložili veľké úsilie na prebudenie národného vedomia a stali sa čoraz aktívnejšími, predovšetkým na kultúrnom poli. Prvou kultúrnou inštitúciou, ktorú pazovskí Srbi a Slováci spoločne vytvorili, bola Pospolitá čítareň. V okamihu jej založenia, 12. júla 1878, stál na jej čele Slovák Vladimír Hurban, ktorého o dve roky neskôr nahradil Nikola Petrović (Janko, 1991, s. 45).

Onedlho spoločným srbsko-slovenským úsilím v roku 1891 Pazovčania založili ďalšie spoločné združenie – Dobrovoľný hasičský spolok (Janko, 1991, s. 47). O desať rokov neskôr, v januári 1902, Slováci usporiadali svoju prvú zábavu v slovenskom jazyku a už o rok zorganizovali aj prvé di-

[2] Lepšie povedané masového nacionalizmu, pre ktorý Milorad Ekmečić konštatuje, že základná hodnota vznikla na prelome storočí. Tento nacionalizmus nepredstavuje len šírenie myšlienky o jednotnej histórii a snahách, ale na spoločensko-politickú scénu uvádza národ so svojím jazykom, jeho (či písanou či ústnou) literatúrou a konečne zvykmi, ktoré sa stávajú integrálnou súčasťou rôznych ideológií, teda spoločensko-kultúrnych snáh (Viac o tom v: Ekmečić, 2021).

vadelné predstavenie v slovenčine. Samostatnú čítareň si Slováci založili v roku 1905, no tá pod tlakom úradov po troch rokoch prestala fungovať a aktivity sa obnovili až po skončení Veľkej vojny (Janko, 1991, s. 46).

Srbský ženský dobročinný spolok bol založený v roku 1904 (Janko, 1991, s. 47) a o dva roky neskôr získala Pazova svoju pobočku Srbského sokola, čím boli položené základy pre vytvorenie slovenského spolku. Skutočnosť, že pri jeho založení participovali najvýznamnejšie osobnosti slovenského spoločenského, národného a kultúrneho života v Pazove, ktoré mu určovali smer činnosti a definovali ciele, urobila zo sokolstva najdôležitejší prejav slovenských túžob – jednak po národnej emancipácii v rámci Rakúsko-Uhorska, ako aj po všeslovanskej jednote.

2. Sokolstvo: v hľadani „úplného človeka“

Sokoly predstavujú slovanskú kultúrnu a národnoslobodzovaciu organizáciu s liberálnym a antiklerikálnym zameraním, ktorá vznikla v Česku v roku 1862 pod vedením a ideovým usmernením Dr. Miroslava Tyrša (Žutić, 2005, s. 155).

„V snahe združiť všetky slovanské národy sa Sokoli odvolávali na liberálne heslá Francúzskej revolúcie a združovali členstvo rôznych vierovyznaní a stavov. V dôsledku nemožnosti vytvoriť slovanské vojenské jednotky (národné gardy) v Rakúsko-Uhorsku si sokolskí predáci stanovili úlohu spojiť slovanské národy (sokolská myšlienka všeslovanstva), aby ich pripravili

na boj za dosiahnutie ‚územnej a duchovnej slobody‘. Sokolské hnutie sa z Čiech rýchlo šírilo do slovanských krajov Rakúsko-Uhorska“ (Žutić, 2005, s. 155).

Vďaka svojmu jasnému rytierskemu zameralniu a pripravenosti na aktívnu činnosť v kultúrnej a spoločenskej oblasti sa sokolstvo veľmi rýchlo stalo významnou „revolučnou silou národnej energie“, akousi „kolískou slobody a samostatnosti“, v ktorej vyrastali generácie, ktoré si boli vedomé, že slovanské národy nemajú budúcnosť, pokiaľ sa neoslobodia spod rakúsko-uhorskej nadvlády (čo sa považovalo za počiatočnú pozíciu, avšak nie za konečný cieľ) pokiaľ túto slobodu nezakotvia do všeslovanskej jednoty (Brozović, 1935, s. 9).

Zvoliac si meno Sokol inšpirované srbskou epickou poéziou organizácia naznačila jasný smer svojho smerovania. Na tento v podstate revolučný smer poukazovali aj červené garibaldijské koše, ktoré nosili členovia spolku a ktoré svedčili o jednoznačnom národnom zameraní. Rovnošata ďalej pozostávala z červeno-čiernej čiapky prevzatej z juhoslovanských dinárskych oblastí (zdobenej sokolím pierkom) a bundy s prvkami ľudových motívov, čo výrečne dosvedčovalo o všeslovanskej myšlienke hnutia, ktoré na zlome storočí obsadilo jedno z najdôležitejších miest v slovanskom obrodení (Brozović, 1935, s. 155-158).

V politickom zmysle sa sokolstvo riadi dvomi zásadnými princípmi: nacionalizmom a demokraciou, zatiaľ čo si v spoločenských a kultúrnych záležitostiach od svojich členov vyžaduje úplnú oddanosť spoločenstvu a opovrhnutie osobným prospechom a slávou. V duchovnom zmysle sa Sokoli usilujú o vytvorenie „úplného človeka“, akéhosi

nového, etického človeka, ktorý vznikol spojením duchovnej a fyzickej krásy. Prvá sa buduje morálnym zdokonaľovaním, druhá prostredníctvom gymnastiky, ktorá tak pre sokolov nadobúda oveľa väčší význam než len obyčajné telesné cvičenie.

„Tyršovo sokolstvo je harmonická zhoda a súlad našich snáh po morálnom a fyzickom pokroku: morálny pokrok prináša bohatstvo nášho vnútorného sveta, ktorého viditeľným prejavom je forma, pružnosť a pohyb zdravého tela, zatiaľ čo fyzická zdatnosť dáva našej duši odvahu, sebaopoznanie, rozhodnosť, veselosť, zmysel pre užívanie všetkých plodov vedy a umenia, dáva jej nezmazateľné črty významnosti a oblieka ju predovšetkým do žiarivého a nepreniknuteľného štítu národnej a vlasteneckej slobody“ (Brozović, 1935, s. 10).

Medzi Slovanmi v Rakúsko-Uhorsku sa sokolské spolky objavili v roku 1863, a to najprv medzi Slovincami. Krátko na to medzi Chorvátmi v roku 1874, a už o štyri roky neskôr ako prejav spoločného úsilia o zachovanie slovanskej identity vznikol Chorvátsko-slovinský sokolský zväz. Medzi Srbmi sa sokolské hnutie objavilo najprv v Srbskom kráľovstve na konci 19. storočia, no ako organizované hnutie s jasným sokolským charakterom spolok bol založený v rokoch 1904 – 1905 v Srijeme, v Srijemských Karlovcach^[3], kde Dr. Laza Popović veľmi rýchlo vytvoril aj Fruškohorskú župu, z ktorej krátko potom vyrástla Krajišská župa určená pre členov hnutia združených v spolkoch z oblasti Bosny a Hercegoviny a západosrbských etnických území (Slavonsko, Banija, Kordun, Lika, Dalmácia) (Dimić, 2016, s. 14).

Ako všeslovanské sokolské hnutie malo svoje všeobecné zásady, ktoré sa potom v praxi prispôbovali jednotlivým národným spolkom v súlade s okolnosťami, v ktorých pôsobili a kultúrnym vzorcom, ktoré ich formovali. Pre všetky platil spoločný cieľ – nie národné a sociálne oslobodenie, ale vytvorenie „úplného človeka“. Tomuto poslaniu, ako sa uvádza aj v *Pokynoch pre nových členov a budúce generácie*, ktoré v roku 1931 vydal Sokolský spolok Belehrad I, boli podriadené všetky ďalšie úlohy a úsilie, považované za nevyhnutný predpoklad dosiahnutia tohto oveľa vyššieho cieľa.

„Z jednotlivca sokolstvo vytvára Sokola, čo znamená pravého človeka. Byť skutočným Sokolom znamená byť lepší ako dobrý, ktorý nie je Sokol, byť vždy príkladom a vodcom národa, byť zdravý, silný, čestný, krásny, bezúhonný, pracovitý, nesebecký, disciplinovaný, družný, dobrý k blízkym – skrátka byť krásny a čistý všade a vždy...“

...Sokolstvo ti dáva príležitosti na rozvoj vo všetkých smeroch, ktoré vyžaduje mladý organizmus. Pracuj na tom, aby si čo najúspešnejšie a čo najistejšie rozvíjal v sebe sokolské obdobie, lebo keď sú lepší jednotlivci, je lepšia aj komunita – spoločenská.

„Jednotlivec nič, celok všetko“ píše na sokolskej zástave. Len zhodná a organizovaná komunita je schopná tvoriť hodnotné diela. Harmónia celku predstavuje aj harmóniu osobnosti, upevne-

[3] Srbský sokol bol založený v roku 1904 v Srijemských Karlovcach na iniciatívu, ktorú na zhromaždení Srbskej akademickej mládeže o rok predtým spoločne predložili Dr. Laza Popović a Milan Teodorović.

Stevo M. Lapčević

Úloha Slovákov v rozvoji staropazovského sokolstva: jednota pod slovanskou zástavou

Výbor staropazovského Sokolského spolku pred pamätníkom dobrovoľníkom, hrdinom Veľkej vojny, neskoré dvadsiate roky minulého storočia

Foto: súkromný archív autora

nie a rozvoj vlastného charakteru“ (*Pokyny pre nové členstvo a budúce generácie*, 1932, s. 4-5).

Na naplnení týchto úloh, na posilňovaní osobného charakteru a spolupatričnosti, najprv v podmienkach života v cudzom, potom aj vo vlastnom štáte, v prvej polovici minulého storočia pretrvávali aj Slováci, členovia pôvodne slovenského, potom srbsko-slovenského a nakoniec juhoslovanského Sokola v Starej Pazove.

3. Srbsko-slovenské sokolské vzťahy v Starej Pazove

3.1. Od založenia po zjednotenie so srbským spolkom

Srbský sokol v Starej Pazove bol založený 15. augusta 1906 vďaka úsiliu Dr. Jovana Baráca miestneho lekára a Jovana Vučkovića účtovníka pazovskej sporiteľne. Prvé vedenie pazovského spolku bolo

zložené 3. 12. 1906 a za starešinu spolku bol zvolený Dr. Barac (*Pamätnica Sokolského spolku Stará Pazova 1906 – 1931*, 1931, s. 9).

O šesť rokov neskôr nasledujúc príklad Srbov, ktorí medzitým založili svoju Fruškohorskú župu, resp. Krajišskú župu, vstúpia do procesu vytvárania vlastného spolku aj Slováci zo širšieho vojvodinského priestoru. Takže okrem Pazovčanov vynakladajú významné úsilie na organizáciu Sokola aj Slováci z Báčskeho Petrovca, ktorí podľa Jána Babiaka podali svoj návrh na schválenie pravidiel bezprostredne po Pazovčanoch (1912), no kompetentné úrady ich zamietli ako neprijateľné a nebezpečné pre uhorské záujmy kvôli obmedzujúcej politike Maďarov voči Slovákom^[4] (Babiak, 2021, s. 23-24).

Situácia, v ktorej sa ocitli Kysáčania a Petrovčania, je len odzrkadlením politiky, ktorú maďarské vrchnosti uplatňovali voči snahám Slovákov o národnú emancipáciu na celom uhorskom území Duálnej monarchie. Prvý pokus o organizáciu Sokola na Hornej zemi, na území dnešného Slovenska, sa uskutočnil v roku 1863, len rok po založení českého združenia v Prahe, keď v Turčianskom Svätom Martine vznikol prvý slovenský sokolský spolok. To, čo bolo Čechom dovolené (možno aj v dôsledku odlišného postoja nemeckého elementu voči nim), neplatilo pre Slovákov a tak vôľou Maďarov bol tento spolok zrušený.

„Jeho predáci boli nútení pred tyranskými prenasledovaniami odísť do Spojených štátov Severnej Ameriky a v Chicagu, v slobodnej krajine, kde našli svojich krajanov, znovu založili Slovenský sokolský spolok, z ktorého potom v Amerike vzniklo mnoho slovenských sokolských spolkov s vojenskými župami (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 12).

Druhý pokus Slovákov nájsť si svoje miesto v sokolskej komunite na území Rakúsko-Uhorska sa uskutočnil v roku 1896 po založení českého spolku pre Moravu a Sliezske, keď bola dovtedajšia Česká sokolská obec premenovaná na československú. Bohužiaľ ani tento pokus nebol úspešný, pretože návrh bol po niekoľkých rokoch posudzovania nakoniec zamietnutý. S príchodom 20. storočia sa vrátilo pôvodné meno, hoci v zväze popri Čechoch pôsobil a cvičil väčší počet Slovákov (Brozovič, 1935, s. 165-166).

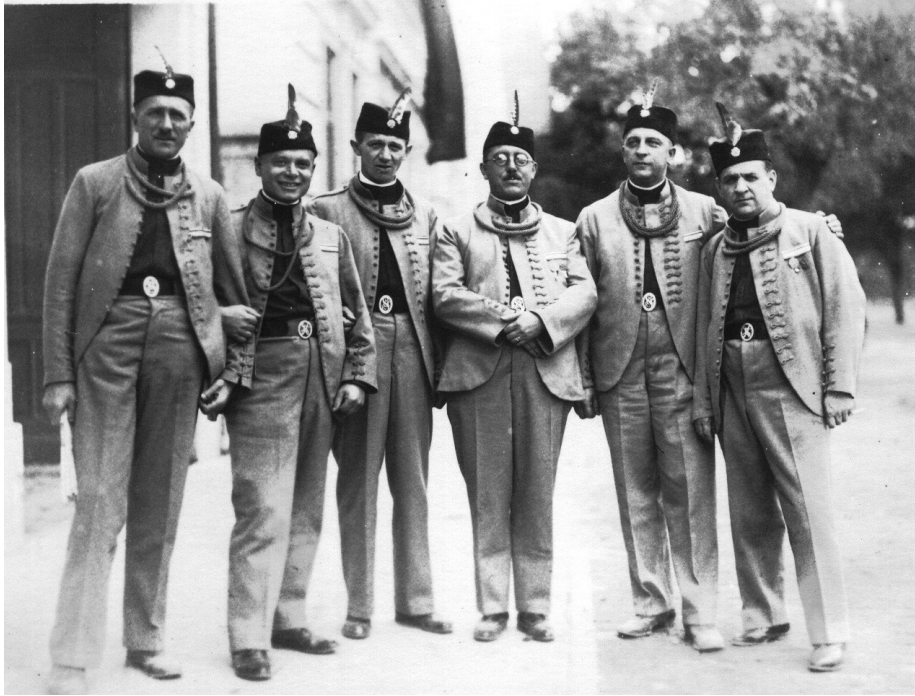
To, čo sa Slovákom nepodarilo v Uhorsku, podarilo sa ich krajanom v Starej Pazove, pretože Chorvátske kráľovstvo a Slavónsko malo v tomto zmysle o niečo menej prísnu politiku, najmä pokiaľ šlo o možnosť organizovania sa Slovanov v kultúrnych, spoločenských a športových spolkoch^[5]. Prvé

[4] Rovnako to bolo aj v Kysáči, kde bolo združenie – podobne ako petrovské – založené až po prvej svetovej vojne. Tieto združenia boli krátkodobé, pretože sa už veľmi skoro, v rokoch 1919 – 1920, zlúčili so srbskými spolkami. Po reorganizácii juhoslovenského sokolstva pripadli Kysáčania a Petrovčania k novosadskej župe Svetozara Miletića.

[5] Dôvody na to boli početné. Predovšetkým samotní Chorváti boli vystavení maďarskému nátlaku, takže si odpor proti maďarizácii vyžadoval miernejšiu politiku voči súkmeňovcom – Slovanom. Na druhej strane v niektorých častiach Sriemu, ako napríklad v Rume, boli Slovania, predovšetkým Chorváti (vďaka tomu, že boli tiež rímski katolíci), vystavení značnému tlaku Nemcov, čo si vyžadovalo spoluprácu (z ktorej napríklad v prvom desaťročí minulého storočia v Rume vyrástol veľkolepý Chorvátsky dom, čiže sokolský dom miestneho Chorvátskeho sokola, úmyselne postavený v prevažne nemeckej štvrti mesta).

Stevo M. Lapčević

Úloha Slovákov v rozvoji staropazovského sokolstva: jednota pod slovanskou zástavou

Správa Sokolského spolku Stará Pazova pri posviacke vlajky spolku

Foto: súkromný archív autora

| 153

stretnutia pazovských Slovákov s cieľom založiť Slovenský sokol sa uskutočnili začiatkom roku 1910 a viedol ich učiteľ, správca Štátnej školy so slovenským vyučovacím jazykom v Boľovciach Pavel Zloch. Pri tejto príležitosti pazovskí Slováci napísali list, ktorý poslali do Chicaga a informovali tamojší spolok, že čoskoro vznikne prvý slovenský sokolský spolok v Rakúsko-Uhorsku, čo sa napokon aj stalo v máji o dva roky neskôr.

„V máji 1912 bolo zvolané zakladajúce zhromaždenie v hostinci brata Ilića Žarka, na ktorom sa zúčastnilo asi 50 novopazovských Slovákov. Pod vedením brata Galantu Jaroslava bol zvolený výbor, do ktorého vošli: ako starosta Galanta Jaroslav, tajomník Hurban K. Vladimír, ev. kaplán, pokladník, Kamenár Miloslav učiteľ, náčelník brat Zloch Pavel a členovia výboru: pok. Čmelík Janko obecný pokladník, Mendan

---

Nakoniec na túto politiku v rokoch pred Veľkou vojnou významne vplývala činnosť Josipa Juraja Strossmayera, ako aj celková činnosť chorvátsko-srbskej koalície.

Členovia staropazovského Sokolského spolku so sokolkami oblečenými v slovenskom ľudovom kroji.

Foto: súkromný archív autora

Samko obch. pomocník, Vereš Martin roľník, Forgáč Jozef krajčír, Mendan Pavel strojník a Špicki-Šagi Jozef priemyselník“ (*Pamätnica Sokolského spolku Stará Pazova 1906 – 1931*, 1931, s. 12).

Po tom ako zhromaždenie zvolilo vedenie a potvrdilo pravidlá staropazovskí slovenskí sokoli znovu poslali list do Chicaga. Vedenie ho prijalo a začlenilo do svojej Chicagskej župy. Ako znamenie úcty a dobrej vôle vedenie župy poslalo Pazovčanom pomoc vo forme daru vtedy mimoriadne hodnot-

ných 1 000 dolárov (*Pamätnica Sokolského spolku Stará Pazova 1906 – 1931*, 1931, s. 13).

Avšak okrem tejto pomoci boli pre činnosť pazovského Slovenského sokola rovnako dôležité aj úzke vzťahy so srbským spolkom. Spoločné cvičenia a spolupráca na kultúrnom poli umožňovali rýchly rast organizácie, ktorá s podporou z Chicaga tesne pred Veľkou vojnou uvažovala o kúpe „osobitnej budovy pre Sokolský dom“, čo by sa aj uskutočnilo, keby sa dejiny neubrali úplne iným smerom (*Pamätnica Sokolského spolku Stará Pazova 1906 – 1931*, 1931, s. 13).

Výstrely Gavrila Principa označili začiatok prvej svetovej vojny, na začiatku ktorej boli pazovské sokolské spolky, tak srbské, ako aj slovenské, najprv rozpustené a následne zakázané. V prvom období úrady zhabali kone, dobytok a krmivo pre nich a čoskoro v lete 1914 začala mobilizácia (Janko, 1991, s. 59).

Srbi a Slováci, Sokoli, odchádzajú najprv na východný front, potom na srbsky a nakoniec na taliansky, kde, kedykoľvek im to okolnosti dovolili, prechádzali do spojeneckých radov, hlavne ruských a srbských a nakoniec organizovali československú dobrovoľnícku légii, pri vytvorení ktorej sa podieľal aj Pazovčan Ferdinand Klátik a ktorá sa stala základom neskoršieho vytvorenia armády oslobodeného a zjednoteného Československa (Janko, 1991, s. 59).

„Predvojnové plody sokolského úsilia oboch spolkov neostali bez výsledkov, pretože mladší sokolskí snaživci, vychovaní v sokolskom duchu, bojovali a hynuli počas svetovej vojny ako dobrovoľníci a legionári v radoch bratského vojska na Dobrudži, Solúne a na francúzskom bojisku...“ (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 13).

Na rozdiel od svojich krajanov na fronte pazovskí Srbi a Slováci, ktorí vojnu strávili na sriemskej rovine, prežívali vojnové dni s obavami. Niečo väčšiu vieru vo víťazstvo srbskej zbrane mali v septembri 1914, keď sa vojská Srbského kráľovstva počas Sriemskej ofenzívy dostali do pazovského chotára:

„Bitka medzi rakúsko-uhorskou armádou a srbskou armádou na pazovských poliach sa začala 10. septembra. Silnejšie rakúsko-uhorské vojsko dokázalo potlačiť srbskú armádu, ale sa už 13. ráno stiahla smerom k Sáve...“ (Janko, 1991, s. 59). Opätovný vstup srbskej armády na sriemské územie Pazovčania čakali až do novembra 1918,

kedy súčasne s týmto procesom obnovili svoju činnosť aj sokolské spolky tak srbské ako aj slovenské, ktoré na začiatku mesiaca získalo aj svoje prvé povojnové vedenie:

„Starešina Slovenského sokola sa stal pok. Hurban Konštantín, riaditeľ Slovenskej banky, tajomníkom Hurban Vladimír evanjelický kňaz, pokladníkom Kamenár Miloslav učiteľ, náčelníkom Dolinaj Karol učiteľ a členmi výboru Zloch Pavel učiteľ, Šipci-Šagi Jozef priemyselník, Mendan Samko obchodník, Forgáč Jozef krajčír, Ďurica Jozef obchodník, Čmelík Janko obec. notár, Brtka Patko pokladník a Babík Samko adv. solicítator (*Pamätnica Sokolského spolku Stará Pazova 1906 – 1931*, 1931, s. 14).

Pazovskí Srbi a Slováci preukázali svoju súdržnosť aj vytvorením spoločného výboru Národnej rady, ktorého cieľom bolo usporiadať privítanie srbskej armády a v práci ktorého sa podieľali aj príslušníci sokolských organizácií. Keď srbská armáda vstúpila do Pazovy 7. novembra 1918, predniesol na uliciach mesta prejav medzi inými aj kňaz a tajomník Slovenského sokola Vladimír Hurban, ktorý pri tejto príležitosti hovoril o všeslovanskej jednote ako o najväčšej záruke víťazstva srbskej zbrane (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 15).

Slovenskí Sokoli aktívne participovali na všetkých národných podujatiach a spoločne so srbskými sokolmi modlitbami v pravoslávnych, katolíckych a protestantských kostoloch oslavovali narodeniny kráľa Petra, regenta a kráľa Aleksandra, ako aj korunného princa, neskôr aj kráľa Petra II., spolu s ďalšími významnými dátumami slovanských dejín (najmä oslavy Sviatku Svätého Sávu, Sviatku svätého Vída a svätých Cyrila a Metoda).

Pazovskí Srbi a Slováci, členovia dvoch sokolských spolkov, preukázali najvyššie slovanské povedomie a lásku, keď sa v roku 1919 intenzívne začalo rokovať o zjednotení kmeňových spolkov do jednotnej juhoslovanskej sokolskej organizácie. Na rozdiel od chorvátskych združení, ktoré neprejavili dostatočnú vôľu zlúčiť sa so srbskými spolkami^[6], slovenský sokolský spolok v Starej Pazove tento proces uskutočnil s otvorenou náručou a bez akýchkoľvek výhrad.

Totíž po Vidovdanskom sokolskom sneme v Novom Sade v roku 1919, kedy bolo prijaté uznesenie o zjednotení sokolských organizácií (Lapčević, 2025, s. 97, 104), v Starej Pazove sa začali rozhovory o tom, ako túto myšlienku uskutočniť (teda nie či je potrebná a možná, ale akým spôsobom by sa to dalo čo najrýchlejšie urobiť). Na čele týchto rozhovorov stáli zástupcovia slovenského združenia – náčelník Karol Dolinaj a zo srbskej strany Slavko Ivković ako vedúci Srbského sokola.

Celý proces zjednotenia bol dokončený za dva týždne^[7], pretože už na sviatok svätého Petra, 12. júla 1919, Srbi a Slováci defilovali ulicami Starej Pazovy ako súčasť jednotnej organizácie (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 16), ktorá sa najprv nazývala Srbsko-slovenský, potom Juhoslovanský sokol a neskôr Sokolský spolok Stará Pazova, ktorý sa po územnej reorganizácii pobočiek stal súčasťou Belehradskej župy.

3.2. V rokoch juhoslovanského sokolstva

Hneď ako sa Slovákovi v Petrovci a Kysáči po skončení Veľkej vojny konečne podarilo založiť si združenia, Pazovčania nadviazali kontakt s nimi a udržiavali úzke vzťahy aj potom, čo sa ich krajanovia rovnako ako oni sami stali súčasťou jednotnej juhoslovanskej sokolskej Župy Svetozara Miletića. Pazovskí Slováci boli riadne volení do vedenia zjednoteného spolku, takže v roku 1921 nachádzame na mieste starešinu Slavka Ivkoviča, ktorého zástupcom je Karol Dolinaj, ktorý na tomto mieste zostal aj v nasledujúcom roku (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 17-18). Takto to bolo aj v nasledujúcich rokoch, keď v roku 1927 bol zvolený za starešinu Živojin Mihajlović, jeho zástupcom sa stal Samko Babík a náčelníkom Šimko Kiš (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 26).

Významný pokrok pazovskí cvičitelia-gymnasti ukázali v roku 1928, keď bol za náčelníka zvolený ambicióznym a fyzicky pripraveným cvičiteľ bývalého Slovenského sokola Jozef Šerkesi, ktorý v svojej práci kladie osobitný dôraz na organizovanie verejných cvičení, na ktorých pazovskí sokoli na jednej strane preukazovali svoju pripravenosť a na druhej strane získavali nových členov.

„V júli naše združenie usporiada verejné cvičenia v miestach Vojka, Staré Banovce, Krčedin,

[6] Viac o tom: Lapčević, 2023b; Lapčević, 2023a, Lapčević, 2025 (v tlači).

[7] Na rozdiel od zjednotenia chorvátskych a srbských spolkov v Rume a Mitovici, kde tento proces nikdy nebol dokončený, pretože tamojšie chorvátske spolky namiesto vyhlásenia zjednotenia, ako to urobili srbské, vyhlásili likvidáciu, na základe ktorej sa len časť členov týchto organizácií pripojila k novoformovanej juhoslovanskej, zatiaľ čo sa časť zúčastnila na obnovení chorvátskeho sokolského hnutia v polovici 20. rokov minulého storočia.

Starý Slankamen, Belegiš, Nové Karlovce, zúčastňuje sa verejných cvičení Sokolského spolku v Kysáči, Petrovci a Batajnici, všade s pekným úspechom, najmä v Nových Karlovciach, kde bola návšteva najpočetnejšia zo všetkých uvedených...“ (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 31)

Pri príležitosti oslávania desiateho výročia oslobodenia a zjednotenia, teda srbsko-slovenskej sokolskej jednoty, Pazovčania spúšťajú akciu, ktorej konečným cieľom je výstavba Sokolského domu ako stáleho spoločenského strediska. Na mimoriadnom zhromaždení spolku, ktoré sa konalo 11. novembra 1928, bolo prijaté uznesenie, že si pazovskí sokoli požičajú 200 000 dinárov, pričom bol zriadený aj špeciálny stavebný výbor, v ktorom boli rovnoprávne zastúpení Srbi a Slováci.

Podporu tomuto úsiliu v podobe hmotných prostriedkov poskytlo aj staropazovské politické vedenie, ktoré na túto príležitosť vyčlenilo 30 000 dinárov, rovnako ako darovala aj mitrovská Petrovaradínska majetková obec, pričom za získanie lokality v centre obce má osobitnú zásluhu Dr. Viktor Rup, advokát a člen spolku. Významnými sumami prispeli aj Belehradská župa, Hygienický ústav v Novom Sade a mnohé ďalšie inštitúcie, organizácie, súkromníci a verejní činitelia, ktorí chceli priložiť ruku k dielu, čo malo preukázať nielen stupeň rozvoja spolku a jeho silu, ale aj hodnotu srbsko-slovenskej jednoty (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 33, 335).

Architektonické riešenie pre budovu domu vypracoval a daroval pazovskému spolku významný architekt a Sokol Momir Korunović, pričom sa posviacka základov konala v roku 1930. Stavebné

práce boli dokončené nasledujúceho roku 1931 a sokolský dom dostal meno Kráľa Petra I. (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931, s. 36, 41, 48).

Paralelne s touto aktivitou pazovskí Sokoli Srbi a Slováci spustili aj stavbu pamätníka na počesť slovenských a srbských dobrovoľníkov, účastníkov Veľkej vojny, či už šlo o tých, ktorí bojovali v radoch armády Srbského kráľovstva, alebo o príslušníkov Československej légie.

Pamätník, ktorý spolu s pamätníkom vojakom Timockej divízie na Legete pri Srieamskej Mitovici (postavený 1923) predstavuje jediné pamätníkové sokolské dedičstvo v Srieame, bol postavený v tvare obelisku so štyrmi urnami okolo dekoratívneho múru. Na pamätníku sú umiestnené dosky s nápisom v srbskom a slovenskom jazyku: „Hrdinom padlým za národné oslobodenie a jednotu: 1914 – 1918. Sokolský spolok Stará Pazova“. Pamätník je dodatočne ozdobený reťazami, erbom Kráľovstva SHS, pričom na jeho vrchole stál kamenný sokol ako symbol hnutia, ktoré pamätník postavilo.

Osviacka pamätníka trvalého záväzku jednoty a uvedomenia si obete za juhoslovenské a všeslovenské zjednotenie, postaveného z kameňa, ktorý bol špeciálne dovezený z Kajmakčalanu na tento účel, sa konalo pri príležitosti výročného zhromaždenia Belehradskej župy v polovici februára 1929.

„Posviacka pamätníka prebehla veľmi slávnostne s obradom kňazov všetkých vierovyznaní, pričom v mene spolku vhodnú reč predniesol starešina. Prítomní boli zástupcovia predsedníctva min. a min. vnútra, min. vojska a námorníctva a min. školstva, ako aj

delegáti všetkých miestnych úradov a korporácií a mnohopočetné obyvateľstvo.

Po posviacke pamätníka a skončení župného zhromaždenia bol na poludnie usporiadaný spoločný obed a večer dobre navštívená a v každom zmysle úspešná akadémia. Tento deň bol skutočným dňom sokolského slávnostného zhromaždenia v našej obci“ (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*).

Už nasledujúci rok spoločnými silami Srbi a Slováci združení v Sokolskom spolku Stará Pazova 8. marca 1930 oslávili 80. výročie narodenia Tomáša Masaryka:

„Táto oslava pozostávala zo slávnostnej akadémie, na ktorej sa naplno prejavila láska a bratstvo nášho a československého národa, ako aj veľká vďaka bratovi prezidentovi za jeho prácu v prospech obidvoch národov.

Prednášku na akadémii veľmi úspešne predniesol brat Vereš Dr. Vladimír, potom veľmi pekné prejavy v duchu slovanskej vzájomnosti, bratstva a lásky predniesli prítomní delegáti všetkých miestnych inštitúcií, srbsko-pravoslávnej cirkevnej obce, Kola srbských sestier, Čítárne srbských remeselníkov, Srbskej poľnohospodárskej čítárne, Srbského roľníckeho družstva, srbského speváckeho združenia Gusle, Červeného kríža, Dobrovoľníckeho združenia a Čítacieho klubu.

Slávnosť sa skončila hymnami juhoslovanskou a československou, ktoré zaspievalo miestne

srbské spevácke združenie Gusle“ (*Pamätnica Sokolského spolku v Starej Pazove 1906 – 1931*, 1931: 39-40).

„Už nasledujúceho roku, presnejšie 3. 5. 1931, ako dar od Ministerstva školstva Československa a ako posledná výzdoba ukončenia osláv desiateho výročia oslobodenia a zjednotenia, bola na budove vtedajšej divadelnej sieni umiestnená pamätná tabuľa na počesť kráľa Aleksandra Karađorđevića a prezidenta Československa Tomáša Garrigue Masaryka. Na tabuli z bieleho mramoru sú zobrazené podobizne obidvoch štátnikov s nápisom: „Na pamiatku oslobodenia juhoslovanského a československého národa 1918 – 1928““ (*Pamätná tabuľa Aleksandrovi I. a Masarykovi*, 9. 5. 2013).

Počas druhej polovice 30. rokov minulého storočia pokračovalo pazovské sokolstvo v rovnako horlivom plnení svojho všeslovanského poslania. Blízkosť medzi dvomi národmi nebola narušená ani počas okupácie, kedy sa mnohí členovia Sokolského združenia Stará Pazova s puškou v ruke ocitli v odbojovom hnutí.

Záver

Okupácia Juhoslovanského kráľovstva v apríli 1941 a uvedenie Srijemu pod kontrolu ustáškych vrchností priniesli nový zákaz činnosti Sokolského spolku v Starej Pazove, tentoraz natrvalo, pretože po roku 1945 nové úrady neprejavili vôľu obnoviť jeho činnosť.^[8]

Stevo M. Lapčević

Úloha Slovákov v rozvoji staropazovského sokolstva: jednota pod slovanskou zástavou

Hneď po vstupe do Starej Pazovy nemecké vojsko poškodilo pamätnú tabuľu na budove divadla a čoskoro ju aj odstránilo. Až do roku 1990 bola tabuľa uchovávaná v suteréne Slovenského domu^[9] a začiatkom mája 2013 po reštaurácii a konzervácii bola znovu umiestnená práve na Slovenskom dome.

Sokolský dom Kráľa Petra I. bol najprv zhabaný pre potreby nemeckého okupačného vojska a potom pre potreby nových bolševických úradov. Pamätník

postavený na počesť srbsko-slovenských dobrovoľníkov pri príležitosti desiateho výročia oslobodenia a zjednotenia po čase je značne schátraný a poškodený a čaká na reštauráciu a konzerváciu.

Keďže sa o dva roky blíži sté výročie jeho postavenia, možno je to vhodná príležitosť začať s rekonštrukciou, ktorá by Srbom a Slovákom umožnila aj dnes, o storočie neskôr, znovu potvrdiť svoju nikdy nenarušenú súdržnosť v Starej Pazove.

---

[8] Namiesto Sokolského spolku vznikol na podobných základoch STV Partizán, ktorý zanikol na konci minulého storočia. Osobitne zaujímavá je skutočnosť, že obnova činnosti nebola možná ani pre spolok ako ani pre Kolo srbských sestier a pod. Zákazy zavedené počas okupácie, sprevádzané konfiškáciou majetku, pokračovali aj po „oslobodení“, čím sa v dosť diabolskom zmysle prejavuje kontinuita ustašsko-nacistickej a bolševickej vlády.

[9] Tu je dôležité ešte raz popremýšľať o kontinuite ustašsko-nacistickej a bolševickej vlády a podobnosti ich ideí, aspoň keď ide o potrebu revízie histórie a celkového spoločenského vedomia.

Literatúra

Monografie

- Babiak, J. (2021). *The Sokol in Petrovac, the Kingdom of Yugoslavia (1929-1941)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine, Kancelarija za raseljene Slovake. [In Slovak]
- Brozović, A. (1935). *The Sokol Almanac*. Beograd: Sokolski savez Kraljevine Jugoslavije. [In Serbian]
- Dimić, Ž. (2016) *Sremski Karlovac Sokol Society Memorial 1904-2015*. Novi Sad: Prometej. [In Serbian]
- Ekmečić, M. (2021). *The Creation of Yugoslavia 1790-1918*, Vol. 2. Novi Sad: Pravoslavna reč, Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- 160 | *Instructions to new members and generations (1932)*. Beograd: Sokolsko društvo Beograd 1. [In Serbian]
- Janko, Š. (1991). *Stara Pazova Chronicles*. Novi Sad: Muzej Vojvodine. [In Serbian]
- Lapčević, S. (2023a). *The children of the fatherland: activities and agents of Serbian and Yugoslav nationalism in (Sremska) Mitrovica 1918-1941*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Lapčević, S. (ed.) (2025). *Work of Sremska Mitrovica Serbian Sokol during the year of unification 1919-1920 (as reflected in meeting minutes and newspapers)*. Novi Sad: Arhiv Vojvodine. [In Serbian]
- Popov, Ž. (2010). *Mitrovica, the Town and the People in Time*. Sremska Mitrovica: Biblioteka "Gligorije Vožarović". [In Serbian]
- Sokolism (1929)*. Novi Sad: Miniijaturna biblioteka. [In Serbian]
- Stara Pazova Sokol Society Memorial 1906-1931 (1931)*. Stara Pazova: Sokolsko društvo Stara Pazova. [In Serbian]

Články

- Lapčević, S. (2023b) 'The Croatian Sokol' in Ruma: in pursuit of a fatherland deserving of respect. In: N. Ninković (ed.) *Historical Archives Memorial 'Srem' no. 22*, Sremska Mitrovica. [In Serbian]
- Žutić, N. (2005) Serbian Sokols in Srem 1903-1929. In: N. Đurić (ed.) *Historical Archives Memorial 'Srem' no. 4*. Sremska Mitrovica. [In Serbian]

Internetové zdroje

Memorial plaque to Alexander I and Masaryk (9th May 2013)

<https://www.rtvstarapazova.rs/sr/vest.php?id=1444> (Accessed on 12th January 2026)

Recenzia

Ljubiša M. Despotović^[1]

Inštitút pre politické štúdie

Belehrad (Srbsko)

UDC 930.85(497.11:437.6)(082)(049.32)

316.722(=163.41)(082)(049.32)

316.722(=162.4)(082)(049.32)

Recenzia

Prijatý: 20.4.2026

Akceptovaný: 25.4.2026

doi: 10.5937/napredak7-66655

Srbsko-slovenské vzťahy v priebehu storočí: spoločenská, kultúrna a duchovná dimenzia

Vanja Glišin, Kristijan Obšust, Miroslav Kmeť (red.): *Srbsko-slovenské kultúrne vzťahy a národné identity*. Inštitút pre politické štúdie / Archív Vojvodiny / Filozofická fakulta Univerzity Mateja Bela, Belehrad – Nový Sad – Banská Bystrica, 2024, s. 314.

Tematický zborník príspevkov *Srbsko-slovenské kultúrne styky a národné identity* je výsledkom vedeckej konferencie, ktorá sa konala 29. novembra 2024 v konferenčnej sále Inštitútu pre politické štúdie v Belehrade. Organizácia vedeckého stretnutia a príprava tematického zborníka predstavuje prvý krok v spoločnej vedeckej spolupráci medzi tromi renomovanými inštitúciami zo Srbskej republiky a Slovenskej republiky: Inštitútom pre politické štúdie v Belehrade, Archívom Vojvodiny

[1] ljubisadespotovic1962@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-0473-2829>

v Novom Sade a Filozofickou fakultou Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, čo mu dáva osobitnú inštitucionálnu a vedeckú váhu.

Zborník obsahuje šesťnásť príspevkov publikovaných v srbskom, slovenskom a anglickom jazyku, čo ďalej prispieva k jeho medzinárodnej viditeľnosti a vedeckej relevantnosti. Vydanie tohto zborníka je priekopníckym počinom, pretože poskytuje dôkladný prehľad o väzbách medzi obojmi národmi a kladie pevný základ pre ďalšiu komplexnú spoluprácu. Jeho zásadná hodnota sa preto odráža v jeho interdisciplinárnom charaktere, ktorý je predpokladom pre pochopenie srbsko-slovenských vzťahov, ktoré majú dlhú a bohatú históriu, prepojenú viacrozmernou politickou, diplomatickou, ekonomickou, obchodnou, kultúrno-umeleckou a vedecko-vzdelávacou spoluprácou. Redakčná koncepcia dôsledne sleduje myšlienku, že kultúrne väzby a národné identity sú vnímané v dlhom historickom období, predovšetkým od 19. storočia až po súčasnosť, s prihliadnutím na širší stredoeurópsky a balkánsky kontext. Hoci sa tematický rámec javí ako príliš široký, koncepčne je jasný, keďže sa pozornosť zameriava na kultúrne interakcie, politické vzťahy, náboženské väzby a formovanie národných identít v zložitých historických okolnostiach.

Osobitné miesto v zbierke zaujímajú diela zaoberajúce sa udalosťami v 19. storočí. Text Dr. Nebojšu Kuzmanovića o srbských romantikoch a Slovákoch poskytuje podrobnú analýzu intelektuálnych a vzdelávacích väzieb medzi srbskými a slovenskými národnými tribúnmi v období romantizmu, ktorí študovali na bratislavskom evanjelickom lýceu. Podobne dielo profesora Miroslava Kmeťa osvetľuje slovensko-srbské kultúrne a politické vzťahy vo volebných procesoch na území dnešnej

Vojvodiny z konca 19. a začiatku 20. storočia. Profesor Michal Babiak analyzuje osobnosť Jozefa Podhradského, jedného z najvýznamnejších slovenských romantikov, ktorý prispel k posilneniu spoločenských a kultúrnych väzieb medzi Srbmi a Slovákami v 19. storočí. O Jozefa Podhradskom ako o osobnosti, ktorá patrila rovnako do slovenskej aj srbskej kultúry, píše aj Dr. Zdenka Valentová-Beličová. Podhradský strávil väčšinu svojho života v Srbsku, písal o vládcoch dynastie Obrenovičovcov, o Svetozarovi Miletićovi a až do konca svojho života si budoval úzke väzby so Srbmi. Prehľad udalostí a procesov počas 19. storočia je preto vedecky a spoločensky významnou súčasťou zbierky, pretože čitateľov oboznamuje s mnohými menej známymi faktami, ktoré formovali srbsko-slovenské vzťahy.

Príspevky v zborníku sú zamerané najmä na udalosti a procesy v 20. storočí. Texty Dr. Petra Mičku a Dr. Antona Hruboňa sú venované postaveniu Slovákov na území Juhoslávie v rokoch 1918 až 1941. Autori sa zameriavajú na kultúrne interakcie juhoslovanských Slovákov s druhou vlasťou, teda so slovenským štátom. Profesor Marek Sirný sa zameriaval na obdobie rokov 1939 až 1941 a snažil sa predstaviť vzťahy medzi Slovenskom a Juhosláviou, teda medzi slovenským štátom a komunitou slovenských emigrantov v Juhoslávii. Dôraz na slovensko-srbské kultúrne vzťahy v období rokov 1931 až 1934 kladol František Jakáb, ktorý sa snažil predstaviť činnosť kultúrnych spoločností a umelcov a analyzovať význam vzájomných vzťahov medzi prvou československou republikou a Juhoslovanským kráľovstvom.

Originálny príspevok do tematického zborníka priniesol historik Dr. Nemanja Dević, ktorý na základe analýzy tlače a propagandy Komunistickej

strany Juhoslávie v novinách *Proleter* ukázal, ako sa v tlači a propagande v rokoch 1919 až 1939 vytváral obraz Juhoslávie, Poľska a Československa. Profesor Nebojša Petrović písal o období po druhej svetovej vojne, pričom analyzoval postavenie Slovákov vo Vojvodine v rokoch 1945 až 1952. Bolo to obdobie výrazných spoločenských zmien, ktoré ovplyvnili aj slovenské obyvateľstvo v týchto oblastiach. Kristijan Obšust ponúka všeobecný prehľad o problematike kolektívnych identít príslušníkov slovenskej národnostnej menšiny v Srbskej republike, ktorý je nevyhnutný pre ďalšie pochopenie javov a procesov. Poskytuje tak obsahový a argumentovaný prehľad o spolupráci medzi oboma štátmi v zložitých politických a spoločenských okolnostiach 20. storočia.

Duchovný a náboženský rozmer srbsko-slovenských vzťahov bol analyzovaný vo viacerých prácach. Saša Antonijević ponúka stáročia starý historický pohľad na fungovanie Srbskej pravoslávnej cirkvi na Slovensku a zdôrazňuje duchovné väzby medzi dvoma národmi. Časovo užší pohľad na duchovné väzby predstavuje práca Radovana Pilipovića a Ivany Luknarovej, ktorá poukazuje na náboženské väzby medzi Srbmi a Zakarpatskom, t. j. na význam Srbskej pravoslávnej cirkvi v medzivojnovom Československu v rokoch 1918 až 1940. Profesor Vladimir Kocvar analyzuje pôsobenie ctihodného Justina Popovića na východnom Slovensku a v Podkarpatskej Rusi s cieľom predstaviť úspechy a problémy počas obnovy pravoslávia. Súčasný kontext náboženských vzťahov medzi Srbskou republikou, Republikou srbskou a Slovenskou republikou vo svojej práci predstavil Slobodan Prodić s dôrazom na duchovný aspekt ako spôsob posilnenia spolupráce. Spomínané práce naznačujú, že duchovný a náboženský rozmer sú dôležitým faktorom

spolupráce a zblížovania medzi oboma národmi, a to tak v priebehu dejín, ako aj v súčasnosti.

Udalosti a procesy na začiatku 21. storočia boli analyzované vo svojich prácach Dr. Anny Jevtovičovej a Dr. Vanju Glišina. Kolegyňa Jevtovičová napísala článok o politickej komunikácii a mediálnom unitarizme v krízových situáciách so zameraním na mediálny obraz vytvorený po atentáte na slovenského premiéra Roberta Fica. Kolega Jevtović poskytuje analytickú, argumentačnú a vedecky podloženú analýzu veľmi zložitej a aktuálnej témy, ktorá je príspevkom do zborníka prác v kontexte súčasných srbsko-slovenských vzťahov. Posledný článok v zborníku napísal Dr. Glišin, analyzujúc geopolitické postavenie Srbska a Slovenska v kontexte nemeckého stredoeurópskeho kontinentalizmu, čo otvára širšiu perspektívu a situuje srbsko-slovenské vzťahy do rámca súčasných medzinárodných vzťahov a geopolitiky. Tento článok potvrdzuje, že kultúrne a identitné väzby nie sú izolované od geopolitických procesov.

Zborník prác *Srbsko-slovenské kultúrne styky a národné identity* združuje práce, ktoré vedecky zdôvodňujú a argumentujú v prospech analýzy udalostí a procesov v 19., 20. a 21. storočí. Hodnota zborníka nespočíva len v zhromažďovaní existujúcich poznatkov, ale aj v položení základov pre ďalší výskum a prehĺbenie spolupráce medzi srbskou a slovenskou vedeckou a spoločenskou komunitou. Sme svedkami kontinuity dobrých vzťahov medzi Srbmi a Slovákami už viac ako dve storočia, čo je akýsi spoločenský a politický fenomén, ktorý je, môžeme povedať, v oblasti juhovýchodnej Európy vzácnosťou. Preto je potrebné pripraviť spomínaný zborník a pokračovať v posilňovaní srbsko-slovenských kultúrnych, vzdelávacích, vedeckých, duchovných a medzinárodných väzieb.

Literatúra

Glišin, V., Obšust, K., and Kmeć, M. (eds.) (2024). *Serbian-Slovak Cultural Ties and National Identities*. Beograd – Novi Sad – Banská Bystrica: Institut za političke studije / Arhiv Vojvodine / Filozofski fakultet. [In Serbian]

